M. TVLLII CICERONIS ORATIONVM

PARS III.

Cum correctionibus Pauli Manutii.

AL DVS

VENETIIS, M D LXV.

ALEXANDRO CAESARINO CARDINALI PAVLVS MANVTIVS S. P. D.

BENE *mereri de litteris, etiam si utilitas praeterea consequatur nulla, tamen praeclarum in primis, atque egregiũ esse semper duxi. quamquam utilitatem spectare si uolumus, ea demum summa est, quae ex hoc genere percipitur. fructus enim in posteritatis memoria & praedicatione positus est, quem nemo umquam sapiens non praestantissimum iudicauit. sed haec bene merendi ratio duplex uidetur esse. nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios uel cohortatione, uel praemio, vt scriberent, impulerunt, litteris opem tulisse existimantur. quae duae res eiusmodi sunt, vt, qui alterutram commode faciat, ei scilicet a studiosis omnibus gratiae sint agendae; qui utramque, ne haberi quidem satis possint. atque hanc laudem, ne apud ueteres quidem saepe accidit, vt unus consequeretur: propterea quod qui ea uirtute, atque fortuna fuerunt, vt & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, qui idem facerent, multos adducere; alterum facile fecerunt, ut eos, qui doctrina & eloquentia ualerent, ad iuuanda litterarum studia excitarent; alterum facere, ut ipsi monumentum aliquod industriae suae relinquerent, propter rerũ geren*

darum curam non ita potuerunt. quod item nostris temporibus usu uidemus euenire. nam neque multi sunt, qui praestare utrumque possint; & qui possunt, ijs fere, cum uelint, non conceditur. cuius generis exemplum; ne id, quod adest, aliunde quaeramus; concede, quaeso, Caesarine praestantissime, ut a te sumam; & sine me hoc impetrare a modestia tua, ut ea, quae sentio, de te dicam. certe enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut sacrarum litterarum cognitionem sit consecutus, neminem esse constat. neque haec studia, quae humaniora appellantur, quae nos adhuc praecipue secuti sumus, contempsisti; in quibus etiam diligenter uersatus es, ut illa superiora, quae quibusdam ipsa per se nimis horrida uidetur, eloquentiae pigmentis, cum uelles, atque etiam quantum uelles, illustrare posses. est igitur in te ipso, unde posteritas adiuuetur: nec, ut arbitror, uoluntas deest: sed otium eripiunt maximarum rerum occupationes. nam quia tua uirtus non humili, neque obscuro loco latet, sed quasi in specula quadam excelsa, atque illustri posita est, unde opem ostentare bonis omnibus uidetur; iccirco homines accurrunt ad te, uel ut consilium, uel etiam ut auxilium petant, itaque negotijs a litterarum tractatione distractus, ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari posse dixi, alteram inuitus omittis, cum ipse nihil scribas; alteram studiose amplecteris cum ijs, quos industria uides excellere, nulla re desis. quamobrem Hieronymus Ferrarius Corrigiensis, qui se iampridem tibi addi-

xit

xit, homo & ingenij, & iudicij laude praestantissimus, cum alia, quae a te habet, praedicare solitus est, tum illud uel maxime, quod domi tuae uiuens, te permitten te, atque adeo libente totum diem in litteris ponit, & otio fruitur tanto, quantum deserta in regione uix esset. cuius ex ingenio, qui fructus percipiuntur, qui certe maximi sunt, ij sane tuae liberalitati referuntur accepti. a te habemus, quae Ferrarius in ueterum scriptis uel correctione restituit, uel explicatione illustrat. a te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas, acque optimas ad me misit, a te, inquam, omnes sunt. itaque etiam eas ipsas orationes, vt a Ferrario, id est a te, magna ex parte restitutas, & quae praeterea in reliquis huiusce tertij uoluminis orationibus continentur, in quibus ipsi, quae male affecta erant, multa sanauimus, omnia tuo nomini dedicata emittimus; ut, quod beneficium habemus maximum, eius beneficij auctorem agnoscamus, & huic libro summum ornamentum, Caesarini nomen, apponatur. qua re etiam id, quod iam pridem optaui, fortasse consequar, ut, quam praeclare ego de te sentiam, cum intelligas, tu me eum existimes, quo in amicitiam, uel potius in clientelam tuam accepto, non pessime sensisse uidearis. Vale.

ORATIO XXXII.

SI quis antea, iudices, mirabatur, quid esset, quod pro tantis opibus reip. tantaq. dignitate imperij nequaquam satis multi ciues forti, & magno animo inuenirentur, qui auderent se, & salutem suam in discrimen offerre pro statu ciuitatis, & pro communi libertate: ex hoc tempore miretur potius, si quem bonum, et fortem ciuem uiderit, quam si quem aut timidum, aut sibi potius, quam reip. consulentem. nam, ut omittatis de uniuscuiusque casu cogitando recordari, uno adspectu intueri potestis eos, qui cum senatu, cum bonis omnibus remp. afflictam excitarint, & latrocinio domestico liberarint, maestos, sordidatos, reos, de capite, de fama, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicantes; eos autem, qui omnia diuina, & humana uiolarint, uexarint, perturbarint, euerterint, non solum alacres, laetosq. uolitare, sed etiam uoluntarios fortissimis, atque optimis ciuibus periculum moliri, de se nihil timere. in quo cum multa sunt indigna, tum nihil minus est ferendum, quam quod iam non per latrones suos, non per homines egestate, & scelere perditos, sed per nos nobis, per optimos uiros optimis ciuibus periculum inferre conantur; & quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos ui, manu, copijs delere non potuerunt, hos uestra auctoritate, uestra religione, uestris sententijs

se oppressuros arbitrantur. Ego autem, iudices, quæ uoce mihi in agendis gratijs, commemorandoq. eorum, qui de me optime sunt meriti, beneficio esse utendum putabam, ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis; ijs potissimum uox haec seruit, quorum ope & mihi, & uobis, & populo R. restituta est. & quamquam a Q. Hortensio, clarissimo uiro, atque eloquentissimo, caussa est T. Sextij perorata; nihilq. ab eo praetermissum est, quod aut pro rep. conquerendum fuit, aut pro reo disputandum: tamen aggrediar ad dicendum; ne mea propugnatio ei potissimum defuisse uideatur, per quem est perfectum, ne ceteris ciuibus deesset. Atque ego sic statuo, iudices, a me in hac caussa, atque hoc extremo dicendi loco pietatis potius, quam defensionis, querelae, quam eloquentiae, doloris, quam ingenij partes esse susceptas. itaque, si aut acrius egero, aut liberius, quam qui ante me dixerunt; peto a uobis, ut tantum orationi meae concedatis, quantum & pio dolori, & iustae iracundiae concedendum putetis. neque enim officio coniunctior dolor ullius esse potest, quam hic meus, susceptus ex hominis de me optime meriti periculo: neque iracundia magis ulla laudanda, quam ea, quae me inflammat eorum scelere, qui cum omnibus salutis meae defensoribus bellum esse sibi gerendum iudicauerunt. sed quoniam singulis criminibus ceteri responderunt, dicam ego de omni statu T. Sextij, de genere uitae, de natura, de moribus, de incredibili amore in bonos,

nos, de studio conseruandae salutis communis, atque otij; contendamque, si modo id consequi potero, ut in hac confusa, atque uniuersa defensione nihil a me, quod ad uestram quaestionem, nihil quod ad reum, nihil quod ad remp. pertineat, praetermissum esse uideatur. & quoniam in grauissimis temporibus ciuitatis, atque in ruinis euersae, atque afflictae reip. P. Sextij tribunatus est a fortuna ipsa collocatus: non aggrediar ad illa maxima, atque amplissima prius, quam docuero, quibus initijs, ac fundamentis hae tantae summis in rebus laudes excitatae sint. Parente P. Sextius natus est, iudices, homine, ut plerique meministis, & sapiente, & sancto, & seuero: qui cum tribunus pl. primus inter homines nobilissimos temporibus optimis factus esses, reliquis honoribus non tam uti noluit, quam dignus uideri. eo auctore duxit honestissimi, & spectatissimi uiri C. Albini filiam: ex qua hic est puer, & nupta iam filia. duobus his grauissimis antiquitatis uiris sic probatus fuit, ut utrique eorum & carus maxime, & iucundus esset. ademit Albino soceri nomen mors filiae, sed caritatem illius necessitudinis, & beneuolentiam non ademit. hodie sic hunc diligit, ut uos facillime potestis ex hac uel assiduitate eius, uel solicitudine, & molestia iudicare. duxit uxorem, patre uiuo, optimi & calamitosissimi uiri filiam L. Scipionis, clara in hoc P. Sextij pietas extitit, & omnibus grata, quod & Massiliam statim profectus est, ut socerum uidere, consolariq. posset, fluctibus

bus reip. expulſum, in alienis terris iacentem, quem in maiorum ſuorum ueſtigijs ſtare oportebat: & ad eum filiam eius adduxit, ut illo inſperato adſpectu, complexuq. ſi non omnem, at aliquam partem maeroris ſui deponeret: & maximis officijs & illius aerumnam, quoad uixit, & filiae ſolitudinem ſuſtentauit. poſſum multa dicere de liberalitate, de domeſticis officijs, de tribunatu mil. de prouinciali in eo magiſtratu abſtinentia: ſed mihi ante oculos obuerſatur reip. dignitas, quae me ad ſeſe rapit, haec minora relinquere hortatur. Quaeſtor hic C. Antonij, collegae mei, iudices, fuit ſorte, ſed ſocietate conſiliorum meus. impedior non nullius officij, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam, quam multa ad me detulerit, quanto ante prouiderit. atque ego de Antonio, nihil dico, praeter unum, numquam illum, in illo ſummo timore, ac periculo ciuitatis, neque communem metum omnium, neque propriam non nullorum de ipſo ſuſpicionem aut infitiando tollere, aut diſſimulando ſedare uoluiſſe. in quo collega ſuſtinendo, atque moderando ſi meam in illum indulgentiam, coniunctam cum ſumma cuſtodia reip. laudare uere ſolebatis: par prope laus P. Sextij eſſe debet; qui ſuum ita conſulem obſeruauit, ut & illi quaeſtor bonus, & uobis omnibus optimus ciuis uideretur. Idem, cum illa coniuratio ex latebris, atque ex tenebris erupiſſet, palamq. armata uolitaret, uenit cum exercitu Capuam; quam urbem propter plurimas belli opportunitates ab illa im-

pia,

pia, & scelerata manu attentari suspicabamur; & inde M. Aulianum, tribunum militum Antonij, praecipitem eiecit, hominem perditum, & non obscure Pisauri, & in alijs agri Gallici partibus in illa coniuratione uersatum. idemq. C. Marcellum, cum is non solum Capuam uenisset, uerum etiam se, quasi armorum studio, in maximam familiam coniecisset, exterminandum ex illa urbe curauit. qua de caussa & tum conuentus ille Capuae, qui propter salutem illius urbis, consulatu conseruatam meo, me unum patronum adoptauit, huic apud me P. Sextio maximas gratias egit: & hoc tempore ijdem homines, nomine commutato coloni, decurionesque, fortissimi, atque optimi uiri, beneficium P. Sextij testimonio declarant, periculumq. decreto suo deprecantur. (Recita, quaeso, P. Sexti, quid decreuerint Capuae decuriones: ut iam uirilis tua uox possit aliquid significare inimicis nostris, quidnam, cum se corroborarit, effectura esse uideatur. DECRETVM DECVRIONVM. Non recito decretum officio aliquo expressum, uicinitatis, aut clientelae, aut hospitij publici, aut ambitionis, aut commendationis gratia; sed recito memoriam perfuncti periculi, praedicationem amplissimi beneficij, uicem officij praesentis, testimonium praeteriti temporis. Atque illis temporibus iisdem cum iam Capuam metu Sextius liberasset; urbem senatus, atque omnes boni, deprehensis, atque oppressis domesticis hostibus, me duce, ex periculis maximis extraxissent: ego litteris

teris eum Capua accersiui cum illo exercitu, quem tum secum habebat. quibus hic litteris lectis, ad urbem confestim incredibili celeritate aduolauit. atque ut illius temporis atrocitatem recordari possitis, audite litteras, & uestram memoriam ad timoris praeteriti cogitationem excitate. LITTERAE CICERONIS COS. *Hoc aduentu P. Sextij tribunorum pl. nouorum, qui tum extremis diebus consulatus mei res eas, quas gesseram, uexare cupiebant, reliquiq. coniurationis impetus, & conatus sunt retardati. ac postea quam est intellectum, Catone tribuno pl. fortissimo atque optimo ciue, remp. defendente, per se ipsum senatum, populumq. R. sine militum praesidio tueri facile maiestatem suam, & dignitatem eorum, qui salutem communem periculo suo defendissent: Sextius cum illo exercitu summa celeritate est Antonium consecutus. hic ego quid praedicem, quibus hic rebus consulem ad rem gerendam excitarit? quot stimulos admouerit homini studioso fortassis uictoriae, sed tamen nimium communem Martem, belliq. casum metuenti? longum ea dicere; sed hoc breue dicam. si M. Petreij non excellens animo & amore reip. uirtus, non summa auctoritas apud milites, non mirificus usus in re militari extitisset; neque adiutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuisset datus: illo in bello esset hiemi locus; neque umquam Catilina, cum e pruina Apennini, atque e niuibus illis emersisset, atque aestatem integram nactus, Italiae*

liae caulas, et pastorum stabula praeclara cepisset, sine multo sanguine, ac sine totius Italiae uastitate miserrima concidisset. Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius: ut quaesturam Macedoniae relinquam, & aliquãdo ad haec propiora ueniam. quãquam non est omittenda singularis illa integritas prouincialis; cuius ego nuper in Macedonia uidi uestigia, non pressa leuiter ad exigui praedicationem temporis, sed fixa ad memoriam illius prouinciae sempiternam. uerum haec ita praetereamus, ut tamen intuentes, & respectantes relinquamus. ad tribunatum, quia ipse ad sese iam dudum uocat, & quodam modo absorbet orationem meam, contento studio, cursuq. ueniamus. de quo quidem tribunatu ita dictum a Q. Hortensio, ut eius oratio non defensionem modo criminum uideretur continere, sed etiam memoria dignam reip. capessendae auctoritatem, disciplinamq. praescribere. sed tamen, quoniam tribunatus quidem totus P. Sextij nihil aliud, nisi meum nomen, caussamque, sustinuit; necessario mihi de ijsdem rebus esse arbitror, si non subtilius disputandũ, at certe, iudices, dolentius deplorandum. qua in oratione si asperius in quosdam homines inuehi uellem; quis non concederet, ut eos, quorum sceleris furore uiolatus essem, uocis libertate perstringerem? sed ut agam moderate, & huic potius tempori seruiam, quam dolori meo: si qui occulte a salute nostra dissentiunt, lateant: si qui fecerunt, aliquid aliquando, atque ijdem nunc tacent, & quiescunt, nos quoque si-

mus

mus obliti: si qui se offerunt insolenter, & insectantur; quoad ferri poterunt, perferemus: neque quemquam offendet oratio mea, nisi qui se ita obtulerit, ut in eum non inuasisse, sed incurrisse uideamur. sed necesse est, ante quam de tribunatu P. Sextij dicere incipiam, me totum superioris anni reip. naufragium exponere. in quo colligendo, ac reficienda salute communi omnia reperientur P. Sextij dicta, facta, consilia uersata. Fuerat ille annus, in reip. magno motu, & multorum timore, tamquam intentus arcus in me unum, sicut uulgo ignari rerum loquebantur; re quidem uera, in uniuersam remp. traductione ad plebem furibundi hominis, ac perditi, mihi irati, sed multo acrius otij, & communis salutis inimici. hunc uir clarissimus, mihiq. multis repugnantibus amicissimus, Cn. Pompeius, omni cautione, foedere, exsecratione deuinxerat, nihil in tribunatu contra me esse facturum. at ille nefarius, ex omnium scelerum colluuione natus, parum se foedus uiolaturum arbitratus, nisi ipsum cautorem alieni periculi suis proprijs periculis terruisset, hanc taetram immanemq. belluam, uinctam auspicijs, alligatam more maiorum, constrictam legum sacratarum cathenis, soluit subito legum uinculis consul, uel, ut ego arbitror, exoratus, uel, ut non nemo putaret, mihi iratus, ignarus quidem certe & imprudens impendentium tantorum scelerum, ac malorum. qui tribunus pl. felix in euertenda rep. fuit, nullis suis neruis: qui enim in eiusmodi

uita

uita nerui esse potuerunt, hominis fraternis flagitijs, sororijs strupris, omni inaudita libidine infamis? sed fuit profecto quaedam illa reip. fortuna fatalis, ut ille caecus, atque amens tribunus pl. nancisceretur, quid dicam consules? hoccine ut ego appellem nomine euersores huius imperij? proditores uestrae dignitatis? hostes bonorum omnium? qui ad delendum senatum, affligendum equestrem ordinem, exstinguenda omnia iura, atque instituta maiorum se illis fascibus, ceterisq. insignibus summi honoris atque imperij ornatos esse arbitrabantur. quorum, per deos immortales, si nondum scelera uulneraq. inusta reip. uultis recordari, uultum, atque incessum animis intueamini: facilius facta eorum occurrent mentibus uestris, si ora ipsa oculis proposueritis. Alter unguentis affluens, calamistrata coma, despiciens conscios stuprorum, ac ueteres uexatores aetatulae suae, puteali & feneratorum gregibus inflatur, atque perculsus, olim, ne Scyllaeo illo aeris alieni in freto ad columnam adhaeresceret in tribunatus portum perfugerat, contemnebat equites R. minitabatur senatui: uenditabat se operis, atque ab ijs se ereptum, ne de ambitu caussam diceret, praedicabat; ab ijsdemq. se, etiam inuito senatu, prouinciam sperare, dicebat; eamq. nisi adeptus esset, se incolumem nullo modo fore arbitrabatur. Alter, o dij boni, quam taeter incedebat, quam truculentus, quam terribili adspectu. unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperij ueteris, imaginem antiquitatis, colu- *

men reip. diceres intueri. uestitus aspere, nostra hac purpura plebeia, ac paene fusca, capillo ita horrido, ut Capua, in qua ipse tum, imaginis formandae caussa, duumuiratum gerebat, Seplasiam sublaturus uideretur. nam quid ego de supercilio dicã, quod tum hominibus non supercilium, sed pignus reip. uidebatur? tanta erat grauitas in oculo, tanta frontis cõtractio, ut illo supercilio resp. tamquam Atlante, caelum, niti uideretur. erat denique hic omnium sermo. Est tamen reip. magnum firmumq. subsidium. habeo, quem opponam labi illi, atque coeno. uultu medius fidius collegae sui libidinem, leuitatemq. franget. habebit senatus, in hunc annum quem sequatur: non deerit auctor, & dux bonis. mihi denique homines praecipue gratu labantur, quod habiturus essem contra tribunum pl. furiosum, & audacem cum amicum, & affinem, tum etiam fortem, & grauem consulem. atque eorum alter fefellit neminem. quis enim clauum tanti imperij tenere, & gubernacula reip. tractare in maximo cursu, ac fluctibus posse arbitraretur hominem emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum, ac stuprorum, uino, ganeis, lenocinijs, adulterijsq. confectum, cum is praeter spem in altissimo gradu alienis opibus positus esset, qui nón modo tempestatem intueri impendentem temulentus, sed ne lucem quidem insolitam adspicere posset? Alter multos plane in omnes partes fefellit: erat enim hominum opinioni nobilitate ipsa, blanda conciliatricula, commendatus. omnes boni semper nobilitati fauemus, &

quia

quia utile est reip. nobiles homines esse dignos maioribus suis, & quia ualet apud nos clarorum hominum, & bene de rep. meritorum memoria etiam mortuorum. quia tristem semper, quia taciturnum, quia subhorridum, atque incultum uidebant; & quod erat eo nomine, ut ingenerata familiae frugalitas uideretur; fauebant, gaudebant, & ad integritatem maiorum spe sua hominem uocabant, materni generis obliti. Ego autem (uere hoc dicam, iudices) tantum esse in homine sceleris, audaciae, crudelitatis, quantum ipse cum rep. sensi, numquam putaui: nequam esse hominem, & leuem, & falsa opinione, errore hominum, ab adolescentia commendatum sciebam. etenim animus eius uultu, flagitia parietibus tegebantur. sed haec obstructio nec diuturna est, nec obducta ita, ut curiosis oculis perspici non possit. uidebamus genus uitae, desidiam, inertiam: inclusas eius libidines, qui paullo propius accesserant, intuebantur. denique etiam sermonis ansas dabat, quibus reconditos eius sensus tenere possemus. laudabat homo doctus philosophos nescio quos: neque eorum tamen nomina poterat dicere: sed eos tamen laudabat maxime, qui dicuntur praeter ceteros esse auctores, & laudatores uoluptatis: cuius, & quo tempore, & quo modo, non quaerebat: uerbum ipsum omnibus modis animi, & corporis deuorabat: eosdemq. praeclare dicere aiebat, sapientes omnia sua caussa facere, remp. capessere hominem bene sanum non oportere, nihil esse praestabilius otiosa uita, &

 plena,

plena, & conferta uoluptatibus: eos autem, qui dicerent dignitati esse seruiendum, reip. consulendum, officij rationem in omni uita, non commodi, esse ducendam, subeunda pro patria pericula, uulnera excipienda, mortem oppetendam, uaticinari, atque insanire dicebat. ex his assiduis eius, quotidianisq. sermonibus, & quod uidebam, quibus cum hominibus in interiore aedium parte uiueret, & quod ita domus ipsa fumabat, ut multa eius sermonis indicia redoleret, statuebam sic, boni nihil ab illis unguis exspectandum, mali quidem certe nihil pertimescendum. sed ita est, iudices. ut, si gladium paruo puero, aut si imbecillo seni, aut debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat; sin ad nudum uel fortissimi uiri corpus accesserit, possit acie ipsa & ferri uiribus uulnerare: ita, cum hominibus eneruatis, atque exsanguibus consulatus tamquam gladius esset datus; qui per se pungere neminem umquam potuissent, hi, summi imperij nomine armati, remp. contrucidauerunt: foedus fecerunt cum tribuno pl. palam, ut ab eo prouincias acciperent, quas ipsi uellent; exercitum, & pecuniam, quantam uellent, ea lege, si ipsi prius tribuno pl. afflictam remp. tradidissent. id autem foedus, meo sanguine ictum, sanciri posse dicebant. qua re patefacta, (neque enim dissimulari tantum scelus poterat, nec latere) promulgantur uno eodemq. tempore rogationes ab eodem tribuno de mea pernicie, & de prouincijs consulum nominatim. hic tum senatus solicitus, uos equites excitati, Italia cuncta permota,

mota, omnes denique omnium generum, atque ordium ciues summae reip. a consulibus, atque a summo imperio petendum esse auxilium arbitrabantur; cum illi soli essent, praeter furiosum illum tribunum, duo reip. turbines, qui nō modo praecipitanti patriae non subuenirent, sed etiam nimium tarde concidere maererent. flagitabatur ab his quotidie cum querellis bonorum omnium, tum etiam precibus senatus, ut meam caussam susciperent, agerent aliquid, denique ad senatum referrent. hi non modo negando, sed etiam irridendo, amplissimum quemque illius ordinis insequebantur. hic subito, cum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe cunctaq. Italia conuenisset, uestem mutandam omnes, meq. etiam omni ratione priuato consilio, quoniam publicis ducibus resp. careret, defendendum putarunt. erat eodem tempore senatus in aede Concordiae, quod ipsum templum repraesentabat memoriam consulatus mei, cum flens uniuersus ordo Cincinnatum consulem orabat. nam alter ille horridus, & seuerus consulto se domi continebat. qua tum superbia coenum illud, ac labes, amplissimi ordinis preces, & clarissimorum ciuium lacrymas repudiauit? me ipsum ut contempsit heluo patriae? nam quid ego patrimonij, dicam? quod ille, cum quasi quaestum faceret, amisit. Cum uenisset ad senatum, uos, uos, inquam, equites R. & omnes boni, ueste mutata, uos pro meo capite ad pedes lenonis impurissimi proiecistis, cum, uestris precibus a latrone illo repudiatis, uir incredibili fide, magnitudi-

gnitudine animi, constantia, L. Ninnius ad senatum de rep. retulit, senatusq. frequens uestem pro mea salute mutandam censuit. O diem illum, iudices, funestum senatui bonisq. omnibus, reip. luctuosum, mihi ad domesticum maerorem grauem, ad posteritatis memoriam gloriosum. quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere illustrius, quam pro uno ciue & bonos omnes priuato consensu, & uniuersum senatum publico consilio mutasse uestem? quae quidem tum mutatio non deprecationis caussa est facta, sed luctus. quem enim deprecarentur, cum omnes essent sordidati? cumq. hoc satis esset signi esse improbum, qui mutata ueste non esset? Hac mutatione uestis facta, tanto in luctu ciuitatis, (omitto, quid ille tribunus, omnium rerum diuinarum humanarumq. praedo, fecerit, qui adesse nobilissimos adolescentes, honestissimos equites R. deprecatores salutis meae iusserit, eosq. operarum suarum gladijs, & lapidibus obiecerit: de consulibus loquor, quorum fide resp. niti debuit exanimatus euolat ex senatu, non minus perturbato animo, atque uultu, quam si ante annis paucis in creditorum conuentum incidisset: aduocat concionem: habet orationem talem consul, qualem numquam Catilina uictor habuisset: errare homines, si etiam tum senatum aliquid in rep. posse arbitrarentur: equites uero R. daturos illius diei poenas, quo me consule cum gladijs in cliuo Capitolino fuissent: uenisse tempus ijs, qui in timore fuissent, (coniuratos uidelicet dicebat) ulciscendi se. si dixisset hoc solum,

omni

omni supplicio esset dignus; nam oratio ipsa consulis perniciosa potest remp. labefactare: quid fecerit, uidete. L. Lamiam, qui cum me ipsum pro summa familiaritate, quae mihi cum fratre, cum patre eius erat, unice diligebat, tum pro rep. uel mortem oppetere cupiebat, in concione relegauit, edixitque, ut ab urbe abesset millia passuum ducente, quod esset ausus pro ciue, pro bene merito ciue, pro amico, pro rep. deprecari. quid hoc homine facias? aut quo ciuem importunum, aut quo potius hostem tam sceleratum reserues? qui, ut omittam cetera, quae sunt ei cum collega immani impuroq. coniuncta, atque communia, hoc unum habet proprium, ut expulerit ex urbe, relegarit, non dico equitem R. non ornatissimum, atque optimum uirum, non amicissimum reip. ciuem, non illo ipso tempore una cum senatu, & cum bonis omnibus casum amici, reiq. pub. lugentem, sed ciuem R. sine ullo iudicio, aut edicto ex patria consul eiecerit. nihil acerbus socij Latini ferre soliti sunt, quam, id quod perraro accidit, ex urbe exire a consulibus iuberi. atque illis tum erat reditus in suas ciuitates, ad suos lares familiares: & in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignominia nominatim cadebat. hoc uero quid est? exterminabit ciues R. edicto consul a suis dijs penatibus? expellet a patria? deliget quem uolet, damnabit, atque eijciet nominatim? hic, si umquam uos eos, qui nunc estis in rep. fore putasset, si denique imaginem iudiciorum, aut simu-

lacrum aliquod futurum in ciuitate reliquum credidisset, umquam ausus esset senatum de rep. tollere, equitem Romanorum preces aspernari, ciuium denique omnium, nouis, & inauditis edictis, ius, libertatemq. peruertere? Etsi me attenuissimis animis summa cum benignitate auditis, iudices: tamen uereor, ne quis forte uestrum miretur, quid haec mea oratio tam longa, ac tam alte repetita uelit, aut quid ad T. Sextij caussam, eorum, qui ante huius tribunatum remp. uexarunt, delicta pertineant. mihi aut hoc propositum est ostendere, omnia consilia T. Sextij, mentemq. totius tribunatus hanc fuisse, ut afflictae, & perditae reip. quantum posset, mederetur. ac si in exponendis uulneribus illis de me ipso plura dicere uidebor, ignoscitote. nam & illam meam cladem uos, & omnes boni maximum esse reip. uulnus iudicastis: & T. Sextius est reus non suo, sed meo nomine: qui cum omnem uim sui tribunatus in mea salute consumpserit, necesse est meam caussam praeteriti temporis cũ huius praesenti defensione esse coniunctam. Erat igitur in luctu senatus: squalebat ciuitas, publico consilio mutata ueste: nullum erat Italiae municipium, nulla colonia, nulla praefectura, nulla Romae societas uectigalium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificentissime decreuisset de mea salute: cum subito edicunt duo consules, ut ad suum uestitum senatores redirent. quis umquam consul senatum ipsius decretis parere prohibuit? quis tyrannus

ramus miseros lugere uetuit? parum ne est, Piso, (ut omittam Gabinium) quod tantum homines fefellisti, ut negligeres auctoritatem senatus? optimi cuiusque consilia contemneres? remp. proderes? consulare nomen affligeres? etiam ne edicere audeas, ne maererent homines meam, suam, reip. calamitatem? ne ue hunc suum dolorem ueste mutata significarent? nam, siue illa uestis mutatio ad luctum ipsorum, siue ad deprecandum ualebat, quis unquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quemquam aut sibi maerere, aut ceteris supplicare? quid? sua sponte homines in amicorum periculis uestitum mutare non solent? pro te ipso, Piso, nemo ne mutauit? ne isti quidem, quos legatos, non modo nullo S. C. sed etiam repugnante senatu, tute tibi legasti? ergo hominis desperati, & proditoris reip. casum lugebunt fortasse, qui uolent: ciuis florentissimi beneuolentia bonorum, & optime de salute patriae meriti periculum, coniunctum cum periculo ciuitatis, lugere senatui non licebit? Iidem consules, (si appellandi sunt consules, quos, nemo est, qui non modo ex memoria, sed ex fastis euellendos non putet) pacto iam foedere prouinciarum, producti in circo Flaminio in concione ab illa furia, ac peste patriae, maximo cum gemitu uestro, omnia, quae tum contra me, contraq. remp. dixerant, uoce, ac sententia sua comprobauerunt. Iisdem consulibus sedentibus, atque inspectantibus, lata lex est, ne auspicia ualerent, ne quis obnunciaret, ne quis legi intercederet, ut omnibus festis diebus legem ferri liceret,

ceret, ut lex Aelia, lex Fusia ne ualeret. qua una rogatione, quis est, qui non intelligat, uniuersam remp. esse deletam? Iisdem consulibus inspectantibus, seruorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum uicatim homines conscriberentur, decuriarentur, ad uim, ad manus, ad caedem, ad direptionem incitarentur. Iisdem consulibus arma in templum Castoris palam comportabantur: gradus eiusdem templi tollebantur: armati homines forum, & conciones tenebant: caedes, lapidationes fiebant: nullus erat senatus, nihil reliqui magistratus; unus omnem omnium potestatem armis, & latrocinijs possidebat, non aliqua ui sua, sed cum duos consules a rep. prouinciarum foedere retraxisset. insultabat, dominabatur, alijs pollicebatur, terrore, ac metu multos, plures etiam spe, & promissis tenebat: Quae cum essent eiusmodi, iudices; cum senatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hostes haberet; equester ordo reus a consulibus citaretur; Italiae totius auctoritas repudiaretur; alij nominatim relegarentur; alij metu, ac periculo terrerentur; arma essent in templis, armati in foro; eaq. non silentio consulum dissimularentur, sed & uoce, & sententia comprobarentur; cum omnes urbem non dum excisam, & euersam, sed iam captam, atque oppressam uideremus: tamen his tantis malis, tanto bonorum studio, iudices, restitissemus: sed me alij metus, atque aliae curae, suspicionesq. mouerunt. exponam

nam enim hodierno die, iudices, omnem rationem facti, & consilij mei; neque huic uestro tanto studio audiendi, neque uero huic tantae multitudini, quanta mea memoria umquam ullo in iudicio fuit, deero. Nam si ego in caussa tam bona, tanto studio senatus, consensu tam incredibili bonorum omnium, tam parato, tota denique Italia ad omnem contentionem expedita, cessi tribuni pl. despicatissimi hominis, furori, contemptissimorum consulum leuitatem, audaciamq. pertimui: nimium me timidum, nullius animi, nullius consilij fuisse confiteor. quid enim simile fuit in Q. Metello? cuius caussam, etsi omnes boni probabant, tamen neque senatus publice, neque ullus ordo proprie, neque suis decretis Italia tota susceperat. ad suam enim magis quandam ille gloriam, quam ad perspicuam salutem reip. spectarat, cum unus in legem per uim latam iurare noluerat: denique uidebatur ea condicione tam fortis fuisse, ut cum patriae caritate constantiae gloriā commutaret. erat autem ei res cum exercitu C. Marij inuicto: habebat inimicum C. Marium, conseruatorem patriae, sextum iam illum consulatum gerentem: res erat cum L. Saturnino, iterum tribuno pl. uigilante homine, & in caussa populari si non moderate, at certe populariter abstinenterq. uersato. cessit, ne aut uictus a fortibus uiris cum dedecore caderet, aut uictor multis & fortibus ciuibus remp. orbaret. Meam caussam senatus palam, equester ordo acerrime, cuncta Italia publice, omnes boni proprie enixeq. susceperant.

positi monuerunt, ut esset cautior; ei usq. uitae a me insidias apud me domi positas esse dixerunt; atque hãc ei suspicionem alij litteris mittendis, alij nuncijs, alij coram ipsi excitauerunt; ut ille, cum a me certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, sibi cauendum putaret. ipse autem Caesar, quem maxime ignari homines ueritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio, erat in Italia eius exercitus; inq. eo exercitu ipsius tribuni pl. inimici mei fratrẽ praefecerat. haec ego cum uiderem, (neque enim erant occulta) senatum, sine quo ciuitas stare non posset, omnino de ciuitate esse sublatum; consules, qui publici consilij duces esse deberent, perfecisse, ut per ipsos publicum consilium funditus tolleretur; eos, qui plurimum possent, opponi omnibus concionibus, falso, sed formidolose tamen, auctores ad perniciem meam; conciones haberi quotidie contra me; uocem pro me, ac pro rep. neminem mittere; intenta signa legionum existimari ceruicibus, ac bonis uestris, falso, sed putari tamen; cõiuratorum ueteres copias, & effusam illam ac superatam Catilinae manum importunam, nouo duce, & insperata commutatione rerum esse renouatam: haec cum uiderem, quid agerem, iudices? scio enim, tum non mihi uestrum studium, sed meum prope uestro defuisse. contenderem contra tribunum pl. priuatis armis? uicissent improbos boni, fortes inertes: interfectus esset is, qui hac una medicina sola potuit a reip. peste depelli. quid deinde? quid reliquiarum restaret? quid denique? erat dubium, quin

quin ille sanguis tribunicius, nullo praesertim publico consilio profusus, consules ultores, & defensores esset habiturus? cum quidem in concione dixisset, aut mihi semel pereundum, aut bis esse uincendum. quid erat, bis uincere? id profecto, ut cum amentissimo tribuno pl. cum decertassem, cum consulibus, ceterisq. eius ultoribus dimicarem. ego uero, si mihi uni pereundum fuisset, ac non accipienda plaga mihi insanabilis, illi mortifera, quam reip. imposuissem: semel perire tamen, iudices, maluissem, quam bis uincere. erat enim illa altera eiusmodi contentio, ut neque uicti, neque uictores remp. tenere possemus. quid, si in prima contentione ui tribunicia uictus, in foro cum multis bonis uiris concidissem? senatum consules, credo, uocassent, quem totum de ciuitate delerant: ad arma uocarent, qui ne uestitu quidem defendi remp. siuissent: a tribuno pl. post interitum meũ dissedissent, qui eandem horam meae pestis & suorum praemiorum esse uoluissent. unum enim mihi restabat illud, quod forsitan non nemo uir fortis, & acris animi magniq. dixerit: restitisses: repugnasses: mortem pugnans oppetisses. de quo te, te, inquam, patria obtestor, & uos penates, patrijq. dij, me uestrarum sedium templorumq. caussa, me propter salutem meorum ciuium, quae mihi semper fuit mea carior uita, dimicationem caedemq. fugisse. etenim si mihi in aliqua naue cum meis amicis nauiganti hoc, iudices, accidisset, ut multi ex multis locis praedones classibus eam nauem se oppressuros minitarentur,

tur, nisi me unum sibi dedidissent; si id uectores negarent, ac mecum simul interire, quam me tradere hostibus, mallent: iecissem me ipse potius in profundum, ut ceteros conseruarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum uitae discrimen adducerem. cum uero in hanc reip. nauem, ereptis senatui gubernaculis, fluitantem in alto tempestatibus seditionum, ac discordiarum, armatae tot classes, nisi ego unus deditus essem, incursurae uiderentur; cum proscriptio, caedes, direptio denunciarentur; cum alij me suspicione periculi sui non defenderent; alij uetere odio bonorum incitarentur; alij inuiderent; alij obstare sibi me arbitrarentur; alij ulcisci dolorem suum aliquem uellent; alij rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, otiumq. odissent; & ob hasce caussas tot tamq. uarias me unum deposcerent: depugnarem potius cum summo, non dicam exitio, sed periculo certe uestro, liberorumq. uestrorum, quam non id, quod omnibus impendebat, unus pro omnibus susciperem, ac subirē? uicti essent improbi: at ciues, at ab eo priuato, qui sine armis etiam remp. consul conseruarat. sin uicti essent boni, qui superessent? non ad seruos uidetis rem uenturam fuisse? An mihi ipsi, ut quidam putant, fuit mors aequo animo oppetenda. quid? tum mortem ne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? aut ego illas res tantas in tanta improborum multitudine cum gerebam, non mihi mors, nō exsilium ob oculos uersabantur? non haec denique a

me

me tum, tamquam fata, in ipsa re gerenda concinebantur? an erat mihi in tanto luctu meorum, tanta disiunctione, tanta acerbitate, tanta spoliatione omnium rerum, quas mihi aut natura, aut fortuna dederat, uita retinenda? tam eram rudis? tam ignarus rerum? tam expers consilij, aut ingenij? nihil audieram? nihil uideram? nihil ipse legendo, quaerendoq. cognoueram? nesciebam uitae breuem esse cursum, gloriae sempiternum? cum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut uita, quae necessitati deberetur, patriae potius donata, quam reseruata naturae uideretur? nesciebam inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alij dicerent animos hominum sensusq. morte restingui; alij autem tum maxime mentes sapientum, ac fortium uirorum, cum e corpore excessissent, sentire, ac uigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliore esse sensu. denique cum omnia semper ad dignitatem retulissem, nec sine ea quidquam expetendum esse homini in uita putassem: mortem, quam etiam uirgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiae, pro patria contempsisse dicuntur, ego, uir consularis, tantis rebus gestis, timerem? praesertim cum eius essem ciuitatis, ex qua Q. Mucius solus in castra Porsenae uenisset, eúq. interficere, proposita sibi morte, conatus esset: ex qua P. Decius primum pater, post aliquot annos patria uirtute praeditus filius se, ac uitam suam instructa acie pro salute populi R. uictoriaq. deuouisset: ex qua innumerabiles alij, partim adipiscendae laudis, partim

uitandae

uitandae turpitudinis caussa, mortem in uarijs bellis aequissimis animis oppetissent: in qua ciuitate ipse meminissem patrem huius M. Crassi, fortissimum uirum, ne uideret uictorem uiuus inimicum, eadem sibi manu uitam exhausisse, qua mortem saepe hostibus obtulisset. haec ego & multa alia cogitans, hoc uidebam; si caussam publicam mea mors peremisset, neminem umquam fore, qui auderet suscipere contra improbos ciues reip. salutem: itaque non solum si ui interissem, sed etiam si morbo extinctus essem, fore putabam, ut exemplum reip. conseruandae mecum simul interiret. quis enim umquam, me a senatu populoq. R. tanto bonorum omnium studio restituto, quod certe, si essem interfectus, accidere non potuisset, ullam reip. partem cum sua minima inuidia auderet attingere? seruaui igitur remp. discessu meo, iudices: caedem a uobis, liberisq. uestris, uastitatem, incendia, rapinas meo dolore, luctuq. depuli; & unus remp. bis seruaui, semel gloria, iterum aerumna mea. neque enim in hoc me hominem esse infitiabor umquam, ut me optimo fratre, carissimis liberis, fidissima coniuge, uestro conspectu, patria, hoc honoris gradu sine dolore caruisse glorier. quod si fecissem; quod a me beneficium haberetis, cum pro uobis ea, quae mihi essent uilia, reliquissem? hoc, meo quidem animo, summi in patriam amoris mei signum esse debet certissimum, quod, cum abesse ab ea non possem sine summo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui. memineram, iudices, diuinum

num illum uirum, atque ex iisdem, quibus nos, radicibus natum ad salutem imperij huius, C. Marium, summa senectute, cum prope uim iustorum armorum profugisset, primo senile corpus paludibus occultasse demersum, deinde ad infimorum ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugisse, inde nauigio perparuo, cum omnes portus terrasq. fugeret, in oras Africae desertissimas peruenisse. atque ille uitam suam, ne inultus esset, ad incertissimam spem, & ad reip. statum reseruauit: ego, qui, quemadmodum multi in senatu me absente dixerunt, periculo reip. uiuebam, quiq. ob eam caussam consularium litteris de senatus sententia exteris nationibus commendabar, non ne, si meam uitam deseruissem, remp. prodidissem? in quo quidem nunc, me restituto, uiuit mecum simul exemplum fidei publicae, exemplum reip. defendendae. quod si immortale retinetur, quis non intelligit immortalem hanc ciuitatem futuram? nam externa bella regum, gentium, nationum iam pridem ita extincta sunt, ut praeclare cum iis agatur, quos pacatos esse patiamur. denique ex bellica uictoria non fere quemqnam est inuidia ciuium consecuta. domesticis malis, & audacium ciuium consilijs saepe est resistendum, eorumq. periculorum est in rep. retinenda medicina: quam omnem, iudices, perdidissetis, si meo interitu senatui, populoq. R. doloris sui de me declarandi potestas esset erepta. quare moneo uos, adolescentes, atque hoc meo iure praecipio, qui dignitatem, qui remp. qui glo-

riam ſpectatis, ne, ſi qua uos aliquando neceſſitas ad remp. contra improbos ciues defendendam uocabit, ſegniores ſitis, & recordatione mei caſus a conſilijs fortibus refugiatis. primum non eſt periculum, ne qui umquam ſint in ciuitate eiuſmodi conſules, praeſertim ſi erit his id, quod debetur, perſolutum: deinde numquam iam, ut ſpero, quiſquam improbus conſilio, & auxilio bonorum ſe oppugnare remp. dicet, illis tacentibus; nec armati exercitus terrorem opponet togatis; neque erit iuſta cauſſa ad portas ſedenti imperatori, quare terrorem ſuum falſo iactari, oponiq. patiatur. numquam enim erit tam oppreſſus ſenatus, ut ei ne ſupplicandi quidem ac lugendi ſit poteſtas; tam captus equeſter ordo, ut equites R. a conſule relegentur. quae cum omnia, atque etiã multo alia maiora, quae cõſulto praetereo, accidiſſent; uidetis me tamen in priſtinam meam dignitatem, breui temporis dolore interiecto, reip. uoce eſſe reuocatum. Sed ut reuertar ad illud, quod mihi in hac omni eſt oratione propoſitum, omnibus malis illo anno ſcelere conſulum remp. eſſe confectam: primum illo ipſo die, qui mihi funeſtus fuit, omnibus bonis luctuoſus, cum ego me e complexu patriae, conſpectuq. ueſtro eripuiſſem, &, metu periculi ueſtri, non mei, furori hominis, ſceleri, perfidiae, telis, minisq. ceſſiſſem; patriamque, quae mihi erat cariſſima, propter ipſius patriae caritatem reliquiſſem; cum meum illum caſum tam horribilem, tam grauem, tam repentinum non ſolum homines, ſed tecta urbis, ac templa lugerent; nemo

ueſtrum

uestrum forum, nemo curiam, nemo lucem adspicere uellet; illo, inquam, ipso die, die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem mihi reiq. pub. pernicies, Gabinio & Pisoni prouincia rogata est. Pro dij immortales, custodes, & conseruatores huius urbis, atque imperij, quaenam illa in rep. monstra, quae scelera uidistis? ciuis erat expulsus is, qui remp. ex senatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat, & expulsus non alio aliquo, sed eo ipso crimine: erat autem expulsus sine iudicio, ui, lapidibus, ferro, seruitio denique concitato: lex erat lata uasto, ac relicto foro, & sicarijs seruisq. tradito, & ea lex, quae ut ne ferretur, senatus fuerat ueste mutata. ac tanta perturbatione ciuitatis, ne noctem quidem consules inter meum discrimen, et eorum praedam interesse passi sunt: statim, me perculso, ad meũ sanguinem hauriendũ, & spirante etiam rep. ad eius spolia detrahenda aduolauerunt. omitto gratulationes, epulas, partitionem aerarij, beneficia, spem, promissa praedam laetitiã paucorũ in luctu omnium. uexabatur uxor mea: liberi ad necem quaerebantur: gener, et Piso gener, a Pisonis consulis pedibus supplex reijciebatur: bona diripiebantur, eaq. ad consules deferebantur: domus ardebat in Palatio: consules epulabantur. quod si meis incommodis laetabantur, urbis tamen periculo commouerentur. sed ut a mea caussa iam recedam; reliquas illius anni pestes recordemini; sic enim facillime perspicietis, quantam uim omnium remediorum a magistratibus proximis resp. desiderarit. Legum

multitudinem, cum earum, quae latae sunt, tum uero quae promulgatae fuerunt, dicam? nam latae quidem sunt consulibus illis tacentibus, immo uero approbantibus etiam: ut censoria notatio, & grauissimum iudicium sanctissimi magistratus de rep. tolleretur: ut collegia, non modo illa uetera, contra S. C. restituerentur, sed ab uno gladiatore innumerabilia alia noua conscriberentur: ut, remissis semissibus & trientibus, quincta prope pars uectigalium tolleretur: ut Gabinio pro illa sua Cilicia, quam sibi, si remp. prodidisset, pactus erat, Syria daretur: ut uni beluoni bis de eadem re deliberandi, &, rogata lege, potestas fieret prouinciae commutandae. mitto eam legem, quae omnia iura religionum, auspiciorum, potestatum; omnes leges, quae sunt de iure & de tempore legum rogandarum, una rogatione deleuit. mitto omnem domesticam labem. etiam exteras nationes illius anni furore conquassatas uidebamus lege tribunicia Matris Magnae Pessinuntius ille sacerdos expulsus, & spoliatus sacerdotio est, fanumq. sanctissimarum, atque antiquissimarum religionum uenditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione, praesertim cum ea sibi ille non colendi, sed uiolandi caussa appetisset: appellati reges a populo, qui id numquam ne a senatu quidem postulassent: reducti exsules Byzantium condemnati, tum cum indemnati ciues e ciuitate eijciebantur. Rex Ptolemaeus, qui si non dum erat ipse a senatu socius appellatus, erat tamen frater eius regis, qui, cum esset in eadem caussa,

iam

iam erat a senatu honorem istum consecutus; erat eodem genere, ijsdemq. maioribus, eadem uetustate societatis; denique erat rex, si non dum socius, at non hostis; pacatus, quietus, fretus imperio populi R. regno paterno atque auito, regali otio perfruebatur. de hoc nihil cogitante, nihil suspicante, eisdem operis suffragium ferentibus, est rogatum, ut sedens cum purpura, & sceptro, & illis insignibus regijs praeconi publico subijceretur; et, imperante populo R. qui etiā bello uictis regibus regna reddere consueuit, rex amicus, nulla iniuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur. multa acerba, multa turpia, multa turbulenta habuit ille annus: tamen illi sceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud scio an recte hoc proximum esse dicā. Antiochum illum magnum maiores nostri, magna belli contentione terra mariq. superatum, intra montem Taurum regnare iusserunt: Asiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is regnaret in ea, condonauerunt. cū Armeniorum rege Tigrane graue bellum, per diuturnumq. gessimus; cum ille, iniurijs in socios nostros inferendis, bello prope nos lacessisset. hic & ipse per se uehemens fuit; & acerrimum hostem huius imperij Mithridatem, pulsum Ponto, opibus suis, regnoq. defendit; & a Lucullo, summo uiro, atque imperatore, pulsus, animo tamen hostili cum reliquis copijs suis in pristina mente permansit. hunc Cn. Pompeius, cum in suis castris supplicem abiectumq. uidisset, erexit; atque insigne regium, quod ille de suo ca-

pite abiecerat, reposuit, &, imperatis certis rebus, regnare iussit nec minus & sibi, et, huic imperio gloriosum putauit, constitutum a se regem, quam constri* ctum uideri. Tulit gessit; qui & ipse hostis fuit populi R. & acerrimum hostem in regnum recepit, qui conflixit, qui signa cõtulit, qui de imperio paene certauit, regnat hodie, & amicitiae nomen, ac societatis, quod armis uiolarat, id precibus est cõsecutus. ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit, de quo nulla umquam suspicio durior aut ad senatum, aut ad imperatores nostros allata est, uiuus (ut aiunt) est, & uidens, cum uictu ac uestitu suo publicatus. en, cur ceteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur; cum hoc illius funesti anni perdito exemplo uideant per tribunum aliquem, & sexcentas operas se fortunis spoliari, & regno omni posse nudari. At etiam eo negotio M. Catonis splendorem maculare uoluerunt, ignari, quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique uirtus ualeret: quae in tempestate saeua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque haeret in patria, splẽdetq. per se semper, neque alienis umquam sordibus obsolescit. non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum, nec illi committendum illud negotium, sed imponendum putauerunt; qui in concione palam dixerint, linguam se euellisse M. Catoni, quae semper contra extraordinarias potestates libera fuisset. sentient, ut spero, breui tempore, manere libertatem illam, atque hoc etiã, si fieri poterit, esse maiorem, quod cum consulibus

illis

illis M. Cato, etiam cum iam desperasset aliquid auctoritate sua proficere posse, tamen uoce ipsa, ac dolore pugnauit, et post meum discessum ijs Pisonem uerbis, flens meum & reip. casum, uexauit, ut illum, hominem perditissimum, atque impudentissimum, paene iam prouinciae paeniteret. cur igitur rogationi paruit? quasi uero ille non in alias quoque leges, quas iniuste rogatas putaret, iam ante iurarit. non offert se ille istis temeritatibus, ut, cum reip. nihil prosit, se ciue remp. priuet. consule me, cum esset designatus tribunus pl. obtulit in discrimen uitam suam: dixit eam sententiam, cuius inuidiam capitis periculo sibi praestandam uidebat: dixit uehementer: egit acriter: ea, quae sensit, prae se tulit: dux, auctor, actor rerum illarum fuit: non quo periculũ suum non uideret: sed in tãta reip. tempestate nihil sibi, nisi de patriae periculis, cogitandum putabat. consecutus est ipsius tribunatus. quid ego de singulari magnitudine animi eius, ac de incredibili uirtute dicam? meministis illum diem, cum, templo a collega occupato, nobis omnibus de uita eius uiri & ciuis timentibus, ipse animo fortissimo uenit in templum, & clamorem hominum auctoritate, impetum improborum uirtute sedauit. adijt tum periculum, sed adijt ob caussam, quae quanta fuerit, iam mihi dicere non est necesse. at si isti Cypriae rogationi sceleratissimae nõ paruisset, haereret illa nihilo minus in rep. turpitudo. regno enim iã publicato, de ipso Catone erat nominatim rogatum. quod ille si repudiasset; dubitatis, quin ei uis esset allata, cum omnia acta il-

lius anni per illum unum labefactari uiderentur? atque etiam hoc uidebat: quoniam illa in rep. macula regni publicati maneret, quam nemo iam posset elue re; quod ex malis boni posset in rep. prouenire, id utilius esse per se conseruari, quam per alios amitti. atque ille etiam si alia quapiam ui expelleretur illis tem poribus ex hac urbe, facile pateretur. etenim qui superiore anno senatu caruisset; quo si tum ueniret, me tamen socium suorum in rep. consiliorum uidere posset; is aequo animo tum, me expulso, & meo nomine cum uniuerso senatu, tum sententia sua condemnata, in hac urbe esse posset? ille uero eidem tempori, cui nos, eidem furori, eisdem consulibus, eisdem minis, insidijs, periculis cessit. luctum nos hausimus maiorem; dolorem ille animi non minorem. His de tot, tan tisq. iniurijs in socios, in reges, in liberas ciuitates consulum querela esse debuit. in eius magistratus tutela reges, atque exterae nationes semper fuerunt. ec quae uox umquam est audita consulũ? quãquam quis auderet, si maxime queri uellet? de Cyprio rege quererentur, qui me ciuem, nullo meo crimine, patriae no mine laborantem, non modo stantem non defenderunt, sed ne iacentem quidem protexerunt? cesseram, si alienam a me plebem fuisse uultis, quae non fuit, inuidiae; si commoueri omnia uidebantur, tempori; si uis suberat, armis; si societas magistratuum, pactioni; si periculum ciuium, reip. cur, cum de capite ciuis, (non disputo, cuiusmodi ciuis) & de bonis proscriptio ferretur, cum & sacratis legibus, & XII

tabulis

tabulis ſancitum eſſet, ut neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite, niſi comitijs centuriatis, rogari, nulla uox eſt audita conſulum? conſtitutumq. illo anno eſt, quantum in illis duabus huius imperij peſtibus fuit, iure poſſe per operas concitatas quemuis ciuem nominatim tribuni pl. conſilio ex ciuitate exturbari? Quae uero promulgata illo anno fuerunt, quae promiſſa multis, quae conſcripta, quae ſperata, quae cogitata, quid dicam? qui locus orbis terrae iam non erat alicui deſtinatus? cuius negotij publici cogitari, optari, fingiq. procuratio potuit, quae non eſſet attributa, atque deſcripta? quod genus imperij, quae prouincia, quae ratio aut auferendae, aut conflandae pecuniae non reperiebatur? quae regio, ora ue terrarum paullo erat latior, in qua non regnum aliquod ſtatueretur? quis autem rex, qui illo anno non aut emendum ſibi, quod non habebat, aut redimendum, quod habebat, arbitraretur? quis prouinciam, quis pecuniam, quis legationem ab ſenatu petebat? damnatis de ui reſtitutio, conſulatus petitio ipſi illi populari ſacerdoti comparabatur. haec gemebant boni, ſperabant improbi, agebat tribunus pl. conſules adiuuabant. Hic aliquando, ſerius quam ipſe uellet, Cn. Pompeius, inuitiſſimis ijs, qui mentem optimi ac fortiſſimi uiri ſuis conſilijs, ac fictis terroribus a defenſione meae ſalutis auerterant, excitauit illam ſuam non ſopitam, ſed ſuſpicione aliqua retardatam conſuetudinem reip. bene gerendae. non eſt

paſſus

passus ille uir, qui sceleratissimos ciues, qui acerrimos hostes, qui maximas nationes, qui reges, qui gentes feras atque inauditas, qui praedonum infinitam manum, qui etiam seruitia uirtute uictoriaq. domuisset, qui, omnibus bellis terra mariq. compressis, imperium populi R. orbis terrarum terminis definisset, remp. euerti scelere paucorum, quam ipse non solum consilijs, sed etiam sanguine suo saepe seruasset: accessit ad caussam publicam: restitit auctoritate sua reliquis rebus: de praeteritis questus est. fieri quaedam ad meliorem spem inclinatio uisa est. decreuit senatus frequens de meo reditu kal. Ian. dissentiente nullo, referente L. Ninnio, cuius in mea caussa numquam fides, uirtusq. contremuit: intercessit Ligus iste nescio qui, additamentum inimicorum meorum. res erat & caussa nostra eo iam loci, ut erigere oculos, & uiuere uideretur. quisquis erat, qui aliquam partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocumque uenerat, quod iudicium cumque subierat, damnabatur. inueniebatur nemo, qui se suffragium de me tulisse confiteretur. decesserat ex Asia frater meus magno squalore, sed multo etiam maiore maerore. huic ad urbem uenienti tota obuiam ciuitas cum lacrymis, gemituq. processerat. loquebatur liberius senatus: concurrebant equites R. Piso ille, gener meus, cui fructum pietatis suae neque ex me, neque a populo R. ferre licuit, a propinquo suo socerum suum flagitabat. omnia senatus reijciebat, nisi de me primum consules retulissent. quae cum res iam manibus

bus teneretur; & eum consules prouinciarum pactione libertatem omnem perdidissent; qui cum in senatu priuatim, ut de me sententias dicerent, flagitabantur, legem illi se Clodiam timere dicebant: cum haec non possent iam diutius sustineri, initur consilium de interitu Cn. Pompeij. quo patefacto, ferroq. deprehenso, ille inclusus domi tam diu fuit, quam diu inimicus meus in tribunatu. de meo reditu octo tribuni promulgarunt. ex quo intellectum est, non mihi absenti creuisse amicos, in ea praesertim fortuna, in qua non nulli etiam, quos esse putaueram, non erant, sed eos uoluntatem semper eandem, libertatem non eandem semper habuisse. nam ex nouem tribunis, quos tunc habueram, unus me absente defluxit, qui cognomen sibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius esse, quam generis uideretur. hoc igitur anno, magistratibus nouis designatis, cum omnes boni omnem spem melioris status in eorum fidem conuertissent; princeps P. Lentulus auctoritate ac sententia sua, Pisone & Gabinio repugnantibus, caussam suscepit; tribunisq. pl. octo referentibus, praestantissimam de me sententiam dixit. qui cum ad gloriam suam, atque ad amplissimi beneficij gratiam magis pertinere uideret, caussam illam integram ad suum consulatum reseruari; tamen rem talem per alios citius, quam per se tardius, confici malebat. hoc interim tempore P. Sextius, iudices, designatus iter ad C. Caesarem pro mea salute suscepit. quid egerit, quantum profecerit, nihil ad caussam. equidem existimo,

stimo; si ille, ut arbitror, aequus nobis fuerit, nihil ab hoc profectum; sin iratior, non multum. sed tamen sedulitatem, atque integritatem hominis uidetis. Ingredior iam in Sextij tribunatum: nam hoc primum iter designatus reip. caussa suscepit. pertinere & ad concordiam ciuium putauit, & ad perficiendi facultatem, animum Caesaris a caussa non abhorrere. Abijt ille annus. respirasse homines uidebantur, non dum re, sed spe reip. recuperandae. exierunt malis ominibus, atque exercrationibus duo uulturij paludati: quibus utinam ipsis euenissent ea, quae tum homines precabantur; neque nos prouinciam Macedoniam cum exercitu, neque equitatum in Syria, & cohortes optimas perdidissemus. ineunt magistratum tribuni pl. qui omnes de me promulgaturos confirmarant. ex his princeps emitur ab inimicis meis is, quem homines in luctu irridentes Gracchum uocabant: quoniam id etiam fatum ciuitatis fuit, ut illa ex uepretulis extracta nitedula remp. conaretur arrodere. alter uero, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gauij Oleli horreo, calatis granis, in
* *Calatinos ac Lelios insitus, subito, nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit. Veniunt kal. Ian. uos haec melius scire potestis: equidem audita dico: quae tum frequentia senatus, quae exspectatio populi, qui concursus legatorum ex Italia cuncta, quae uirtus, actio, grauitas P. Lentuli consulis fuerit, quae etiam collegae eius moderatio de me: qui cum inimicitias sibi mecum ex reip. dissensione susceptas*

ptas esse dixisset, eas se patribus conscriptis dixit, & temporibus, & reip. permissurum. Tum princeps rogatus sententiam L. Cotta, dixit id, quod dignissimum rep. fuit; nihil de me actum esse iure, nihil more maiorum, nihil legibus: non posse quemquam de ciuitate tolli sine iudicio: de capite non modo ferri, sed ne iudicari quidem posse, nisi comitijs centuriatis: uim fuisse illam, flammam quassatae reip. perturbatorumq. temporum, iure, iudicijsq. sublatis: magna rerum permutatione impendente, declinasse me paullulum, & spe reliquae tranquillitatis praesentes fluctus, tempestatemq. fugisse: quare, cum absens remp. non minus magnis periculis, quam quodam tempore praesens, liberassem, non restitui me solum, sed etiã ornari a senatu decere. disputauit etiam multa prudenter: ita de me illum amentissimum, & profligatissimum hostem pudoris, & pudicitiae scripsisse quae scripserat, ijs uerbis, rebus, sententijs, ut, etiam si iure esset rogatum, tamen uim habere non posset: quare me, qui nulla lege abessem, non restitui lege, sed reuocari senatus auctoritate oportere. hunc, nemo erat, quin uerissime sentire diceret. sed post eum rogatus Cn. Pompeius, approbata laudataq. Cottae sententia, dixit, sese otij mei caussa, ut omni populari concitatione defungerer, censere, ut ad senatus auctoritatem populi quoque R. beneficium erga me adiungeretur. Cum omnes certatim, aliusq. alio grauius, atque ornatius de mea salute dixisset; fieretq. sine ulla uarietate discessio: surrexit, ut scitis, Atilius

lius

lius hic Gauianus: nec ausus est, cum esset emptus, intercedere: noctem sibi ad deliberandum postulauit. clamor senatus, querelae, preces, socer ad pedes abiectus. ille se affirmare postero die moram nullam esse facturum. creditum est: discessum est. illi interea deliberatori merces, longa interposita nocte, duplicata est. consecuti dies pauci omnino Ianuario mense, per quos senatum haberi liceret: sed tamen actum nihil, nisi de me: cum omni mora, ludificatione, calumnia, senatus auctoritas impediretur, uenit consilij de me agendi dies, VIII *Kal.Feb. princeps rogationis, uir mihi amicissimus, Q. Fabricius templum aliquanto ante lucem occupauit. quietus eo die Sextius, is, qui est de ui reus. actor hic, defensorq. caussae meae nihil progreditur: consilia exspectat inimicorum meorum. quid illi, quorum consilio P. Sextius in iudicium uocatur, quo se pacto gerunt? cum forum, Comitium, curiam, multa de nocte, armatis hominibus, ac seruis plerisque occupauissent; impetum faciunt in Fabricium; manus afferunt; occidunt non nullos; uulnerant multos; uenientem in forum uirum optimum, & constantissimum, M. Cispium, tribunum pl. ui depellunt; caedem in foro maximam faciunt; uniuersiq. districtis gladijs, & cruentis, in omnibus fori partibus fratrem meum, uirum optimum, fortissimum, meiq. amantissimum, oculis quaerebant, uoce poscebant. quorum ille telis libenter in tanto luctu, ac desiderio mei non depugnandi, sed moriendi caussa corpus obtulisset suum, nisi*

ſuam uitam ad ſpem mei reditus reſeruaſſet. ſubijt tamen uim illam nefariam conſceleratorum latronum: & cum ad fratris ſalutem a populo R. petendam, deprecandamq. ueniſſet, pulſus e Roſtris, in Comitio iacuit, ſeq. ſeruorum & libertorum corporibus obtexit, uitamq. tum ſuam noctis, & fugae praeſidio, non iuris, iudiciorumq. defendit. meminiſtis tum, iudices, corporibus ciuium Tiberim compleri, cloacas referciri, e foro ſpongijs effingi ſanguinem: ut omnes tantam illam copiam, & tam magnificum apparatum, non priuatum, aut plebeium, ſed patricium, & praetorium eſſe arbitrarentur: nihilq. neque ante hoc tempus, neque hoc ipſo turbulentiſſimo die crimi nationis eſſe in Sextium. atqui uis in foro uerſata eſt. certe: quando enim maior? lapidationes perſaepe uidimus; non ita ſaepe, ſed nimium tamen ſaepe gladios; caedem uero tantam, tantos aceruos corporum exſtructos, niſi forte illo Cinnano, atque Octauiano die, quis umquam in foro uidit? qua ex concertatione animorum? nam ex pertinacia, aut conſtantia interceſſoris oritur ſaepe ſeditio, culpa, atque improbitate latoris, commodo aliquo imperitis, aut largitione propoſita; oritur ex concertatione magiſtratuum; oritur ſenſim ex clamore primum, deinde aliqua diſſenſione concionis; uix, ſero, & raro ad manus peruenitur: nullo uero uerbo facto, nulla concione aduocata, nulla promulgata lege, concitatam nocturnam ſeditionem, quis audiuit? an ueriſimile eſt, ut ciuis R. aut homo liber quiſquam cum gladio in forum

rum

rum descenderit ante lucem, ne de me ferri pateretur, praeter eos, qui ab illo pestifero, ac perdito ciue iam pridem reip. sanguine saginantur? Hic iam de ipso accusatore quaero, qui P. Sextium queritur cum multitudine in tribunatu, & cum praesidio magno fuisse, num illo die fuerit? certe non fuit. uicta igitur est caussa reip. & uicta non auspicijs, non intercessione, non suffragijs, sed ui, manu, ferro. nam si obnúciasset Fabricio is tribunus pl. qui seruasse de caelo diceret; accepisset resp. plagam, sed eam, quam acceptam gemere posset. si intercessisset collega Fabricio; laesisset remp. sed remp. iure laesisset. gladiatores tu nouitios, pro exspectata aedilitate suppositos, cum sicarijs carcere emissis ante lucem in forum immittas? magistratus templo deijcias? caedem maximam
** facias? forum purges? & cum omnia ui, & armis egeris, accuses eum, qui se praesidio munierit, non ut te oppugnaret, sed ut uitam suam posset defendere? atqui ne ex eo quidem tempore id egit Sextius, ut a suis munitus tuto in foro tum magistratum gereret, remp. administraret. itaque fretus sanctitate tribunatus, cum se non modo contra uim, & ferrum, sed etiam contra uerba, atque intercessionem legibus sacratis esse armatum putaret; uenit in templum Castoris, obnunciauit consuli: cum subito manus illa Clodiana, in caede ciuium saepe iam uictrix, exclamat, incitatur, inuadit: inermem, atque imparatum tribunum alij gladijs adoriuntur, alij fragmentis septorum, & fustibus: a quibus hic multis uulneribus acceptis*

ceptis, ac debilitato corpore, & contrucidato, se abiecit exanimatus, neque ulla alia re ab se mortem, nisi opinione mortis, depulit. quem cum iacentem, & concisum plurimis uulneribus, extremo spiritu, exsanguem, & confectum uiderent, defatigatione magis, & errore, quam misericordia, & modo, aliquando caedere destiterunt. Et caussam dicit Sextius de ui? quid ita? quia uiuit. at id non sua culpa. plaga una illa extrema defuit: quae si accessisset, reliquum spiritum exhausisset. accusa Lentidium: non percussit locum. male dicito Sabino, homini Reatino, cur tam temere exclamarit occisum. ipsum uero quid accusas? num defuit gladijs? num repugnauit? num, ut gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit? an haec ipsa uis est, non posse emori? an illa, quod tribunus pl. templum cruentauit? an quod, cum esset ablatus, primumq. resipuisset, non se referri iussit? ubi est crimen, quod reprehenditis? Hic quaero, iudices: si illo die gens ista Clodia, quod facere uoluit, effecisset; si P. Sextius, qui pro occiso relictus est, occisus esset; fuistis ne ad arma ituri? fuistis ne uos ad patrium illum animum, maiorumq. uirtutem excitaturi? fuistis ne aliquando remp. a funesto latrone repetituri? an etiam tunc quiesceretis, cunctaremini, timeretis, cum remp. a facinorosissimis sicarijs, & a seruis esse oppressam, atque occupatam uideretis? cuius igitur mortem ulcisceremini, siquidem liberi esse, & habere remp. cogitaretis; de eius uirtute uiui quid uos loqui, quid sentire,

quid cogitare, quid iudicare oporteat, dubitandum putatis? at uero ipsi paricidae, quorum effraenatus furor alitur impunitate diuturna, adeo uim facinoris sui perhorruerant, ut, si paullo longior opinio mortis Sextij fuisset, Gracchum illum suum transferendi in nos criminis caussa occidere cogitarint. sensit rusticulus non incautus (neque enim homines nequam tacere potuerunt) suum sanguinē quaeri ad restinguendam inuidiam facinoris Clodiani: mulioniam penulam arripuit, cum qua primum Romam ad comitia uenerat: messoria se corbe contexit. cum quaererent alij Numerium, alij Quinctium, gemini nominis errore seruatus est. atque hoc scitis omnes, usque adeo hominem in periculo fuisse, quoad scitum sit Sextium uiuere. quod nisi esset patefactum, paullo citius, quam uellem; non illi quidem morte mercenarij sui transferre potuissent inuidiam in quos putabant, sed acerbissimi sceleris infamiam grato quodam scelere minuissent. ac si tunc P. Sextius, iudices, in templo Castoris animam, quam uix retinuit, edidisset: non dubito, quin, si modo esset in rep. senatus, si maiestas populi R. reuixisset, aliquando statua huic ob remp. interfecto in foro statueretur. nec uero illorum quisquam, quos a maioribus nostris morte obita positos in illo loco, atque in rostris collocatos uidetis, esset P. Sextio aut acerbitate mortis, aut in remp. animo praeponendus: qui, cum caussam ciuis calamitosi, caussam amici, caussam bene de rep. meriti, caussam senatus, caussam Italiae, caussam reip. suscepisset; cumq.

cumq. auspicijs, religioniq. parens obnunciaret, quod senserat; luce, palam, a nefarijs pestibus in deorum hominumq. conspectu, esset occisus, sanctissimo in templo, sanctissima in caussa sanctissimo in magistratu. eius igitur uitam quisquam spoliandam ornamentis esse dicet, cuius mortem ornandam monumento sempiterno putaretis? Homines, inquit, emisti, coegisti, parasti. quid uti faceret? senatum obsideret? ciues indemnatos expelleret? bona diriperet? aedes incenderet? tecta disturbaret? templa deorum immortalium inflammaret? tribunos pl. ferro e rostris expelleret? prouincias, quas uellet, quibus uellet, uenderet? reges appellaret? rerum capitalium condemnatos in liberas ciuitates per legatos nostros reduceret? principem ciuitatis ferro obsessum teneret? haec ut efficere posset, quae fieri nisi armis oppressa rep. nullo modo poterant; iccirco, credo, manum sibi P. Sextius, et copias comparauit. at nondum erat maturum: nondum res ipsa ad eiusmodi praesidia uiros bonos compellebat. pulsi nos eramus, non omnino ista manu sola, sed tamen non sine ista: uos taciti maerebamini. captum erat forū anno superiore, aede Castoris, tamquā arce aliqua a fugitiuis, occupata: ferebatis. omnia hominum cum egestate, tum audacia perditorum clamore, concursu, ui, manu gerebantur: perferebatis. magistratus templis pellebantur: alij omnino aditu, ac foro prohibebantur: nemo resistebat. gladiatores ex praetoris comitatu comprehensi, in senatum introducti, confessi, in uincula coniecti a Milone, missi a Ser-

rano: mentio nulla. forum corporibus ciuium R. constratú caede nocturna: non modo nulla noua quaestio, sed etiam uetera iudicia sublata. tribunum pl. plus uiginti uulneribus acceptis iacentem, moribundumq. uidistis: alterius tribuni pl. diuini hominis, (dicam enim, quod sentio, & quod mecum sentiunt omnes) diuini, insigni quadam, inaudita, noua magnitudine animi, grauitate, fide praediti, domus est oppugnata ferro, facibus, exercitu Clodiano. & tu hoc loco laudas Milonem, & iure laudas. quem enim umquam uirum tam immortali uirtute praeditum uidimus, qui, nullo praemio proposito, praeter hoc, quod iam contritum & contemptum putatur, iudicium bonorum, omnia pericula, summos labores, grauissimas contentiones, inimicitiasq. suscepit? qui mihi unus ex omnibus ciuibus uidetur re docuisse, non uerbis, quid oporteret a praestantissimis uiris in rep. fieri, & quid necesse esset: oportere hominum audacium, euersorum reip. sceleri legibus, & iudicijs resistere: si leges non ualerent, iudicia non essent, si resp. ui consensuq. audacium armis oppressa teneretur, praesidio, & copijs defendi uitam, & libertatem necesse esse. hoc sentire, prudentiae est; facere, fortitudinis; & sentire uero, & facere, perfectae, cumulataeq. uirtutis. Adijt ad remp. tribunus pl. Milo: de cuius laude plura dicam: non quo aut ipse haec dici, quam existimari malit; aut ego hunc laudis fructú praesenti libenter impertiam, praesertim cum uerbis consequi non possim: sed quod existimo, si Milonis caussam, accusatoris uoce collaudatam,

tam, probaro, uos in hoc crimine parem Sextij caussam existimaturos. Adijt igitur T. Annius ad caussam reip. sic, ut ciuem patriae recuperare uellet, reip. tum. simplex caussa, constans ratio, plena consensionis omnium, plena concordiae. collegas adiutores habebat. consulis alterius summum studium, alterius animus paene placatus. de praetoribus unus alienus, senatus incredibilis uoluntas, equitum R. animi ad caussam excitati, erecta Italia. duo soli erant empti ad impediendum: qui si, homines despecti, & contempti tantam rem sustinere non potuissent; se caussam, quam susceperat, nullo labore peracturum uidebat. agebat auctoritate: agebat consilio: agebat per summum ordinem: agebat exemplo bonorum & fortium ciuium: quid rep. quid se dignum esset, quis ipse esset, quid sperare, quid maioribus suis reddere deberet, diligentissime cogitabat. huic grauitati hominis uidebat ille gladiator se, si moribus ageret, parem esse non posse: ad ferum, ad faces, ad quotidianam caedem, incendia, rapinas se cum exercitu suo contulit. domum oppugnare, itineribus occurrere, ui lacessere, & terrere coepit. non mouit hominem summa grauitate, summaq. constantia: sed quamquam dolor animi, innata libertas, prompta excellensq. uirtus fortissimum uirum hortabantur, ui uim, oblatam praesertim saepius, ut frangeret, & refutaret; tanta moderatio fuit hominis, tantum consilium, ut contineret dolorem, neque eadem se re ulcisceretur, qua esset lacessitus; sed illum tot iam in funeribus *

ribus reip. exultantem, ac tripudiantem, legum, si posset, laqueis constringeret. descendit ad accusandum: quis umquam tam proprie reip. caussa? nullis inimicitijs, nullis praemijs, nulla hominum postulatione, aut etiam opinione id umquam esse facturum. fracti erant animi hominis: hoc enim accusante, pristini illius sui iudicij turpitudinem desperabat. ecce tibi consul, praetor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adsit, ne citetur: ne quaeratur: ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorum facere liceat. quid ageret uir ad uirtutem, dignitatem, gloriam natus, ui sceleratorum hominũ corroborata, legibus iudicijsq. sublatis? ceruices tribunus pl. priuato, praestantissimus uir profligatissimo homini daret? an caussam susceptam affligeret? an se domi contineret? & uinci turpe putauit, & deterreri. etiam eripi reiecit: ut, quoniam sibi in illum legibus uti non liceret, illius uim neque in suo, neque in reip. periculo pertimesceret. Quo modo igitur in hoc genere praesidij comparati accusas Sextium, cum idẽ laudes Milonem? an, qui sua tecta defendit, qui ab aris, focis, ferrum flammamq. depellit; qui sibi licere uult tuto esse in foro, in templo, in curia; qui uitae praesidium comparat; qui uulneribus, quae cernit quotidie toto corpore, mouetur, ut aliquo praesidio caput, & ceruices, & iugulum, ac latera tutetur; hunc de ui accusandum putas? quis enim uestrum, iudices, ignorat, ita naturam rerum tulisse, ut quodam tempore homines, non dum neque naturali, neque ciuili

iure

iure descripto, fusi per agros, ac dispersi uagarentur, tantumq. haberent, quantum manu, ac uiribus per caedem, ac uulnera aut eripere, aut retinere potuissent? qui igitur primi uirtute, & consilio praestanti extiterunt, ij, perspecto genere humanae docilitatis, atque ingenij, dissipatos unum in locũ congregarunt, eosq. ex feritate illa ad iustitiam, atque mansuetudinem traduxerunt. tum res communem utilitatem cõtinentes, quas publicas appellamus; tum conuenticula hominum, quae postea ciuitates nominatae sunt; tũ domicilia coniuncta, quas urbes dicimus, inuento & diuino, & humano iure, moenibus sepserunt. atque inter hanc uitam perpolitam humanitate, & illam immanem nihil tam interest, quam ius, atque uis. horum utro uti nolimus, altero est utendum. uim uolumus extingui: ius ualeat necesse est, id est iudicia, quibus omne ius continetur. iudicia displicent, aut nulla sunt: uis dominetur, necesse est. haec uident omnes, Milo & uidit, & fecit, ut ius experiretur, uim depelleret. altero uti uoluit, ut uirtus audaciam uinceret: altero usus necessario est, ne uirtus ab audacia uinceretur. eademq. ratio fuit P. Sextij si minus in accusando, (neque enim per omnes fuit idem necesse fieri) at certe in necessitate defendendae salutis suae, praesidioq. contra uim & manum comparando. O dij immortales, quemnam ostenditis exitum nobis? quã spem reip. datis? quotus quisque inuenietur tanta uirtute uir, qui optimam quamque caussam reip. amplectatur, qui bonis uiris deseruiat, qui solidam lau-

dem, ueramq. quaerat? cum sciat illa duo reip. paene fata, Gabinium, & Pisonem, alterum haurire quotidie ex pacatissimis, atque opulentissimis Syriae gazis innumerabile pondus auri, bellum inferre quiescentibus, ut eorum ueteres, illibatasq. diuitias in profundissimum libidinum suarum gurgitem profundat; uillam aedificare in oculis omnium tantam, tugurium ut iam uideatur esse illa uilla, quam ipse tribunus pl. pictam olim in concionibus explicabat, quo fortissimum, ac summum ciuem in inuidiam homo castus, ac non cupidus uocaret: alterum Thracibus, ac Dardanis primum pacem maxima pecunia uendidisse, deinde, ut illi pecuniam conficere possent, uexandam his Macedoniam, & spoliandam tradidisse; eundemq. bona creditorum ciuium R. cum debitoribus Graecis diuisisse; cogere pecunias maximas a Dyrrhachinis, spoliare Thessalos, certam Achaeis in annos singulos pecuniam imperauisse, neque tamen ullo in publico, aut religioso loco signum, aut tabulam, aut ornamentum reliquisse: hos sic illudere, quibus omne supplicium, atque omnis iure optimo poena debetur? reos esse hos duos, quos uidetis? omitto iam Numerium, Serranum, Aelium, quisquilias seditionis Clodianae. sed tamen hi quoque etiam nunc uolitant, ut uidetis: nec, dum uos de uobis aliquid timebitis, illi umquam de se pertimescent. nam quid ego de aedile ipso loquar? qui etiam diem dixit, & accusauit de ui Milonem? neque hic tamen ulla umquam iniuria adducetur, ut eum tali uirtute, tantaq. firmitate animi se in

remp.

remp. fuisse paeniteat: sed, qui haec uident, adolescentes quonam suas mentes conferent? ille, qui monumenta publica, qui aedes sacras, qui domos inimicorum suorum oppugnauit, excidit, incendit, qui stipatus semper sicarijs, septus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui & peregrinam manum facinorosorum concitauit, & seruos ad caedem idoneos emit, & in tribunatu carcerem totum in forum effudit, uolitat aedilis, accusat eum, qui aliqua ex parte eius furorem exultantem repressit; hic, qui se est tutatus sic, ut in priuata re deos penates suos, in rep. iura tribunatus auspiciaq. defendere; accusare eum moderate, a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs. nimirum hoc illud est, quod de me potissimum tu in accusatione quaesisti, quae esset nostra natio optimatium: sic enim dixisti. rem quaeris praeclaram iuuentuti ad discendum, nec mihi difficilem ad perdocendum: de qua pauca, iudices, dicam: &, ut arbitror nec ab utilitate eorum, qui audient, nec ab officio nostro, nec ab ipsa caussa P. Sextij abhorrebit oratio mea. Duo genera semper in hac ciuitate fuerunt eorum, uersari in reip. atque in ea se excellentius gerere studuerunt: quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimates & haberi, & esse uoluerunt. qui, ea quae faciebant, quaeq. dicebant multitudini iucunda esse uolebant, populares: qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optimo cuique probarentur, optimates habebantur. quis ergo iste optimas? quis? de numero

mero si quaeris innumerabiles: neque enim aliter stare possemus. sunt principes consilij publici: sunt, qui eorum sectam sequuntur: sunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia: sunt municipales, rusticiq. Romani: sunt negotia gerentes: sunt etiam libertini optimates. numerus, ut dixi, huius generis late & uarie diffusus est: sed genus uniuersum, ut tollatur error, breui circumscribi, & definiri potest. omnes optimates sunt, qui neque nocentes sunt nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. esto igitur, ut hi sint, quam tu nationem appellasti. horum qui uoluntati, commodis, opinioni in gubernanda rep. seruiunt, defensores optimatium, ipsiq. optimates grauissimi, & clarissimi ciues nominantur, & princeps ciuitatis. quid est igitur propositum his reip. gubernatoribus, quod intueri, & quo cursum suum dirigere debeant? id, quod est praestantissimum, maximeq. optabile omnibus sanis & bonis, & beatis, cum dignitate otium. hoc qui uolunt, omnes optimates; qui efficiunt, summi uiri, & conseruatores ciuitatis putantur. neque enim rerum gerendarum dignitate homines efferri ita conuenit, ut otio non prospiciant; neque ullum amplexari otium, quod abhorreat a dignitate. huius autem otiosae dignitatis haec fundamenta sunt, haec membra, quae tuenda principibus, & uel capitis periculo defendenda sunt; religiones, auspicia, potestates magistratuum, senatus auctoritas, leges, mos maiorum, iudicia, iurisdictio, fides prouinciae,

ciae, socij, imperij laus, res militaris, aerarium. harum rerum tot, atque tantarum esse defensorem, & patronum, magni animi est, magni ingenij, magnaeq. constantiae. etenim in tanto ciuium numero magna multitudo est eorum, qui aut, propter metum poenae, peccatorum suorum conscij, nouos motus, conuersionesq. reip. quaerant; aut qui, propter insitum quendam animi furorem, discordijs ciuium, ac seditione pascantur; aut qui, propter implicationem rei familiaris communi incendio malint, quam suo deflagrare. qui cum auctores sunt, & duces suorum studiorum, uitiorumq. nacti, in rep. fluctus excitantur: ut uigilandum sit ijs, qui sibi gubernacula patriae deposcerunt; enitendumq. omni scientia, ac diligentia, ut, conseruatis ijs, quae ego paullo ante fundamenta, ac membra esse dixi, tenere cursum possint, & capere otij illum portum, & dignitatis. Hanc uiam, iudices, si aut asperam, atque arduam, aut plenam esse periculorum, aut insidiarum negem, mentiar; praesertim cum id non modo intellexerim semper, sed etiam praeter ceteros senserim. maioribus praesidijs, & copijs oppugnatur resp. quam defenditur: propterea quod audaces homines, & perditi nutu impelluntur, & ipsi etiam sponte sua contra remp. incitantur: boni nescio quo modo tardiores sunt, &, principijs rerum neglectis, ad extremum ipsa denique necessitate excitantur; ita ut non numquam cunctatione ac tarditate, dum otium uolunt etiam sine dignitate retinere,

tinere, ipsi utrumque amittant. propugnatores autem reip. qui esse uoluerunt, si leuiores sunt, desciscunt; si timidiores, desunt: permanent illi soli, atque omnia reip. caussa perferunt, qui sunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit; qui a C. Graccho usque ad C. Marium seditiosis omnibus restitit; quem nulla umquam uis, nullae minae, nulla inuidia labefecit; aut qualis Q. Metellus, patruus, matris tuae: qui cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum censor notasset; cumq. insitiuum Gracchum contra uim multitudinis incitatae censu prohibuisset; cumq. in eam legem, quam non iure rogatam iudicarat, iurare unus noluisset; de ciuitate maluit, quam de sententia, dimoueri: aut, ut uetera exempla, quorum est copia digna huius imperij gloria, relinquam, ne ue eorum aliquem, qui uiuunt, nominem, qualis nuper Q. Catulus fuit: quem neque periculi tempestas, neque honoris aura potuit umquam de suo cursu, aut spe, aut metu, dimouere. Haec imitamini, per deos immortales, qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quaeritis. haec ampla sunt, haec diuina, haec immortalia: haec fama celebrantur, monumentis annalium mandantur, posteritati propagantur. est labor, non ego: pericula magna, fateor:*

* non nego

Multae insidiae sunt bonis, ueriſsime dictum est:
Sed te id, quod multi inuideant, multiq. expetant,
Inscitia sit, inquit, postulare, si tu laborem summa
cum cura efferas nullum.

idem alio loco dixit, quod exciperent improbi ciues,

Ode-

Oderint, dum metuant. praeclara enim illa praecepta dederat iuuentuti. sed tamen haec uia, haec ratio reip. capessendae olim erat magis pertimescenda, cum multis in rebus multitudinis studium ad populi commodum ab utilitate reip. discrepabat. tabellaria lex ab L. Cassio ferebatur: populus libertatem agi putabat suam: dissentiebant principes, & in salute optimatium temeritatem multitudinis, & tabellarii licentiam pertimescebant. agrariam Ti. Gracchus legem ferebat: grata erat populo: fortunae constituta tenuiorum uidebantur. nitebantur contra optimates, quod ea discordiam excitari uidebant; & cum locupletes possessionibus diuturnis mouerentur, spoliari remp. propugnatoribus arbitrabantur. frumentariam legem C. Gracchus ferebat: iucunda res plebi R. uictus enim suppeditabatur large sine labore: repugnabant boni, quod & ab industria plebem ad desidiam auocari putabant, & aerarium exhauriri uidebatur. multa etiam nostra memoria, quae consulto praetereo, fuerunt in ea contentione, ut popularis cupiditas a consilio principum desideret. nunc iam nihil est, quod populus a delectis, principibusq. dissentiat: nec flagitat rem ullam, neque nouarum rerum est cupidus: & otio suo, & dignitate optimi cuiusque, & uniuersae reip. gloria delectatur. itaque homines seditiosi, ac turbulenti, quia nulla iam largitione populum R. concitare possunt, quod plebs, perfuncta grauissimis seditionibus, ac discordijs, otium malle uideatur, conductas habent conciones; ne-

que

num, atque ereptorem libertatis esse dicebat, in illa ruina reip. dicit se legem tulisse. quis est, qui se, cum contra me ferebatur, inisse suffragium confiteatur? cum autem de me eodem ex S. C. comitijs centuriatis ferebatur; quis est, qui non profiteatur se affuisse, & suffragium de salute mea tulisse? utra igitur caussa popularis debet uideri; in qua omnes aetates ciuitatis, omnes ordines una consentiunt; an in qua furiae concitatae tamquam ad funus reip. conuolant? an, sicubi aderit Gellius, homo & fratre indignus, uiro clarissimo, atque optimo, & ordine equestri. cuius ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit; id erit populare? est enim homo iste populo R. deditus. nihil uidi magis. qui, cum eius adolescētia in amplissimis honoribus summi uiri L. Philippi, uitrici, florere potuisset, usque eo non fuit popularis, ut bona solus comesset. deinde ex impuro adolescente, & petulante, postea quam rem paternam ab idiotarum diuitijs ad philosophorum regulam perduxit, Graeculū se, atque otiosum putari uoluit, studio litterarum se ✱ *subito dedidit. nihil sane a te iuuabatur anagnostae, libelli etiam pro uino saepe oppignerabantur: manebat insaturabile abdomen, copiae deficiebant: itaque semper uersabatur in spe rerum nouarum, otio, & tranquillitate reip. consenescebat. ecquae seditio umquam fuit, in qua non ille princeps? ecquis seditiosus, cui ille non familiaris? ecquae turbulenta concio, cuius ille non concitator? cui bene dixit umquam bono? bene dixit? immo, quem fortem, & bonum ciuem non petulantissi-*

lantissime est insectatus? qui ut, credo, non libidinis caussa, sed ut plebicola uideretur, libertinam duxit uxorem. is de me suffragium tulit: is affuit, is interfuit epulis, & gratulationibus paricidarum. in quo tamen est me ultus, cum illo ore inimicos est meos suauiatus. qui quasi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipsam caussam est mihi inimicus, quia nihil habet. utrum ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comedisti? quid? tu meo periculo, gurges, ac uorago patrimonij, heluabare; ut, si ego consul remp. contra te & gregales tuos defendissem, in ciuitate esse me nolles? te nemo tuorum uidere uult: omnes aditum, sermonem, congressum tuum fugiunt: te sororis filius Postumius, adolescens grauis senili iudicio, notauit, cum in magno numero tutorem liberis non instituit. Sed elatus odio, & meo & reip. nomine; quorum ille utri sit inimicior, nescio; plura dixi, quam dicendum fuit, in furiosissimum, atque egentissimum ganeonem. Illuc reuertor: contra me cum sit actum, capta urbe, atque oppressa, Gellium, Firmidium, Titium, eiusdem modi furias illis mercenarijs gregibus duces, & auctores fuisse; cum ipse lator nihil ab horum turpitudine, audacia, sordibus abhorreret. at cum de dignitate mea ferebatur, nemo sibi nec ualetudinis excusationem, nec senectutis satis iustam putauit: nemo fuit, qui se non remp. mecum simul reuocare in suas sedes arbitraretur. Videamus nunc comitia magistratuum. Fuit collegium nuper tribunicium, in quo tres minime, uehementer

duo populares exiſtimabantur. ex his, qui populares non habebantur, quibus in illo genere conductarum concionum conſiſtendi poteſtas non erat, duo a populo R. praetores uideo eſſe factos: & , quantum ſermonibus uulgi, & ſuffragijs intelligere potui, prae ſe populus R. ferebat, ſibi illum in tribunatu Cn. Domitij animum conſtantem, et egregium, atque Q. Ancharij fidem, ac fortitudinem, etiam ſi nihil agere potuiſſent, tamen uoluntate ipſa gratum fuiſſe. iam de C. Fannio quae ſit exiſtimatio, uidemus: quod iudicium populi R. in honoribus eius futurum ſit, nemini dubium eſſe debet. quid populares illi duo, quid egerunt? alter, qui tamen ſe continuerat, tulerat nihil, ſenſerat tantum de rep. aliud, atque homines exſpectabant, uir & bonus, & innocens, & bonis uiris ſemper probatus, quod parum uidelicet intellexit in tribunatu, quid uero populo probaretur, & quod illum eſſe populum R. qui in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in quem, niſi popularis eſſe uoluiſſet, facillime perueniſſet. alter, qui ita ſe in populari ratione iactarat, ut auſpicia, legem Aeliam, ſenatus auctoritatem, conſulem, collegas, bonorum iudicium nihil putaret, aedilitatem petiuit cum bonis uiris, & hominibus primis, ſed non praeſtantiſſimis opibus, & gratia: tribum ſuam non tulit, Palatinam denique, per quam omnes illae peſtes, uexare populum R. dicebantur, perdidit; nec quidquam illis comitijs, quod boni uiri uellent, niſi repulſam, tulit. Videtis igitur populum ipſum, ut ita dicam, iam non

eſſe

esse popularem; qui ita uehementer eos, qui populares habentur, respuat; eos autem, qui ei generi aduersantur, honore dignissimos iudicet. Veniamus ad ludos. facit enim, iudices, uester iste in me animorum, oculorumq. contuitus, ut mihi iam licere putẽ remissiore uti genere dicendi. Comitiorum, & concionum significationes interdum uerae sunt, non numquam uitiatae, atque corruptae: theatrales gladiatoriijq. consessus dicuntur omnino solere, leuitate nonnullorum, emptos plausus, & exiles, & raros excitare: attamen facile est, cum id fit, quemadmodum, & a quibus fiat, & quid integra multitudo faciat, uidere. quid ego nunc dicam, quibus uiris, aut cui generi ciuium maxime applaudatur? neminem uestrum fallit. sit hoc sane leue: quod non ita est; quoniam optimo cuique impertitur: sed si est leue, homini graui leue est: ei uero, qui pendet a rebus leuissimis, qui rumore, &, ut ipsi loquuntur, fauore populi tenetur, & ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem uideri necesse est. Ex te igitur, Scaure, potissimum quaero, qui ludos apparatissimos, magnificentissimosq. fecisti, ecquis istorum popularium tuos ludos adspexerit? ecquis se theatro, populoq. R. commiserit? ipse ille maxime ludius, non solum spectator, sed actor, & acroama, qui omnia sororis embolia nouit, qui in coetum mulierum pro psaltria adducitur, nec tuos ludos adspexit in illo ardenti tribunatu, suo nec ullos alios, nisi eos, a quibus uix uiuus effugit. semel, inquam, se ludis, homo popularis, commisit o-

*omnino, cum in templo Virtutis honos habitus esset uirtuti, Caijq. Marij, conseruatoris huius imperij, monumentum municipi eius, & reip. defensori sedem ad salutē praebuisset. quo quidem tempore quid populus R. sentire se ostenderit, utroque in genere declaratum est: primo, cum audito S. C. ore ipsi atque * absenti senatui plausus est ab uniuersis datus: deinde, cum senatoribus singulis, spectatum e senatu redeuntibus. cum uero ipse, qui ludos faciebat, consul assedit; stantes, & manibus passis gratias agentes, & lacrymantes gaudio, suam erga me beneuolentiam, ac misericordiam declararunt. at cum ille furibundus incitata illa sua uecordi mente uenisset; uix se populus R. tenuit, uix homines odium suum a corpore eius impuro, atque infando represserunt; uoces quidem, & palmarum intentus, & maledictorum clamorem omnes profuderunt. Sed quid ego populi R. animum, uirtutemq. commemoro, libertatē iam ex diuturna seruitute respicientis, in eo homine, cui tum petenti iam aedilitatem ne histriones quidem corā sedenti pepercerunt? nam cum ageretur togata, simulans, ut opinor, caterua tota, clarissima concentione, in ore impuri hominis imminens concionata est, Huic uitae tuae - & post,*

Principia, atque exitus Vitiosae uitae. sedebat exanimatus; & is, qui antea cantorum conuicio conciones celebrare suas solebat, cantorum ipsorum uocibus eijciebatur. Et quoniam facta mentio est ludorum, ne illud quidem praetermittam, in magna uarie

tate

tate sententiarum numquam ullum fuisse locum, in quo aliquid a poëta dictum cadere in tempus nostrum uideretur, quod aut populum uniuersum fugeret, aut non exprimeret ipse actor. & quaeso hoc loco, iudices, ne qua me leuitate ductum ad insolitum genus dicendi labi putetis, si de poetis, de histrionibus, de ludis, in iudicio loquar. non sum tam ignarus, iudices, caussarum, non tam insolens in dicendo, ut omni ex genere orationem aucuper, & omnes undique flosculos carpam, atque delibem. scio, quid grauitas uestra, quid haec aduocatio, quid illi conuentus, quid dignitas P. Sextij, quid periculi magnitudo, quid aetas, quid honos meus postulet. sed mihi sumpsi hoc loco doctrinam quandam iuuentuti, qui essent, optimates. in ea explicanda demonstrandum est, non esse populares omnes eos, qui putentur. id facillime consequar, si uniuersi populi iudicium uerum, & incorruptum, & si intimos sensus ciuitatis expressero. Quid fuit illud, quod, recenti nuncio de illo S. C. quod factum est in templo Virtutis, ad ludos, scenamq. perlato, consessu maximo, summus artifex, & mehercule semper partium in rep. tamquam in scena, optimatium, flens & recenti laetitia, & misto dolore, ac desiderio mei, egit aperte multo grauioribus uerbis meam caussam, quam egomet de me agere potuissem? summi enim poetae ingenium non solum arte sua, sed etiam dolore exprimebat.

Quam enim certo animo, - qui remp. adiuuerit, Steterit cũ Achiuis. nobiscũ me stetisse dicebat: ue-

ſtros ordines demóſtrabat. reuocabatur ab uniuerſis.
- *Redubia, Nec dubitarit uitam offerre, nec capiti pepercerit. haec quantis ab illo clamoribus agebantur? eum, iam omiſſo geſtu, uerbis poetae, & ſtudio actoris, & exſpectationi noſtrae plauderetur.*

Summum amicum ſummo in bello.

nam illud ipſe actor adiungebat amico animo; & fortaſſis homines propter aliquod deſiderium approbabant: - *Summo ingenio praeditum.*

tum illa quanto cum gemitu populi R. ab eodem paullo poſt in eadem fabula ſunt acta?

O pater.

me, me ille abſentem, ut patrem, deplorandum putabat, quem Q. Catulus, quem multi alij ſaepe in ſenatu patrem patriae nominarant. Quanto cum fletu de illis noſtris incendijs, ac ruinis? cum patrem pulſum, patriam afflictam deploraret, domum incenſam, euerſamque, ſic egit, ut, demonſtrata priſtina fortuna, cum ſe conuertiſſet,

Haec omnia uidi inflammari,

fletum etiam inimicis, atque inuidis excitaret. pro dij immortales, quid illa quemadmodum dixit idem? quae mihi quidem ita & acta, et ſcripta uidentur eſſe, ut uel a Catulo, ſi reuixiſſet, praeclare poſſe dici uiderentur: (is enim libere reprehendere, & accuſare populi nonnumquam temeritatem ſolebat, aut errorem ſenatus) O ingratifici Argiui, inanes Graij, immemores benefici. non erat illud quidem uerum: non enim ingrati, ſed miſeri, quibus reddere ſalutem,

a quo

a quo acceperant, non liceret: nec unus in quemquam umquam gratior, quam in me uniuersi. sed tamen illud scripsit disertissimus poëta pro me, egit fortissimus actor, non solum optimus, de me. cum omnes ordine demonstraret; senatum, equites R. uniuersum populum R. accusaret;

Exulare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini:

quae tum significatio fuerit omnium, quae declaratio uoluntatis ab uniuerso populo R. ĩ caussa hominis nõ popularis, equidem audiebamus; existimare facilius possunt, qui affuerunt. Et quoniam huc me prouexit oratio, histrio casum meum toties collacrymauit, cũ ita dolenter ageret caussam meam, ut uox eius illa praeclara lacrymis impediretur. Neque poëtae, quorum ego semper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt: eaq. populus R. non solum plausu, sed etiam gemitu suo comprobauit. Vtrum igitur haec Aesopum potius pro me, aut Accium dicere oportuit, si populus R. liber esset, an principes ciuitatis? nominatim sum appellatus in Bruto Tullius: Qui libertatem ciuibus stabiliuerat: millies reuocatum est. parum ne uidebatur, populum R. iudicare id a me, & a senatu esse constitutum, quod perditi ciues sublatum per nos criminabantur? Maximum uero populi R. iudicium uniuerso consessu gladiatorio declaratum est: erat enim munus Scipionis, dignum & eo ipso, & illo Q. Metello, cui dabatur. id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia, atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maxime dele-

ctatur. in hunc conſeſſum P. Sextius trib. pl. cum ageret nihil aliud in eo magiſtratu, niſi meam cauſſam, uenit, & ſe populo dedit, non plauſus cupiditate, ſed ut ipſi inimici noſtri uoluntatem uniuerſi populi uiderent. uenit, ut ſcitis, ad columnam Maeniam. tantus eſt ex omnibus ſpectaculis uſque a Capitolio, tantus ex fori cancellis plauſus excitatus, ut numquam maior conſenſio, aut apertior populi R. uniuerſi fuiſſe ulla in cauſſa diceretur. ubi erant tum illi concionum moderatores, legum domini, ciuium expulſores? alius ne eſt aliquis improbis ciuibus peculiaris populus, cui nos offenſi, inuiſiq. fuerimus? equidem exiſtimo, nullum tempus eſſe frequentioris populi, quam illud gladiatorium; neque concionis ullius, neque uero ullorum comitiorum. Haec igitur innumerabilis hominum multitudo, haec populi R. tanta ſignificatio ſine ulla uarietate uniuerſi, cum illis ipſis diebus de me actum iri putaretur, quid declarauit, niſi optimorum ciuium ſalutem, & dignitatem populo R. caram eſſe uniuerſo? at uero & ille tribunus pl. qui de me non patris, aui, proaui maiorum denique ſuorum omnium, ſed Graeculorum inſtituto concionem interrogare ſolebat, uellet ne me redire; &, cum erat reclamatum ſemiuiuis mercenariorum uocibus, populum R. negare dicebat; is, cum quotidie gladiatores ſpectaret, numquam eſt conſpectus, cum ueniret: emergebat ſubito, cum ſub tabulas ſubrepſerat, ut,

Mater

Mater te appello,

dicturus uideretur. itaque illa uia latebrosa, qua spectatum ille ueniebat, Appia iam uocabatur. qui tamen quoquo tempore conspectus erat, non modo gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis extimescebant. Videtis ne igitur, quantum inter populum R. & concionem intersit? dominos concionum omni odio populi notari; quibus autem consistere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi R. significatione decorari? Tu mihi etiam M. Atilium Regulum commemoras, qui redire ipse Carthaginem sua uoluntate ad supplicium, quam sine ijs captiuis a quibus ad senatum missus erat, Romae manere, maluerit? & mihi negas optandum reditum fuisse per familias comparatas, et homines armatos? Vim scilicet ego desideraui: qui, dum uis fuit, nihil egi; & quem, si uis non fuisset, nulla res labefactare potuisset. hunc ego reditum repudiarem? qui ita florens fuit, ut uerear, ne quis me studio gloriae putet iccirco exisse, ut ita redirem. quem enim umquam senatus ciuem, nisi me, nationibus exteris commédauit? cuius umquam propter salutem, nisi meá senatus publice socijs populi R. gratias egit? de me uno patres cóscripti decreuerunt, ut, qui prouincias cum imperio obtinerent, qui quaestores, legatiq. essent, salutem, & uitam meam custodirent. in mea una caussa post Romam conditam factum est, ut litteris consularibus ex S. C. cuncta ex Italia omnes, qui remp. saluam uellent, conuocarentur. quod numquam senatus

in

in uniuersae reip. periculo decreuit, id in unius mea salute conseruanda decernendum putauit. quem curia magis requisiuit? quem forum luxit? quem aeque ipsa tribunalia desiderauerunt? omnia discessu meo deserta, horrida, muta, plena luctus, & maeroris fuerunt. quis est Italiae locus, in quo non fixum sit in publicis monumentis studium salutis meae, testimonium dignitatis? nam quid ego illa de me diuina S. C. commemorem? uel quod in templo Iouis Optimi Maximi factum est, cũ uiris, qui tripartitas orbis terrarum oras, atque regiones tribus triumphis, adiunctas huic imperio, notauit, de scripto sententia dicta, mihi uni testimoniũ patriae conseruatae dedit: cuius sententiam ita frequẽtissimus senatus secutus est, ut unus dissentiret hostis, idq. ipsum tabulis publicis mandaretur ad memoriam posteri temporis sempiternam: uel quod est postridie decretum in curia, populi ipsius R. & eorum, qui ex municipijs conuenerat, admonitu; ne quis de caelo seruaret; ne quis moram ullam afferret; si quis aliter fecisset, eum plane euersorem reip. fore, idq. senatum grauissime laturum; & ut statim de eius facto referretur. qua grauitate sua cum frequens senatus non nullorum scelus audaciamq. tardasset, tum illud addidit: nisi diebus quinque, quibus agi de me potuisset, esset actum, redirem in patriam dignitate omni recuperata. decreuit eodem tempore senatus, ut ijs, qui ex tota Italia salutis meae caussa conuenerant, agerentur gratiae; atque ut ijdem ad res redeuntes, ut uenirent, rogarentur. haec erat

studiorum

studiorum in mea salute contentio, ut ij, qui a senatu de me rogabantur, ijdem senatui pro me supplicarent. atque ita in his rebus unus est solus inuentus, qui ab hac tam impẽsa uoluntate bonorum palam dissideret; ut etiam Q. Metellus consul, qui mihi uel maxime ex magnis contentionibus reip. fuisset inimicus, de mea salute retulerit. qui excitatus summa cum auctoritate P. Seruilij, quadam grauitate dicendi, cum ille omnes prope ab inferis euocasset Metellos; & ad illius generis, quod sibi cum eo commune esset, dignitatem, propinqui sui mentem a Clodianis latrocinijs reflexisset; cumq. eum ad domestici exempli memoriam, & ad Numidici illius Metelli casum uel gloriosum, uel grauem conuertisset: collacrymauit uir egregius, ac uere Metellus, totumq. se P. Seruilio dicenti etiam tum tradidit, nec illam diuinã grauitatem, plenam antiquitatis, diutius homo eiusdem sanguinis potuit sustinere, & mecum absens summo suo beneficio rediјt in gratiam. quod certe, si est aliquis sensus in morte praeclarorum uirorum, cum omnibus Metellis, tum uero uni, uiro fortissimo, praestantissimo ciui, gratissimum fratri suo fecit, socio laborum, periculorum, consiliorum meorum. Reditus uero meus qui fuerit, quis ignorat? quemadmodum mihi aduenienti tamquam totius Italiae, atque ipsius patriae dexteram porrexerint Brundisini; cum ipsis nonis Sext. idem dies aduentus mei fuisset, qui natalis idem carissimae filiae, quam ex grauissimo tũ primum desiderio luctuq. conspexi; idem etiam ipsius

sius

sius coloniae Brundisinae; idem Salutis; cumq. me domus eadem optimorum et doctissimorum uirorum, Lenij Flacci, & patris, & fratris eius, laetissima accepisset, quae proximo anno maerens receperat, & suo praesidio periculoq. defenderat; cumq. itinere toto urbes Italiae festos dies agere aduentus mei uidebantur, uiae multitudine legatorum undique missorum celebrabantur: ad urbem accessus incredibili hominum multitudine & gratulatione florebat: iter a porta, in Capitolium adscensus, domum reditus erat eiusmodi, ut summa in laetitia illud dolerem, ciuitatem tam gratam, tam miseram, atque oppressam fuisse. Habes igitur, quod ex me quaesisti, qui essent optimates. non est natio, ut dixisti: quod ego uerbum agnoui: est enim illius, a quo uno maxime P. Sextius se oppugnari uidet, hominis eius, qui hanc nationem deleri, & concidi cupiuit; qui C. Caesarem, mitem hominem, & a caede abhorrentem, saepe increpuit, saepe accusauit, cum affirmaret illum numquam, dum haec natio uiueret, sine cura futurum. nihil profecit de uniuersis: de me agere non destitit: me oppugnauit primum per indicem Vettium; quem in concione de me, & de clarissimis uiris interrogauit: in quo tamen eos ciues coniunxit eodē periculo, & crimine, ut a me inierit gratiam, quod me cum amplissimis, & fortissimis uiris congregauit. sed postea mihi, nullo meo merito, nisi quod bonis placere cupiebā, omnes est insidias sceleratissime machinatus. ille ad eos, a quibus audiebatur, quotidie

aliquid defecti afferebat: ille hominem mihi amicissimum Cn. Pompeium monebat, ut meam domum metueret, atque a me ipso caueret: ille se sic cum inimico meo copularat, ut illum meae proscriptionis, quam adiuuabat Sex. Clodius, homo ijs dignissimus quibuscum uiuit, tabulam esse, se scriptorem diceret: ille unus ordinis nostri discessu meo, luctu uestro palam exultauit. de quo ego, cum quotidie rueret, uerbum feci, iudices, numquam: neque putaui, cum omnibus machinis, ac tormentis, ui, exercitu, copijs oppugnarer, de uno sagittario me queri conuenire. Acta mea illi displicere, quis nescit? qui legem contemnat, quae dilucide uetat gladiatores biennio, quo quis petierit, aut petiturus sit, dare. in quo eius temeritatem satis mirari, iudices, non queo. facit apertissime contra legem; facit is, qui neque elabi ex iudicio iucunditate sua, neque emitti gratia potest, neque opibus, & potentia leges ac iudicia perfringere. quae res hominem impellit, ut sit tam intemperans? ista nimia gloriae cupiditate familiam gladiatoriam, credo, nactus est speciosam, nobilem, gloriosam: norat studia populi: uidebat clamores, & concursus futuros. hac exspectatione elatus homo flagrans cupiditate gloriae, tenere se non potuit, quin hos gladiatores induceret, quorum esset ipse pulcherrimus. si ob eam caussam peccaret, pro recenti populi R. in se beneficio, populari studio elatus: tamen ignosceret nemo. cum uero ne de uenalibus quidem homines electos, sed ex ergastulis emptos, nominibus gladiatorijs ornarit, ✱

narit, et sortito alios Samnites, alios prouocatores fecerit: tanta licentia, tanta legum contemptione non habitura sit exitum, pertimescit: sed habet defensiones duas: primum, do, inquit, bestiarios: lex est scripta de gladiatoribus. festiue. accipite aliquid etiam acutius. dicit se non gladiatores, sed unum gladiatorem dare, & totam aedilitatem in munus hoc transtulisse. praeclara aedilitas, unus leo, ducenti bestiarij. uerum utatur hac defensione: cupio eum suae caussae confidere: solet enim tribunos pl. appellare, & ui iudicium disturbare, cum diffidit. quem non tam admiror, quod meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod se statuit omnino cōsularem legem nullam putare. Aciliam, Didiam, Liciniam, Iuniam contempsit: etiam ne eius, quem sua lege, & suo beneficio ornatum, munitum, armatum solet gloriari, C. Caesaris legem de pecunijs repetundis non putat esse legem? & aiunt alios esse, qui acta Caesaris rescindant, cum haec optima lex & ab illo socero eius, & hoc assecla negligatur? Et cohortari ausus est accusator in hac caussa uos, iudices, ut aliquando essetis seueri? aliquando medicinam adhiberetis reip.? non est ea medicina, cum sanae parti corporis scalpellum adhibetur, atque integrae: carnificina est ista, & crudelitas. ij medentur rep. qui exsecant pestem aliquā, tamquam strumam, ciuitatis. Sed ut extremum habeat aliquid oratio mea; & ut ego ante dicendi finem faciam, quam uos me tam attente audiendi; concludam illud de optimatibus, eorumq. principibus, ac

reip.

reip. defenſoribus: uosque, adoleſcentes, & qui nobiles eſtis, ad maiorum ueſtrorum imitationem excitabo; & qui ingenio, & uirtute nobilitatem poteſtis conſequi, ad eam rationem, in qua multi homines noui & honore, & gloria floruerunt, cohortabor. Haec eſt una uia, mihi credite, & laudis, & dignitatis, & honoris, a bonis uiris, ſapientibus, & bene natura conſtitutis laudari, & diligi; noſſe deſcriptionem ciuitatis, a maioribus noſtris ſapientiſſime conſtitutam: qui cum regum poteſtatem non tuliſſent, ita magiſtratus annuos creauerunt, ut conſilium ſenatus reip. praeponerent ſempiternum, deligerentur autem in id conſilium ab uniuerſo populo, aditusq. in illum ſummum ordinem omnium ciuium induſtriae, ac uirtuti pateret. ſenatum reip. cuſtodem, praeſidẽ, propugnatorem collocauerunt. huius ordinis auctoritate uti magiſtratus, & quaſi miniſtros grauiſſimi conſilij eſſe uoluerunt: ſenatum autem ipſum proximorum ordinum ſplendore confirmari, plebis libertatem, & commoda tueri, atque augere uoluerunt. haec qui pro uirili parte defendunt, optimates ſunt, cuiuſcumque ſint ordinis: qui autem praecipue ſuis ceruicibus tanta munia, atque remp. ſuſtinent, ij ſemper habiti ſunt optimatium principes, auctores & conſeruatores ciuitatis. Huic hominum generi fateor, ut ante dixi, multos aduerſarios, inimicos, inuidos eſſe, multa proponi pericula, multas inferri iniurias, magnos eſſe experiundos, & ſubeundos labores: ſed mihi omnis ratio eſt cum uirtute, non cum deſidia;

cum

cum dignitate, non cum uoluptate; cùm ijs, qui se patriae, qui suis ciuibus, qui laudi, qui gloriae, non qui somno, & conuiuijs, & delectationi natos arbitrantur. nam si qui uoluptatibus ducuntur, & se uitiorum illecebris, & cupiditatum lenocinijs dediderunt; missos faciant honores; ne attingant remp. patiantur uiros fortes, laborum patientes, frui. qui autem bonam famam bonorum, quae sola uere gloria nominari potest, expetunt, alijs otium quaerere debent, & uoluptates, non sibi. sudandum est his pro communibus commodis, adeundae inimicitiae, subeundae saepe pro rep. tempestates, cum multis audacibus, improbis, nonnumquam etiam potentibus dimicandum. Haec audiuimus de clarissimorum uirorum consilijs, & factis, haec accepimus, haec legimus. neque eos in laude positos uidemus, qui incitarunt aliquando populi animos ad seditionem, aut qui largitione caecarunt mentes imperitorum, aut qui fortes, & claros uiros, & bene de rep. meritos in inuidiam aliquam uocauerunt. leues hos semper nostri homines, & audaces, & malos, & perniciosos ciues putauerunt. at uero, qui horum impetus, & conatus represserunt, qui auctoritate, qui fide, qui constantia, qui magnitudine animi consilijs audacium restiterunt; ij graues, ij principes, ij duces, ij auctores huius dignitatis, atque imperij semper habiti sunt. Ac ne quis ex nostro, aut aliquorum praeterea casu hanc uitae uiam pertimescat; unus in hac ciuitate, quem quidem ego possim dicere, praeclare uir de rep. meritus, L. Opimius

mius indigniſſime concidit. cuius monumentum celeberrimum in foro, ſepulcrum deſertiſſimum in littore Dyrrhachino relictum eſt. atque hunc tamen, flagrantem inuidia propter interitum C. Gracchi, ſemper ipſe populus R. periculo liberauit. alia quaedam ciuem egregium iniqui iudicij procella peruertit. ceteri uero aut, repentina ui perculſi, ac tempeſtate populari, per populum tamen ipſum recreati ſunt, atque reuocati; aut omnino inuulnerati, inuiolatiq. uixerunt. at uero ij, qui ſenatus conſilium, qui auctoritatem bonorum, qui inſtituta maiorum neglexerunt, & imperitae aut concitatae multitudini iucundi eſſe uoluerunt, omnes fere reip. poenas aut praeſenti morte, aut turpi exſilio pependerunt. quodſi apud Athenienſes, homines Graecos, longe a noſtrorum hominis grauitate diſiunctos, non deerant, qui remp. contra populi temeritatem defenderent, comumnes, qui ita fecerant, e ciuitate eijcerentur; ſi Themiſtoclem illum, conſeruatorem patriae, non deterruit a rep. defendenda nec Milciadis calamitas, qui illam ciuitatē populo ante ſeruarat; nec Ariſtidis fuga, qui unus omnium iuſtiſſimus fuiſſe traditur; ſi poſtea ſummi eiuſdem ciuitatis uiri, quos nominatim appellari non eſt neceſſe, propoſitis tot exemplis iracundiae leuitatisq. popularis, tamen ſuam remp. illam defenderunt: quid nos tandem facere debemus? primum in ea ciuitate nati, unde orta mihi grauitas, & magnitudo animi uidetur; tum in tanta gloria inſiſtentes, ut omnia humana leuiora uideri debeant; deinde ad

fff eam

eam remp. tuendam aggressi, que tanta dignitate est, ut eam defendentem occidere non aliud sit, quam oppugnantem rerum potiri. homines Graeci, quos antea nominaui, inique a suis ciuibus damnati, atque expulsi, tamen, quia bene sunt de suis ciuitatibus meriti, tanta hodie gloria sunt non in Graecia solum, sed etiam apud nos, atque in ceteris terris, ut eos, a quibus illi oppressi sunt, nemo nominet, horum calamitatem dominationi illorum omnes anteponant. quis Carthaginiensiũ pluris fuit Hannibale consilio, uirtute, rebus gestis, qui unus cũ tot imperatoribus nostris per tot annos de imperio, & de gloria decertauit? hũc sui ciues e ciuitate eiecerũt: nos etiam hostẽ litteris nostris, & memoria uidemus esse celebratũ. Quare imitemur nostros Brutos, Camillos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Aemilios, innumerabiles alios, qui hanc remp. stabiliuerunt; quos equidem in deorum immortalium coetu, ac numero repono: amemus patriam; pareamus senatui; consulamus bonis; praesentes fructus negligamus, posteritati & gloriae seruiamus, id esse optimũ putemus, quod erit rectissimum; speremus, quae uolumus, sed, quod acciderit, feramus; cogitemus denique, corpus uirorum fortium, magnorumq. hominum esse mortale, animi uero motus, & uirtutis gloriam sempiternam; neque, hanc opinionem si in illo sanctissimo Hercule cõsecratam uidemus, cuius corpore ambusto uitam eius, & uirtutem immortalitas excepisse dicitur, minus existimemus eos, qui hanc tantã remp.

suis

ſuis conſilijs, aut laboribus aut auxerint, aut defenderint, aut ſeruarint, eſſe immortalem gloriam conſecuturos. Sed me repente, iudices, de fortiſsimorum, & clariſsimorum ciuium dignitate, & gloria dicentem, & plura etiam dicere parantem, horum adſpectus in ipſo curſu orationis repreſsit. uideo P. Sextium, meae ſalutis, ueſtrae auctoritatis, publicae cauſſae defenſorem, propugnatorem, auctorem, reum: uideo hunc praetextatum eius filium oculis lacrymantibus me intuentem: uideo Milonem, uindicem ueſtrae libertatis, cuſtodem ſalutis meae, ſubſidium afflictae reip. extinctorem domeſtici latrocinij, repreſſorem caedis quotidianae, defenſorem templorum, atque tectorum, praeſidium curiae, ſordidatum, & reum: uideo P. Lentulum, cuius ego patrem deum, ac parentem ſtatuo fortunae, ac nominis mei, & fratris, rerumq. noſtrarum, in hoc miſero ſqualore, & ſordibus; cui ſuperior annus idem & uirilem patris, & praetextam populi iudicio togam dederit, hunc hoc anno in hac toga rogationis iniuſtiſſimae ſubitā acerbitatem pro patre fortiſsimo, & clariſsimo ciue deprecantem. atque hic tot & talium ciuium ſqualor, hic luctus, hae ſordes ſuſceptae ſunt propter unū me, quia me defenderunt; quia meum caſum, luctumq. doluerunt; quia me lugenti patriae, flagitanti ſenatui, poſcenti Italiae, uobis omnibus orantibus reddiderunt. quod tantum eſt in me ſcelus? quid tantopere deliqui illo, illo die, cum ad uos indicia, litteras, confeſsiones communis exitij detuli? cum parui

uobis? ac si sceleſtum eſt amare patriam, pertuli poenarum ſatis: euerſa domus eſt, fortunae uexatae, diſſipati liberi, raptata coniux, frater optimus, incredibili pietate, amore inaudito, maximo in ſqualore uolutatus eſt ad pedes inimiciſſimorum: ego pulſus aris, focis, dijs penatibus, diſtractus a meis, carui patria, quam, uti leuiſſime dicam, certe texeram: pertuli crudelitatem inimicorum, ſcelus infidelium, fraudem inuidorum. ſi hoc non eſt ſatis, quod haec omnia deleta uidentur reditu meo: multo mihi, multo, inquam, iudices praeſtat, in eandem illam recidere fortunam, quam tantam importare meis defenſoribus, & conſeruatoribus calamitatem. an ego in hac urbe eſſe poſſum his pulſis, qui me huius urbis compotem fecerunt? non ero, non potero eſſe, iudices: neque hic umquam puer, qui his lacrymis, qua ſit pietate, declarat, amiſſo patre ſuo propter me, me ipſum incolumem uidebit; nec, quotieſcumque me uiderit, ingemiſcet, ac peſtem ſuam, & patris ſui ſeſe dicet uidere. ego uero uos in omni fortuna, quaecũque erit oblata, complectar; nec me ab ijs, quos meo nomine ſordidatos uidetis, umquam ulla fortuna diuellet; neque eae nationes, quibus me ſenatus commendauit, quibus de me gratias egit, hunc exſulem propter me ſine me uidebunt. ſed haec dij immortales, qui me ſuis templis aduenientem receperunt, ſtipatum ab his uiris, & P. Lentulus conſul, atque ipſa reſp. qua nihil eſt ſanctius, ueſtrae poteſtati, iudices, commiſerunt. uos hoc iudicio omnium bonorum mentes confirmare, im

proborum

proborum reprimere potestis: uos his ciuibus uti optimis, uos me reficere, & renouare remp. potestis. quare uos obtestor, atque obsecro, ut, si me saluũ esse uoluistis, eos conseruetis, per quos me recuperauistis.

IN VATINIVM, INTERROGATIO XXXIV.

SI, *tua tantummodo, Vatini, quid indignitas postularet, spectare uoluissem; fecissem id, quod his uehementer placebat, ut te, cuius testimonium, propter turpitudinem uitae, sordesq. domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem. nemo enim horum aut ita te refutandum, ut grauem aduersarium, aut ita rogandum, ut religiosum testem, arbitrabatur. sed fui paullo in te intemperantior fortasse, quam debui. odio enim tui, in quo etsi omnes propter tuum in me scelus superare debeo, tamen ab omnibus paene uincor, sic sum incitatus, ut, cum te non minus contemnerem, quam odissem, tamen uexatum potius, quam despectum, uellem dimittere. quare ne tibi hunc honorem a me haberi forte mirere, quod interrogem, quem nemo congressu, nemo aditu, nemo suffragio, nemo ciuitate, nemo luce dignum putet: nulla me ad id caussa impulisset, nisi ut ferocitatem tuam istam comprimerem, & audaciam frangerem, & loquacitatem paucissimis interrogationibus irretitam retardarem. ete*

nim debuisti, Vatini, etiam si falso uenisses in suspicionem T. Sextio, tamen mihi ignoscere, si, in tanto hominis de me optime meriti periculo, & tempori eius, & uoluntati parere uoluissem: sed hesterno pro testimonio esse mentitum, cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinouano sermonem non modo de Sextio accusando, sed nulla umquam de re fuisse, paullo ante imprudens indicasti; qui & T. Claudium tecum communicasse, & a te consilium T. Sextij accusandi petisse, & Albinouanum, quem antea uix tibi notum esse dixisses, domum tuam uenisse, multa tecum locutum, dixeris; denique conciones T. Sextij scriptas, quas neque nosset, neque reperire posset, te Albinouano dedisse, easq. in hoc iudicio esse recitatas. in quorum altero es confessus, a te accusatores esse instructos, & subornatos: in altero inconstantiam tuam cum leuitate, tum etiam periurio implicatam refellisti; cum, quem alienissimum a te esse dixisses, eum domi tuae fuisse, quem pracuaricatorem ab initio iudicasses, ei te, quos rogasset, ad accusandum libros dixeris dedisse. nimium es uehemens, feroxq. natura: non putas fas esse, uerbum ex ore exire cuiusquam, quod non iucundum, & honorificum ad aures tuas accidat. Venisti iratus omnibus: quod ego, simul ac te adspexi, prius quam loqui coepisti, cũ ante Gellius, nutricula seditiosorum omnium, testimonium diceret, sensi, atque prouidi: repente enim te, tamquam serpens e latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis ceruicibus intulisti.

ut

ut mihi renouatus ille tuus in te ueterem meum amicum, sed tamen tuum familiarem defenderim: cum in hac ciuitate oppugnatio soleat, qua tu nunc uteris, non numquam, defensio numquam uituperari. sed quaero a te, cur C. Cornelium non defenderem? num legem aliquam Cornelius contra auspicia tulerit? num Aeliam, num Fufiam legem neglexerit? num consuli uim attulerit? num armatis hominibus templum tenuerit? num intercessorem ui deiecerit? num religiones polluerit? aerarium exhauserit? remp. compilarit? tua sunt, tua sunt haec omnia. Cornelio eiusmodi nihil obiectum est. codicem legisse dicebatur: defendebatur testibus collegis suis, non recitandi caussa legisse, sed recognoscendi. constabat tamen Cornelium consilium illo die dimisisse, intercessioni paruisse. tu uero, cui Cornelij defensio displicet, quam caussam ad patronos tuos, aut quod os afferes? quibus iam praescribis, quanto illis probro futurum sit, si te defenderint; cum tu mihi Cornelij defensionem in maledictis obijciendam putaris. attamen hoc, Vatini, memento; paullo post illam defensionem meam, quam tu bonis uiris displicuisse dicis, me cum uniuersi populi R. summa uoluntate, tum optimi cuiusque singulari studio magnificentissime post hominum memoriam consulem factum; omniaq. ea me pudenter uiuendo consecutum esse, quae tu impudenter uaticinando sperare te saepe dixisti. Nam quod mihi discessum obiecisti meum; & quod horum, quibus ille dies acerbissimus fuit, qui idem tibi laetissimus, luctum, & gemitum

renouare uoluisti:tantum tibi respondebo,me,cum tu, ceteraeq. reip. pestes armorum caussam quaereretis, & cum per meum nomen fortunas locupletum diripere, sanguinem principũ ciuitatis exorbere,crudelitatem uestram,odiumq. diuturnum quod in bonos iam inueteratum habebatis,saturare cuperetis,scelus,& furorem uestrum cedendo maluisse frangere,quam resistendo. quare peto a te, ut mihi ignoscas, Vatini, cum patriae pepercerim, quam seruaram: & si ego te perditorem, & uexatorem reip. fero, tu me conseruatorem, & custodem feras. deinde eius uiri discessum increpas, quem uides omnium ciuium desiderio,ipsius denique reip.luctu esse reuocatum? At enim dixisti,non mea,sed reip. caussa homioes de meo reditu laborasse. Quasi uero quisquã uir excellenti animo in rep. ingressus optabilius quidquã arbitretur,quam se a suis ciuibus reip. caussa diligi. scilicet aspera mea natura,difficilis aditus,grauis uultus,superba responsa,insolens uita:nemo humanitatem meam,nemo consuetudinem,nemo consilium,nemo auxilium requirebat,cuius desiderio(ut haec minima dicam)forũ maestum,muta curia,omnia denique bonarum artium studia siluerunt.sed nihil sit factum mea caussa:omnia illa S.C. populi iussa,Italiae totius,cunctarum societatum, collegiorum omnium decreta de me reip. caussa esse facta fateamur. quid ergo,homo imperitissime solidae laudis,ac uerae dignitatis, praestantius mihi potuit accidere, quid optabilius ad immortalitatem gloriae,atque ad memoriã mei nominis sempiternã,quã

omnes

omnes hoc ciues meos iudicare, ciuitatis salutem cum mea unius salute esse coniunctam? quod quidem ego tibi reddo tuum. nā ut tu me carum esse dixisti senatui, populoq. R. non tam mea caussa, quam reip. sic ego te quāquam sis omni diritate, atque immanitate taeterrimus, tamen dico esse odio ciuitati nō tam tuo, quam reip. nomine. atque ut aliquando ad te ueniam, de me hoc sit extremum: quid quisque nostrum de se ipse loquatur, non est sane requirendum: boni uiri iudicent: id est maximi momenti, & ponderis. Duo sunt tempora, quibus nostrorum ciuium spectentur iudicia de nobis, unum honoris, alterum salutis. bonos tali populi R. uoluntate paucis est delatus, ac mihi: salus tanto studio ciuitatis nemini reddita. de te autem homines quid sentiant, in honore experti sumus, in salute exspectamus. & ut me cum homine uno non solum impudentissimo, atque infimo conferam, de te ipso, homine & arrogantissimo, & mihi inimicissimo, quaero Vatini; utrum tandem putes huic ciuitati, huic urbi, his templis, aerario, curiae, uiris his, quos uides, horum bonis, fortunis, liberis, ciuibus, ceteris denique deorum immortalium delubris, auspicijs, religionibus melius fuisse, & praestabilius, me ciuem in hac ciuitate nasci, an te? cum mihi haec respōderis, aut ita impudenter, ut manus a te homines uix abstinere possint; aut ita dolenter, ut aliquando ista, quae sunt inflata, rumpantur: tum memoriter respondeto ad ea, quae de te ipso rogaro. atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis aetatis tuae patiar latere. licet

cet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, uicinos compilaris, matrem uerberaris: habeat hoc praemium tua indignitas, ut adolescentiae turpitudo obscuritate, & sordibus tuis obtegatur.

Quaesturam petisti cum P. Sextio, cum hic nihil loqueretur, nisi quod agebat; tu de altero consulatu gerendo te diceres cogitare. quaero abs te, teneas ne memoria, cum P. Sextius quaestor sit cunctis suffragijs factus, tunc te uix, inuitis omnibus, non populi beneficio, sed consulis, extremum adhaesisse? in eo magistratu, cum tibi magno clamore aquaria prouincia sorte obtigisset, missus ne sis a me consule Puteolos, ut inde aurum exportari, argentumq. prohiberes? in eo negotio, cum te non custodem ad continendas, sed portitorem ad partiendas merces missum putares, cumq. omnium domos, apothecas, naues furacissime scrutarere, hominesq. negotia gerentes iudicijs iniquissimis irretires, mercatores e naui egredientes terreres, conscendentes morarere; teneas ne memoria, tibi in conuentu Puteolis manus esse allatas? ad me consulem Puteolanorum querelas esse delatas? post quaesturam exieris ne legatus in ulteriorem Hispaniam C. Cosconio procos.? cum illud iter Hispaniense pedibus fere confici soleat, aut, si quis nauigare uelit, certa sit ratio nauigandi; ueneris ne in Sardiniam, atque inde in Africam? fueris ne, quod sine S. C. tibi facere non licuit, in regno Hiempsalis? fueris ne in regno Mastanesosi? ueneris ne ad Fretum per Mauritaniam? quem scias umquam legatum Hispanien-

sem

ſem in illam prouinciam iſtis itineribus perueniſſe? Factus es tribunus pl. quid enim te de Hiſpanienſibus flagitijs tuis, ſordidiſſimisq. furtis interrogem? quaero abs te primum, quod genus improbitatis, & ſceleris in eo magiſtratu praetermiſeris? ac tibi iam inde praeſcribo, ne tuas ſordes cum clariſſimorum uirorum ſplendore permiſceas. ego te, quaecumque rogabo, de te ipſo rogabo; neque te ex ampliſſimi uiri dignitate, ſed ex tuis tenebris extraham; omniaq. mea tela ſic in te conijcientur, ut nemo per tuum latus, quod ſoles dicere, ſaucietur; in tuis pulmonibus, ac uiſceribus haerebunt. Et quoniam omnium rerum magnarum a dijs immortalibus principia ducuntur, uolo ut mihi reſpondeas tu, qui Pythagoreum ſoles dicere, & hominis doctiſſimi nomen tuis immanibus & barbaris moribus praetendere; quae te tanta prauitas mentis tenuerit, qui tantus furor, ut, cum inaudita, ac nefaria ſacra ſuſceperis, cum inferorum animas elicere, cum puerorum extis deos manes mactare ſoleas, auſpicia, quibus haec urbs condita eſt, quibus omnis reſp. atque imperium tenetur, contempſeris? initioq. tribunatus tui ſenatui denunciaris, tuis actionibus augurum reſponſa, atque eius collegij arrogantiam impedimento nō futuram? ſecundum ea, quaero, ſeruaris ne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium aduocares, legemq. ferres, quod eo die ſcires de caelo eſſe ſeruatū? & quoniam hic locus unus eſt, quem tibi cum Caeſare communem eſſe dicas: ſeiungam te ab illo, non ſolum

lum

lum reip. caussa, uerum etiam Caesaris; ne qua ex tua summa indignitate labes illius dignitati adspersa uideatur. primum quaero, num tu senatui caussam tuã permittas, quod facit Caesar? deinde, quae sit auctoritas eius, qui se alterius facto, non suo defendat? deinde (erumpet enim aliquando ex me uera uox, & dicam sine cunctatione, quod sentio) si iam uiolentior aliqua in re C. Caesar fuisset; si eum magnitudo contentionis, studium gloriae, praestans animus, excellens nobilitas aliquo impulisset: quod in illo uiro & tum ferrendum esset, & maximis rebus, quas postea gessit, oblitterandum, id tu tibi furcifer sumes; & Vatinij, latronis, ac sacrilegi, uox audietur, hoc postulantis, ut idem sibi concedatur, quod Caesari? sic enim ex te quaero. Tribunus pl. fuisti: seiunge te a consule: collegas habuisti uiros fortes nouem: ex his tres erant, quos tu quotidie sciebas de caelo seruare, quos irridebas, quos priuatos esse dicebas: in quibus duos praetextatos sedentes uides, te aediliciam praetextam togam, quam frustra confeceras, uendidisse: tertium scis ex illo obsesso, atque afflicto tribunatu consularem auctoritatem hominem esse adolescentem consecutum. reliqui sex fuerunt: ex quibus partim plane tecum sentiebant, partim medium quẽdam cursum tenebant. omnes habuerunt leges promulgatas. in his multas meus necessarius, etiam de mea sententia, C. Cosconius, iudex noster: quem tu, disrumperis, cum aedilicium uides. uolo, uti mihi respondeas, num quis ex toto collegio legem sit ausus

ferre,

ferre, praeter unum te? quae tanta in te fuit audacia, quae tanta uis, ut, cum tui nouem collegae sibi timendum esse duxerint, id unus tu, emersus e coeno, omniũ facile omnibus rebus infimus, contemnendum, despiciendum, irridendum putares? num quem post urbem conditam scias tribunum pl. egisse cum plebe, cum constaret seruatum esse de caelo? Simul etiam illud, uolo, uti respondeas, cum te tribuno pl. esset etiam tum in rep. lex Aelia, & Fufia, quae leges saepenumero tribunicios furores debilitarunt, & represserunt, quas contra, praeter te, nemo umquam est facere conatus, quae quidem leges anno post, sedentibus in templo duobus non consulibus, sed proditoribus huius ciuitatis, ac pestibus, una cum auspicijs, cũ intercessionibus, cum omni iure pnblico conflagrauerunt; ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, & consilium conuocare? num quem ex omnibus tribunis pl. quicumque seditiosi fuerint, tam audacem audieris fuisse, ut umquam contra legẽ Aeliam, aut Fufiam concilium conuocaret? Quaero illud etiam ex te, conatus ne sis, uolueris ne, denique cogitaris, (est enim res eiusmodi, ut, si tibi modo in mentem uenit, nemo sit, qui te ullo cruciatu esse dignum putet) cogitaris ne in illo tuo intolerabili, non regno, nam cupis id audire, sed latrocinio, augur fieri in Q. Metelli locum, ut, quicumque te adspexisset, duplicem dolorem, gemitumq. susciperet, & ex desiderio clarissimi, & fortissimi ciuis, & ex honore turpissimi, atque improbissimi? adeo ne non labefa-

ctatam

statam remp. te tribuno, neque conquassatam ciuitatem, sed captam hanc urbem, atque euersam putaris, ut augurem Vatinium ferre possemus? Hoc loco quaero, si, id quod concupieras, augur factus esses; in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, uix dolorem ferebamus; illi autem, quibus eras in delicijs, uix risum tenebant: sed quaero, si ad cetera uulnera, quibus putasti remp. deleri, hanc quoque mortiferam plagam inflixisses auguratus tui, utrum decreturus fueris id, quod augures omnes usque a Romulo decreuerunt, Ioue fulgente cum populo agi nefas esse; an, quia tu semper sic egisses, auspicia fueris augur dissoluturus? Ac, ne diutius loquar de auguratu tuo, quod inuitus facio, ut recorder ruinas reip. neque enim tu umquam, stante non modo maiestate horum, sed etiam urbe, te augurem fore putasti: ueruntamen, ut somnia tua relinquam, ad scelera ueniam, uolo uti mihi respondeas: cum M. Bibulum consulem, non dicam bene de rep. sentientem, ne tu mihi homo potens irascare, qui ab eo dissensisti; sed hominem certe nusquam progredientem, nihil in rep. molientem, tantum animo ab actionibus tuis dissentientem, cum eum tu consulem in uincula duceres, & a tabula Valeria collegae tui mitti iuberent; feceris ne ante Rostra pontem continuatis tribunalibus, per quem consul populi R. moderatissimus, & constantissimus, sublato auxilio, exclusis amicis, ui perditorum hominum incitata, turpissimo, miserrimoq. spectaculo, non in carcerem, sed ad supplicium, & ad

ad necem duceretur? quaero, num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit; ut sciamus, utrum ueterum facinorum sis imitator, an inuentor nouorum? Idemq. tu, cum his atque huiusmodi consilijs, ac facinoribus, nomine C. Caesaris, clementissimi, atque optimi uiri, scelere uero, atque audacia tua, M. Bibulum foro, curia, templis, locis publicis omnibus expulisses, inclusum domi contineres; cumq. non maiestate imperij, non iure legum, sed ianuae praesidio, & parietum custodijs consulis uita tegeretur; miseris ne uiatorem, qui M. Bibulum domo ui extraheret, ut, quod in priuatis semper est seruatum, id te tribuno pl. consuli domus exsilium esse non posset? Simulq. mihi respondeto, tu, qui nos, qui de communi salute consentimus, tyrannos uocas, fueris ne non tribunus pl. sed intolerandus ex coeno nescio quo atque ex tenebris tyrannus? qui primum eam remp. quae auspicijs inuentis constituta est, ijsdem auspicijs sublatis conarere peruertere; deinde sanctissimas leges, Aeliam, & Fufiam dico, quae in Gracchorum ferocitate, & in audacia Saturnini, & in colluuione Drusi, & in contentione Sulpicij, & in cruore Cinnano, & inter Syllana arma uixerunt, solus conculcaris, ac pro nihilo putaris; qui consulem morti obieceris, inclusum obsederis, extrahere ex suis tectis conatus sis; qui in eo magistratu non modo emerseris ex mendicitate, sed etiam diuitijs nos iam tuis terreas; fueris ne tanta crudelitate, ut delectos uiros, & principes ciuitatis tollere, & delere tua rogatione coneris? cum L. Vettium,

tium, qui in senatu confessus esset cum telo fuisse, Cn. Pompeio, summo, & clarissimo ciui, suis manibus necem afferre uoluisse, in concionem produxeris, indicem in Rostris, in illo, inquam, augurato templo, ac loco collocaris, quo auctoritatis exquirendae caussa ceteri tribuni pl. principes ciuitatis producere consue uerunt, ibi tu indicem Vettium linguam, & uocem suam sceleri, & menti tuae praebere uoluisti, ut diceret L. Vettius in concione tua rogatus a te, se auctores, & impulsores, & socios habuisse sceleris illius eos uiros, quibus e ciuitate sublatis, quod tu eo tempore moliebare, ciuitas stare non posset. M. Bibulum, cuius inclusione contentus non eras, interficere uolueras, spoliaueras consulatu, patria priuare cupiebas; L. Lucullum, cuius tu rebus gestis, quod ipse ad imperatorias laudes a puero uidelicet spectaras, uehementius inuidebas, C. Curionem, perpetuum hostem improborum omnium, auctorem publici consilij, libertate communi tuenda maxime liberum, cum filio, principe iuuentutis, cum rep. coniunctiore etiam, quam ab illa aetate postulandum fuit, delere uoluisti; L. Domitium, cuius dignitas, & splendor perstringebat, credo, oculos Vatinij, quem tu propter commune odium in bonos oderas, in posterum autem propter omnium spem, quae de illo est, atque erat, ante aliquanto timebas; L. Lentulum, hunc iudicem nostrum, flaminem Martialem, quod erat eo tempore Gabinij tui competitor, eiusdem Vettij indicio opprimere uoluisti. qui si tum illam labem, pestemq.

pestemq. uicisset, quod ei tuo scelere non licuit; resp. uicta non esset. huius etiam filium eodem indicio, & crimine ad patris interitum aggregare uoluisti. L. Paullum, qui tum quaestor Macedoniam obtinebat; at quem ciuem? quem uirum? qui duos nefarios patriae proditores, domesticos hostes, legibus exterminarat, hominem ad conseruandam remp. natum, in idem Vettij indicium, atque in eundem hunc numerum congregasti; Quid ego de me querar; qui etiam gratias tibi agere debeo, quod me ex fortissimorum ciuium numero seiungendum non putaris? Sed qui fuit ille tantus furor tuus, ut, cum iam Vettius ad arbitrium tuum perorasset, & ciuitatis lumina notasset, descendissetq. de Rostris, eum repente reuocares, colloquerere populo R. uidente, deinde interrogares, ecquosnam alios posset nominare? inculcaris ne, ut C. Pisonem, generum meum, nominaret? qui, in summa copia optimorum adolescentium, pari continentia, uirtute, pietate reliquit neminem: item M. Laterensem, hominem dies ac noctes de laude, & de rep. cogitantem? promulgaris ne impurissime, & perditissime hostis quaestionem de tot amplissimis & talibus uiris, indici Vettio praemia amplissima? quibus rebus omnium mortalium non uoluntate, sed con uicio repudiatis, fregeris ne in carcere ceruices, ipsi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicij extaret, eiusq. sceleris in te ipsum quaestio flagitaretur? Et quoniam crebro usurpas, legem te de alternis consilijs reijciendis tulisse: ut omnes intelligant te ne re-

cte quidem facere sine scelere potuisse, quaero, cum lex esset aequa promulgata initio magistratus, multas etiam alias tulisses, exspectaris ne dum C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum & Q. Claudium? &, postquam ille est reus factus, statim tuleris in eum, qui tuam post legem reus factus esset; ut homo consularis, exclusus miser puncto temporis, spoliaretur beneficio, & aequitate legis tuae? Dices familiaritatem tibi fuisse cum Q. Maximo. praeclara defensio facinoris tui. Nam Maximi quidem summa laus est, sumptis inimicitijs, suscepta caussa, quaesitore, consilio delecto, commodiorem inimico suo contentionem reiectionis dare noluisse: nihilq. Maximus fecit alienum aut sua uirtute, aut illis uiris clarissimis, Paullis, Maximis, Africanis: quorum gloriam huius uirtute renouatam non modo speramus, uerum etiam uidemus. tua fraus, tuum maleficium, tuum scelus illud est, te id, quod promulgasses misericordiae nomine, ad crudelitatis tempus distulisse. ac nunc quidem C. Antonius hac una re miseriam suam consolatur, quod imagines patris & fratris sui, fratrisq. filiam non in familia, sed in carcere collocatas audire maluit, quam uidere. Et quoniam pecunias aliorum despicis, de tuis diuitijs intolerantissime gloriaris; uolo uti mihi respondeas, feceris ne foedera tribunus pl. cum ciuitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erorgaris ne pecunias ex aerario tuis legibus? eripueris ne partes illo tempore carissimas partim a Caesare, partim a publicanis? quae cum ita

sint

sint; quaero ex te, sis ne ex pauperrimo diues factus illo ipso anno, quo lex lata est de pecunijs repetundis acerrima? ut omnes intelligere possent, a te non modo nostra acta, quos tyrannos uocas, sed etiam amicissimi tui legem esse contemptam. apud quem tu etiã nos criminari soles, qui illi sumus amicissimi; cum tu ei contumeliosissime toties male dicas, quoties illi affinem te esse dicis. Atque illud etiam scire ex te cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrij familiaris mei, cum toga pulla accumberes? quem umquam uideris? quem audieris? quo exemplo, quo more feceris? Dices, supplicationes te illas non probasse. Optime. nullae fuerint supplicationes. uides ne me nihil de anni illius caussa, nihil de eo, quod tibi cum summis uiris commune esse uideatur, sed de tuis proprijs sceleribus ex te quaerere? nulla supplicatio fuerit. cedo, quis umquam cenauit atratus? ita enim illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, epulae quidẽ ipsae dignitatis. sed omitto epulum, populi R. festum diem argento, ueste, omni apparatu, ornatuq. uisendo: quis umquam in luctu domestico, quis in funere familiari cenauit cũ toga pulla? cui de balneis exeunti, praeter te, toga pulla umquam data est? cum tot hominum millia, accumberẽt; cum ipse epuli dominus Q. Arrius albatus esset; tu in templum Castoris te cũ C. Figulo atrato, ceterisq. tuis furijs funestum intulisti. quis tum non ingemuit? quis non doluit reip. casum? quis sermo alius in illo epulo fuit, nisi hanc tantam, & tam grauem, ciuita-

tem subiectam esse nō modo furori, uerum etiam irrisioni tuae? hunc tu morem ignorabas? numquam epulum uideras? numquam puer, aut adolescens inter coaeuos fueras? Fausti, adolescentis nobilissimi, paullo ante ex epulo magnificentissimo famem illam ueterem tuam non expleras? quem accumbere atratum
* *uideras? dominum cum toga pulla, & eius amicos ante conuiuium? quae te tanta tenuit amentia, ut tu, nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi uiolasses templum Castoris, nomen epuli, oculos ciuium, morem ueterem, eius, qui te inuitarat, auctoritatem, parum putares testificatum esse, supplicationes te illas non putare? Quaero illud etiam ex te, quod priuatus admisisti; in quo certe iam tibi dicere non licebit, cum clarissimis uiris caussam tuam esse coniunctam; postulatus ne sis lege Licinia & Iulia? edixerit ne C. Memmius praetor ex ea lege, ut adesses die tricesimo? cum is dies uenisset, feceris ne, quod in hac rep. non modo factum ante numquam est, sed in omni memoria sit inauditum? appellaris ne tribunos pl. ne caussam diceres? leuius dixi: (quamquam id ipsum esset & nouum, & non ferendum) sed appellaris ne nominatim pestem illius anni, furiam patriae, tempestatem reip. Clodium? qui tamen cum iure, cum more, cum potestate iudicium impedire non posset, rediit ad illam uim, & furorem suum, ducemq. se militibus tuis praebuit. in quo ne quid a me dictum in te potius putes, quam abs te esse quaesitum, nullum onus imponam mihi testimonij: quae mihi breui tempo-*

re

re ex eodem isto loco uideo esse dicenda, seruabo; teq. non arguam, sed, ut in ceteris rebus feci, rogabo. Quaero ex te, Vatini, num quis in hac ciuitate post urbem conditam tribunos pl. appellarit, ne caussam diceret? num quis reus in tribunal sui quaesitoris, adscenderit, eumq. ui deturbarit? subsellia dissiparit? urnas deleuerit? eas denique omnes res in iudicio disturbando commiserit, quarum rerum caussa iudicia sunt constituta? scias ne tum fugisse Memmium? accusatores esse tuos de tuis tuorumq. manibus ereptos? iudices quaestionū de proximis tribunalibus esse depulsos? in foro, in luce, inspectante populo R. quaestionem magistratus, morem maiorum, leges, iudices, reum, poenam esse sublatam? haec omnia scias ne, diligentia C. Memmij, publicis tabulis esse notata, atque testata? Atque illud etiam quaero, cum, postea quam es postulatus, ex legatione redieris, ne quis te iudicia defugere arbitraretur; teque, cum tibi, utrū uelles, liceret, dictitaris caussam dicere maluisse; qui consentaneum fuerit: cū legationis perfugio uti noluisses, appellatione improbissima te ad auxilium nefarium confugisse? Et quoniā legationis tuae facta mentio est, uolo etiam audire de te, quo tandem S. C. legatus sis? de gestu intelligo, quid respondes: tua lege, dicis. es ne igitur patriae certissimus paricida? speraras, ne id, ut patres conscripti ex rep. funditus tollerentur? ne hoc quidem senatui relinquebas, quod nemo umquam ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? adeo ne tibi sordi-

dum consilium publicum uisum est, adeo afflictus senatus, adeo misera, & prostrata resp. ut non nuncios pacis, ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici consilij auctores, non ministros muneris prouincialis senatus more maiorum deligere posset? eripueras senatui prouinciae decernendi potestatem, imperatoris deligendi iudicium, aerarij dispensationem: quae numquam sibi populus R. appetiuit, qui nũquam haec a summi consilij gubernatione auferre conatus est. age, factum est horum aliquid in alijs, raro, sed tamen factum est, ut populus deligeret imperatorem: quis legatos umquam audiuit sine S. C.? ante te nemo: post continuo fecit idem in duobus prodigijs reip. Clodius. quo etiam maiore es malo mactandus, quod non solum facto tuo, sed etiam exemplo remp. uulnerasti; neque tantum es improbus ipse, sed etiã alios docere uoluisti. Atque illud etiam audire a te cupio, quare, cum ego legem de ambitu ex S. C. tulerim, sine ui tulerim, saluis auspicijs tulerim, salua lege Aelia, & Fufia, tu eam esse legem non putes? praesertim cum ego legibus tuis, quoquo modo latae sint, paream: cum mea lex dilucide uetet, biennio, quo quis petat, petiturus ue sit, gladiatores dare, nisi ex testamento praestituta die; quae tanta in te sit amentia, ut in ipsa petitione gladiatores audeas dare? num quem putes illius tui certissimi gladiatoris similem tribunum pl. posse reperiri, qui se interponat, quo minus reus mea lege fias? ob hasce omnes res scias te seuerissimorum hominum, Sabinorum,

fortissi-

fortissimorum uirorum, Marsorum, & Pelignorum, tribulium tuorum, iudicio notatum; nec post Romam conditam, praeter te, tribulem quemquam tribũ Sergiam perdidisse. Ac si haec omnia contemnis, ac despicis, quod ita tibi persuaseris, ut palam dictitas, te, dijs hominibusq. inuitis, amore in te incredibili quodam C. Caesaris omnia, quae uelis, consecuturum: ecquid audieris, ecquisnam tibi dixerit, C. Caesarem nuper Aquileiae, cum de quibusdam esset mentio facta, dixisse, C. Alfium praeteritum permoleste tulisse, quod in homine summam fidem, probitatemq. cognosset; grauiterq. etiam se ferre, praetorem aliquem esse factum, qui a suis rationibus dissensisset: tum quaesisse quendam, de Vatinio quemadmodum ferret? ipsum respondisse, Vatinium in tribunatu gratis nihil fecisse; qui omnia in pecunia posuisset, honore animo aequo carere debere. quod si ipse, qui te, suae dignitatis augendae caussa, periculo tuo, nullo suo delicto, ferri praecipitem est facile passus, tamen te omni honore indignissimum iudicat; si te uicini, si affines, si tribules ita oderunt, ut repulsam tuã triumphum suum duxerint; si nemo adspicit, quin ingemiscat; nemo mentionem facit, quin exsecretur; si uitant, fugiunt, audire de te nolunt; cum uiderunt, tamquam auspicium malum detestantur; si cognati, respuunt, tribules exsecrantur, uicini metuunt, affines erubescunt, strumae denique ab ore improbo demigrarunt, & alijs iam se locis collocarunt; si es odium publicum populi, senatus, uniuersorum hominum

quid est, quamobrem praeturā potius exoptes, quam mortem? praesertim cum popularem te uelis esse, neque ulla in re populo gratius facere possis. sed ut aliquando audiamus, quam copiose ad interrogata respondeas; concludam iam interrogationem meam, teq. in extremo pauca de ipsa caussa rogabo. Quaero, quae tāta in te uanitas, tanta leuitas fuerit, ut in hoc iudicio T. Annium iisdem uerbis laudares, quibus eum laudare & boni uiri, & boni ciues consueuerunt; cum in eundem nuper, ab eadem illa taeterrima furia productus ad populū, cupidissime falsum testimonium dixeris? an erit haec optio, & potestas tua, ut, cum Clodianas operas, & facinorosorum hominum, & perditorum manum, uideris, Milonem dicas, id quod in concione dixisti, gladiatoribus, & bestiarijs obsedisse remp. cum autem ad tales uiros ueneris, non audeas ciuem singulari uirtute, fide, constantia uituperare? sed cum T. Annium tantopere laudes, & clarissimo uiro non nullam laudatione tua labeculam adspergas, (in illorum enim numero mauult T. Annius esse, qui a te uituperantur) uerum, etiam quaero, cum in rep. administranda T. Annio cum P. Sextio consiliorum omnium societas fuerit, (id quod non solum bonorum, uerum etiam improborum iudicio declaratum est: est enim reus uterque ob eandem caussam, & eodem crimine; alter die dicta ab eo, quem tu unum improbiorem esse, quam te, non numquam soles confiteri; alter tuis consilijs, illo tamen adiuuante) quaero, qui possis eos, quos crimi-

ne coniungis, testimonio disiungere? Extremum illud est, quod mihi abs te responderi uelim; cum multa in Albinouanum de praeuaricatione diceres, dixeris ne, nec tibi placuisse, nec opportuisse Sextium de ui reum fieri? quauis lege, quouis crimine accusandum potius fuisse? etiam illud dixeris, caussam Milonis, fortissimi uiri, coniunctam cum hoc existimari? quae pro me a Sextio facta sint, bonis esse grata? non coarguo inconstantiam orationis, ac testimonij tui: quas enim huius actiones probatas bonis esse dicis, in eas pluribus uerbis testimonium dixisti; quicum autem eius caussam, periculumq. coniugis, eum summis laudibus extulisti: sed hoc quaero, num P. Sextium, qua lege accusandum omnino fuisse negas, ea lege condemnari putes oportere? aut, si te in testimonio consuli nolis, ne quid tibi auctoritatis a me tributum esse uideatur dixeris ne in eum testimonium de ui, quem negaris reum omnino de ui fieri debuisse?

PRO M. COELIO
ORATIO XXXIV.

*S*I *quis iudices, forte nunc adsit, ignarus legum, iudiciorum, consuetudinis nostrae; miretur profecto, quae sit tanta atrocitas huiusce caussae, quod diebus festis, ludisq. publicis, omnibus negotijs forensibus intermissis, unum hoc iudicium exerceatur; nec dubitet, quin tanti facinoris reus arguatur, ut, eo neglecto, ciuitas stare non posit. idem, cum audiat esse legem,*

quae de seditiosis consceleratisq. ciuibus, qui armati senatum obsederint, magistratibus uim attulerint, remp. oppugnarint, quotidie quaeri iubeat: legem non improbet; crimen, quod uersetur in iudicio, requirat. cum audiat nullum facinus, nullam audaciá, nullam uim in iudicium uocari, sed adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab eius filio, quem ipse in iudicium & uocet, & uocarit, oppugnari autem hunc opibus meretricijs: illius pietatem non reprehendat, muliebrem libidinem comprimendam putet, uos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse. etenim si attendere diligenter, existimare uere de omni hac caussa uolueritis; sic constituetis, indices, nec descensurum quenquam ad hanc accusationem fuisse, cui, utrum uellet, liceret, nec, cum descendisset, quidquam habiturum spei fuisse, nisi alicuius intolerabili libidine, & nimis acerbo odio niteretur. sed ego Atratino, humanissimo, atque optimo adolescenti, meo necessario, ignosco, qui habet excusationem uel pietatis, uel necessitatis, uel aetatis. si uoluit accusare, pietati tribuo: si iussus est, necessitati: si sperauit aliquid, pueritiae: ceteris non modo nihil ignoscendum, sed etiam acriter est resistendum. Ac mihi quidem uidetur, indices, hic introitus defensionis adolescentiae M. Coelij maxime conuenire; ut ad ea, quae accusatores, deformandi huius caussa, detrahendae spoliandaeq. dignitatis gratia, dixerunt, primum respondeam. Obiectus est pater uarie, quod aut parum splendidus ipse, aut

aut parum pie tractatus a filio diceretur. De dignitate Coelius notis, ac maioribus natu, etiam sine mea oratione, tacitus facile ipse respondeat. quibus autem propter senectutem, quod iam diu minus in foro nobiscum uersatur, non aeque est cognitus, hi sic habeant; quaecumque in equite R. dignitas esse possit, quae certe potest esse maxima, eam semper in M. Coelio habitam esse summam, hodieq. haberi, non solum a suis, sed etiam ab omnibus, quibus potuerit aliqua de caussa esse notus. Equitis autem R. esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his iudicantibus opportuit, neque defendentibus nobis. Nam quod de pietate dixistis, est quidem ista nostra existimatio, sed iudicium certe parentis. quid nos opinemur, audietis ex iuratis: quid parentes sentiant, lacrymae matris, incredibilisq. maeror, squalor patris, & haec praesens maestitia, quam cernitis, luctusq. declarat. Nam quod est obiectum, municipibus esse adolescentem non probatum suis: nemini umquam praesenti Puteolani maiores honores habuerunt, quã absenti M. Coelio: quem & absentem in amplissimũ ordinem cooptauerunt, & ea non petenti detulerunt, quae multis petentibus denegarunt: ijdemq. nunc lectissimos uiros & nostri ordinis, & equites R. cum legatione ad hoc iudicium, & cum grauissima, atque ornatissima laudatione miserint. Videor mihi iecisse fundamenta defensionis meae: quae firmissima sunt, si nitantur iudicio suorum. neque enim uobis satis commendata huius aetas esse posset, si non modo parenti,

renti, tali uiro, uerum etiam re municipio tã illustri, ac tam graui displiceret. Equidem, ut ad me reuertar, ab his fontibus profluxi ad hominum famam; & meus hic forensis labor, uitaeq. ratio dimanauit ad existimationem hominum paullo latius, commendatione ac iudicio meorum. Nam quod obiectum est de pudicitia, quodq. omnium accusatorum non criminibus, sed uocibus maledictisq. celebratum est; id numquam tam acerbe feret M. Coelius, ut eum paeniteat non deformem esse natum. sunt etenim ista maledicta peruulgata in omnes, quorum in adolescentia forma et species fuit liberalis. sed aliud est maledicere, aliud accusare. accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, nomine ut notet, argumento probet, teste confirmet. maledictio autem nihil habet propositi, praeter contumeliam: quae si petulantius iactatur, conuicium, si facetius, urbanitas nominatur. quã quidem partem accusationis admiratus sum, & moleste tuli potissimum esse Atratino datam. neque enim decebat, neque aetas illa postulabat, neque id, quod animaduertere poteratis, pudor patiebatur optimi adolescentis, in tali illum oratione uersari. uellem aliquis ex uobis robustioribus hunc maledicendi locum suscepisset: aliquanto liberius, & fortius, & magis more nostro refutaremus istam maledicendi licentiam. tecũ, Atratine, agam lenius; quod & pudor tuus moderatur orationi meae; & meum erga te, parentemq. tuum beneficium tueri debeo. illud tamen te esse admonitum uolo: primum, qualis es, talem te esse existimes;

stimes; ut, quantum a rerum turpitudine abes, tantum te a uerborum libertate seiungas: deinde, ut ea in alterum ne dicas, quae cum tibi falso responsa sint, erubescas. quis est enim, cui uia ista non pateat? qui isti aetati non possit, quam uelit petulanter, etiam si sine ulla suspicione, at non sine argumento maledicere? sed istarum partium culpa est eorum, qui te agere uoluerunt; laus pudoris tui, quod ea te inuitum dicere uidebamus; ingenij, quod ornate, politeq. dixisti. uerum ad istam omnem orationem breuis est defensio. nam quoad aetas M. Coelij dare potuit isti suspicioni locum, fuit primum ipsius pudore, deinde etiam patris diligentia, disciplinaq. munita. qui ut huic uirilem togam dedit; nihil dicam hoc loco de me; tantum sit, quantum uos existimatis; hoc dicam, hunc a patre continuo ad me esse deductum. nemo hunc in illo aetatis flore uidit, nisi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Crassi castissima domo, cum artibus honestissimis erudiretur. Nam quod Catilinae familiaritas obiecta Coelio est, longe ab ista suspicione abhorrere debet. hoc enim adolescente, scitis consulatum mecum petisse Catilinam. ad quem si accessit, aut si a me discessit umquam; quamquam multi boni adolescẽtes illi homini nequam, atque improbo studuerunt; tum existimetur Coelius Catilinae nimium familiaris fuisse. At enim postea scimus, & uidimus esse hunc in illius amicis. Quis negat? sed ego illud tempus aetatis, quod ipsum sua sponte infirmum, aliorum libidine infestum est, id hoc loco defendo. fuit assiduus

mecum

mecum praetore me: non nouerat Catilinam: Africam tum praetor ille obtinebat. secutus est annus: caussam de pecunijs repetundis Catilina dixit: mecũ erat hic, illi ne aduocatus quidem uenit umquam. deinceps fuit annus, quo ego consulatum petiui. petebat Catilina mecum. numquam ad illum accessit, a me numquam recessit. tot igitur annos uersatus in foro sine suspicione, sine infamia, studuit Catilinae iterum petenti. quem ergo ad finem putas custodiendam illam aetatem fuisse? nobis quidem olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga constitutus, & ut exercitatione ludoq. campestri tunicati uteremur. eademq. erat, si statim mereri stipendia coeperamus, castrensis ratio, ac militaris. qua in aetate nisi qui se ipse sua grauitate, & castimonia, & cum disciplina domestica, tum etiam naturali quodam bono defenderet; quoquo modo a suis custoditus esset, tamen infamiam ueram effugere non poterat. sed qui prima illa initia aetatis integra, atque inuiolata praestitisset; de eius fama, ac pudicitia, cum is iam se corroborauisset, ac uir inter uiros esset, nemo loquebatur. Studuit Catilinae, cũ iam aliquot annos esset in foro Coelius. & multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni aetate fecerunt. habuit enim ille, sicuti meminisse uos arbitror, permulta maximarum non expressa signa, sed adumbrata uirtutum. utebatur hominibus improbis multis: & quidem optimis se uiris deditum esse simulabat. erant apud illum illecebrae libidinum multae: erant etiam industriae quidam stimuli,

li, ac laboris. flagrabant uitia libidinis apud illum: uigebant etiam studia rei militaris. neque ego umquam fuisse tale monstrum in terris ullum puto, tam ex contrarijs, diuersisque, inter se pugnantibus naturae studijs, cupiditatibusq. conflatum. quis clarioribus uiris quodam tempore iucundior? quis turpioribus coniunctior? quis ciuis meliorum partium aliquando? quis taetrior hostis huic ciuitati? quis in uoluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitione effusior? illa uero, iudices, in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat, seruire temporibus suorum omnium pecunia, gratia, labore corporis, scelere etiam, si opus esset, & audacia; uersare suam naturam, & regere ad tempus, atque huc & illuc torquere, & flectere; cum tristibus seuere, cum remissis iucunde, cum senibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinorosis audacter, cum libidinosis luxuriose uiuere. hac ille tam uaria multipliciq. uatura cum omnes omnibus ex terris homines improbos, audacesq. collegerat, tum etiam multos fortes uiros, & bonos specie quadam uirtutis assimulatae tenebat. neque unquam ex illo delédi huius imperij tam sceleratus impetus extitisset, nisi tot uitiorum tanta immanitas quibusdam facilitatis, & patientiae radicibus niteretur. Quare ista condicio, iudices, respuatur, nec Catilinae familiaritatis crimen haereat: est enim commune cum multis,

&

& cum quibusdam etiam bonis. me ipsum, me, inquam, quondam paene ille decepit; cum & ciuis mihi bonus, & optimi cuiusque cupidus, & firmus amicus, & fidelis uideretur. cuius ego facinora oculis prius, quam opinione; manibus ante, quam suspicione, deprehendi. cuius in magnis cateruis amicorum si fuit etiam Coelius; magis est, ut ipse moleste ferat errasse se. sicut et non numquam in eodem homine me quoque erroris mei paenitet, quam ut istius amicitiae crimen reformidet. itaque a maledictis pudicitiae ad coniurationis inuidiam oratio est uestra delapsa: posuistis enim, atque id tamen titubanter, & strictim, coniurationis hunc propter amicitiã Catilinae participem fuisse. in quo non modo crimen non haerebat, sed uix diserti adolescentis cohaerebat oratio. Qui enim tantus furor in Caelio? quod tantum aut in moribus, naturaq. uulnus, aut in re, atque fortuna? ubi denique in ista suspicione est Coelij nomen auditum? nimium multa de re minime dubia loquor: hoc tamen dico; non modo si socius coniurationis, sed nisi inimicissimus istius sceleris fuisset, numquam coniurationis accusatione adolescentiam suam potissimum commendare uoluisset. quod, haud scio, an de ambitu, & de criminibus istius sodalium, ac sequestrium, quoniam huc incidi, similiter respondendum putem. Numquã enim tam Coelius amens fuisset, ut, si se isto infinito ambitu commaculasset, ambitus alterum accusaret. neque enim eius facti in altero suspicionem quaereret, cuius ipse sibi perpetuam licentiam optaret:

nec,

nec, si sibi semel periculum ambitus subeundum putaret, ipse alterum iterum ambitus crimine accerseret. quod quamquam nec sapienter, & me inuito facit; tamen est eiusmodi cupidus, ut magis insectari alterius innocentiam, quam de se timide cogitare uideatur. Nam quod aes alienum obiectum est, sumptus reprehensi, tabulae flagitatae: uidete, quam pauca respondeam. tabulas, qui in patris potestate est, nullas conficit: uersuram numquam omnino fecit ullam. sumptus unius generis obiectus est, habitationis: triginta millibus dixistis eum habitare. nunc demum intelligo P. Clodij insulam esse uenalẽ, cuius hic in aediculis habitet, decem, ut opinor, millibus. uos autem, dum illi placere uultis, ad tempus ei mendacium uestrum accommodauistis. Reprehendistis, a patre quod semigrarit. quod quidem iam in hac aetate minime reprehendendum est. qui cum ex reip. caussa esset mihi quidem molestam, sibi tamen gloriosam uictoriam consecutus, & per aetatem magistratus petere posset; non modo permittente patre, sed etiam suadente, ab eo semigrauit: & cum domus patris a foro longe abesset; quo facilius, & nostras obire domos, & ipse a suis coli posset, cõduxit in Palatio non magno domum. quo loco possum dicere id, quod uir clarissimus, M. Crassus, cum de aduentu regis Ptolemaei quereretur, paullo ante dixit,

Vtinam ne in nemore Palio.

ac lõgius quidem mihi contexere hoc carmen liceret. Nam numquam hera errans hanc molestiam nobis

exhiberet,

Medea animo aegra, amore saeuo saucia. sic enim, iudices, reperietis, quod, cum ad id loci uenero, ostendam, hanc Palatinam Medeam, migrationemq. huic adolescenti caussam siue malorum omnium, siue potius sermonum fuisse. quamobrem illa, quae ex accusatorum oratione praemuniri iam, & fingi intelligebam, fretus uestra prudentia, iudices, non pertimesco. Aiebant enim fore testem senatorem, qui se pontificijs comitijs pulsatum a Coelio diceret. a quo quaeram, si prodierit, primum, cur statim nihil egerit; deinde, si id queri, quam agere, maluerit, cur productus a uobis potius, quam ipse per se; cur tanto post potius, quam continuo queri maluerit? si mihi ad haec acute arguteq. responderit, tum quaeram denique, ex quo iste fonte senator emanet. nam si ipse orietur, & nascetur ex sese; fortasse, ut soleo, commouebor: sin etiam ut riuulus accersitus, & ductus ab ipso capite accusationis uestrae; laetabor, cum tanta gratia, tantisq. opibus accusatio uestra nitatur, unum senatorem solum esse, qui uobis gratificari uellet, inuentum. Nec tamen illud genus alterum nocturnorum testium pertimesco. est enim dictum ab illis, fore, qui dicerent, uxores suas a cena redeuntes attrectatas esse a Coelio. graues erunt homines, qui hoc iurati dicere audeant, cum sit his confitendum, numquam se ne congressu quidem, & constituto coepisse de tantis iniurijs experiri. sed totum genus oppugnationis huius, iudices et iam prospicitis animis, et,

cum

cum inferetur, propulsare debebitis. non enim ab iisdem accusatur M. Coelius, a quibus oppugnatur: palam in eum tela iaciuntur, clam sumministrantur. neque id ego dico, ut inuidiosum sit in eos, quibus gloriosum hoc etiam esse debet. funguntur officio: defendunt suos: faciunt, quod uiri fortissimi solent, laesi dolent, irati efferuntur, pugnant lacessiti. sed uestrae sapientiae tamen est, iudices, non, si caussa iusta est uiris fortibus oppugnandi M. Coelium, ideo uobis quoque uos caussam putare esse iustam alieno dolori potius, quá uestrae fidei, consulendi. quae sit multitudo in foro, quae genera, quae studia, quae uarietas hominum, uidetis: ex hac copia quam multos esse arbitramini, qui hominibus potentibus, gratiosis, disertis, cum aliquid eos uelle arbitrentur, ultro se offerre soleant, operam nauare, testimonium polliceri? Hoc ex genere si qui se in hoc iudicium forte proiecerint; excluditote eorum cupiditatem, iudices, sapientia uestra, ut eodem tempore huius saluti, & religioni uestrae, & contra periculosissimas hominum potentias condicioni omnium ciuium prouidisse uideamini. equidem uos abducam a testibus, neque huius iudicij ueritatem, quae mutari nullo modo potest, in uoluntate testium collocari sinam; quae facillime effingi: nullo negotio flecti, ac detorqueri potest: argumentis agemus: signis omni luce clarioribus crimina refellemus: res cum re, caussa cú caussa, ratio cú ratione pugnabit. itaque illam partem caussae facile patior grauiter, & ornate a M. Crasso peroratam, de seditionibus Neapolita-

 nis,

nis, de Alexandrinorum pulsatione Puteolana, et de bonis Pallae. uellem, dictum esset ab eodem etiam de Dione. de quo ipso tamen, quid est, quod exspectetis, quod is, qui fecit, aut non timet, aut etiam fatetur? etenim reus, qui dictus est & adiutor fuisse, & conscius, P. Ascitius, is iudicio est liberatus. quod igitur est huiusmodi crimen, ut, qui commisit, non neget; qui non negauit, absolutus sit? id hic pertimescat, qui non modo a facto, uerum etiam a conscientiae suspicione abfuit? & si Ascitio caussa plus profuit, quam nocuit inuidia: huic obierit tuum maledictum, qui istius facti non modo non suspicione, sed ne infamia quidem est adspersus? At praeuaricatione est Ascitius liberatus. Perfacile est isti loco respondere, mihi praesertim, a quo illa caussa defensa est. sed Coelius optimam caussam Ascitij esse arbitratur: cuiusmodi autem sit, a sua putat esse seiunctam: neque solum Coelius, sed etiam adolescentes humanissimi, & doctissimi, rectissimis studijs, atque optimis artibus praediti, Titus, Caiusq. Coponij, qui ex omnibus maxime Dionis mortem doluerunt, qui cum doctrinae studio, atque humanitatis, tum etiam hospitio Dionis tenebantur. habitabat is apud L. Lucceium: ut audistis: fuerat ei cognitus Alexandriae. quid aut hic, aut summo splendore praeditus frater eius de M. Coelio existimet, ex ipsis, si producti erunt, audietis. ergo haec remoueantur, ut aliquando, in quibus caussa nititur, ad ea ueniamus. Animaduerti enim, indices, audiri a uobis, meum familiarem, L. Herennium perattente. in quo etsi magna

gna ex parte ingenio eius, & dicendi genere quodam tenebamini: tamen nō numquam uerebar, ne illa subtiliter ad crimināndum inducta oratio animos uestros sensim, ac leniter accenderet. dixit enim multa de luxuria, multa de libidine, multa de uitijs iuuentutis, multa de moribus: & qui in reliqua uita mitis esset, & in hac suauitate humanitatis, qua prope iam delectantur homines, uersari periucunde soleret; fuit in hac caussa pertristis quidam patruus, censor, magister: obiurgauit M. Coelium, sicut neminem umquam parens: multa de incontinentia, intemperātiaq. disseruit. quid quaeritis, iudices? ignoscebam uobis attente audientibus; propterea quod egomet tam triste illud, & tam asperum genus orationis horrebam. Ac prima pars fuit illa, quae me minus mouebat: fuisse meo necessario Bestiae Coelium familiarem, cenasse apud eum, uentitasse domum, studuisse praeturae. Non me haec mouent, quae perspicue falsa sunt: etenim eos una cenasse dicit, qui aut absunt, aut quibus necesse est idem dicere. Neque uero illud me commouet, quod sibi in Lupercis sodalem esse Coelium dixit. fera quaedam sodalitas, & plane pastoricia, atque agrestis germanorum Lupercorum, quorum coitio illa siluestris ante est instituta, quam humanitas, atque leges: siquidem non modo nomina deferunt inter se sodalaes, sed etiam commemorant sodalitatem in accusando: ut, ne quis id forte nesciat, timere uideantur. sed haec omittam: ad illa, quae me magis mouerunt, respondebo. Deliciarum obiurgatio fuit

longa, & ea lenior, plusq. disputationis habuit, quam atrocitatis, quo etiam audita est attentius. nam P. Clodius, amicus meus, cum se grauissime, uehementissimeq. iactaret, & omnia inflammatus ageret tristissimis uerbis, uoce maxima, tametsi probabam eius eloquentiam, tamen non pertimescebam: aliquot enim in caussis eum uideram frustra litigantem. Tibi autem, Balbe, respondebo: primum precario, si licet, si fas est, defendi a me eum, qui nullum conuiuium renuerit, qui unguenta sumpserit, qui Baias uiderit. equidem multos & uidi in hac ciuitate, & audiui, non modo qui primoribus labris gestassent genus hoc uitae, & extremis, ut dicitur, digitis attigissent, sed qui totam adolescentiam uoluptatibus dedissent, emersisse aliquando, & se ad frugem bonam, ut dicitur, recepisse, grauesq. homines, atque illustres fuisse. datur enim concessu omnium huic aliquis ludus aetati; & ipsa natura profundit adolescentiae cupiditates: quae si ita erumpunt, ut nullius uitam labefactent, nullius domum euertant, faciles, & tolerabiles haberi solent. sed tu mihi uidebare ex communi infamia iuuentutis aliquam inuidiam Coelio uelle conflare: itaque omne illud silentium, quod est orationi tributum tuae, fuit ob eam caussam, quod, uno reo proposito, de multorum uitijs cogitabamus. facile est accusare luxuriem. dies iam me deficiet, si, quae dici in eam sententiam possunt, coner expromere. de corruptelis, de adulterijs, de proteruitate, de sumptibus

immensa oratio est. ut tibi reum neminem, sed uitia proponas; res tamen ipsa & copiose, & grauiter accusari potest. Sed uestrae sapientiae est, iudices, non abduci ab reo, nec, quos aculeos habeat seueritas, grauitasq. uestra, cum eos accusator crexerit in rem, in uitia, in mores, in tempora emittere in hominem, & in reum; cum is non suo crimine, sed multorum uitiis sit in quoddam odium iniustum uocatus. itaque seueritati tuae, ut oporteret, ita respondere non audeo. erat enim meum deprecari uacationem adolescentiae, ueniamq. petere: non, inquam, audeo: perfugijs non utor aetatis: concessa omnibus iura dimitto: tantum peto, ut, si qua est inuidia communis hoc tempore aeris alieni, petulantiae, libidinum iuuentutis, quā uideo esse magnam, ne huic aliena peccata, ne aetatis, ac temporum uitia noceant. atque ego idem, qui haec postulo, quin criminibus, quae in hunc proprie conferuntur, diligentissime respondeam, non recuso. Sunt autem duo crimina, auri, & ueneni: in quibus una atque eadem persona uersatur. aurum sumptum a Clodia, uenenum quaesitum, quod Clodiae daretur, dicitur. omnia sunt alia non crimina, sed maledicta, iurgij petulantis magis, quam publicae quaestionis. adulter, impudicus, sequester, conuicium est, non accusatio. nullum est enim fundamentum horum criminum, nulla sedes. uoces sunt contumeliosae, temere ab irato accusatore nullo auctore emissae. horum duorum criminum uideo fontem, uideo auctorem, uideo certum nomen & caput. auro opus fuit:

ſumpſit a Clodia, ſumpſit ſine teſte, habuit, quam diu uoluit. maximum uideo ſignum cuiuſdam egregiae familiaritatis. necare eandem uoluit: quaeſiuit uenenum, ſolicitauit, quos potuit: parauit locum, conſtituit, attulit. magnum rurſus odium uideo cum crudeliſſimo diſſidio extitiſſe. res eſt omnis in hac cauſſa nobis, iudices; cum Clodia, muliere non ſolum nobili, ſed etiam nota. de qua ego nihil dicam, niſi depellendi criminis cauſſa. ſed intelligis pro tua praeſtanti prudentia, Cn. Domiti, cum hac ſola rem eſſe nobis: quae ſi ſe aurum Coelio commodaſſe non dicit, ſi uenenum ab hoc ſibi paratum eſſe non arguit; petulanter facimus, ſi matrem familias ſecus, quam matronarum ſanctitas poſtulat, nominamus: ſin iſta muliere remota, nec crimen ullum, nec opes ad oppugnandum Coelium illis relinquentur; quid eſt aliud, quod nos patroni facere debeamus, niſi ut eos, qui inſectantur, repellamus? quod quidem facerem uehementius, niſi intercederent mihi inimicitiae cum iſtius mulieris uiro: fratrem uolui dicere: ſemper hic erro. nunc agam modice, nec longius progrediar, quam me mea fides, & cauſſa ipſa coget. neque enim muliebres umquam inimicitias mihi gerendas putaui; praeſertim cum ea, quam omnes ſemper amicam omnium potius, quam cuiuſquam inimicam, putauerunt. ſed tamen ex ipſa quaeram prius, utrum me ſecum ſeuere, & grauiter, & priſce agere malit, an remiſſe, ac leniter, & urbane. ſi illo auſtero more ac modo: aliquis mihi ab inferis excitãdus eſt ex barba-

tis illis, non hac barbula, qua iſta delectatur, ſed illa horrida, quam in ſtatuis antiquis, & imaginibus uidemus; qui obiurget mulierem, & pro me loquatur; ne iſta mihi forte ſuccenſeat. exiſtat igitur ex hac ipſa familia aliquis, ac potiſsimum caecus ille. minimum enim dolorem capiet, qui iſtam non uidebit. qui profecto ſi extiterit, ſic aget, & ſic loquetur. Mulier, quid tibi cum Coelio? quid cum homine adoleſcentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuiſti, ut aurum commodares; aut tam inimica, ut uenenum timeres? non patrem tuum uideras? non patruum, non auum, proauum, atauum audieras conſules fuiſſe? non denique modo te Q. Metelli matrimonium tenuiſſe ſciebas, clariſsimi, & fortiſſimi uiri, patriaeq. amantiſſimi? qui, ſimul ac pedem limine extulerat, omnes prope ciues uirtute, gloria, dignitate ſuperabat. cui cum ex ampliſſimo genere in familiam clariſſimam nupſiſſes, cur tibi Coelius tam coniunctus fuit? cognatus? affinis? uiri tui familiaris? nihil horum. quid igitur fuit, niſi quaedam temeritas, ac libido? non ne te, ſi noſtrae imagines uiriles non commouebant, ne progenies quidem mea, Quincta illa Claudia aemulam domeſticae laudis in gloria muliebri eſſe admonebat? non uirgo illa Veſtalis, Claudia, quae patrem complexa triumphantem, ab inimico tribuno pl. de curru detrahi paſſa non eſt? cur te fraterna uitia potius, quam bona paterna, & auita, & uſque a nobis cum in uiris, tum etiam in feminis repetita, mouerunt? ideo ne ego pa-

cem

cem Pyrrhi diremi, ut tu amorum turpissimorum quotidie foedera ferires? ideo aquam adduxi, ut ea tu inceste uterere? ideo uiam muniui, ut eam tu alienis uiris comitata celebrares? Sed quid ego, iudices, ita grauem personam induxi, ut & uerear, ne se idem Appius repente conuertat, & Coelium incipiat accusare illa sua grauitate censoria? sed uidero hoc posterius, atque ita, iudices, ut uel seuerissimis disceptatoribus M. Coelij uitam me probaturum esse confidam. Tu modo mulier, (iam enim ipse tecum, nulla persona introducta, loquor) si ea, quae facis, quae dicis, quae insimulas, quae moliris, quae arguis, probare cogitas, rationem tantae familiaritatis, tantae consuetudinis, tantae coniunctionis reddas, atque exponas, necesse est. accusatores quidem libidines, amores, adulteria, Baijs acta conuiuia, comissationes, cantus, symphonias, nauigia iactant: ijdemq. significant, nihil se te inuita dicere. quae tu quoniam mente nescio qua efferata, atque praecipiti in forum deferri iudiciumq. uoluisti, aut diluas oportet, & falsa esse doceas; aut, nihil neque crimini tuo, neque testimonio credendum esse, fateare. sin autem urbanius me agere mauis: sic agam tecum: remouebo illum senem durum, ac paene agrestem, ex hisq. tuis sumam aliquem, ac potissimum minimum fratrem tuum, qui est in isto genere urbanissimus, qui te amat plurimum, qui propter nescio quam, credo, timiditatem, & nocturnos quosdam inanes metus tecum semper pusio cum maiore sorore cubitauit. eum putato tecum loqui: Quid tumul-

multuaris, soror? quid insanis? quid, clamore exorsa, uerbis paruam rem magnam facis? uicinum adolescentulum adspexisti: candor huius te, & proceritas, uultus, oculiq. perpulerunt: saepius uidere uoluisti: non numquam in iisdem hortis uisa nobilis mulier: illum, filium familias, patre parco, ac tenaci, habere tuis copiis deuinctum non potes: calcitrat, respuit, non putat tua dona esse tanti. confer te alio. habes hortos ad Tiberim: ac diligenter eo loco praeparasti, quo omnis iuuentus natandi caussa uenit. hinc licet, condiciones quotidie legas. cur huic, qui te spernit, molesta es? redeo nunc ad te, Coeli, uicissim; ac mihi auctoritatem patriam, seueritatemq. suscipio i sed dubito, quem fratrem potissimum sumam, Caecilianum ne aliquem, uehementem, atque durum:

Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum
cor cumulatur ira: aut illum:

O infelix, o scelesté: ferrei sunt isti patres:
Ego ne quid dicam? ego ne quid uelim? quae tu omnia
Tuis foedis factis facis, ut nequidquam uelim.

Vix ferenda diceret talis pater. Cur te in istam uicinitatem meretriciam contulisti? cur, illecebris cognitis, non refugisti? cur alienam ullam mulierem nosti? dede te, ac disiice: per me licebit: si egebis, tibi dolebit: mihi sat est, qui aetatis, quod reliquum est, oblectē meae. Huic tristi, ac decrepito seni respōderet Coelius, se nulla cupiditate inductum de uia decessisse. quid signi? nulli sumptus, nulla iactura, nulla uersura. at fuit fama. quotus quisque istam effugere potest in tam

male-

maledica ciuitate? uicinum eius mulieris miraris male audisse, cuius frater germanus sermones iniquorum effugere non potuit? Leni uero, & clementi patri, cuiusmodi ille est:

Fores effregit? restituentur. discidit

Vestem? resarcietur. –

Coelij caussa est expeditissima. quid enim esset, in quo se non facile defenderet? nihil iam in istam mulierem dico. sed si esset aliqua dissimilis istius, quae se omnibus peruulgaret, quae haberet palam decretum semper aliquem, cuius in hortos, domum, Baias iure suo libidines omnium commearent; quae etiam aleret adolescentes, & parsimoniam patrum suis sumptibus sustentaret; si uidua libere, proterua petulanter, diues effuse, libidinosa meretricio more uiueret; adulterum ego putarem, si quis hanc paullo liberius salutasset? Dicet aliquis; haec igitur est tua disciplina? sic tui instituis adolescentes? ob hanc caussam tibi hunc puerum parens commendauit, & tradidit, ut in amore, & uoluptatibus adolescentiam suam collocaret, & hanc tu uitam, atque haec studia defenderes? Ego, si quis, iudices, hoc robore animi, atque hac indole uirtutis, ac continentiae fuit, ut respueret omnes uoluptates, omnemq. uitae suae cursum in labore corporis, atque in animi contentione conficeret; quem non quies, non remissio, non aequalium studia, non ludi, non conuiuia delectarent; nihil in uita expetendum putaret, nisi quod esset cum laude, & cum dignitate coniunctum; hunc mea sententia diuinis quibusdam

dam bonis instructum, atque ornatum puto. ex hoc genere illos fuisse arbitror Camillos, Fabricios, Curios, omnesq. eos, qui haec ex minimis tanta fecerunt. uerum haec genera uirtutum non solum in moribus nostris, sed uix iam in libris reperiuntur. chartae quoque, quae illam pristinam seueritatem continebant, obsoleuerunt: neque solum apud nos, qui hanc sectam, rationemq. uitae re magis, quam uerbis, secuti sumus, sed etiam apud Graecos, doctissimos homines, quibus, cum facere non possent, loqui tamen, & scribere honeste, & magnifice licebat, alia quaedam, mutatis Graeciae temporibus, praecepta extiterunt. itaque alij uoluptatis caussa omnia sapientes facere dixerunt; neque ab hac orationis turpitudine eruditi homines refugerunt: alij cum uoluptate dignitatem coniungendam putauerunt, ut res maxime inter se repugnantes dicendi facultate coniungerent: illud unum ad laudem cum labore directum iter qui probauerunt, prope iam soli in scholis sunt relicti. multa enim nobis blandimenta natura ipsa genuit, quibus sopita uirtus conniueret; & interdum multas uias adolescentiae lubricas ostendit, quibus illa insistere, aut ingredi sine casu aliquo, aut prolapsione uix posset; & multarum rerum iucundissimarum uarietatem dedit, qua non modo haec aetas, sed etiã iam corroborata caperetur. quamobrem, si quem forte inueneritis, qui aspernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non sapore capiatur, excludat auribus omnem suauitatem; huic homni ego fortasse, &

pauci

pauci deos propitios, plerique autem iratos putabunt. ergo haec deserta uia, & inculta, atque interclusa iam frondibus, & uirgultis, relinquatur: detur aliquid aetati: sit adolescentia liberior: non omnia uoluptatibus denegentur: non semper superet uera illa, & directa ratio: uincat aliquando cupiditas, uoluptasq. rationem, dum modo illa in hoc genere praescriptio, moderatioq. teneatur; parcat iuuentus pudicitiae suae, ne spoliet alienam, ne effundat patrimonium, ne foenore trucidetur, ne incurrat in alterius domum, atque famam, ne probrum castis, labem integris, infamiam bonis inferat; ne quem interimat, ne intersit insidijs, scelere careat; postremo, cum paruerit uoluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum aetatis, atque ad inanes hasce adolescentiae cupiditates, reuocet se aliquando ad curam rei domesticae, rei forensis, reip. ut ea, quae ratione antea non perspexerat, satietate abiecisse, experiendo contempsisse uideatur. ac multi & nostra, & patrum, maiorumq. memoria, iudices, summi homines, et clarissimi ciues fuerunt: quorum cum adolescentiae cupiditates deferbuissent, eximiae uirtutes firmata iam aetate extiterunt. ex quibus neminem mihi necesse est nominare. uosmet uobiscum recordamini. nolo enim cuiusquam fortis, atque illustris uiri ne minimum quidem erratum cum maxima laude coniungere. quod si facere uellem; multi a me summi, atque ornatissimi uiri praedicarentur; quorum partim nimia libertas in adolescentia, partim profusa luxuries, magnitudo

tudo aeris alieni, sumptus, libidines nominarentur: quae multis postea uirtutibus obtecta, adolescentiae, qui uellet, excusatione defenderet. At uero in M. Coelio (dicam enim iam confidentius de studijs eius honestis; quoniam audeo quaedam, fretus uestra sapientia, libere confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli sumptus, nullum aes alienum, nulla conuiuiorum, ac lustrorum libido: quod quidem uitium uentris, & gutturis non modo non minuit aetas hominibus, sed etiam auget. amores autem, & hae deliciae, quae uocantur, quae firmiore animo praeditis diutius molestae non solent esse, mature enim, & celeriter deflorescunt, numquam hunc occupatum, impeditumq. tenuerunt. audistis, cum pro se diceret: audistis antea, cum accusaret. defendendi haec caussa, non gloriandi, loquor. genus orationis, facultatem, copiam sententiarum, atque uerborum, quae uestra prudentia est, perspexistis. atque in eo non solum ingenium elucere eius uidebatis; quod saepe, etiam si industria non alitur, ualet tamen ipsum suis uiribus: sed inerat, nisi me, propter beneuolentiam, forte fallebat, oratio & bonis artibus instituta, & cura & uigilijs elaborata. atque scitote, iudices, eas cupiditates, quae obijciuntur Coelio, atque haec studia, de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, saepe nimia copia, inopia etiam non numquam impeditus, hoc, quidquid est, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, uerum etiam co-

gitando

gitando possit sustinere. an uos aliam caussam esse ullam putatis, cur in tantis praemijs eloquentiae, tanta uoluptate dicendi, tanta laude, tanta gratia, tanto honore, tam sint pauci, semperq. fuerint, qui in hoc labore uersentur? omittendae sunt omnes uoluptates: relinquenda studia delectationis: ludus, iocus, conuiuium, sermo etiam paene omnium familiarium deserendus. quae res in hoc genere homines a labore, studioq. dicendi deterret, non quo aut ingenia deficiant, aut doctrina puerilis. an hic, si sese isti uitae dedisset, consularem hominem admodum adolescens in iudicium uocauisset? hic, si laborem fugeret, si obstrictus uoluptatibus teneretur, in hac acie quotidie uersaretur? appeteret inimicitias? in iudicium uocaret? subiret periculum capitis? ipso inspectante populo R. tot menses aut de salute, aut de gloria dimicaret? nihil igitur illa uicinitas redolet? nihil hominum fama? nihil Baiae denique ipsae loquuntur? illae uero non loquuntur solum, uerum etiam personant, huc unius mulieris libidinem esse prolapsam, ut ea non modo solitudinem, ac tenebras, atque haec flagitiorũ integumenta non quaerat, sed in turpissimis rebus frequentissima celebritate, & clarissima luce laetetur. uerum si quis est, qui etiam meretricis amoribus interdictum iuuentuti putet; est ille quidem ualde seuerus; negare non possum: sed abhorret non modo ab huius saeculi licentia, uerum etiam a maiorum consuetudine, atque concessis. quando enim hoc non factum est? quando reprehensum? quando non permissum?

quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? Hic ego iam rem definiam: mulierem nullam nominabo; tantum in medio relinquam. si qua non nupta mulier domum suam patefecerit omniū cupiditati, palamq. sese in meretricia uita collocarit, uirorū alienissimorū conuiuijs uti instituerit; si hoc in urbe, si in hortis, si in Baiarum illa celebritate faciet; si denique ita sese geret non incessu solum, sed ornatu, atque comitatu, non flagrantia oculorum, non libertate sermonis, sed etiam complexu, osculatione, aquis, nauigatione, conuiuijs, ut non solum meretrix, sed etiam procax uideatur: cum hac si quis adolescens forte fuerit, utrum hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator, expugnare pudicitiam, an explere libidinem uoluisse uideatur? Obliuiscor iam iniurias, Clodia: depono memoriam doloris mei: quae abs te crudeliter in meos, me absente, facta sunt, negligo: ne sint haec in te dicta, quae dixi: sed ex te ipsa requiro, quoniam & crimen accusatores abs te, & testem eius criminis te ipsam dicunt se habere: si qua mulier sit huiusmodi, qualem ego paullo ante descripsi, tui dissimilis, uita; institutoq. meretricio; cum hac aliquid adolescentem hominem habuisse rationis, num tibi perturpe, aut perflagitiosum esse uideatur? ea si tu non es, sicut ego malo: quid est, quod obijciant Coelio? sin eam te uolunt esse: quid est, cur nos crimen hoc, si tu contemnis, pertimescamus? quare nobis da uiam, rationemq. defensionis. nam aut pudor tuus defendet. nihil a M. Coelio petulantius esse factum: aut impuden-

tia & huic, & ceteris magnam ad se defendendum facultatem dabit. Sed quoniam emersisse iam e uadis, & scopulos praeteruecta uidetur oratio mea; perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. Duo sunt enim crimina una in muliere summorum facinorum; auri, quod sumptum a Clodia dicitur; & ueneni, quod eiusdem Clodiae necandae caussa parasse Coeliũ criminantur. Aurum sumpsit, ut dicitis, quod L. Lucceij seruis daret, per quos Alexandrinus Dio, qui tum apud Lucceium habitabat, necaretur. magnum crimen, uel in legatis insidiandis, uel in seruis ad hospitem domi necandum solicitandis: plenum sceleris consilium, plenum audaciae. Quo quidem in crimine primum illud requirã, dixerit ne Clodiae, quam ad rem aurum tum sumeret, an non dixerit? si non dixit, cur dedit? si dixit, eodem se consciẽtiae scelere deuinxit. tu ne aurum ex armario tuo promere ausa es? tu ne Venerem illam tuam, spoliatricem, spoliare ornamentis? ceterum cum scires, quantum ad facinus aurum hoc quaereretur, ad necem scilicet legati, ad L. Lucceij, sanctissimi hominis, atque integerrimi, labem sceleris sempiterni: huic facinori tanto tua mens liberalis conscia, tua domus popularis ministra, tua denique hospitalis illa Venus adiutrix esse non debuit. Vidit hoc Balbus: facinoris tantum caelatam esse Clodiam dixit, atque ita Coelium ad illam attulisse, se ad ornatum ludorum aurum quaerere. Si tam familiaris erat Clodiae, quam tu esse uis, cum de libidine eius tã multa dicis; dixit profecto, quo uel-

let

let aurum. si tam familiaris non erat; non dedit. ita, si uerum tibi Coelius dixit; o immoderata mulier, sciens tu aurum ad facinus dedisti? si non est ausus dicere; non dedisti. Quid ego nunc argumentis huic crimini, quae sunt innumerabilia, resistam? possum dicere, mores M. Coelij longissime a tanti sceleris atrocitate esse disiunctos: minime esse credendum, homini tam ingenioso, tamq. prudenti non uenisse in mentē, rem tanti sceleris ignotis alienisq. seruis non esse credendam. possum etiam illa & ceterorum patronorū, & mea cōsuetudine ab accusatore perquirere, ubi sit congressus cū seruis Lucceij Coelius? qui ei fuerit aditus? si per se, qua temeritate? si per alium, per quem? possum omnes latebras suspicionum peragrare dicendo: non caussa, non locus, non facultas, non conscius, non perficiendi, non occultandi maleficij spes, non ratio ulla, non uestigium maximi facinoris reperietur. sed haec, quae sunt oratoris propria, quae mihi, non propter ingenium meum, sed propter hãc exercitationem, usumq. dicendi, fructum aliquem ferre potuissent, cum a me ipso laborata proferri uiderentur, breuitatis caussa relinquo omnia: habeo enim, iudices, quem uos socium uestrae religionis, iurisq. iurandi facile esse patiemini, L. Lucceium, sanctissimum hominem, & grauissimum, testem: qui tantum facinus in famam, atque fortunas suas neque non audisset illatum a Coelio, neque neglexisset, neque tulisset. an ille uir, illa humanitate praeditus, illis studijs, artibus, atque doctrina, illius ipsius periculum, quem

propter haec ipsa studia diligebat, negligere potuisset, & quod facinus in alienum hominem illatum seuere acciperet, id omisisset curare in hospite? quod per ignotos actum cum comperisset, doleret, id a suis tentatum esse negligeret? quod in agris, locis ue publicis factum reprehenderet, id in urbe, ac suae domi coeptum esse leuiter ferret? quod in alicuius agrestis periculo nō praetermitteret, id homo eruditus in insidijs doctissimi hominis dissimulādum putaret? Sed cur diutius uos, iudices, teneo? ipsius iurati religionem, auctoritatemq. percipite; atque omnia diligenter testimonij uerba cognoscite. recita. Testimonium Lucceii. *Quid exspectatis amplius? an aliquam uocem putatis ipsam pro se caussam, & ueritatē posse mittere? haec est innocentiae defensio, haec ipsius caussae oratio, haec una uox ueritatis. in crimine ipso nulla suspicio est, & in re nihil est argumenti: in negotio, quod actum esse dicitur, nullum uestigiū sermonis, loci, temporis: nemo testis, nemo conscius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus autem illa, quae tentata scelere isto nefario dicitur, plena est integritatis, officij, religionis: ex qua domo recitatur uobis iureiurando deuincta auctoritas; ut res minime dubia, tamen in contentione ponatur, utrum temeraria, procax, irata mulier finxisse crimen, an grauis, sapiens, moderatusq. uir religiose testimonium dixisse uideatur. Reliquum est igitur crimen de ueneno: cuius ego neque principium inuenire*

nire, neque euoluere exitum possum. Quae fuit enim caussa, quamobrem isti mulieri uenenum uellet dare Coelius? ne aurum redderet? num petiuit? ne crimen haereret? num quis obiecit? num quis denique fecisset mentionem, si hic nemini nomen detulisset? quin etiam Herennium dicere audistis, uerbo se molestum non futurum fuisse Coelio, nisi iterum eadem de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Credibile est igitur, tantum facinus nullam ob caussam esse commissum? Et uos non uidetis fingi sceleris maximi crimen, ut alterius caussa sceleris suscipiendi fuisse uideatur? cui denique cõmisit? quo adiutore usus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credidit? seruis ne mulieris? sic enim obiectum est. & erat tam demens hic, cui uos ingenium certe tribuitis, etiam si cetera inimica oratione detrahitis; ut omnes suas fortunas alienis seruis committeret? at quibus seruis? refert enim magnopere id ipsum; his ne, quos intelligebat non communi condicione seruitutis uti, sed licentius, liberius, familiarius cum domina uiuere? quis enim hoc non uidet, iudices, aut quis hoc ignorat, in eiusmodi domo, in qua mater familias meretricio more uiuat; in qua nihil geratur, quod foras proferendum sit; in qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita uitia, atque flagitia uersentur; hic seruos non esse seruos, quibus omnia committantur, per quos gerantur, qui uersentur iisdem in uoluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquãtum etiam ex quo-

tidianis sumptibus, ac luxuria redundet? id igitur Coelius non uidebat? si enim tam familiaris erat mulieris, quam uos uultis: istos quoque seruos familiares esse dominae sciebat. sin ei tanta consuetudo, quanta a uobis inducitur, non erat: quae cum seruis potuit familiaritas esse tanta? Ipsius autem ueneni quae ratio fingitur? ubi quaesitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco traditum? habuisse aiunt domi, uimq. eius esse expertum in seruo quodã ad rem ipsam parato, cuius perceleri interitu esse ab hoc comprobatum uenenum. Pro dij immortales, cur interdum in hominum sceleribus maximis aut conniuetis, aut praesentis fraudis poenas in diem reseruatis? uidi enim, uidi, & illum hausi dolorem uel acerbissimum in uita; cum Q. Metellus abstraheretur e sinu gremioq. patriae, cumq. ille uir, qui se natũ huic imperio putauit, tertio die post, quam in curia, in Rostris, in rep. floruisset, integerrima aetate, optimo habitu, maximis uiribus, eriperetur indignissime bonis omnibus, atque uniuersae ciuitati. quo quidem tempore ille moriens, cum iam ceteris ex partibus oppressa mens esset, extremum sensum ad memoriam reip. reseruabat; cum me intuens flentem, significabat interruptis, atque morientibsu uocibus, quanta impenderet procella urbi, quanta tempestas ciuitati; & cum parietem saepe feriens eum, qui cum Q. Catulo fuerat ei communis, crebro Catulum, saepe me, saepissime remp. nominabat; ut non tam se emori, quam spoliari suo praesidio cum patriam, tum etiam me doleret.

deret. quem quidem uirum si nulla uis repentini sceleris sustulisset; quonam modo ille furenti fratri suo patrueli cnnsularis restitisset, qui consul incipientem furere, atque conantem sua se manu interfecturum audiente senatu dixerit? Ex hac igitur domo progressa ista mulier de ueneni celeritate dicere audebit? non ne ipsam domum metuet, ne quam uocem eliciat? non parietes conscios, non noctem illam funestam, ac luctuosam perhorrescet? sed reuertar ad crimen. sed enim haec facta illius clarissimi ac fortissimi uiri mentio & uocem meam fletu debilitauit, & mentem dolore impediuit. Sed tamen, uenenum unde fuerit, quemadmodum paratum sit, non dicitur. datum esse hoc aiunt P. Licinio, pudenti adolescenti, & bono, Coelij familiari: constitutum factum esse cum seruis, ut uenirent ad balneas Xenias; eodem Licinium esse uenturum, atque ijs ueneni pyxidem traditurum. Hic primum illud requiro, quid attinuerit illud ferri in eũ locum constitutum? cur illi serui non ad Coelium domum uenerint? si manebat tanta illa consuetudo Coelij cum Clodia, tantaq. familiaritas: quid suspicionis esset, si apud Coelium mulieris seruus uisus esset? sin autem iam suberat simultas, extincta erat consuetudo, dissidium extiterat: hinc illae lacrymae nimirum, & haec caussa est horum omnium scelerum, atque criminum. Immo, inquit, cum serui ad dominam rem istam, & maleficium Coelij detulissent, mulier ingeniosa praecepit suis, ut omnia Coelio pollicerentur: sed, ut uenenum, cum a Licinio traderetur, manife-

sto comprehendi posset, constitui locum iussit, balneas Xenias, ut eo mitteret amicos, qui delitescerent; deinde repente, cum uenisset Licinius, uenenum traderet, prosilirent, hominemq. comprehenderent. quae quidem omnia, iudices, perfacilem rationem habent reprehendendi. Cur enim balneas publicas potissimum constituerat? in quibus, non inuenio, quae latebra togatis hominibus esse possit. nam si essent in uestibulo balnearum; non laterent: sin se in intimum conijcere uellent; nec satis commode calceati, & uestiti id facere possent; & fortasse non reciperentur: nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori. Atque equidem uehementer exspectabam, quinam isti uiri boni, testes huius manifesto deprehensi ueneni dicerentur. nulli enim sunt adhuc nominati. sed non dubito, quin sint pergraues, qui primum sint talis feminae familiares, deinde eam prouinciam susceperint, ut in balneas contruderentur: quod illa, nisi a uiris honestissimis, ac plenissimis dignitatis, quam uelit si potens, numquam impetrauisset. Sed quid ego de dignitate istorum testium loquor? uirtutem eorum, diligentiamq. cognoscite. in balneis delituerunt: testes egregios. deinde temere prosiluerunt: homines grauitati deditos. sic enim fingunt, cum Licinius uenisset, pyxidem teneret in manu, conaretur tradere, non dum tradidisset, tum repente euolasse istos praeclaros testes sine nomine; Licinium autem, cum iam manum ad tradendum pyxidem porrexisset, retraxisse, atque illo repen

tino

tino hominum impetu se in fugam coniecisse. o magna uis ueritatis, quae contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraq. fictas omnium insidias facile se per se ipsa defendat. uerum haec tota fabella ueteris & plurimarum fabularum poetriae quam est sine argumento? quam nullum inuenire exitum potest? quid enim? isti tot uiri (nam necesse est fuisse nō paucos, ut & comprehendi Licinius facile posset, & res multorum oculis esset testatior) cur Licinium de manibus amiserunt? qui minus enim Licinius comprehendi potuit, cum se retraxit, ne pyxidem traderet, quam si non retraxisset? erant enim illi positi, ut comprehenderent Licinium, ut manifesto Licinius teneretur, aut cum retineret uenenum, aut cum tradidisset. hoc fuit totum consilium mulieris: haec istorum prouincia, qui rogati sunt: quos quidem tu quam obrem temere prosiluisse dicas, atque ante tempus, non reperio. fuerant hoc rogati, fuerant ad hanc rem collocati, ut uenenum, ut insidiae, facinus denique ipsum ut manifesto comprehenderetur. pouterunt ne meliori tempore prosilire, quam cum Licinius uenisset? cum in manu teneret ueneni pyxidem? quae, si, cum iam erat tradita seruis, euasissent subito ex balneis mulieris amici, Liciniumq. comprehendissent; imploraret hominum fidem, atque a se illam pyxidē traditam pernegaret. quem quo modo illi reprehenderent? uidisse se dicerent? primum ad se reuocarent maximi facinoris crimen: deinde id se uidisse dicerēt, quod, quo loco collocati fuissent, non potuissent uidere.

re. tempore igitur ipso se ostenderunt, cum Licinius uenisset, pyxidem expediret, manum porrigeret, uenenum traderet. minimi ergo est iam exitus, non fabulae: in quo cum clausula non inuenitur, fugit aliquis e manibus, deinde scabella concrepant, aulaeum tollitur. quaero enim, cur Licinium titubantem, haesitantem, cedentem, fugere conantem mulieraria manus ista de manibus emiserit? cur non comprehenderint? cur non ipsius confessionem multorum oculis, facinoris denique uoce tanti sceleris crimen expresserint? an timebant, ne tot unum, ualentes imbecillum, alacres perterritum superare non possent? nullum argumentum in re, nulla suspicio in caussa, nullus exitus criminis reperietur. itaque haec caussa ab argumentis, a coniectura, ab ijs signis, quibus ueritas illustrari solet, ad testes tota traducta est. quos quidem ego testes, iudices, non modo sine ullo timore, sed etiam cum aliqua spe delectationis exspecto. praegestit animus iam uidere, primum lautos iuuenes, mulieris beatae ac nobilis familiares; deinde fortes uiros, ab imperatrice in insidijs, atque in praesidio balnearum locatos. ex quibus requiram, quonam modo latuerint, aut ubi? alueus ne ille, an equus Troianus fuerit, qui tot inuictos uiros, muliebre bellum gerentes, tulerit, ac texerit? illud uero respondere cogam, cur tot uiri, ac tales hunc & unum, & tam imbecillum, quam uidetis, non aut stantem comprehenderint, aut fugientem consecuti sint? qui se numquam profecto, si istum in locum processerint, explicabunt.

cabunt. quam uolent, in conuiuijs faceti, dicaces, non numquam etiam ad uinum diserti sint: alia fori uis est, alia triclinij; alia subselliorum ratio, alia lectorum; non idem iudicum, comissatorumq. conspectus; lux denique longe alia est solis, & lychnorum. quamobrem excutiemus omnes istorum delicias, omnes ineptias, si prodierint. sed si me audiant, nauent aliam operam, aliam ineant gratiam, in alijs se rebus ostentent, uigeant apud istam mulierem uenustate, dominentur sumptibus, haereant, iaceant, deseruiant, capiti uero innocentis, & fortunis parcant. At sunt serui illi de cognatorum sententia, nobilissimorum, & clarissimorum hominum, manumissi. Tandem aliquid inueniemus, quod ista mulier de suorum propinquorum, fortissimorum uirorum, sententia, atque auctoritate fecisse dicatur. sed scire cupio, quid habebat argumenti ista manumissio: in qua aut crimen est Coelio quaesitum, aut quaestio sublenata, aut multarũ rerum conscijs seruis cum caussa praemium persolutum. at propinquis placuit. cur non placeret; cum rem tu te ad eos non ab alijs tibi allatam, sed a te ipsa compertam deferre diceres? hic etiam miramur, si illam commenticiam pyxidem obscenissima sit fabula consecuta? nihil est, quod in eiusmodi mulierem non cadere uideatur. audita, & peruulgata, & percelebrata sermonibus res est. percipitis animis, iudices, iamdudum, quid uelim, uel potius, quid nolim dicere. quod etiam si est factum, certe a Coelio uon est factum. quid enim attinebat? est

enim

enim ab aliquo fortasse adolescente non tam insulso, quam non uerecundo. sin autem est fictum: non illud quidem modestum, sed tamen non est infacetum mendacium. quod profecto numquam hominum sermo, atque opinio comprobasset, nisi omnia, quae cum turpitudine aliqua dicerentur, in istam quadrare apte uiderentur. Dicta est a me caussa, iudices, & perorata. iam intelligitis, quantum iudiciũ sustineatis, quãta res sit commissa uobis. de ui quaeritis: quae lex ad imperium, ad maiestatem, ad statum patriae, ad salutem omnium pertinet: quam legem Q. Catulus, armata dissensione ciuium, reip. paene extremis temporibus tulit: quaeq. lex, sedata illa flamma consulatus mei, fumantis reliquias coniurationis extinxit. hac enim lege Coelij adolescentia non ad reip. poenas, sed ad mulieris libidines, & delicias deposcitur. atque hoc etiam loco M. Camurti, & Ceserni dãnatio praedicatur. o stultitiam, stultitiam ne dicam, an impudentiam singularem? audetis ne, cum ab ea muliere ueniatis, facere istorum hominum mentionem? audetis ne excitare tanti flagitij memoriam, non extinctam illam quidem, sed repressam uetustate? quo enim illi crimini, peccatoq. perierunt? nempe quod eiusdem mulieris dolorem, & iniuriam Vettiano nefario sunt stupro persecuti. ergo ut audiretur Vettij nomen in caussa, ut illa uetus Afranij fabula refricaretur, iccirco Camurti, & Ceserni caussa est renouata? qui quamquam lege de ui certe non tenebantur, eo maleficio tamen erant implicati, ut ex nullius legis la-

queis

queis emittendi uiderentur. M. uero Coelius cur in hoc iudicium uocatur? cui neque propium quaestionis crimen obijcitur, nec uero aliquid eiusmodi, quod sit a lege seiunctum, & cum uestra seueritate coniunctum. cuius prima aetas dedita disciplinis fuit, ijsq. artibus, quibus instruimur ad hunc usum forensem, ad capessendam remp. ad honorem, gloriam, dignitatem. ijs autem fuit amicitijs maiorum natu, quorum imitari industriá, continentiamq. maxime uelit; ijs aequalium studijs, ut eundem, quem optimi, ac nobilissimi, petere cursum laudis uideretur. cum autem paullum iam roboris accessisset aetati, in Africam profectus est Q. Pompeio proconsuli contubernalis, castissimo uiro, atque omnis officij diligentissimo: in qua prouincia cum res erant, & possessiones paternae, tum etiam usus quidam prouincialis, nõ sine caussa a maioribus huic aetati tributus. discessit illinc Pompeij iudicio probatissimus, ut ipsius testimonio cognoscetis. Voluit, uetere instituto, eorum adolescentium exemplo, qui post in ciuitate summi uiri, & clarissimi ciues extiterunt, industriam suam a populo R. ex aliqua illustri accusatione cognosci. uellem alio potius eum cupiditas gloriae detulisset: sed abijt huius tempus querelae. accusauit C. Antonium, collegã meum: cui misero praeclari in remp. beneficij memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficij cogitati. postea nemini concessit aequalium, plus ut in foro, plus ut in negotijs uersaretur, caussisq. amicorum, plus ut ualeret inter suos gratia. quae, nisi uigilãtes homines, ni si so-

si sobrij, nisi industrij, consequi non possunt, omnia la bore, & diligentia est consecutus. in hoc flexu quasi aetatis (nihil enim occultabo, fretus humanitate, ac sapientia uestra) fama adolescentis paullum haesit ad metas notitia noua mulieris, & infelici uicinitate, & insolentia uoluptatum. quae cum inclusae diutius, et prima aetate compressae, et constrictae fuerunt, subito se non numquam profundunt, atque eijciunt uniuersae. qua ex uita, uel dicam, quo ex sermone: nequaquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur: uerum ex eo, quidquid erat, emersit, totumq. se eiecit, atque extulit: tantumq. abest ab illius familiaritatis infamia, ut eiusdem nunc ab sese inimicitias, odiumq. propulset. atque, ut iste interpositus sermo deliciarum, desidiaeq. moreretur, (fecit mehercule inuito, & multum repugnante me; sed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit: quem absolutum insequitur, reuocat, nemini nostrum obtemperat: est uiolentior, quam uellem. sed ego non loquor de sapientia; quae non cadit in hanc aetatem: de impetu animi loquor, de cupiditate uincendi, de ardore mentis ad gloriam: quae studia in his iam aetatibus nostris contractiora esse debent; in adolescentia uero, tamquam in herbis, significant, quae uirtutis maturitas, & quantae fruges industriae sint futurae. etenim semper magno ingenio adolescentes refrenandi potius a gloria, quam incitandi fuerunt: amputanda plura sunt illi aetati, siquidem efflorescit ingenij laudibus, quam inserenda. quare si cui nimium

mium efferbuisse uidetur huius uel suscipiendis, uel in gerendis inimicitijs uis, ferocitas, pertinacia; si quem etiam minimorum horum aliquid offendit, si purpurae genus, si amicorum cateruae, si splendor, si nitor: iam ista deferuerint; iam aetas omnia, iam dies mitigarit. Conseruate igitur reip. indices, ciuem bonarum artium, bonarum partium, bonorum uirorum. promitto hoc uobis, & reip. spondeo; si modo nos ipsi reip. satisfecimus, umquam hunc a nostris rationibus seiunctum fore. quod cum fretus nostra familiaritate promitto, tum quod durissimis se ipse legibus iam obligarit. neque enim potest, qui hominem consularem, quod ab eo remp. uiolatam diceret, in iudicium uocarit, ipse esse in rep. ciuis turbulentus: non potest, qui ambitu ne absolutum quidem patitur esse absolutũ, ipse impune numquam esse largitor. habet a M. Coelio resp. iudices, duas accusationes uel obsides periculi, uel pignora uoluntatis. quare oro, obtestorq. uos, iudices, ut, qua in ciuitate paucis his diebus Sex. Clodius absolutus sit; quem uos per bienniũ aut ministrum seditionis, aut ducẽ uidistis; qui aedes sacras, qui censum populi R. qui memoriam publicam suis manibus incendit; hominem sine re, sine fide, sine spe, sine fortunis, ore, lingua, manu, uita omni inquinatum; qui Catuli monumentum afflixit, meam domum diruit, mei fratris incendit; qui in Palatio, atque in urbis oculis seruitia ad caedem, & inflammandam urbem incitauit; in ea ciuitate ne patiamini illum absolutum muliebri gratia, M. Coelium libidini

bidini muliebri condonatum; ne eadem mulier cum suo coniuge, & fratre turpissimum latronem eripuisse, & honestissimum adolescentem oppressisse uideatur. Quod cum huius uobis adolescentiam proposueritis; constituitote uobis ante oculos huius etiam miseri senectutem, qui hoc unico filio nititur, in huius spe requiescit, huius unius casum pertimescit: quem uos supplicem uestrae misericordiae, seruum potestatis, abiectum non tam ad pedes, quam ad mores sensusq. uestros, uel recordatione parentum uestrorum, uel liberorum iucunditate sustentate; ut in alterius dolore, uel pietati, uel indulgentiae uestrae seruiatis. nolite, iudices, aut hunc, iam natura ipsa occidentem, uelle maturius extingui uulnere uestro, quam suo fato; aut hunc, nunc primum florescentem firmata iam stirpe uirtutis, tamquam turbine aliquo, aut subita tempestate peruertere. conseruate parenti filium, parentem filio; ne aut senectutem iam prope desperatam contempsisse, aut adolescentiam plenam spei maximae non modo non aluisse uos, sed etiam perculisse, atque afflixisse uideamini. quem si uobis, si suis, si reip. conseruatis; addictum, deditum, obstrictum uobis, ac liberis uestris habebitis; omniumq. huius neruorum, ac laborum uos potissimum, iudices, fructus uberes, diuturnosq. capietis.

PRO L. CORNELIO BALBO, ORATIO XXXV.

SI auctoritates patronorum in iudicijs ualerent ab amplissimis uiris L. Cornelij caussa defensa est; si usus, a peritissimis; si ingenia, ab eloquentissimis; si studia, ab amicissimis, & cum beneficijs cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate coniunctis. quae sunt igitur meae partes? auctoritatis tantae, quantá uos in me esse uoluistis; usus mediocris; ingenij minime uoluntati paris. nam ceteris, a quibus est defensus, hunc debere plurimum uideo: ego quantum ei debeam, alio loco ostendam. Principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint saluti meae, & dignitati, si minus referenda gratia satisfacere potuerim, at praedicanda, & habenda certe satis esse facturum. Quae fuerit hesterno die Cn. Pompeij grauitas in dicendo, iudices, quae facultas, quae copia, non opinione tacita uestrorum animorum, sed perspicua admiratione declarari uidebatur. nihil enim umquam audiui, quod mihi de iure subtilius dici uideretur; nihil de memoria, de more, de exemplis acutius; nihil peritius de foederibus; nihil illustriore auctoritate de bellis; nihil de rep. grauius; nihil de ipso modestius; nihil de caussa, & crimine ornatius: ut mihi iam uerum uideatur illud esse, quod non nulli litterati, ac studijs doctrinisq. dediti quasi quiddam incredibile dicere putabantur; eum, qui omnes animo uirtu-

tes penitus comprehendiſſet, omnia, quae facere uellet, facillime tractare. Quae enim in L. Craſſo potuit, homine nato ad dicendi ſingularem quandam facultatem, ſi hanc cauſſam ageret, maior eſſe ubertas, uarietas, copia, quam fuit in eo, qui tantum potuit impertire huic ſtudio temporis, quantum ipſe a pueritia uſque ad hanc aetatem a continuis bellis & uictorijs conquieuit? quo mihi difficilior eſt hic extremus perorandi locus. etenim ei ſuccedo orationi, quae non praeteruecta ſit aures ueſtras, ſed in animis omnium penitus inſederit: ut plus uoluptatis ex recordatione illius orationis, quam non modo ex mea, ſed ex cuiuſquam oratione capere poſſitis. ſed mos eſt gerendus non modo Cornelio, cuius ego uoluntati in eius periculis nullo modo deeſſe poſſum; ſed etiam Cn. Pompeio, qui ſui facti, ſui iudicij, ſui beneficij uoluit me eſſe, ut apud eoſdem uos iudices nuper in alia cauſſa fuerim, & praedicatorem, & auctorem. Ac mihi quidem hoc dignum reo uidetur, hoc deberi huius excellentis uiri praeſtantiſſimae gloriae, hoc propriũ eſſe ueſtri officij, hoc ſatis eſſe cauſſae, ut, quod feciſſe Cn. Pompeium conſtet, id omnes & licuiſſe concedant. nam uerius nihil eſt, quam quod heſterno die dixit ipſe; ita L. Cornelium de fortunis omnibus dimicare, ut nullius in delicti crimen uocaretur. non enim furatus eſſe ciuitatem, non genus ſuum ementitus, non aliquo impudenti mendacio delituiſſe, non irrepſiſſe in cenſum dicitur. unum obijcitur, natum eſſe Gadibus: quod negat nemo. ceterum accuſator fatetur,

tetur, hunc in Hispania durissimo bello cum Q. Metello, cum M. Memmio & in classe, & in exercitu fuisse, &, ut Pompeius in Hispaniam uenerit, Memmiumq. habere quaestorē coeperit, numquam a Mēmio discessisse; Carthaginem esse profectum; acerrimis illis proelijs, & maximis, Sucronensi, & Duriensi, interfuisse; cum Pompeio ad extremum belli tempus fuisse. haec sunt proelia Cornelij, talis in rēp. nostram labor, assiduitas, dimicatio, uirtus digna summo imperatore, spes pro periculis praemiorum. praemia quidem ipsa non sunt in eius facto, qui adeptus est, sed in eius, qui dedit. donatus igitur est ob eas caussas a Cn. Pompeio ciuitate. id accusator non negat, sed reprehendit; ut in Cornelio caussa ipsius probetur, poena quaeratur; in Pompeio caussa laedatur, poena sit nulla. sic famam, sic innocentissimi hominis fortunas, praestantissimi imperatoris factum condemnari uolunt. ergo in iudicium caput Cornelij, factum Pompeij uocatur. hunc enim in ea ciuitate, in qua sit natus, honestissimo loco natum esse concedis, & ab ineunte aetate, relictis rebus suis omnibus, in nostris bellis, nostris cum imperatoribus esse uersatum, nullius laboris, nullius obsessionis, nullius proelij expertem fuisse. haec sunt omnia cum plena laudis, tum porpria Cornelij: nec in his rebus crimen est ullum. ubi igitur est crimen? quod eum Pompeius ciuitate donauit. huiusce ne crimen? minime: nisi honos ignominia putanda est. cuius igitur? re uera nullius; actione accusatoris, eius unius, qui donauit.

qui si adductus gratia minus idoneum hominem praemio affecisset; qui etiam si uirum bonum, sed non ita meritum, si denique aliquid, quod non contra, ac liceret, factum diceretur, sed contra, atque oporteret: tamen esset omnis eiusmodi mali reprehensio a uobis, iudices, repudianda. nunc uero quid dicitur? quid ait accusator fecisse Pompeium, quod ei facere non licuerit? quod grauius est, quam si id factum ab eo diceret, quod non oportuisset. est enim aliquid, quod non oporteat, etiam si licet: quidquid uero non licet, certe non oportet. hic ego nunc coner sic agere, iudices, non esse fas dubitari, quin, quod Cn. Pompeium fecisse constet, id non solum decuisse, sed etiam debuisse fateamur? quid enim abest huic homini, quod si adesset, iure hoc tribui, & concedi putaremus? usus ne rerum? qui pueritiae tempus extremum, principium habuit bellorum, atque imperiorum maximorum: cuius plerique aequales minus saepe castra uiderunt, quam hic triumphauit: qui tot habet triumphos, quot orae sunt; partesq. terrarum; tot uictorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum. an ingenium? cum etiam ipse casus, euentusq. rerum non duces, sed comites eius consiliorum fuerint: in quo uno ita summa fortuna cũ summa uirtute certauit, ut omnium iudicio plus, quam possit, minus, quam decet, tribueretur. an pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia umquam requisita est? quem prouinciae nostrae, quem liberi populi, quem reges, quem exterae gentes castiorem,

rem, moderatiorem, sanctiorem, non modo uiderunt, sed aut sperando umquam, aut optando cogitauerunt? quid dicam de auctoritate? quae tanta est, quanta in his tantis uirtutibus, ac laudibus esse debet. cui senatus, populusq. R. amplissimae dignitatis praemia dedit non postulanti, imperia uero etiam recusanti, huius de facto, iudices, ita quaeri, ut id agatur, licuerit ne ei facere quod fecit, an uero, non dicam; non licuerit, sed nefas fuerit, (contra foedus enim, id est contra populi R. religionem, & fidem fecisse dicitur) non turpe populo R. non ne uobis? audiui hoc de parente meo puer, cum Q. Metellus L. F. caussam de pecunijs repetundis diceret, ille, ille uir, cui patriae salus dulcior, quam conspectus, fuit, qui de ciuitate decedere, quam de sententia, maluit; hoc igitur caussam dicente, cum ipsius tabulae circumferentur inspiciendi nominis caussa, fuisse iudicem ex illis equitibus R. grauissimis uiris, neminem, quin remoueret oculos; & se totum auerteret; ne forte, quod ille in tabulas publicas retulisset, dubitasse quisquam, uerum ne, an falsum esset, uideretur. nos Cn. Pompeij decretum, iudicium de consilij sententia pronunciatum, recognoscemus? cum legibus conferemus? cum foederibus, quorum acerbissima diligentia est, pertendemus? Athenis aiunt, cum quidam apud eos, qui sancte grauiterq. uixisset, & testimonium publice dixisset, &, ut mos Graecorum est, iurandi caussa ad aras accederet, una uoce omnes iudices, ne is iuraret, reclamasse. cum Graeci homines, spectati

 uiri,

uiri, noluerint religione uideri potius, quam ueritate, fidem esse constrictam: nos, etiam in ipsa religione & legum & foederum conseruanda qualis fuerit Cn. Pompeius, dubitabimus? uerũ enim, inscientẽ uultis cõtra foedera fecisse, an scientẽ? si scientem; o nomẽ nostri imperij, o populi R. excellens dignitas, o Cn. Pompeij sic late longeq. diffusa laus, ut eius gloriae domicilium communis imperij finibus terminetur; o nationes, urbes, populi, reges, tetrarchae, tyranni, testes Cn. Pompeij non solum uirtutis in bello, sed etiam religionis in pace: uos denique mutae regiones imploro, et sola terrarũ ultimarũ, uos maria, portus, insulae, litoraque: quae est enim ora, quae sedes, qui locus, in quo non extent huius cum fortitudinis, tum uero humanitatis, tum animi, tum consilij impressa uestigia? hunc quisquam, incredibili quadam, atque inaudita grauitate, uirtute, constantia praeditum, foedera scientem neglexisse, uiolasse, rupisse, dicere audebit? Gratificatur mihi gestu accusator: insciẽtem Cn. Pompeium fecisset significat. Quasi uero leuius sit, cum in tanta rep. uersere, & maximis negotijs praesis, facere aliquid, quod scias non licere, an omnino nescire quid liceat. etenim, cum in Hispania bellũ acerrimum, & maximum gesserat, quo iure Gaditana ciuitas esset, nesciebat? an cuius linguam populi non nosset, interpretationem foederis non tenebat? id igitur, quisquam, Cn. Pompeium ignorasse, dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo usu, nullo studio militari praediti, quod librarioli denique scire profitean-

fiteantur? equidem contra existimo, iudices, cum in omni genere, ac uarietate artium, etiam illarum, quae sine summo otio non facile discuntur, Cn. Pompeius excellat, singularem quandam laudem eius, & praestabilẽ esse scientiam in foederibus, pactionibus, condicionibus populorum, regum, exterarum nationum, in uniuerso denique belli iure, ac pacis. nisi forte, quae nos libri docent in umbra, et otio, ea Cn. Pompeium neque, cum requiesceret, litterae, neque, cum rem gereret, res ipsae docere potuerũt. Atque, ut ego sentio, iudices, caussa dicta est temporis magis ego nõ huius inquã genere iudicij plura dicã. est enim huius saeculi labes quaedã, & macula, uirtuti inuidere, uelle ipsum florem dignitatis infringere. etenim si Cn. Põpeius abhinc annos quingentos fuisset, is uir, a quo senatus adolescentulo, atque equite R. saepe communis salutis auxiliũ expetisset; cuius res gestae omnes gentes cũ clarissima uictoria terra mariq. peragrassent; cuius tres triumphi testes esent, totum orbem terrarum nostro imperio teneri; quem populus R. singularibus honoribus decorasset: si nunc apud uos id, quod is fecisset, contra foedus factũ diceretur, quis audiret? nemo profecto: mors enim cum extinxisset inuidiam, res eius gestae sempiterni nominis gloria niterẽtur. cuius igitur audita uirtus dubitationi locum non daret, huius praesens, experta, atque perspecta, obtrectatorum uoce laedetur? omittam igitur Pompeium iã oratione mea reliqua: sed uos, iudices, animis ac memoria tenetote. de lege, de foedere, de exemplis, de perpe *

tua consuetudine ciuitatis nostrae renouabo ea, quae dicta sunt. nihil enim mihi noui, nihil integri neque M. Crassus, qui totam caussam & pro facultate, & pro fide sua diligentissime uobis explicauit; neque Cn. Pompeius, cuius oratio omnibus ornamentis abundauit, ad dicendum reliquit. sed quoniam, me recusante, placuit ambobus adhiberi hunc a me quasi perpoliendi quendam operis extremum laborem; peto a uobis, ut me officij potius, quam dicendi studio hanc suscepisse operam, ac munus putetis. ac prius, quàm aggrediar ad ius, caussamq. Cornelij, quiddam de cõmuni condicione omnium nostrum, deprecãdae maleuolentiae caussa, breuiter commemorandum uidetur. Si, quo quisque loco nostrum est, iudices, natus, aut si, in qua fortuna est nascendi initio cõstitutus, hũc uitae statum usque ad senectutẽ obtinere debet; et si omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipsorum illustrauit labor, et industria, poena sunt afficiendi: non grauior L. Cornelio, quam multis uiris bonis, atque fortibus, cõstitui lex uitae, & condicio uidetur. sin autem multorum uirtus, ingenium, humanitas ex infimo genere, & fortunae gradu non modo amicitias, & rei familiaris copias consecuta est, sed summã laudem, honores, gloriã, dignitatem: non intelligo, cur potius inuidia uiolatura uirtutem L. Cornelij, quam aequitas uestra pudorem eius adiutura uideatur. itaque quod maxime petendum est, a uobis iccirco non peto, iudices, ne de uestra sapientia, atque de uestra humanitate dubitare uideor. est autem petendum, ne

oderitis

oderitis ingenium, ne inimici sitis industriae, ne humanitatem opprimendam, ne uirtutem puniendam putetis: illud peto, ut, si caussam ipsam per se firmam esse & stabilem uideritis, hominis ipsius ornamenta adiumento caussae potius, quam impedimento, esse malitis. Nascitur, iudices, caussa Cornelij ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex senatus sententia tulerunt: qua lege uidemus satis esse sancti, uti ciues R. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia sigillatim ciuitate donauerit. donatum esse L. Cornelium, praesens Pompeius dicit, indicant publicae tabulae, accusator fatetur, sed negat ex foederato populo quemquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc ciuitatem uenire. o praeclarum interpretem iuris, auctorem antiquitatis, correctorem, atque emendatorē nostrae ciuitatis, qui hanc poenam foederibus adscribat, ut omnium praemiorum, beneficiorumq. nostrorum expertes faciat foederatos. quid enim potuit dici imperitius, quā foederatos populos fieri fundos oportere? nam id non magis est proprium foederatorum, quam omnium liberorum. sed totum hoc, iudices, in ea fuit positum semper ratione, atque sententia, ut, cum iussisset populus R. aliquid, si id adsciuissent socij populi ac Latini, & si ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tamquam in fundo, resedisset, ut tum lege eadem is populus teneretur: non ut de nostro iure aliquid minueretur; sed ut illi populi aut iure eo, quod a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur.

tua consuetudine ciuitatis nostrae renouabo ea, quae dicta sunt. nihil enim mihi noui, nihil integri neque M. Crassus, qui totam caussam & pro facultate, & pro fide sua diligentissime uobis explicauit; neque Cn. Pompeius, cuius oratio omnibus ornamentis abundauit, ad dicendum reliquit. sed quoniam, me recusante, placuit ambobus adhiberi hunc a me quasi perpoliendi quendam operis extremum laborem; peto a uobis, ut me officij potius, quam dicendi studio hanc suscepisse operam, ac munus putetis. ac prius, quàm aggrediar ad ius, caussamq. Cornelij, quiddam de cõmuni condicione omnium nostrum; deprecãdae maleuolentiae caussa, breuiter commemorandum uidetur. Si, quo quisque loco nostrum est, iudices, natus, aut si, in qua fortuna est nascendi initio cõstitutus, hũc uitae statum usque ad senectutẽ obtinere debet; et si omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipsorum illustrauit labor, et industria, poena sunt afficiendi: non grauior L. Cornelio, quam multis uiris bonis, atque fortibus, cõstitui lex uitae, & condicio uidetur. sin autem multorum uirtus, ingenium, humanitas ex infimo genere, & fortunae gradu non modo amicitias, & rei familiaris copias consecuta est, sed summã laudem, honores, gloriã, dignitatem: non intelligo, cur potius inuidia uiolatura uirtutem L. Cornelij, quam aequitas uestra pudorem eius adiutura uideatur. itaque quod maxime petendum est, a uobis iccirco non peto, iudices, ne de uestra sapientia, atque de uestra humanitate dubitare uidear. est autem petendum, ne

oderitis

oderitis ingenium, ne inimici sitis industriae, ne humanitatem opprimendam, ne uirtutem puniendam putetis: illud peto, ut, si caussam ipsam per se firmam esse & stabilem uideritis, hominis ipsius ornamenta adiumento caussae potius, quam impedimento, esse malitis. Nascitur, iudices, caussa Cornelij ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex senatus sententia tulerunt: qua lege uidemus satis esse sancti, uti ciues R. sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia sigillatim ciuitate donauerit. donatum esse L. Cornelium, praesens Pompeius dicit, indicant publicae tabulae, accusator fatetur, sed negat ex foederato populo quemquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc ciuitatem uenire. o praeclarum interpretem iuris, auctorem antiquitatis, correctorem, atque emendatorē nostrae ciuitatis, qui hanc poenam foederibus adscribat, ut omnium praemiorum, beneficiorumq. nostrorum expertes faciat foederatos. quid enim potuit dici imperitius, quā foederatos populos fieri fundos oportere? nam id non magis est proprium foederatorum, quam omnium liberorum. sed totum hoc, iudices, in ea fuit positum semper ratione, atque sententia, ut, cum iussisset populus R. aliquid, si id adsciuissent socij populi ac Latini, & si ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tamquam in fundo, resedisset, ut tum lege eadem is populus teneretur: non ut de nostro iure aliquid minueretur; sed ut illi populi aut iure eo, quod a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo, aut beneficio uterentur.

rentur. tulit apud maiores nostros legem C. Furius de testamentis, tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus: innumerabiles aliae leges de ciuili iure sunt latae: quas Latini uoluerunt, adsciuerunt: ipsa denique Iulia, qua lege ciuitas est socijs & Latinis data, qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent. in quo magna contentio Heracliensium, & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in ijs ciuitatibus iuris sui libertatem ciuitati anteferret. postremo haec uis est istius & iuris, & uerbi, ut fundi populi beneficio nostro, non suo iure fiant; cum aliquid populus R. iussit, id si est eiusmodi, ut quibusdam populis siue foederatis, siue liberis permittendum esse uideatur, ut statuant ipsi, non de nostris, sed de suis rebus, quo iure uti uelint: tum, utrum fundi facti sint, an non, quaerendum esse uideatur: de nostra uero rep. de nostro imperio, de nostris bellis, de uictoria, de salute fundos populos fieri noluerunt. atqui si imperatoribus nostris, si senatui, si populo R. non licebit, propositis praemijs, elicere ex ciuitatibus sociorum, atque amicorum fortissimum atque optimum quemque ad subeunda pro salute nostra pericula: summa utilitate, ac maximo saepe praesidio in periculis, atque asperis temporibus carendum erit. sed, per deos immortales, quae est ista societas, quae amicitia, quod foedus, ut aut nostra ciuitas careat in suis periculis Massiliensi progugnatore, careat Gaditano, careat Saguntino; aut, si quis ex illis populis sit exortus, qui nostros duces auxilio, labore, commeatu, peri-

culo

culo suo iuuerit, qui cum hoste nostro comminus in acie saepe pugnarit, qui se saepe telis hostium, qui dimicationi capitis, qui morti obiecerit, nulla condicione huius ciuitatis praemijs affici possit? etenim in populum R. graue est, non posse uti socijs excellenti uirtute praeditis, qui uelint cum periculis nostris sua communicare: in socios uero ipsos, & in eos, de quibus agimus, foederatos iniuriosum, & contumeliosum est, ijs praemijs, & ijs honoribus exclusos esse fidelissimos, & coniunctissimos socios, quae pateant stipendiarijs, pateant hostibus, pateant saepe seruis. nam & stipendiarios ex Africa, Sicilia, Sardinia, ceteris prouincijs multos ciuitate donatos uidemus; & qui hostes ad nostros imperatores perfugissent, et magno usui reip. nostrae fuissent, scimus ciuitate esse donatos. seruos denique, quorum ius & fortunae condicio infima est, bene de rep. meritos persaepe libertate, id est ciuitate, publice donari uidebamus. Hanc tu igitur, patrone foederum, ac foederatorum, condicionem statuis Gaditanis, tuis ciuibus, ut, quod ijs, quos Gaditanis adiutoribus armis subegimus, atque in ditionem nostram redegimus, liceat, si populus R. permiserit, ut ab senatu, ab imperatoribus nostris ciuitate donentur, id ne liceat ipsis? qui si suis decretis, legibus ue sanxissent, ne quis suorum ciuium castra imperatorum populi R. iniret; ne quis se pro nostro imperio in periculum capitis, atque in uitae discrimen inferret; Gaditanorum auxilijs, cum uellemus, uti nobis non liceret; priuatim uero ne quis uir

&

& animo,& uirtute praecellens pro nostro imperio, periculo suo, dimicaret: grauiter id iure ferremus, minui auxilia populi R. debilitari animos fortissimorum uirorum, alienigenarum nos hominum studijs, atque externa uirtute priuari. Atqui nihil interest, iudices, utrum haec foederati iura constituant, ut ne cui liceat ex his ciuitatibus ad nostrorum bellorum pericula accedere; an, quae nos eorum ciuibus uirtutis caussa tribuerimus, ea rata esse non possint. nihil enim magis uteremur his adiutoribus, sublatis praemijs uirtutis, quam si omnino his uersari in nostris bellis non liceret. etenim cum pro sua patria pauci post genus hominum natum reperti sint; qui, nullis praemijs propositis, uitam suam hostium telis obiecerint: pro aliena rep. quemquam fore putatis, qui se opponat periculis, nō modo nullo proposito praemio, sed etiam interdicto? Sed cum est illud imperitissime dictum de populis fundis, quod commune liberorum est populorum, non proprium foederatorum; ex quo intelligi necesse est, aut neminem ex socijs ciuem fieri posse, aut etiam posse ex foederatis: tum uero ius omne noster iste magister mutandae ciuitatis ignorat: quod est, iudices, non solum in legibus publicis positum; sed etiam in priuatorum uoluntate. iure enim nostro neque mutare ciuitatem quisquam inuitus potest, neque, si uelit, mutare non potest, modo adsciscatur ab ea ciuitate, cuius esse se ciuitatis uelit: ut, si Gaditani sciuerint nominatim de aliquo ciue R. ut sit is ciuis Gaditanus, magna potestas sit nostro ciui mutandae

tandae ciuitatis, nec foedere impediatur, quo minus ex ciue R. ciuis Gaditanus possit esse. duarum ciuitatum ciuis esse nostro iure ciuili nemo potest: non esse huius ciuitatis ciuis, qui se alij ciuitati dicarit, potest. neque solum dicatione, quod in calamitate clarissimis uiris Q. Maximo, P. Laenati, Q. Philippo Nuceriae, C. Catoni Tarracone, Q. Caepioni, P. Rutilio Smyrnae uidimus accidisse, ut earum ciuitatum fierent ciues; hanc ante amittere non potuissent, quam huius solum ciuitatis mutatione uertissent: sed etiam postliminio potest ciuitatis fieri mutatio. neque enim sine caussa de Cn. Publicio Menandro, libertino homine, quem apud maiores legati nostri in Graeciam proficiscentes interpretem secum habere uoluerunt, ad populum latum, ut is Publicius, si domum reuenisset, & inde Romam redisset, ne minus ciuis esset. multi etiam superiore memoria ciues R. sua uoluntate, indemnati, & incolumes, his rebus relictis, alias se in ciuitates contulerunt. quod si ciui R. licet esse Gaditanum siue exsilio, siue postliminio, siue reiectione huius ciuitatis: (ut iam ad foedus ueniã, quod ad caussam nihil pertinet: de ciuitatis enim iure, non de foederibus, disceptamus) quid est, quamobrem ciui Gaditano in hanc ciuitatem uenire non liceat? equidem longe secus sentio. nam cum ex omnibus ciuitatibus uia sit in nostram; cumq. nostris ciuibus pateat iter ad ceteras ciuitates: tum uero, ut quaeque nobiscum maxime societate, amicitia, sponsione, pactione, foedere coniuncta est, ita mihi maxime com-

munionem

munionem beneficiorum, praemiorum ciuitatis continere uidetur. atqui ceterae ciuitates non dubitarent nostros omnes recipere in suas ciuitates, si idē nos iuris haberemus, quod ceteri: sed nos non possumus & huius esse ciuitatis, & cuiusuis praeterea: ceteris concessum est: itaque in Graecis ciuitatibus uidemus, Athenis Rhodios, Lacedaemonios, ceteros undique adscribi, multarumq. esse eosdem homines ciuitatum. quo errore ductos uidi egomet non nullos imperitos homines, nostros ciues, Athenis in numero iudicum, atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero; cum ignorarent, si illam ciuitatem essent adepti, hanc se perdidisse, nisi postliminio recuperassent. peritus uero nostri iuris, ac moris nemo umquam, qui hanc ciuitatem retinere uellet, in aliā ciuitatem se dicauit. Sed hic totus locus disputationis, atque orationis meæ, iudices, pertinet ad commune ius mutandarum ciuitatum; nihil habet, quod sit proprium religionis, ac foederum. defendo enim rem uniuersam, nullam esse gentem ex omni regione terrarū neque tam dissidentem a populo R. odio quodam, atque dissidio, neque tam fide, beneuolentiaq. coniunctam, ex qua, nobis interdictum sit, ut ne adsciscere ciuem, aut ciuitate donare possimus. O iura praeclara, atque diuinitus iam inde a principio Romani nominis a maioribus nostris comparata; ne quis nostrum plus quam unius ciuitatis esse possit; (dissimilitudo enim ciuitatum uarietatem iuris habeat, necesse est) ne quis inuitus ciuitate mutaretur; ne ue in ciuitate maneat

inuitus. haec sunt enim fundamenta firmissima nostrae libertatis, sui quenque iuris & retinendi, & dimittendi esse dominum. Illud uero sine ulla dubitatione maxime nostrum fundauit imperium, & populi R. nomen auxit, quod princeps ille, creator huius urbis, Romulus foedere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc ciuitatem oportere. cuius auctoritate, & exemplo numquam est intermissa a maioribus nostris largitio, & communicatio ciuitatis. itaque & ex Latio multi, & Tusculani, & Lanuini, & ex ceteris generibus gentes uniuersae in ciuitatem sunt receptae, ut Sabinorum, Volscorum, Hernicorum: quibus ex ciuitatibus nec coacti essent ciuitatem mutare, si qui uoluissent; nec, si qui essent ciuitatem nostram beneficio populi R. consecuti, uiolatum foedus eorum uideretur. At enim quaedam foedera extant, ut Germanorum, Insubrium, Heluetiorum, Iapidum, non nullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in foederibus exceptum est, ne quis eorum a nobis ciuis recipiatur. quod, si exceptio facit, ne liceat: ibi necesse est licere, ubi non est exceptum. ubi est igitur exceptum foedere Gaditano, ut ne quem populus R. Gaditanum recipiat ciuitate? nusquam. ac sicubi esset, lex id Gellia & Cornelia, quae definite potestatem Pompeio ciuitatem donandi dederat, sustulisset. exceptum est; inquit: foedus siquidem sacrosanctum est. ignosco tibi, si neque Poenorum iura calles; reliqueras enim ciuitatem tuam: neque nostras potuisti leges inspicere; ipse enim te a

cognitione sua iudicio publico repulerunt. quid fuit in rogatione ea, quae de Pompeio a Gellio, & a Lentulo cos. lata est, in qua aliquid sacrosanctum uideretur? primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebs uel sanxisset: deinde sanctiones sacrandae sunt aut genere ipso, aut obtestatione et consecratione legis, aut poenae, cum caput eius, qui contra facit, consecratur. quid habes igitur dicere de Gaditano foedere eiusmodi? utrum, a capitis consecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse confirmas? nihil omnino umquam de isto foedere ad populum, nihil ad plebem, neque legem, neque poenam, latum esse dico. de quibus etiam si latum esset, ne quem ciuem reciperemus; tamen id esset, quod populus postea iussisset, ratum; neque quidquam illis uerbis, Si quid sacrosanctum est, esse exceptum uidetur: de his cum populus R. nihil umquam iusserit, quidquam audes dicere sacrosanctum fuisse? Nec uero haec oratio mea ad infirmandum foedus Gaditanorum, iudices, pertinet. neque enim est meum, contra ius optime meritae ciuitatis, contra opinionem uetustatis, contra auctoritatem senatus dicere. duris enim quondam temporibus reip. nostrae, cum praepotens terra mariq. Carthago, nixa duabus Hispaniis, huic imperio immineret; & cum duo fulmina nostri imperij subito in Hispania Cn. & P. Scipiones extincti occidissent: L. Marcius primipili centurio cum Gaditanis foedus icisse dicitur. quod cum magis fide illius populi, iustitia uestra, uetustate denique ipsa, quam

quam aliquo publico uinculo religionis, teneretur: ſapientes homines, & publici iuris periti, Gaditani, M. Lepido, Q. Catulo cos. a ſenatu de foedere poſtulauerunt. tum eſt cum Gaditanis foedus uel renouatum, uel ictum. de quo foedere populus R. ſententiam non tulit, qui iniuſſu ſuo nullo pacto poteſt religione obligari. ita Gaditana ciuitas, quod beneficijs ſuis erga remp. noſtram conſequi potuit, quod imperatorũ teſtimonijs, quod uetuſtate, quod Q. Catuli, ſummi uiri, auctoritate, quod iudicio ſenatus, quod foedere, conſecuta eſt: quod publica religione ſanciri potuit, id abeſt: populus enim ſe nuſquam obligauit. neque ideo eſt Gaditanorum cauſſa deterior: grauiſſimis enim & plurimis rebus eſt fulta. ſed iſti diſputationi certe nihil eſt loci: ſacroſanctum enim nihil poteſt eſſe, niſi quod per populum, plebem ue ſancitum eſt. quod ſi hoc foedus, quod populus R. auctore ſenatu, commendatione, & iudicio uetuſtatis, uoluntate, & ſententijs ſuis comprobat, idem ſuffragijs comprobaſſet; quid erat, cur ex ipſo foedere Gaditanum in ciuitatem noſtram recipi non liceret? nihil eſt enim aliud in foedere, niſi ut pia, & aeterna pax ſit. quid id ad ciuitatem? adiunctum illud etiam eſt, quod non eſt in omnibus foederibus; Maieſtatem populi R. comiter conſeruent. *id habet hanc uim, ut ſit ille in foedere inferior. primum, uerbi genus hoc conſeruandi, quo magis in legibus, quam in foederibus, uti ſolemus, imperantis eſt, non precantis: deinde, cum alterius populi maieſtas conſer-*

uari iubetur, de altero siletur; certe ille populus in superiori condicione, caussaq. ponitur, cuius maiestas foederis sanctione defenditur. in quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione; qui ita dicebat, comiter esse communiter: quasi uero priscum aliquod, aut insolitum uerbum interpretaretur. comes, benigni, faciles, suaues homines esse dicuntur, qui erranti comiter monstrant uiam, benigne, non grauate: communiter quidem certe non conuenit. & simul absurda res est, caueri foedere, ut maiestatem populi R. communiter conseruent; id est, ut populus R. suam maiestatem esse sanam uelit. quod si iam ita esset, ut esse non potest: tamen de nostra maiestate, nihil de illorum, caueretur. potest ne igitur nostra maiestas a Gaditanis benigne conseruari, si ad eam retinendam Gaditanos praemijs elicere non possumus? potest esse ulla denique maiestas, si impedimur, quo minus per populum R. beneficiorum uirtutis caussa tribuendorum potestatem imperatoribus nostris deferamus? Sed quid ego disputo, quae mihi tum, si Gaditani contra me dicerent, uere posse dici uiderentur? illis enim repetentibus L. Cornelium, responderem, legem populum R. iussisse de ciuitate tribuenda, hoc genere legum fundos populos fieri non solere, Cn. Pompeium de consilij sententia ciuitatem huic dedisse, nullum populi nostri iussum Gaditanos habere; itaque nihil esse sacrosanctum, quod lege exceptum uideretur; si esset, tamen in foedere nihil esse cautum, praeter pacem; additum etiam esse

*esse illud, ut maiestatem illi nostram conseruare deberent: quae certe minueretur, si aut adiutoribus illorum ciuibus uti in bellis nobis non liceret, aut praemij tribuendi potestatem nullam haberemus. nunc uero quid ego contra Gaditanos loquar, cum id, quod defendo, uoluntate eorum, auctoritate, legatione ipsa comprobetur? qui a principio sui generis, ac reip. ab omni studio, sensuq. Poenorum mentes suas ad nostrum imperium, nomenq. flexerunt: quos, cum maxima bella nobis inferrētur, moenibus excluserunt, classibus insecuti sunt, corporibus, copijs, opibus depulerunt: qui & ueterem illam speciem foederis Marciani semper omni sanctiorem Marte duxerunt; & hoc foedere Catuli, senatusq. auctoritate se nobiscum coniunctissimos esse arbitrati sunt: quorum moenia, delubra, agros, ut ipse Hercules itinerum, ac laborum suorum, sic maiores nostri imperij, ac nominis populi R. terminos esse uoluerunt. testantur & mortuos nostros imperatores, quorum uiuit immortalis memoria, & gloria, Scipiones, Brutos, Horatios, Crassos, * Metellos; & hunc praesentem Cn. Pompeium, quē, procul ab eorum moenibus acre & magnum bellū gerentem, commeatu, pecuniaq. iuuerunt; & hoc tempore ipso populū R. quem in caritate annonae, ut saepe ante fecerant, frumento suppeditato leuauerunt; se hoc ius esse uelle, ut sibi, & liberis, si qui eximia uirtute fuerint, sit in nostris castris, sit in imperatorum praetorijs, sit denique inter signa atque in acie locus, sit bis gradibus adscensus etiam ad ciuitatem. quod si*

Afris, si Sardis, si Hispanis, agris stipendioq. multatis, uirtute adipisci licet ciuitatem; Gaditanis auté, officijs, uetustate, fide, periculis, foedere coniunctis, hoc idem non licebit: non foedus sibi nobiscum, sed iniquissimas leges impositas a nobis esse arbitrabuntur. atque hanc, indices, non a me fingi orationem, sed me dicere, quae Gaditani iudicarint, res ipsa declarat. Hospitium multis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaditanos fecisse publice, dico. proferá testes: proferam legatos: excitabo laudatores, quos ad hoc iudicium, summos homines, ac nobilissimos, deprecatores huius periculi missos uidetis. re denique multo ante Gadibus iam audita, fore huic ut ab isto periculum crearetur, grauissima tum in istum ciuem suum Gaditani S. C. fecerunt. potuit magis fundus populus Gaditanus fieri, (quoniam hoc magnopere delectare uerbo) si tum fit fundus, cum scita, ac iussa nostra sua sententia comprobat, quam cum hospitium fecit, ut & ciuitate illum mutatum esse fateretur, & ius ciuitatis honore dignissimum iudicaret? potuit certius interponere iudicium uoluntatis suae, quam cum etiam accusatorem huius multa & poena multauit? potuit magis de re iudicare, quam cum ad uestrum iudicium ciues amplissimos legauit, testes huius iuris, uitae laudatores, periculi deprecatores? etenim quis est tam demens, quin sentiat ius hoc Gaditanis esse retinendum, ne interseptum sit ijs iter perpetuo ad hoc amplissimum praemium ciuitatis; & magnopere ijs esse laetandum, huius L. Cornelij beneuolentiam erga

suos

ſuos remanere Gadibus, gratiam, & facultatem com mendandi in hac ciuitate uerſari? quis enim noſtrum eſt, cui non illa ciuitas ſit huius ſtudio, cura, diligentia commendatior? omitto, quantis ornamentis populum iſtum C. Caeſar, cum eſſet in Hiſpania praetor, affecerit, controuerſias ſedarit, iura ipſorum permiſſu ſtatuerit, inueteratam quandam barbariam ex Gaditanorum moribus, diſciplinaq. delerit, ſumma in eam ciuitatem huius rogatu ſtudia, & beneficia contulerit. multa praetereo, quae quotidie labore huius, & ſtudio aut omnino, aut certe facilius conſequantur. itaque & adſunt principes ciuitatis, & defendunt, amore, ut ſuum ciuem, teſtimonio, ut noſtrum, officio, ut nobiliſſimum & ſanctiſſimum hoſpiſpitem, ſtudio, ut diligentiſſimum defenſorem commodorum ſuorum. Ac ne ipſi Gaditani arbitrentur, quamquam nullo incommodo afficiantur, ſi liceat eorum ciues uirtutis cauſſa in noſtram ciuitatem uenire, tamen hoc ipſo inferius eſſe ſuum foedus, quam ceterorum: conſolabor et hos praeſentes, uiros optimos, & illam fideliſſimam, atque amiciſſimam nobis ciuitatem: ſimul & uos non ignorantes, iudices, admonebo, quo de iure hoc iudicium conſtitutum ſit, de eo numquã omnino eſſe dubitatum. Quos igitur prudentiſſimos interpretes foederum, quos peritiſſimos bellici iuris, quos diligentiſſimos in exquirendis condicionibus ciuitatum, atque cauſſis eſſe arbitramur? eos profecto, qui iam imperia, ac bella geſſerunt. etenim ſi Q. Scaeuola, ille augur, cũ de iure praediatorio cõſulere

tur, homo iuris peritissimus, consultores suos non nũquàm ad Furium, & Cascelium praediatores reijciebat; si nos de aqua nostra Tusculana M. Tugionem potius, quam C. Aquillium, consulebamus; quod assiduus usus uni rei deditus & ingenium, & artem saepe uincit: quis dubitet de foederibus, & de toto iure pacis & belli omnibus iuris peritissimis imperatores nostros anteferre? possumus ne igitur tibi probare auctorem exempli, atque facti illius, quod a te reprehenditur, C. Marium? quaeris aliquem grauiorem? constantiorem? praestantiorem uirtute, prudentia, religione, aequitate? is igitur M. Annium Appium, fortissimum uirum, uirtute praeditum, ciuitate donauit, cum Camertinum foedus sanctissimum, atque aequissimum sciret esse. potest igitur, iudices, L. Cornelius condemnari, ut non C. Marij factum condemnetur? Existat ergo ille uir parũper cogitatione uestra, quoniam re non potest, ut conspiciatis eum mentibus, quẽ oculis non potestis: dicat se non imperitum foederis, non rudem exemplorum, non ignarum belli fuisse, se P. Africani discipulum, ac militem, se stipendijs, se legationibus bellicis eruditum, se, si tanta bella legisset, quanta gessit, & confecit, si tot consulibus meruisset, quoties ipse cõsul fuisset, omnia iura belli perdiscere ac nosse potuisse: sibi non fuisse dubium, quin nullo foedere a rep. bene gerenda impediretur: a se ex coniunctissima, atque amicissima ciuitate fortissimũ quenque esse delectum: neque Fulginatium, neque Camertium foedere esse exceptum, quo minus eorum ciui-

ciuibus a populo R. praemia uirtutis tribuerentur. itaque cum paucis annis post hanc ciuitatis donationem acerrima de ciuitate quaestio Licinia & Mucia lege uenisset: num quis eorum, qui de foederatis ciuitatibus esset ciuitate donatus, in iudicium est uocatus? nam Spoletinus T. Matrinius, tum ex ijs, quos C. Marius ciuitate donasset, dixit caussam ex colonia Latina in primis firma, & illustri. quem cum disertus homo L. Antistius accusaret, Spoletinus dixit fundum populum Spoletinum non esse factum; uidebat enim populos de suo iure, non de nostro, fundos fieri solere: sed cum lege Appuleia coloniae nõ essent deductae, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, ut in singulas colonias ternos ciues R. facere posset, negabat hoc beneficium, re ipsa sublata, ualere debere. Nihil habet similitudinis ista accusatio: sed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, ut nõ per L. Crassum, affinem suum, hominem incredibili eloquentia, sed paucis ipse uerbis caussam illam grauitate sua defenderit, & probarit. quis enim esset, iudices, qui imperatoribus nostris in bello, in acie, in exercitu delectum uirtutis, qui socijs, qui foederatis in defendenda rep. nostra spem praemiorum eripi uellet? quod si uultus C. Marij, si uox, si ille imperatorius ardor oculorũ, si recẽtes triumphi, si praesens ualuit adspectus: ualeat auctoritas, ualeant res gestae, ualeat memoria, ualeat fortissimi & clarissimi uiri nomen aeternum: sit hoc discrimen inter gratiosos ciues, atque fortes, ut illi uiui fruantur opibus suis, horum etiam

mortuorum (si quisquam huius imperij defensor mori potest) uiuat auctoritas immortalis. Quid? Cn. Pompeius pater, rebus Italico bello maximis gestis, P. Caesium, equitem R. uirum bonum, qui uiuit Rauennae, foederato ex populo non ne ciuitate donauit? quid? cohortes duas uniuersas Camertium? quid? Heracliensium legionem P. Crassus, uir amplissimus, ex ea ciuitate, qua cum prope singulare foedus Pyrrhi temporibus C. Fabricio consule ictum putatur? quid? Massiliensem Aristonem Sylla? quid? quoniam de Gaditanis agimus, idem heros LX Gaditanos? quid? uir sanctissimus, & summa religione, ac modestia Q. Metellus Pius Q. Fabium Saguntinum? quid? hic, qui adest, a quo haec, quae ego nunc percurro, subtilissime sunt omnia perpolita, M. Crassus, non Aletrinensem foederatum ciuitate donauit, homo tum grauitate & prudentia praestans, tum uel nimium parcus in largienda ciuitate? Hic tu Cn. Pompeij beneficium, uel potius iudicium, & factum infirmare conaris? qui fecit, quod C. Marium fecisse audierat; fecit quod P. Crassum, quod L. Syllam, quod Q. Metellum, quod denique, domesticum auctorem, patrem suum facere uiderat; neque uero in uno Cornelio id fecit: nam & Gaditanum Hasdrubalem ex bello illo Africano, & Mamertinos obuios, & quosdam Vticenses, & Saguntinos fabros ciuitate donauit. etenim cum ceteris praemijs digni sunt, qui suo labore, & periculo nostram remp. defendunt; tum certe dignissimi

sunt,

sunt, qui ciuitate ea donentur, pro qua pericula, ac tela subierunt. atque utinam, qui ubique sunt propugnatores huius imperij, possent in hanc ciuitatem uenire; & contra, oppugnatores reip. de ciuitate exterminari. neque enim ille summus poeta noster Hannibalis illam magis cohortationem, quam communem imperatorum uoluit esse,

Hostem qui feriet, mihi erit Carthaginiensis,

Quisquis erit. cuiatis siet, id habent omnes leue, & semper habuerunt. itaque & ciues fortissimos, undique fortes uiros adsciuerunt; & hominum ignobiliũ uirtutem persaepe nobilitatis inertiae praetulerunt. Habetis imperatorũ summorũ, & sapientissimorum hominum, clarissimorum uirorum, interpretationem iuris, ac foederum. dabo etiam iudicum, qui huic quaestioni praefuerunt; dabo uniuersi populi R. dabo sanctissimum etiam iudicium senatus. Iudices cum praeseferrent, palamq. loquerentur, quid essent lege Papia de M. Crasso, Mamertinis repetentibus, iudicaturi; Mamertini publice suscepta caussa destiterunt. multi in ciuitatem recepti ex liberis, foederatisq. populis: nemo umquam est de ciuitate accusatus, quod aut populus fundus factus non esset, aut quod foedere ciuitatis mutandae ius impediretur. audebo etiam hoc contendere, numquam esse condemnatum, quem constaret ab imperatore nostro ciuitate donatum. Cognoscite nunc populi R. iudicium multis rebus interpositum, atque in maximis caussis re ipsa, atque usu comprobatum. Cum Latinis omnibus foedus

ictum Sp. Cassio, Postumo Cominio cos. quis ignorat? quod quidem nuper in columna aënea meminimus post Rostra incisum, & perscriptum fuisse. quo modo igitur L. Cassinius Tiburs, pater huius equitis R. optimi atque ornatissimi uiri, damnato Coelio; quo modo ex eadem ciuitate T. Coponius, ciuis item summa uirtute, & dignitate, (nepotes T. & C. Coponios nostis) damnato C. Massone ciuis R. est factus? an lingua, & ingenio patefieri aditus ad ciuitatem potuit, manu, & uirtute non potuit? an de nobis trahere spolia foederatis licebit, de hostibus non licebit? an, quod adipisci potuerunt dicendo, id eis asse qui pugnando non licebit? an accusatori maiores nostri maiora praemia, quam bellatori, esse uoluerunt? quod si acerbissima lege Seruilia principes uiri, ac grauissimi & sapientissimi ciues hanc Latinis, id est foederatis, uiam ad ciuitatem populi iussu patere passi sunt; neque in his est hoc reprehensum Licinia & Mucia lege; cum praesertim genus ipsum accusationis, & nomen, & eiusmodi praemium, quod nemo assequi posit nisi ex senatoris calamitate, neque senatori, neque bono cuiquam nimis iucundum esse posset: dubitandum fuit, quin, quo in genere iudicum praemia rata essent, in eodem iudicia imperatorum ualerent? num fundos igitur factos populos Latinos arbitramur aut Seruilia lege, aut ceteris, quibus Latinis hominibus erat propositum aliqua ex re praemium ciuitatis? Cognoscite nunc iudicium senatus, quod semper est iudicio populi comprobatum. Sacra,

Cereris,

Cereris, iudices, summa maiores nostri religione con fici, caerimoniaq. uoluerunt. quae cum essent assumpta de Graecia, et per Graecas semper curata sunt sacerdotes, & Graeca omnia nominata. sed cum illam, quae Graecum illud sacrum monstraret, et faceret, ex Graecia deligerent; tamen sacra pro ciuibus ciuem facere uoluerunt; ut deos immortales scientia peregrina, & externa, mente domestica, & ciuili precarentur. has sacerdotes uideo fere aut Neapolitanas, aut Velienses fuisse, foederatarum sine dubio ciuitatum: (mitto uetera: proxima dico) ante ciuitatem Veliensibus datam, de senatus sententia C. Valerium Flaccum, praetorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Veliense, ut ea ciuis R. esset, tulisse. num igitur aut fundos factos Velienses, aut sacerdotem illam ciuem R. factam non esse, aut foedus & a senatu, & a populo R. uiolatum arbitrabimur? Intelligo, iudices, in caussa aperta, minimeq. dubia multo & plura, & a pluribus peritissimis esse dicta, quam res postularet: sed id factum est, non ut uobis rem tam perspicuam dicendo probaremus, uerum ut omnium maleuolorum, iniquorum, inuidorum animos frangeremus: quos ut accusator incenderet, ut aliqui sermones hominum alienis bonis maerentium etiam ad uestras aures permanarent, & in iudicio ipso redundarent, iccirco illa in omni parte orationis suae arte adspergi uidebatis: tum pecuniam L. Cornelij, quae neque inuidiosa est, &, quantacumque est, eiusmodi est, ut conseruata magis, quam corrupta es-

se uideatur: tum luxuriam, quae non crimine aliquo libidinis, sed communi maledicto notabatur: tum Tusculanum, quod Q. Metelli fuisse meminerat, & L. Crassi; Crassum emisse de libertino homine Soterico Martio, ad Metellum peruenisse de Venonij Vindicis bonis non tenebat: simul illud nesciebat, praediorum nullam esse gentem, emptionibus ea solere saepe ad alienos homines, saepe infimos, non legibus, tamquam tutelas, peruenire. Obiectum est etiam, quod in tribum Crustuminam peruenerit: quod hic assecutus est legis de ambitu praemio, minus inuidioso, quam qui legum praemijs praetoriam sententiã, & praetextam togam consequutur. Et adoptio Theophanis agitata est, per quam Cornelius nihil est, praeterquam propinquorum suorum hereditates, assecutus. quamquam istorum animos, qui ipsi Cornelio inuident, non est difficillimum mitigare: (more hominum inuident: in conuiuijs rodunt: in circulis uellicant, non illo inimico, sed hoc maledico dente carpunt) qui amicis L. Cornelij aut inimici sunt, aut inuident, hi sunt huic multo uehementius pertimescendi. nam huic quidem ipsi quis est umquam inuentus inimicus? aut quis iure esse potuit? quem bonum non coluit? cuius fortunae, dignitatiq. non concessit? uersatus in intima familiaritate hominis potentissimi, in maximis nostris malis, uestrisq. discordijs neminem umquam alterius rationis, ac partis, non re, non uerbo, non uultu denique offendit. fuit hoc siue meum, siue reip. fatum, ut in me omnis illa inclinatio

natio communium temporum incumberet. non modo non exſultauit in ruinis noſtris, ueſtrisq. diſcordijs Cornelius, ſed omni officio, lacrymis, opera, conſolatione omnes me abſente meos ſubleuauit. quorum ego teſtimonio, ac precibus munus hoc meritum huic, & , ut a principio dixi, iuſtam, & debitam gratiam refero: ſperoque, iudices, ut eos, qui principes fuerunt conſeruandae ſalutis, aut dignitatis meae, diligitis, & caros habetis, ſic, quae ab hoc, pro facultate eius, pro loco, facta ſunt, & grata eſſe uobis, & probata. Non igitur a ſuis, quos nullos habet, ſed a ſuorum, qui & multi, & potentes ſunt, urgetur inimicis: quos quidem heſterno die Cn. Pompeius copioſa oratione, & graui ſecum, ſi uellent, contendere iubebat, ab hoc improbo certamine, atque iniuſta contentione auocabat. & erat aequa lex, & nobis, iudices, atque omnibus, qui noſtris familiaritatibus implicantur, uehementer utilis, ut noſtras inimicitias ipſi inter nos geramus, amicis noſtrorum inimicorum temperemus. ac ſi mea auctoritas ſatis apud illos in hac re ponderis haberet, cum me praeſertim rerum uarietate, atque uſu ipſo iam perdoctum uiderent; etiam ab illis eos maioribus diſcordijs auocarem. id enim contendere mihi uidetur e rep. cum id defendas, quod eſſe optimum ſentias; & id fortium uirorum, & magnorum hominum ſemper putaui; neque huic umquam labori, officio, muneri defui: ſed contentio tam diu ſapiens eſt, quam diu aut proficit aliquid, aut, ſi non proficit, non obeſt ciuitati. uoluimus quaedam,

dam, contendimus, experti sumus: obtenta non sunt: dolorem alij, nos luctum, maeroremq. suscepimus: cur ea, quae mutare non possumus, conuellere malumus, quam tueri? C. Caesarem senatus & genere supplicationum amplissimo ornauit, & numero dierum nouo. idem in angustijs aerarij uictorem exercitum stipendio affecit, imperatori decem legatos decreuit, lege Sempronia succedendum non censuit. harum ego sententiarum & princeps, & auctor fui; neque me dissensioni meae pristinae putaui potius assentiri, quam praesentibus reip. temporibus, & concordiae, conuenire. non idem alijs uidetur. sunt fortasse in sententia firmiores: reprehendo neminem: sed assentior non omnibus: neque esse inconstantis puto, sententiā aliquam, tamquam aliquod nauigium, atque cursum, ex reip. tempestate moderari. sed si qui sunt, quibus infinitum sit odium, in quo semel susceptum sit, quos uideo esse non nullos: cum ducibus ipsis, non cum comitatu, assectatoribusq. confligant. illam enim fortasse pertinaciam non nulli, uirtutem alij putabunt: hanc uero iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate coniunctam. sed si certorum hominum mentes nulla ratione placare possumus, iudices; uestros quidem animos certe confidimus non oratione nostra, sed humanitate uestra esse placatos. quid enim est, cur non potius ad summam laudem huic, quam ad minimam fraudem, Caesaris familiaritas ualere debeat? cognouit adolescens: placuit homini prudentissimo: in summa amicorum copia cum familiarissimis eius est adaequatus

quatus:in praetura,cõſulatu praefectum fabrum detulit: conſilium hominis probauit: fidem eſt complexus: officia, obſeruantiamq. dilexit. fuit hic multorum illi laborum ſocius aliquando: eſt fortaſſe nunc non nullorum particeps commodorum. quae quidem ſi huic obfuerint apud uos; non intelligo, quod bonum cuiquam ſit apud tales uiros profuturum. Sed quoniam C. Caeſar abeſt longiſſime, atque in iјs eſt nunc locis, quae regione orbem terrarum, rebus illius geſtis imperium populi R. definiũnt: nolite, per deos immortales, iudices, hunc illi acerbum nuncium uelle deferri, ut ſuum praefectum fabrum, ut hominem ſibi cariſſimum, & familiariſſimum, non ob ipſius aliquod delictum, ſed ob ſuam familiaritatem ueſtris oppreſſum ſententiјs audiat. miſeremini eius, qui non de ſuo peccato, ſed de huius ſummi, & clariſſimi uiri facto, non de aliquo crimine, ſed periculo ſuo de publico iure diſceptat: quod ius ſi Cn. Pompeius ignorauit, ſi M. Craſſus, ſi Q. Metellus, ſi Cn. Pompeius pater, ſi L. Sylla, ſi L. Craſſus, ſi C. Marius, ſi ſenatus, ſi populus R. ſi qui de re ſimili iudicarunt, ſi foederati populi, ſi ſociј, ſi illi antiqui Latini: uidete, ne utilis uobis, & honeſtius ſit; illis ducibus errare, quam hoc magiſtro erudiri. ſed ſi de certo, de perſpicuo, de utili, de probato, de iudicato, uobis iure eſſe conſtituendum uidetis: nolite committere, ut in re tam inueterata quidquam noui ſentiatis. ſimul & illa, iudices, omnia ante oculos ueſtros proponite: primum eſſe omnes etiam poſt mortem reos clariſſimos

rissimos illos uiros, qui foederatos ciuitate donarunt; deinde senatum, qui persaepe hoc iudicauit; populum, qui iussit; iudices, qui approbarunt. tum etiam illud cogitatote, sic uiuere, ac uixisse Cornelium, ut, cum omnium peccatorum quaestiones sint, non de uitiorum suorum poena, sed de uirtutis praemio in iudicium uocetur. accedat etiam illud, ut statuatis hoc iudicio, utrum posthac amicitias clarorum uirorum calamitati hominibus, an ornamento esse malitis. postremo illud, iudices, fixum in animis uestris tenetote, uos in hac caussa non de maleficio L. Cornelij, sed de beneficio Cn. Pompeij iudicaturos.

DE PROVINCIIS CONSVLARIBVS ORATIO XXXVI.

S*i quis uestrum, P. C. exspectat, quas sim prouincias decreturus; consideret ipse secum, qui mihi homines ex prouincijs potissimum detrahendi sint: non dubitabit, quid me sentire conueniat, cum, quid mihi sentire necesse sit, cogitarit. ac si princeps eam sententiam dicerem, laudaretis profecto; si solus, certe ignosceretis; etiam si paullo minus utilis uobis sententia uideretur, ueniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. nunc uero, P. C. non parua afficior uoluptate;*

luptate; uel quod hoc maxime reip. conducit, Syriá Macedoniamq. decerni, ut dolor meus nihil a communi utilitate diſſentiat; uel quod habeo auctorem P. Seruilium, qui ante me ſententiam dixit, uirum clariſſimum, & cum in uniuerſam remp. tum etiam erga meam ſalutem fide, ac beneuolétia ſingulari. quod ſi ille & paullo ante, & quotieſcumque ei locus dicendi, ac poteſtas fuit, Gabinium, & Piſonem, duo reip. portenta, ac paene funera, cum propter alias cauſſas, tum maxime propter illud inſigne ſcelus eorum, & importunam in me crudelitatem, non ſolum ſententia ſua, ſed etiam uerborum grauitate eſſe notandos putauit: quonam me animo in eos eſſe oportet, cuius illi ſalutem pro pignore tradiderunt ad explendas ſuas cupiditates? ſed ego in hac ſententia dicenda non parebo dolori meo, nec iracundiae ſeruiam. quo animo unuſquiſque ueſtrum debet eſſe in illos, hoc ero: praecipuú illum, et propriú ſenſum doloris mei, quem tamen uos communem ſemper uobis mecum eſſe duxiſtis, a ſententia dicenda amouebo, ad ulciſcendi tempora reſeruabo. Quattuor ſunt prouinciae, P.C. de quibus adhuc intelligo ſententias eſſe dictas; Galliae duae, quas hoc tempore uno imperio uidemus eſſe coniunctas; & Syria, & Macedonia, quas, uobis inuitis, & oppreſſis, peſtiferi illi conſules pro euerſae reip. praemijs occupauerunt. decernendae nobis ſunt lege Sempronia duae. quid eſt, quod poſſimus de Syria, Macedoniaq. dubitare? mitto, quod eas ita partas habent ij, qui nunc obtinent, ut nó ante

attigerint, quam hunc ordinem condemnarint, quam auctoritatem ueštrá e ciuitate exterminarint, quam fidem publicam, quam perpetuam populi R. salutem, quam me, ac meos omnes foedißime, crudelißimeq. uexarint. omnia illa domeſtica, atque urbana mitto: quae tanta sunt, ut numquam Hannibal huic urbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint. ad ipsas uenio prouincias. Quarum Macedonia, quae erat antea munita plurimorum imperatorum non turribus, sed trophaeis, quae multis uictorijs erat iam diu triumphisq. pacata, sic a barbaris, quibus est propter auaritiam pax erepta, uexatur, ut Theſſalonicēses, positi in gremio imperij noštri, relinquere opidú, & arcem munire cogantur; ut uia illa noſtrá, quae per Macedoniam eſt usquè ad Helleſpontum militaris, non solum excursionibus barbarorum sit infeſta, sed etiam caſtris Thracijs diſtincta, ac notata. ita gentes eae, quae, ut pace uterentur, uim argenti dederant praeclaro imperatori noſtro; ut exhauſtas domos replere poſſent, pro empta pace bellum nobis prope iuſtum intulerunt. Iam uero exercitus ille noſter, superbißimo delectu, & durßima conquisitione collectus, omnis interijt. magno hoc dico cum dolore: miserandum in modum milites populi R. capti, necati, deserti, dißipati sunt; incuria, fame, morbo, uaſtitate consumpti: ut, quod eſt indignißimum scelus, is imperator in poenam exercitus expetitus eſſe uideatur. atque hanc Macedoniam, domitis iam gentibus finitimis, barbariaq. compreſſa, pacatam,

ipsam

ipsam per se, & quietam, tenui praesidio, atque exigua manu, etiam sine imperio, per legatos, nomine ipso populi R. tuebamur: quae nunc, consulari imperio, atque exercitu, ita uexata est, uix ut se possit diuturna pace recreare: cum interea quis uestrum hoc non audiuit, quis ignorat, Achaeos ingentem pecuniam pendere L. Pisoni quotannis? uectigal, ac portorium Dyrrhachinorum totum in huius unius quaestum esse conuersum: urbem Byzantiorum, uobis, atque huic imperio fidelissimam, hostilem in modum esse uexatam? quo ille, postquam nihil exprimere ab egentibus, nihil ulla uia miseris extorquere potuit, cohortes in hiberna misit: his praeposuit, quos putauit fore diligentissimos satellites scelerum, ministros cupiditatum suarum. Omitto iurisdictionem in libera ciuitate contra leges, senatusq. consulta: caedes relinquo: libidines praetereo; quarum acerbissimum extat indicium, & ad insignem memoriam turpitudinis, & paene ad iustum imperij nostri odium; quod constat nobilissimas uirgines se in puteos abiecisse, & morte uoluntaria nefariam turpitudinem depulisse. nec haec iccirco omitto, quod nō grauissima sint; sed quia nūc sine teste dico. Ipsam uero urbem Byzantiorum fuisse refertissimam, atque ornatissimam signis, quis ignorat? quae illi, exhausti sumptibus bellorum maximis, cum Mithridaticos impetus, totumq. Pontum armatum, efferuescentem in Asiam, atque erumpentem, aegre repulsum, & ceruicibus interclusum suis, sustinerent; tum, inquam, By-

zantij, & postea signa illa, & reliqua urbis ornamenta, sanctissime custodita, tenuerunt. te imperatore infelicissimo, & taeterrimo, Caesonine Caluēti, ciuitas libera, & proximis suis beneficijs a senatu, & a populo R. liberata, sic spoliata, atque nudata est, ut, nisi C. Virginius, legatus, uir fortis, & innocens, interuenisset, unum signum Byzantij ex maximo numero nullum haberent. Quod fanum est in Achaia, qui locus, aut lucus in Graecia tota tam sanctus fuit, in quo ullum simulacrum, ullum ornamentum reliquum sit? Emisti a foedissimo tribuno pl. tum in illo naufragio huius urbis, cum tu idem, qui gubernare debueras, euerteres, tum, inquam, emisti grandi pecunia, ut tibi de pecunijs creditis ius in liberos populos contra S.C. & contra legem generi tui dicere liceret. id emptum ita uendidisti, ut aut ius non diceres, aut bonos ciues R. euerteres. Quorum ego nihil dico nunc, P. C. hominem ipsum relinquo: de prouincia disputo. itaque omnia illa, quae & saepe audistis, & tenetis animis, etiam si non audiatis, praetermitto: nihil de hac eius urbana, quam ille praesens in oculis uestris mentibusq. defixit, audacia loquor: nihil de superbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate disputo: lateant libidines eius illae tenebricosae, quas fronte, & supercilio, non pudore, & temperantia contegebat de prouincia, quod agitur, id disputo. Huic uos non summittetis? hunc diutius manere patiemini? cuius, ut prouinciam tetigit, sic fortuna cū improbitate certauit, ut nemo posset, utrum

deterior, an infelicior esset, iudicare. An uero in Syria diutius est Semiramis illa retinenda? cuius iter in prouinciam fuit eiusmodi, ut rex Ariobarzanes consulem uestrum ad caedem faciendam, tamquã aliquem Thracem, conduceret. deinde aduentus in Syriam primus, equitatus habuit interitum: post, concisae sunt optimae cohortes. igitur in Syria, imperatore, nihil aliud actum est, nisi pactiones pecuniarum cum tyrannis, decisiones, direptiones, latrocinia, caedes, cum palam populi R. imperator, instructo exercitu, dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, sed omnia sibi & empta, & emendata esse clamaret. Iam uero, publicanos miseros (me etiam miserum illorum ita de me meritorũ miserijs, ac dolore) tradidit in seruitutẽ Iudaeis, & Syris, nationibus natis seruituti. statuit ab initio, et in eo perseuerauit, ius publicano non dicere: pactiones, sine ulla iniuria factas, rescidit: custodias sustulit: uectigales multos, ac stipendiarios liberauit: quo in opido ipse esset, aut quo ueniret, ibi publicanum, aut publicani seruum esse uetuit. quid multa? crudelis haberetur, si in hostem animo fuisset eo, quo fuit in ciues R. eius ordinis praesertim, qui est semper dignitate sua, benignitate magistratus sustentatus. itaque uidetis, P. C. non temeritate redemptiones, aut negotij gerendi inscitia, sed auaritia, superbia, crudelitate Gabinij paene afflictos iá, atque euersos publicanos: quibus quidem uos, in his angustijs aerarij, tamẽ subueniatis, necesse est: etsi iam multis non potestis, qui,

propter illum hostem senatus, inimicissimum ordinis equestris, bonorumq. omnium, non solum bona, sed etiam honestatem miseri deperdiderunt: quos non parsimonia, non continentia, non uirtus, non labor, non splendor tueri potuit contra illius heluonis, & praedonis audaciam. quid? qui se etiam nunc subsidijs patrimonij, aut amicorum liberalitate sustentant, hos perire patiemini? an, si qui frui publico non potuit per hostem, hic tegitur ipsa lege censoria: quē is frui non sinit, qui est, etiam si non appellatur, hostis, huic ferri auxiliū non oportet? Retinete igitur in prouincia diutius eum, qui de socijs cum hostibus, de ciuibus cum socijs faciat pactiones: qui hoc etiam se pluris esse, quam collegam, putet, quod ille uos tristitia uultuq. deceperit, ipse numquam se minus, quam erat, nequam esse simularit. Piso autem, alio quodam modo, gloriatur, se breui tempore perfecisse, ne Gabinius unus omniū nequissimus existimaretur. Hos uos de prouincijs, si non aliquando deducendi essent, diripiendos non putaretis? & has publicas pestes sociorum, militum clades, publicanorum ruinas, prouinciarum uastitates, imperij maculas teneretis? at ijdem uos anno superiore hos eosdem reuocabatis, cum in prouincias iam peruenissent. quo tempore si liberum uestrum iudicium fuisset, nec toties dilata res, nec ad extremum e manibus erepta esset: restituissetis, id quod cupiebatis, uestram auctoritatem, ijs, per quos erat amissa, reuocatis, & ijs ipsis praemijs extortis, quae erant pro scelere, atque euersione patriae conse-

consecuti. quam poenam si tum aliorum opibus, non suis, inuitissimis uobis euolarunt; at aliam multo maiorem, grauioremq. subierunt. quae enim homini, in quo aliquis si non famae pudor, at supplicij timor est, grauior poena accidere potuit, quam non credi litteris ijs, quae rem bene gestam in bello nunciarent? hoc statuit senatus, cum frequens supplicationem Gabinio denegauit; primum, homini sceleribus, flagitijs, contaminatissimo nihil esse credendum; deinde, a proditore, atque eo, quem praesentem hostem reip. cognosset, bene rem geri non potuisse; postremo, ne deos quidem immortales uelle aperiri sua templa, & sibi supplicari, hominis impurissimi, & sceleratissimi nomine. itaque ille alter aut ipse est homo doctus, & a suis Graecis subtilius eruditus, quibuscum iam in orchestra beluatur, antea post siparium solebat: aut amicos habet prudentiores, quam Gabinius, cuius nullae litterae perferútur. Hosce igitur imperatores habebimus? quorum alter non audet nos certiores facere, ne imperator appelletur: alterum, si tabellarij nó cessarint, necesse est, paucis diebus paeniteat audere. cuius amici, si qui sunt, aut si belluae tá immani, táq. taetrae possunt ulli esse amici, hac cósolatione utuntur, etiam T. Albutio supplicationem hunc ordinem denegasse. quod est primum dissimile; res in Sardinia cú mastruccatis latrúculis a propraetore una coborte auxiliaria gesta; & bellum cum maximis Syriae gentibus, tyrannis, consulari exercitu imperioq. confectum: deinde Albutius, quod a se-

natu petebat, ipse sibi in Sardinia ante decreuerat. cõstabat enim, Graecum hominem, ac leuem, in ipsa prouincia quasi triumphasse. itaque hanc eius temeritatem senatus, supplicatione denegata, notauit. sed fruatur sane hoc solatio, atque hanc insignem ignominiã, quoniam uni praeter se inusta est, putet esse leuiorem; dummodo, cuius exemplo se consolatur, eius exitum exspectet; praesertim cum in Albutio nec Pisonis libidines, nec audacia Gabinij fuerit; hac tamen una plaga conciderit, ignominia senatus. At qui duas Gallias decernit consulibus duobus, hos retinet ambos: qui autem alteram Galliam, & aut Syriam, aut Macedoniam, tamen alterum retinet, et in utriusque pari scelere disparem condicionem facit. Faciam, inquit, illas praetorias; ut Pisoni, & Gabinio succedatur statim. si hic sinat: tum enim tribunus intercedere poterit; nunc non potest. itaque ego idem, qui nunc consulibus ijs, qui designati erunt, Syriam, Macedoniamq. decerno, decernam easdem praetorias; ut & praetores annuas prouincias habeant, & eos quã primum uideamus, quos animo aequo uidere non possumus. sed, mihi credite, numquam succedetur illis, nisi cum ea lege referetur, qua intercedi de prouincijs non licebit: itaque, hoc tempore amisso, annus est integer uobis exspectandus: quo interiecto, ciuium calamitas, sociorum aerumna, sceleratissimorum hominum impunitas propagatur. quod si essent illi optimi uiri, tamen ego mea sententia C. Caesari succedendum non dum putarem. qua de re dicã P. C.

quod sentio; atque illam interpellationem mei familiarissimi, qua paullo ante interrupta est oratio mea, non pertimescam. Negat me uir optimus inimiciorem Gabinio debere esse, quam Caesari: omnem enim illam tempestatem, cui cesserim, Caesare impulsore, atque adiutore esse excitatam. cui si primum sic respondeam, me communis utilitatis habere rationem, non doloris mei, possim ne probare, cum id me facere dicam, quod exemplo fortissimorum & clarissimorum ciuium facere possim? an Ti. Gracchus (patrem dico, cuius utinam filij non degenerassent a grauitate paterna) tãtam laudem est adeptus, quod tribunus pl. solus ex toto illo collegio L. Scipioni auxilio fuit, inimicissimus & ipsius, & fratris eius Africani; iurauitq. in concione, se in gratiam non rediisse, sed alienum sibi uideri dignitate imperij, quo duces essent hostium Scipione triumphante ducti, eodem ipsum duci, qui triumphasset? quis plenior inimicorum fuit C. Mario? L. Crassus, M. Scaurus, alij ne inimici? omnes Metelli: at hi non modo illum inimicũ ex Gallia sententijs suis non detrahebant, sed &, propter rationem Gallici belli, prouinciam extra ordinẽ decernebant. Bellum in Gallia maximum gestum est: domitae sunt a Caesare maximae nationes, sed non dũ legibus, non dum iure certo, non dum satis firma pace deuinctae. bellum affectum uidemus, &, uere ut dicam, paene confectum; sed ita, ut, si idem extrema persequitur, qui inchoauit, iam omnia perfecta uideamus; si succeditur, periculum sit, ne instauratas maximi

ximi

ximi belli reliquias, ac renouatas audiamus. ergo ego senator, inimicus, si ita uultis, homini; amicus esse, sicut semper fui, reip. debeo. Quid, si ipsas inimicitias depono reip. caussa, quis me tandem iure reprehendat? praesertim cũ ego omnium meorum consiliorum, atque factorum exempla semper ex summorum hominum factis mihi censuerim petenda. An non M. ille Lepidus, qui bis consul, & pontifex maximus fuit, non solum memoria, & testimonio, sed etiam annalium litteris, & summi poetae uoce laudatus est, quod cum M. Fuluio collega, quo die censor est factus, homine inimicissimo, in campo statim rediit in gratiam, ut commune officium censurae communi animo, ac uoluntate defenderent? Atque ut uetera, quae sunt innumerabilia, mittam; tuus pater, Philippe, non ne uno tempore cum suis inimicissimis in gratiam rediit? quibuscum omnibus eadem resp. reconciliauit, quae alienarat. Multa praetereo, quod intueor coram haec lumina, atque ornamenta reip. P. Seruilium, & M. Lucullum: utinam etiam L. Lucullus ille uiueret. quae fuerunt inimicitiae grauiores in ciuitate, quam Lucullorum, atque Seruiliorum? quas in uiris fortissimis non solum extinxit reip. dignitas, & ipsorum, sed etiam ad amicitiã, consuetudinemq. traduxit. Quid? Q. Metellus Nepos non ne consul in templo Iouis optimi maximi, permotus cum auctoritate uestra, tum illius P. Seruilij incredibili grauitate dicendi, absens mecum summo suo beneficio rediit in gratiam? An ego possum huic esse

inimicus, cuius litteris, fama, nuncijs celebrantur aures quotidie meae nouis nominibus gentium, nationum, locorum? Ardeo, mihi credite, P. C. id quod uosmet de me existimatis, & facitis ipsi, incredibili quodam amore patriae: qui me amor & subuenire olim impendentibus periculis maximis cum dimicatione capitis, & rursum, cum omnia tela undique esse intenta in patriam uiderem, subire coegit, atque excipere unum pro uniuersis. hic me meus in remp. animus pristinus, ac perennis cum C. Caesare reducit reconciliat, restituit in gratiam. quod uolent, denique homines existiment: nemini ego esse possum bene de rep. merenti non amicus. etenim si ijs, qui haec omnia flamma, ac ferro delere uoluerunt, non inimicitias solum, sed etiam bellum indixi, atque intuli; cum partim mihi illorum familiares, partim etiam me defendente capitis iudicijs essent liberati: cur eadem resp. quae me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non possit? quod mihi odium cum P. Clodio fuit, nisi quod perniciosum patriae ciuem fore putabam, qui, turpissima libidine incensus, duas res sanctissimas, religionem, & pudicitiam, uno scelere uiolasset? num est igitur dubium ex his rebus, quas is egit, agitq. quotidie, quin ego in illo oppugnando reip. plus quam otio meo, non nulli in eodem defendendo suo plus otio, quam communi, prospexerint? Ego me a C. Caesare in rep. dissensisse fateor, & sensisse uobiscum: sed nunc ijsdem uobis assentior, cum quibus antea sentiebam. uos enim, ad quos litteras L. Piso

de

de suis rebus non audet mittere, qui Gabinij litteras insigni quadam nota, atque ignominia noua cōdemnastis, C. Caesari supplicationes decreuistis; numero, ut nemini ullo ex bello; honore, ut omnino nemini. cur igitur exspectem hominem aliquem, qui me cum illo in gratiam reducat? reduxit ordo amplissimus, & ordo is, qui est & publici consilij, et meorum omnium consiliorum auctor, & princeps. uos sequor, P. C. uobis obtempero, uobis assentior: qui quam diu C. Caesaris consilia in rep. non maxime diligebatis, me quoque cum illo minus cōiunctum uidebatis: postea quam rebus gestis mentes uestras, uoluntatemq. mutastis, me non solum comitem esse sententiae uestrae, sed etiā laudatorem uidistis. Sed quid est, quod in hac caussa maxime homines admirentur, & reprehendant meū consilium; cum ego idem antea multa decreuerim, quae magis ad hominis dignitatem, quam ad reip. necessitatem, pertinerent? Supplicationem quindecim dierum decreui sentētia mea. reip. satis erat tot dierum, quot C. Mario: dijs immortalibus non erat exigua eadem gratulatio, quae ex maximis bellis. ergo ille cumulus dierum hominis est dignitati tributus. in quo ego, quo consule referente primum decem dierum supplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoq. Mithridatico bello, & cuius sententia primum duplicata est supplicatio consularis; (mihi enim estis assensi, cum eiusdem Pompeij litteris recitatis, confectis omnibus maritimis terrestribusq. bellis, supplicationem dierum duodecim decre-

decreuistis) sum Cn. Pompeij uirtutem, & animi magnitudinem admiratus, quod, cum ipse ceteris omnibus esset omni honore antelatus, ampliorem honorem alteri tribuebat, quam ipse erat consecutus. ergo in illa supplicatione, quam ego decreui, res ipsa tributa est dijs immortalibus, & maiorum institutis, & utilitati reip. sed dignitas uerborum, honos, & nouitas, & numerus dierum Caesaris ipsius laudi, & gloriae concessus est. Relatum est ad nos nuper de stipendio exercitus: non decreui solum, sed etiam, ut uos decerneretis, laboraui: multa dissentientibus respondi: scribendo affui. tum quoque homini plus tribui, quam nescio cui necessitati. illum enim arbitrabar etiam sine hoc subsidio pecuniae retinere exercitũ praeda ante parta, & bellum conficere posse: sed decus illud, & ornamentum triumphi minuendum nostra parsimonia non putaui. Actum est de decem legatis: quos alij omnino nõ dabant: alij exempla quaerebãt: alij tempus differebant: alij sine ullis uerborum ornamentis dabant. in ea quoque re sic sum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reip. caussa sentirem, facere uberius propter ipsius Caesaris dignitatem. at ego idem nunc in prouincijs decernendis, qui illas omnes res egi silentio, interpellor; cum superioribus caussis hominis ornamenta fuerint, in hac me nihil aliud, nisi ratio belli, nisi summa utilitas reip. moueat. Nam ipse Caesar, quid est, cur in prouincia commorari uelit, nisi ut ea, quae per eum affecta sunt, perfecta reip. tradantur? amoenitas eum,

credo,

credo, locorum, urbium pulchritudo, hominum, nationumq. illarum humanitas, & lepos, uictoriae cupiditas, finium imperij nostri propagatio retinet. quid illis terris asperius? quid incultius opidis? quid nationibus immanius? quid porro tot uictorijs praestabilius? quid Oceano longius inueniri potest? An reditus in patriam habet aliquam offensionem? utrũ apud populum, a quo missus est, an apud senatum, a quo ornatus est? An dies auget eius desiderium, an magis obliuionem, ac laurea illa, magnis periculis parta, amittit longo interuallo uiriditatem? Quare si qui hominem non diligunt; nihil est, quod eum de prouincia deuocent: ad gloriam deuocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad summum honorem senatus, equestris ordinis gratiam, populi caritatem. sed si ille hac tam eximia fortuna propter utilitatẽ reip. frui non properat, ut omnia illa conficiat: quid ego senator facere debeo, quem, etiam si ille aliud uellet, reip. consulere oporteret? Ego uero sic intelligo, P. C. nos hoc tempore in prouincijs decernendis perpetuae pacis habere oportere rationem. nam quis hoc tempore non sentit, omnia alia esse nobis uacua ab omni periculo, atque etiam ab omni suspicione belli? iam diu mare uidemus illud immensum, cuius feruore non solum maritimi cursus, sed urbes etiam, & uiae militares iam tenebantur, uirtute Cn. Pompeij sic a populo R. ab Oceano usque ad ultimum Pontũ, tanquam unum aliquem portum, tutum, & clausum teneri; nationes eas, quae numero hominum, ac mul

titudine

titudine ipsa poterant in prouincias nostras redundare, ita ab eodem esse partim recisas, partim repressas, ut Asia, quae imperium antea nostrum terminabat, nunc tribus nouis prouincijs ipsa cingatur. possum de omni regione, de omni hostium genere dicere. nulla gens est, quae non aut ita subacta sit, ut uix extet; aut ita domita, ut quiescat; aut ita pacata, ut uictoria nostra, imperioq. laetetur. Bellum Gallicum, P. C. C. Caesare imperatore gestum est, antea tantummodo repulsum. semper illas nationes nostri imperatores refutandas potius bello, quam lacessendas, putauerunt. ipse ille C. Marius, cuius diuina, atque eximia uirtus magnis populi R. luctibus funeribusq. subuenit, influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit, non ipse ad eorum urbes, sedesq. penetrauit. modo ille meorum laborum, periculorum, consiliorum socius, C. Pontinius, fortissimus uir, ortum repente bellum Allobrogum, atque hac scelerata coniuratione excitatum, proelijs fregit; eosq. domuit, qui lacessierant; & ea uictoria contentus, rep. metu liberata, quieuit. C. Caesaris longe aliam uideo fuisse rationem. non enim sibi solum cum ijs, quos iam armatos contra populum R. uidebat, bellandum esse duxit, sed totam Galliam in nostram ditionem esse redigendam: itaque cura acerrimis nationibus, & maximis, Germanorum, & Heluetiorum, proelijs felicissime decertauit; ceteras contriuit, compulit, domuit, imperio populi R. parere assuefecit; & quas regiones, quasq. gentes nullae nobis antea litterae,

nulla

nulla uox, nulla fama notas fecerat, has noster imperator, nosterq. exercitus, & populi R. arma peragrarunt. semitam tãtum Galliae tenebamus antea, P.C. ceterae partes a gentibus, aut inimicis huic imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certe immanibus, & barbaris, & bellicosis tenebantur. quas nationes, nemo umquam fuit, qui non frangi, domariq. cuperet: nemo sapienter de rep. nostra cogitauit iam inde a principio huius imperij, quin Galliam maxime timendam huic imperio putaret: sed propter uim, ac multitudinem gentium illarum numquam est antea cum omnibus dimicatum. restitimus semper lacessiti: nunc denique est perfectum, ut imperij nostri, terrarumq. illarum idem esset extremum. Alpibus Italiam munierat ante natura, non sine aliquo diuino numine. nam si ille aditus Gallorum immanitati, multitudiniq. patuisset; numquam haec urbs summo imperio domicilium, ac sedem praebuisset. quae iam, licet, considant. nihil est enim ultra illam altitudinem montium usque ad Oceanum, quod sit Italiae pertimescendum. sed tamen una, aut altera aestas, uel metu, uel spe, uel poena, uel praemijs, uel armis, uel legibus, potest totam Galliam sempiternis uinculis adstringere. impolitae uero res, & acerbae, si erunt relictae, quãquam sunt abscissae, tamen efferent se aliquando, & ad renouandum bellum reuirescent. Quare sit in eius tutela Gallia, cuius uirtuti, fidei, felicitati commendata est. etenim si Fortunae muneribus amplissimis ornatus, saepius eius deae periculum facere nollet; si in patriam,

patriam, si ad deos penates, si ad eam dignitatem, quam in ciuitate sibi propositam uidet, si ad iucundissimos liberos, si ad clarissimum generum redire properaret; si in Capitolium inuehi uictor cum illa insigni laurea gestiret; si denique timeret casum aliquẽ, qui illi tantum addere iam non potest, quantum auferre: uos tamen oporteret ab eodem illa omnia, a quo profligata sunt, confici uelle. cum uero ille suae gloriae iampridem, reip. nondum satisfecerit: & malit tamen tardius ad suorum laborum fructus peruenire, quam non explere susceptum reip. munus: nec imperatorem incensum ad remp. bene gerendam reuocare, nec totam Gallici belli rationem, prope iam explicatam, perturbare, atque impedire debemus. Nam illae sententiae uirorum clarissimorum minime probandae sunt: quorum alter ulteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem. qui ulteriorem, omnia illa, de quibus disserui paullo ante, perturbat: simul ostendit, eam se sciscere legem, quam esse legem neget; & quae pars prouinciae sit, cui non possit intercedi, hanc se auellere; quae defensorem habeat, non tangere. simul & illud facit, ut, quod illi a populo datum sit, id non uiolet; quod senatus dederit, id senator properet auferre. Alter belli Gallici rationem habet: fungitur officio boni senatoris: legem quam non putat, eam quoque seruat; praefinit enim successori diem. qui mihi nihil uidetur minus a dignitate, disciplinaq. moiorum dissidere, quam * *ut, qui consul kal. Ian. habere prouinciam debet,*

is ut eam desponsam, non decretam habere uideatur; fuerit toto in consulatu sine prouincia, cui fuerit, ante quam designatus esset, prouincia decreta. sortietur, an non? nam & non sortiri absurdum est, &, quod sortitus sis, non habere. proficiscetur paludatus? quo? quo peruenire ante certam diem non licebit. Ianuario, Februario prouinciam non habebit: kal. ei denique Martijs nascetur repente prouincia. attamen his sententijs Piso in prouincia permanebit, quae cũ grauia sunt, tum nihil grauius illo, quod multari imperatorem diminutione prouinciae contumeliosum est: neque solum, summo in uiro, sed etiam in mediocri homine ne accidat, prouidendum. Ego uos intelligo, P. C. multos decreuisse honores eximios C. Caesari, & prope singulares, quod ita meritus erat; gratis etiam, ut quam cõiunctissimus huic ordini esset. sapiẽtes ac diuini fuistis. neminem umquam est hic ordo complexus honoribus, & beneficijs suis, qui ullam dignitatem praestabiliorem ea, quam per uos esset adeptus, putarit. nemo umquam huic potuit esse princeps, qui maluerit esse popularis. sed homines aut propter dignitatem suam diffisi ipsi sibi, aut propter reliquorum obtrectationem ab huius ordinis coniunctione depulsi, saepe ex hoc portu se in illos fluctus prope necessario contulerunt. qui si ex illa iactatione cursuq. populari, bene gesta rep. referunt adspectum in curiam, atque huic amplissimae dignitati commendati esse uolunt; non modo non repellendi sunt, uerum etiam expetendi. Mouemur a fortissimo uiro,

atque

atque optimo post hominum memoriam consule, ut prouideamus, ne citerior Gallia, nobis inuitis, alicui decernatur, post eos consules, qui nunc erunt designati, perpetuoq. posthac ab ijs, qui hunc ordinem oppugnent, populari, ac turbulenta ratione teneatur. Quam ego plagam etsi non contemno, P. C. praesertim monitus a sapientissimo consule, & diligentissimo custode pacis, & otij, tamen uehementius arbitror pertimescendam, si hominum praeclarissimorum, ac potentissimorum aut honorem minuero, aut studium erga hunc ordinem repudiaro. nam ut C. Iulius, omnibus a senatu eximijs, ac nouis rebus ornatus, per manus hanc prouinciam tradat ei, cui minime uos uelitis; per quem ordinem ipse amplissimam sit gloriam consecutus, ei ne libertatem quidem relinquat; adduci ad suspicandum nullo modo possum. Postremo, quo quisque animo futurus sit, nescio: quid sperem, uideo. praestare hoc senator debeo, quantum possum, ne quis uir clarus, aut potens huic ordini iure irasci posse uideatur. atque hoc, si inimicissimus essem C. Caesari, sentirem tamen reip. caussa: sed non alienum esse arbitror, quo minus saepe aut interpeller a non nullis, aut tacita aestimatione reprehendar, explicare breuiter, quae mihi sit ratio, & caussa cum Caesare. Ac primum illud tempus familiaritatis, & consuetudinis, quae mihi cum illo, quae fratri meo, quae C. Varroni, consobrino nostro, ab omnium nostrum adolescentia fuit, praetermitto. postea quam

ſum penitus in remp. ingreſſus, ita diſſenſi ab illo, ut in diſiunctione ſententiae coniuncti tamen amicitia maneremus. conſul ille egit eas res, quarum partici pem me eſſe uoluit: quibus ego ſi minus aſſentiebar, tamen illius mihi iudicium gratum eſſe debebat. me ille, ut quinqueuiratum acciperem, rogauit: me in tribus ſibi coniunctiſſimis conſularibus eſſe uoluit: mihi legationem, quam uellem, quanto cum honore uellem, detulit. quae ego omnia non ingrato animo, ſed obſtinatione quadam ſententiae repudiaui: quam ſapienter, non diſputo; multis enim non probabo; conſtanter quidem, & fortiter certe: qui, cum me firmiſſimis opibus contra ſcelus inimicorum munire, & populares impetus populari praeſidio poſſem propulſare, quamuis excipere fortunam, ſubire uim, atque iniuriam malui, quam aut a ueſtris ſanctiſſimis mentibus disſidere, aut de meo ſtatu declinare. Sed non is ſolum gratus debet eſſe, qui accepit beneficium, uerum etiam is, cui poteſtas accipiendi fuit. ego illa ornamenta, quibus ille me ornabat, decere me, & conuenire ijs rebus, quas geſſeram, non putabam: illum quidem amico animo me habere eodem loco, quo principem ciuem, ſuum generum, ſentiebam. Traduxit ad plenum inimicum meum, ſiue iratus mihi, quod me ſecum ne beneficijs quidem uidebat poſſe coniungi; ſiue exortatus. ne hoc quidem fuit iniuria: nam poſtea me, ut ſibi eſſem legatus, non ſolum ſuaſit, uerum etiam rogauit. ne id quidem accepi; non quo alienum mea dignitate

arbitra-

arbitrarer; sed quod tantum reip. sceleris impendere a consulibus proximis non suspicabar. Ergo adhuc magis est mihi uerendum, ne mea superbia in illius liberalitate, quam ne illius iniuria in nostra amicitia reprehendatur. ecce illa, illa tempestas, caligo bonorum, & subita, atque improuisa formido, tenebrae reip. ruina, atque incendium ciuitatis. terror iniectus Caesari de eius actis, metus caedis bonis omnibus, consulum scelus, cupiditas, egestas, audacia. si non sum adiutus, non debui: si desertus, sibi fortasse prouidit: si etiam oppugnatus, ut quidam aut putant, aut uolunt, uiolata amicitia est, accepi iniuriam, inimicus esse debui: non nego. sed, si idem ille tum me saluum esse uoluit, cum uos me, ut carissimum filium, desiderabatis; & si uos ijdem pertinere ad caussam illam putabatis, uoluntatem C. Caesaris a salute mea non abhorrere; & si illius uoluntatis generum eius habeo testem, qui idem Italiam in municipijs, populum R. in concione, uos mei semper cupidissimos in Capitolio ad meam salutem incitauit; si denique Cn. Pompeius idem mihi testis de uoluntate Caesaris, & sponsor est illi de mea: non ne uobis uideor & ultimi temporis recordatione & proximi memoria medium illud tristissimum tempus debere, si ex rerum natura non possim euellere, ex animo quidem certe excidere? ego uero, si mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem, atque inimicitias meas reip. concessisse; quod magni cuiusdam hominis, & persapientis uidetur;

utar hoc, quod non tam ad laudem adipiscendam, quam ad uitandam uituperationem ualet, hominem me esse gratum, & non modo tantis beneficijs, sed etiam mediocri hominum beneuolentia commoueri. A uiris fortissimis, & de me optime meritis quibusdam peto, ut, si ego illos meorum laborum & incommodorum participes esse nolui, ne illi me suarum inimicitiarum socium uelint esse, praesertim cũ mihi ijdem illi concesserint, ut etiã acta illa Caesaris, quae neque oppugnaui antea, neque defendi, meo iam iure possim defendere. nam summi ciuitatis uiri, quorum ego consilio remp. conseruaui, & quorum auctoritate illam coniunctionem Caesaris defugi, Iulias leges, & ceteras, illo consule rogatas, iure latas negant; ijdem illam proscriptionem capitis mei, contra salutem reip. sed saluis auspicijs rogatam esse dicebant. itaque uir summa auctoritate, summa eloquentia dixit grauiter, casum illum meũ funus esse reip. sed funus iustum, & indictum: & mihi ipsi omnino perhonorificum, discessum meũ funus dici reip. Reliqua non reprehendo, sed mihi ad id, quod sentio, assumo. nam si illud iure rogatum dicere ausi sunt, quod nullo exemplo fieri potuit, nulla lege licuit, quia nemo de caelo seruarat: obliti ne erant, tum, cum ille, qui id egerat, plebeius est lege curiata factus, dici, de caelo esse seruatũ? qui si plebeius omnino esse non potuit, qui tribunus pl. potuit esse? & cuius tribunatus si ratus est, nihil est quod irritũ ex actis Caesaris possit esse: eius non solum tribunatus, sed etiam perniciosissimae res,

auspi-

auspiciorum religione conseruata, iure latae uidebuntur? Quare aut uobis statuendum est, legem Aeliam manere, legem Fufiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere; cum lex feratur, de caelo seruari, obnunciari, intercedi licere; censorium iudicium, ac notionem, & illud morum seuerissimum magisterium non esse nefarijs legibus de ciuitate sublatum; si patricius tribunus pl. fuerit, contra leges sacratas; si plebeius, contra auspicia fuisse: aut mihi concedant homines, oportet, aut in rebus bonis non exquirere iura ea, quae ipsi in perditis nõ exquirunt; praesertim cum ab illis aliquoties cõdicio C. Caesari lata sit, ut easdem res alio modo ferret: qua condicione auspicia requirebant, leges comprobabant: aut in Clodio auspiciorum ratio sit eadẽ, leges omnes sint euersae ac perditae ciuitatis. Extremũ illud est. Ego, si essent inimicitiae mihi cũ C. Caesare, tamen hoc tẽpore reip. consulere, inimicitias in aliud tempus reseruare deberem. possem etiam, summorum uirorum exemplo, inimicitias reip. caussa deponere. sed cum inimicitiae fuerint numquam, opinio iniuriae beneficio sit extincta; sententia mea, P. C. si dignitas agitur C. Caesaris, homini tribuam; si honos quidam, senatus concordiae consulam; si auctoritas decretorum uestrorum, constantiam ordinis in eodem ornãdo imperatore seruabo; si perpetua ratio Gallici belli, reip. prouidebo; si aliquod meum priuatum officium, me nõ ingratum praestabo. atque hoc uelim probare, omnibus P. C. sed leuissime feram, si forte aut

ijs minus probaro, qui meum inimicum, repugnante uestra auctoritate, texerunt; aut ijs, si qui meum cum inimico suo reditum in gratiam uituperabunt, cum ipsi & cum meo, & cum suo inimico in gratiam non dubitarint redire.

IN L. CALPVRNIVM PISONEM. ORATIO XXXVII.

Principium huius orationis a Quinctiliano, & Diomede sumpsimus.

PROH *dij immortales, qui hic illuxit dies.*

*

Ex Seruii Honorati in Virgilii lib. VIII. interpretatione.

Quae te belluam ex utero, non hominem, fudit.

*

Ex Asconio.

Quod minimum specimen in te ingenij; ingenij autem? immo ingenui hominis, ac liberi, colore ipso patriam aspernaris, oratione genus, moribus nomen.

*

Insuber quidã fuit, id est mercator, & praeco. is cum Romam cum filia uenisset, adolescentem nobilem Caesonium, hominis fortissimi filium, ausus est appellare: filiam collocauit.

Ex Quinctiliano lib. VIII. cap. III.

Cum tibi tota cognatio in sarraco aduehatur.

Ex

Ex Asconio.

Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde se is ortum gloriari solet. neque enim haec mea natura fert, nec municipij, praesertim de me optime meriti, dignitas patitur.

*

Ex Asconio, & Prisciano.

Hic cum ad Padum forte consedisset, paucis post annis in eam ciuitatem (nam tum erat ciuitas) adscendit. prius enim Gallus, dein Gallicanus, postremo semiplacentinus haberi coeptus est.

*

Ex Asconio.

Lautiorem pater tuus socerum, quam C. Piso in illo luctu non ei filiam meam collocaui, quem ego, potestas cum omnium fuisset, unum potissimum delegissem.

*

Iam ne uides bellua, iam ne sentis, quae sit hominum querela frontis tuae? nemo queritur, Syrum nescio quem de grege nouitiorum factum esse consulem: non enim nos color iste seruilis, non pilosae genae, non dentes putridi deceperunt: oculi, supercilia, frons, uultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit; hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit. pauci ista tua lutulenta uitia noramus, pauci tarditatem ingenij, stuporem debilitatemq. linguae. numquam erat audita uox in foro: numquam periculum factum consilij:

nullum

nullum non modo illustre, sed ne notum quidem factum aut militiae, aut domi. obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: quarum simile habes nihil, praeter colorem. Is mihi etiam gloriabitur, se omnes magistratus sine repulsa assecutum. mihi ista licet de me uera cum gloria praedicare. omnes enim honores populus R. mihi ipsi, homini nouo, detulit. nam tu cum quaestor es factus, etiam qui te numquam uiderant, tamen illum honorem nomini mandabát tuo. aedilis es factus: Piso est a populo R. factus, non iste Piso. praetura item maioribus delata est tuis: noti erant illi mortui: te uiuum non dum nouerat quisquam. me cum quaestorem in primis, aedilem priorem, praetorem primum cunctis suffragijs populus R. faciebat; homini ille honorem, non generi; moribus, non maioribus meis; uirtuti perspectae, non auditae nobilitati deferebat. Nam quid ego de consulatu loquar? parto, uis, an ne gesto? miserum me, cum hac me nunc peste, atque labe confero. sed nihil comparandi caussa loquar: ac tamen ea, quae sunt longissime disiuncta, comprehendam. Tu consul es renunciatus, (nihil dicam grauius, quam quod omnes fatentur) impeditis reip. temporibus, dissidentibus consulibus, Caesare & Bibulo, cum hoc non recusares, quin ij, a quibus dicebare consul, te luce dignum non putarent, nisi nequior, quam Gabinius, extitisses. me cuncta Italia, me omnes ordines, me uniuersa ciuitas non prius tabella, quam uoce, priorem consulé declarauit.

declarauit. Sed omitto, ut sit factus uterque nostrū. sit sane fors domina campi. magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus consulatum, quam quemadmodum ceperimus. Ego kal. Ian. senatum, & bonos omnes legis agrariae, maximarumq. largitionum metu liberaui. Ego agrum Campanum, si diuidi non oportuit, conseruaui; si oportuit, melioribus auctoribus reseruaui. Ego in C. Rabirio, perduellionis reo, XL annis ante me consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra inuidiam, atque defendi. Ego adolescentes bonos, & fortes, sed usos ea condicione fortunae, ut, si essent magistratus adepti, reip. statum conuulsuri uiderentur, meis inimicitijs, nulla senatus mala gratia, comitiorum ratione priuaui. Ego Antonium collegam, cupidum prouinciae, multa in rep. molientem, patientia, atque obsequio meo mitigaui. Ego prouinciā Galliam, senatus auctoritate, exercitu, & pecuuia instructam, & ornatam, quam cum Antonio communicaui, quod ita existimabam tempora reip. ferre, in concione deposui, reclamante populo R. Ego L. Catilinam, caedem senatus, interitum urbis non obscure, sed palam molientem, egredi ex urbe iussi, ut, a quo legibus non poteramus, moenibus tuti esse possemus. Ego tela extremo mense consulatus mei, intentta iugulis ciuitatis, de cōiuratorum nefarijs manibus extorsi. Ego faces, iam accensas ad huius urbis incendium, comprehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus, princeps huius ordinis, & auctor publici consilij, frequentissimo

senatu

senatu parentem patriae nominauit. Mihi hic uir clarissimus, qui propter te sedet, L. Gellius, his audientibus, ciuicam coronam deberi a rep. dixit. Mihi togato senatus non, ut multis, bene gestae, sed, ut nemini, conseruatae reip. singulari genere supplicationis deorum immortalium templa patefecit. Ego cum in concione abiens magistratu, dicere a tribuno pl. prohiberer ea, quae constitueram; cumq. is mihi tantummodo, ut iurarem, permitteret; sine ulla dubitatione iuraui, remp. atque hanc urbem mea unius opera esse saluam. mihi populus R. uniuersus illa in concione non unius dei guatulationem, sed aeternitatem immortalitatemq. donauit, cum meum iusiurandum, tale, atque tantum, iuratus ipse una uoce, & consensu approbauit. quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset; ciuium esse in numero uideretur. Atque ita est a me consulatus peractus, ut nihil sine consilio senatus, nihil non approbante populo R. egerim, ut semper in Rostris curiam, in senatu populum defenderim, ut multitudinem cum principibus, equestrem ordinem cum senatu coniunxerim. Exposui breuiter consulatum meum. aude nunc o furia de tuo dicere. Cuius fuit initium, ludi compitalicij, tum primum facti post L. Metellum & Q. Marcium cos. contra auctoritatem huius ordinis: quos Q. Metellus (facio iniuriam fortissimo uiro mortuo, qui illum, cuius paucos pares haec ciuitas tulit, cum importuna bellua conferam) sed ille designatus consul, cum quidam tribunus

nus pl. suo auxilio magnos ludos contra S.C. facere iussisset, priuatus fieri uetuit; atque id, quod non dũ potestate poterat, obtinuit auctoritate. tu, cum in kalendas Ian. compitaliorum dies incidissent, Sex. Clodiũ, qui numquam antea praetextatus fuisset, ludos facere, & praetextatum uolitare passus es, hominem impurum, atque non modo facie, sed etiam oculo tuo dignissimum. ergo, his fundamentis positis consulatus tui, triduo post, inspectante, & tacente te, a P. Clodio, fatali portento, prodigioq. reip. lex Aelia, & Fufia euersa est, propugnacula, muriq. tranquillitatis, atque otij: collegia, non ea solum, quae senatus sustulerat, restituta sunt, sed innumerabilia quaedam noua, ex omni faece urbis ac seruitio constituta: ab eodem homine, in stupris inauditis nefarijsq. uersato, uetus illa magistra pudoris, & modestiae, seueritas censoria sublata est: cum tu interim, bustum reip. qui te consulem tum Romae dicis fuisse, uerbo numquam significaris sententiam tuam, tantis in naufragijs ciuitatis. Non dum, quae feceris, sed quae fieri passus sis, dico: neque uero multum interest, praesertim in consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus remp. uexet, an alios uexare patiatur. an potest ulla esse excusatio, non dicam, male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti in maximo reip. motu consuli? centum prope annos legem Aeliam & Fufiam tenueramus, quadringentos iudicium, notionemq. censoriam: quas leges ausus est nõ nemo improbus, potuit quidem nemo umquam

quam conuellere: quam potestatem minuere, quo minus de moribus nostris quincto quoque anno iudicaretur, nemo tam effuse petulans conatus est. haec sunt o carnifex in gremio sepulta consulatus tui. persequere connexos his funeribus dies. Pro Aurelio tribunali, ne conniuente quidem te, quod ipsum esset scelus, sed etiam hilarioribus oculis, quam solitus eras, intuente, delectus seruorum habebatur ab eo, qui nihil sibi unquam nec facere, nec pati turpe duxit: arma in templo Castoris, o proditor templorum omnium, uidente te constituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit te consule arx ciuium perditorum, receptaculum ueterum Catilinae militum, castellum forensis latrocinij, bustum legum omnium, ac religionum, erat non solum domus mea, sed totum Palatium senatu, equitibus R. ciuitate omni, Italia cuncta refertum, cum tu non modo ad eum Ciceronem, (mitto enim domestica, quae negari possunt; haec commemoro, quae sunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam comitijs tuis dederas tabulam praerogatiuae, quem in senatu sentētiam rogabas tertium, nū quam adspirasti, sed omnibus consilijs, quae ad me opprimendum parabantur, nō interfuisti solum, uerum etiam crudelissime praefuisti. mihi uero ipsi coram genero meo, propinquo tuo, quae dicere ausus es? egere, *foris esse Gabinium, sine prouincia stare non posse, spē habere a tribuno pl. si tua consilia cum illo coniuxisses, a senatu quidē desperasse: huius te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissē in collega meo: nihil esse, quod prae-

praesidium consulum implorarem, sibi quemque consu lere oportere. Atque haec dicere uix audeo. uereor, ne qui sit, qui istius insignem nequitiam, frontis inuolutam integumentis, non dum cernat: dicam tamen: ipse certe agnoscet, & cum aliquo dolore flagi tiorum suorum recordabitur. Meministi ne coenum, cum ad te quincta fere hora cum C. Pisone uenissem, nescio quo e gurgustio te prodire, inuoluto capite, soleatum? & cum isto ore faetido taeterrimam nobis popinam inhalasses, excusatione te uti ualetudinis, quod diceres, uinolentis te quibusdam medicaminibus solere curari? quam nos caussam cum accepissemus, (quid enim facere poteramus?) paullisper stetimus in illo ganearum tuarum nidore, atque fumo: unde tu nos, cum improbissime respondendo, tum turpissime eructando, eiecisti. Idem illo fere biduo productus in concionem ab eo, cui sic aequatum praebebas consulatum tuum, cum esses interrogatus, quid sentires de consulatu meo, grauis auctor, Calatinus, credo, aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & non Caesonius, semiplacentinus Caluentius, respondes, altero ad frontem sublato; altero ad mentum depresso supercilio, crudelitatẽ tibi non placere. hic te homo dignissimus tuis laudibus collaudauit. Crudelitatis tu, furcifer, senatum consul in concione condemnas? non enim me, qui senatui parui: nam relatio illa salutaris, & diligens fuerat consulis, animaduersio quidem, & iudicium senatus. quae cum reprehendis, ostendis, qualis tu, si ita forte accidisset,

fueris

fueris illo tempore consul futurus. stipendio mehercu le, & frumento Catilinam esse putasses iuuandum. quid enim interfuit inter Catilinam, & eum, cui tu senatus auctoritatem, salutem ciuitatis, totam remp. prouinciae praemio uendidisti? quae enim L. Catilinã conantem consul prohibui, ea P. Clodium facientem consules adiuuerunt. uoluit ille senatum interficere, uos sustulistis; leges incendere, uos abrogastis; interire patriam, uos adiuuistis. quid est uobis consulibus gestum sine armis? incendere illa coniuratorum manus uoluit urbem, uos eius domum, propter quem urbs incensa non est. ac ne illi quidem, si habuissent uestri similem consulem, de urbis incendio cogitassent. non enim se tectis priuare uoluerunt, sed, his stantibus, nullum domicilium sceleri suo fore putauerunt. caedem illi ciuium, uos seruitutem expetistis. hic uos etiam crudeliores. huic enim populo ita fuerat ante uos consules libertas insita, ut emori potius, quam seruire, praestaret. Illud uero geminum consilijs Catilinae, & Lentuli, quod me domo mea expulistis; Cn. Pompeium domum suam compulistis. neque enim, me stante, & manente in urbis uigilia, neque resistente Cn. Pompeio, omnium gentium uictore, umquam se illi remp. delere posse duxerunt. a me quidem etiam poenas expetistis, quibus coniuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium, inclusum nefarijs sensibus impiorum, in me profudistis. quorum ego furori nisi cessissem; in Catilinae busto uobis ducibus mactatus essem. Quod autem maius indicium

dicium exspectatis, nihil inter uos, & Catilinam interfuisse, quam, quod eandem illam manum ex intermortuis Catilinae reliquijs concitastis; quod omnes undique perditos collegistis; quod in me carcerem effudistis; quod coniuratos amastis; quod eorum ferro meum corpus, atque omnium bonorum uitam obijcere uoluistis? sed iam redeo ad praeclaram illam concionem tuam. Tu es ille, cui crudelitatis displicet? qui cum senatus luctum, ac dolorem suum uestis mutatione declarandum censuisset, cum uideres maerere remp. amplissimi ordinis luctu, o noster misericors quid facis? quod nulla in barbaria quisquam tyrānus. omitto enim illud, consulem edicere, ut senatus S.C. ne obtēperet: quo foedius nec fieri, nec cogitari quidquam potest. ad misericordiam redeo eius, cui nimis uidetur senatus in conseruanda patria fuisse crudelis. Edicere est ausus cum illo suo pari, quem tamen omnibus uitijs superare cupiebat, ut senatus, contra quam ipse censuisset, ad uestitum rediret, quis hoc fecit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non sineret? maerorem relinquis, maeroris au fers insignia: eripis lacrymas non consolando, sed minando. quod si uestem non publico consilio patres conscripti, sed priuato officio, aut misericordia mutauissent: tamen id ijs non licere per interdicta crudelitatis tuae, potestatis erat non ferendae. cum uero id senatus frequens censuisset, ordines reliqui iam ante fecissent: tu ex tenebricosa popina consul extractus, cum illa saltatrice tonsa, senatum reip. occasum, at-

que interitum lugere uetuisti. At quaerebat etiam paullo ânte de me, quid suo mihi opus fuisset auxilio? cur non meis inimicis meis copijs restitissem? quasi uero non modo ego, qui multis saepe auxilio fuissem, sed quisquam tam inops fuerit umquam, qui isto non modo propugnatore tutiorem se, sed aduocato, aut adstipulatore paratiorem fore putaret. ego istius pecudis, ac putidae carnis consilio scilicet, aut praesidio uti uolebam: ab hoc eiecto cadauere quidquam mihi, aut opis, aut ornamenti expectabam: consulem ego tum requirebã, consulem, inquã, non illum quidem, quẽ in hoc animali inuenire non possem, qui tantã reip. caussam grauitate, & consilio suo tueretur, sed qui tanquam truncus, atque stipes, si stetisset modo, posset sustinere tamen titulum consulatus. cum enim esset omnis caussa illa mea consularis, & senatoria; auxilio mihi opus fuerat, & consulis, & senatus: quorum alterum etiam ad perniciem meam erat a uobis cõsulibus conuersum, alterum reip. penitus ereptum. ac tamen, si consilium exquiris meum, neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo bustuario gladiatore, & tecum, & cum collega tuo decertandum fuisset. alia enim caussa praestantissimi uiri, Q. Metelli fuit: quem ego ciuem, meo iudicio, cum deorum immortalium laude coniungo: qui C. illi Mario, fortissimo uiro, & consuli, & sextum consuli, & eius inuictis legionibus, ne armis confligeret, cedendum esse duxit. Quod mihi igitur certamen esset huiusmodi? cum C. Mario scilicet,

 aut

aut cum aliquo pari, an cum altero barbato Epicuro, cum altero Catilinae laternario? quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collegae tui cymbala, ac crotala fugi: neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus, ac fluctibus reip. nauem gubernassem, saluamq. in portu collocassem, frontis tuae nubeculam, tum collegae tui contaminatum spiritum pertimescerem. alios ego uidi uentos: alias prospexi animo procellas: alijs impendentibus tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obtuli. itaque discessu tum meo omnes illi nefarij gladij de manibus crudelissimi exciderunt: cum quidem tu, o uecors, & amens, cum omnes boni abditi, inclusiq. maererent, templa gemerent, tecta ipsa urbis lugerent, complexus es illud funestum animal, ex nefarijs stupris, ex ciuili cruore, ex omnium scelerum importunitate, & flagitiorum impunitate concretum; atque eodem in templo, eodem & loci uestigio, & temporis, arbitria non mei solum, sed patriae funeris abstulisti. Quid ego illorum dierũ epulas, quid laetitiam, & gratulationem tuam, quid cũ tuis sordidissimis gregibus intemperatissimas perpotationes praedicem? quis tẽ illis diebus sobrium, quis agentem aliquid, quod esset libero dignum, quis denique in publico uidit? cum collegae tui domus cantu, & cymbalis personaret; cumq. ipse nudus in conuiuio saltaret. in quo ne tum quidem, cum illum suum saltatorium uersaret orbem, fortunae rotá pertimescebat. Hic autem, non tam concinnus heluo,

nec tam musicus, iacebat in suo Graecorum faetore, atque uino. quod quidem istius in illis reip. luctibus quasi aliquod Lapitharum, aut Centaurorum conuiuium ferebatur: in quo, nemo potest dicere, utrum iste plus biberit, an uomuerit, an effuderit. Tu etiam mentionem facies consulatus tui? aut te fuisse Romae consulem dicere audebis? quid? tu in lictoribus, in toga, & praetexta esse consulatum putas? quae ornamenta etiam in Sex. Clodio, te consule, esse uoluisti. huius tu, Clodiani canis, insignibus consulatum declarari putas? animo consulem esse oportet, consilio, fide, grauitate, uigilantia, cura, toto denique munere consulatus. ego consulem esse putem, qui senatum esse in rep. non putauit? & sine eo consilio consulem numerem, sine quo Romae ne reges quidem esse potuerunt? etenim illa iam omitto. cum seruorum delectus haberetur in foro, arma in templum Castoris luce, & palam comportarentur; id autem templum, sublato aditu, reuulsis gradibus, a coniuratorum reliquijs, atque a Catilinae praeuaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur; cum equites R. relegarentur, uiri boni lapidibus e foro pelleretur; senatui non solum iuuare remp. sed ne lugere quidem liceret; cum ciuis is, quem hic ordo, assentiente Italia, cunctisq. gentibus, conseruatorem patriae iudicarat, nullo iudicio, nulla lege, nullo more, seruitio, atque armis pelleretur, non dicam auxilio uestro, quod uere licet dicere, sed certe silentio: tum Romae fuisse consules, quisquam existimabit? qui

qui latrones igitur, siquidem nos consules? qui praedones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur? magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas consulis: non capiunt angustiae pectoris tui, non recipit leuitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenij sustinet, non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam grauem, tam seueram. Seplasia mehercle, ut dici audiebam, te ut primum adspexit, Campanum consulem repudiauit. audierat Decios, Magios, & de Taurea illo Iubellio aliquid acceperat: in quibus si moderatio illa, quae in nostris solet esse consulibus, non fuit, at fuit pompa, fuit species, fuit incessus saltem Seplasia dignus, & Capua. Gabinium denique si uidissent duumuirum uestri illi unguentarij, citius agnouissent. erant illi compti capilli, & madentes cincinnorum fimbriae, & fluentes cerussataeq. buccae, dignae Capua, sed illa uetere: nam haec quidem, quae nunc est, splendidissimorum hominum, fortissimorum uirorum, optimorum ciuium, mihiq. amicissimorum multitudine redundat: quorum Capuae te praetextatum nemo adspexit, qui non gemeret desiderio mei, cuius consilio cum uniuersam remp. tum illam ipsam urbem meminerant esse seruatam. me inaurata statua donarant: me patronum unum adsciuerant: a me se habere uitam, fortunas, liberos arbitrabantur: me & praesentem contra latrocinium tuum suis decretis, legatisq. defenderunt, & absentem, principe Cn. Pompeio

referente, & de corpore reip. tuorum ſcelerum tela reuellente, reuocarunt. An tu eras conſul, cum in Palatio mea domus ardebat, non caſu aliquo, ſed ignibus iniectis, inſtigante te? ecquod in hac urbe maius umquam incendium fuit, cui non conſul ſubuenerit? at tu illo ipſo tempore, apud ſocrum tuam, prope a meis aedibus, cuius domum ad meam exhauriendam patefeceras, ſedebas non extinctor, ſed auctor incendij, & ardentes faces furijs Clodianis paene ipſe conſul miniſtrabas. An uero reliquo tempore conſulem te quiſquam duxit? quiſquam tibi paruit? quiſquam in curiam uenieti aſſurrexit? quiſquã conſulenti reſpondendum putauit? numerandus eſt. ille annus denique in rep. cum obmutuiſſet ſenatus; iudicia conticuiſſent; maererent boni; uis latrocinij ueſtri tota urbe uolitaret; neque ciuis unus ex ciuitate, ſed ipſa ciuitas tuo, & Gabinij ſceleri, furoriq. ceſſiſſet? Ac ne tum quidem emerſiſti, luculente Caeſonine, ex miſerrimis naturae tuae ſordibus, cũ experrecta tandem uirtus clariſſimi uiri celeriter et uerum amicum, & optime meritum ciuem, & ſuum priſtinum morem requiſiuit; neque eſt ille uir paſſus, in ea rep. quam ipſe decorarat, atque auxerat, diutius ueſtrorum ſcelerum peſtem morari: cum tamen ille, qualiſcunque eſt, qui eſt ab uno te improbitate uictus, Gabinius collegit ipſe ſe, uix, ſed collegit tamen, & contra ſuum Clodium primum ſimulate, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio uere uehementerq. pugnauit. quo quidẽ in

ſpectaculo

spectaculo mira populi aequitas erat: uter eorum periisset, tamquam lanista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat, immortalem uero quaestum, si uterque cecidisset. sed ille tamen agebat aliquid, tuebatur auctoritatem summi uiri: erat ipse sceleratus, erat gladiator, cum scelerato tamen, & cum pari gladiatore pugnabat. tu, scilicet homo religiosus, & sanctus, foedus, quod meo sanguine in pactione prouinciarum ieceras, frangere uoluisti. cauerat enim sibi ille sororius adulter, ut, si tibi prouinciam, si exercitum, si pecuniam, ereptam ex reip. uisceribus, dedisset, omnium suorum scelerum socium te, adiutoremq. praeberes. itaque in illo tumultu fracti fasces, ictus ipse: quotidie tela, lapides, fugae: deprehensus deinque cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeiū interimendum collocatum fuisse constabat. ecquis audiuit non modo actionem aliquam, aut relationem, sed uocem omnino, aut querelam tuam? consulē tu te fuisse putas, cuius in imperio, qui remp. senatus auctoritate seruarat, idemq. in Italia, qui omnes omnium gentium partes tribus triumphis deuinxerat, is se in publico tuto statuit esse non posse? An tum eratis consules, cum, quacumque de re uerbum facere coeperatis, aut referre ad senatum, cunctus ordo reclamabat, ostendebatq. nihil esse uos acturos, nisi prius de me retulissetis, cum uos, quamquā foedere obstricti tenebamini, tamen cupere uos diceretis, sed lege impediri? quae lex priuatis hominibus esse lex non uidebatur, inusta per seruos, incisa per uim, im-

posita per latrocinium, sublato senatu, pulsis e foro bonis omnibus, capta rep. contra omnes leges, nullo scripta more; hanc qui se metuere dicerent, consules, non dicam animi hominum, sed fasti ulli ferre possunt? nam si illam legem non putabatis, quae erat contra omnes leges, indemnati ciuis, atque integri capitis, bonorumq. tribunicia proscriptio, ac tamen obstricti pactione tenebamini: quis uos non modo consules, sed liberos fuisse putet, quorũ mens fuerit oppressa praemio, lingua adstricta mercede? sin illam uos soli legem putabatis: quisquam uos consules tũc fuisse, aut nunc esse consulares putet, qui eius ciuitatis, in qua in principum numero uultus esse, non leges, non instituta, non mores, non iura noritis? An, cum proficiscebamini paludati in prouincias uel emptas, uel ereptas, consules uos quisquam putauit? itaque, credo, si minus frequentia sua uestrum egressum ornando, atque celebrando, at omnibus saltem bonis, ut consules, non tristissimis, ut hostes, aut proditores, prosequebantur. Tu ne etiam, immanissimum, ac foedissimum monstrum, ausus es meum discessum illum, testem sceleris, et crudelitatis tuae, maledicti & contumeliae loco ponere? quo quidem tẽpore cepi, P.C. fructum immortalem uestri in me & amoris, & iudicij, qui non admurmuratione, sed uoce, & clamore, abiecti hominis, & semiuiui furorem, petulantiamq. fregistis. tu luctum senatus, tu desiderium equestris ordinis, tu squalorem Italiae, tu curiae taciturnitatem annuam, tu silentium perpetuum iudiciorum,

ciorum, ac fori, tu cetera illa in maledicti loco pones, quae meus discessus reip. uulnera inflixit? qui si calamitosissimus fuisset, tamen misericordia dignior, quá contumelia, & cum gloria potius esse coniunctus, quam cum probro, putaretur; atque ille, dolor meus dumtaxat, uestrum quidem scelus, ac dedecus haberetur. cum uero (forsitan hoc, quod dicturus sum, mirabile auditu esse uideatur: sed certe id dicam, quod sentio) cum tantis a uobis P. C. beneficijs affectus sim, tantis honoribus, non modo illam calamitatem esse non duco, sed si quid mihi potest a rep. esse seiunctum, quod uix potest, priuatim ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuisse illam, expetendamq. fortunam. atque ut tuum laetissimum diem cú tristissimo meo conferam, utrum tandem bono uiro, & sapienti optabilius putas, sic exire a patria, ut omnes sui ciues salutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit; an, quod tibi proficiscenti euenit, ut omnes execrarentur, male precarentur, unam tibi illam uiam, & perpetuam esse uellent? mihi mediusfidius in tanto omnium mortalium odio, iusto praesertim, & debito, quaeuis fuga potius, quam ulla prouincia, esset optatior. Sed perge porro: nam si illud meum turbulentissimum tempus profectionis tuo tranquillissimo praestat; quid conferam reliqua, quae in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? Me kal. Ian. qui dies post obitum, occasumq. nostrum reip. primus illuxit, frequentissimus senatus, cócursu Italiae, referente clarissimo atque fortissimo

uiro,

uiro, P. Lentulo, consentiente populo R. atque una uoce reuocauit. me idem senatus exteris nationibus, me legatis, magistratibusq. nostris auctoritate sua, consularibus litteris, non, ut tu nuper dicere ausus es, orbatum patria, sed, ut senatus illo ipso tempore appellauit, ciuem, seruatoremq. reip. commendauit. ad meam unius salutem senatus auxilium omnium ciuium cuncta ex Italia, qui remp. saluam esse uellent, consulis uoce & litteris implorandum putauit: mei capitis seruãdi caussa Romam uno tempore, quasi signo dato, Italia tota conuenit. de mea salute P. Lentuli, praestantissimi uiri, atque optimi consulis, Cn. Pompeij, clarissimi, atque inuictissimi ciuis, ceterorumq. principum ciuitatis celeberrimae & grauissimae conciones fuerunt. de me senatus ita decreuit, Cn. Pompeio auctore, & eius sentẽtiae principe, ut, si quis impedisset reditum meum, in hostium numero putaretur; ijsq. uerbis ea de me senatus auctoritas, declarata est, ut nemini sit triumphus honorificentius, quam mihi salus, restitutioq. perscripta. de me, cum omnes magistratus premulgassent, praeter unũ praetorem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, praeterq. duos, de lapide emptos, tribunos pl. legem comitijs centuriatis tulit P. Lentulus consul de collegae Q. Metelli sententia, quem mecum eadem resp. quae in tribunatu eius disiunxerat, in consulatu, uirtute optimi, ac iustissimi uiri, sapientiaque, coniunxit. quae lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? ex uobis audio, nemini ciui ullam,

quo

quo minus adesset, satis iustam excusationem esse ui sam, nullis comitijs umquam neque multitudinem hominum tantam, neque splendidiorem fuisse. hoc certe uideo, quod indicant tabulae publicae, uos rogatores, uos diribitores, uos custodes fuisse tabularum; &, quod in honoribus uestrorum propinquorum non facitis, uel aetatis excusatione, uel honoris, id in salute mea, nullo rogante, uos uestra sponte fecistis. Confer nunc, Epicure noster, ex hara producte, non ex schola, confer, si audes, absentiam tuam cum mea. Obtinuisti prouinciam consularem finibus ijs, quos lex cupiditatis tuae, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Caesaris iustissima, atque optima populi liberi plane & uere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem, praeter te, & collegam tuum, putauit, omnis erat tibi Achaia, Thessalia, Athenae, cuncta Graecia addicta. habebas exercitum tantum, quantum tibi non senatus, aut populus R. dederat, sed quantum tua libido conscripserat. aerarium exhauseras. Quas res gessisti in imperio, exercitu, prouincia consulari? quas res gesserit, quaero? qui ut uenit statim, non dum commemoro rapinas, non exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces sociorum, non caedem hospitum, non perfidiam, non immanitatem, non scelera praedico: mox, si uidebitur, ut cum fure, ut cum sacrilego, ut cum sicario disputabo: nunc meam spoliatam fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris. Quis umquã prouinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad senatum

natum litteras miserit? tantam uero prouinciam, cum tanto exercitu, Macedoniam praesertim, quae tantis barbarorum gentibus attingitur, ut semper Macedonibus imperatoribus ijdem fines prouinciae fuerint, qui gladiorum, atque pilorum: ex qua aliquot praetorio imperio, consulari quidem nemo redijt, qui incolumis fuerit, quin triumpharit. est hoc nouum, multo illud magis. Appellatus est hic uulturius, illius prouinciae, si dijs placet, imperator, ne tum quidem, Paulle noster, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? misi, inquit. quis umquam recitauit? quis, ut recitarentur, postulauit? nihil enim mea refert, utrum tu, conscientia oppressus scelerum tuorum, nihil umquam ausus sis scribere ad eum ordinem, quem despexeras, quem afflixeras, quem deleueras; an amici tui tabulas abdiderint, ijdemq. silentio suo temeritatem, atque audaciã tuam condemnarint. atque haud scio, an malim te uideri nullo pudore fuisse in litteris mittendis, an amicos tuos plus habuisse & pudoris, & consilij, quam aut te uideri pudentiorem fuisse, quam soles, aut tuum factum non esse condemnatum iudicio amicorum. quod si non tuis nefarijs in hunc ordinem contumelijs in perpetuum tibi curiam praeclusisses: quid tandem erat actum, aut gestum in tua prouincia, de quo ad senatum cum gratulatione aliqua scribi abs te oporteret? uexatio Macedoniae? an opidorum turpis amissio? an sociorum direptio? an agrorum depopulatio? an munitio Thessalonicae? an obsessio militaris uiae?

uiae? an exercitus nostri interitus, ferro, fame, frigore, pestilentia? tu uero, qui ad senatum nihil scripseris, ut in urbe nequior inuentus es, quam Gabinius, sic in prouincia paullo tamen, quam ille, demissior. nam ille gurges, atque heluo, natus abdomini suo, non laudi, atque gloriae, cum equites R. in prouincia, cum publicanos, nobiscum & uoluntate, & dignitate coniunctos, omnes fortunis, multos fama, uitaq. priuasset; cum egisset aliud nihil in illo exercitu, nisi ut urbes depopularetur, agros uastaret, exhauriret domos; ausus est (quid enim ille non audeat?) a senatu supplicationem per litteras postulare. o dij immortales, tu ne etiam, atque adeo uos, geminae uoragines, scopuliq. reip. uos meam fortunam deprimitis, uestram extollitis? cum de me ea S. C. absente facta sint, eae conciones habitae, is motus fuerit municipiorum & coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum, ordinumq. omnium, quae ego non modo optare numquam auderem, sed cogitare non possem; uos autē sempiternas foedissime turpitudinis notas subieritis. an ego, si te & Gabinium cruci suffixos uiderē, maiore afficerer laetitia ex corporis uestri laceratione, quam afficior ex infamia? nullum est supplicium putandū, quo affici casu aliquo etiā boni uiri, fortesq. possunt. atque hoc quidem etiam isti tui dicunt uoluptarij Graeci: quos utinam ita audires, ut erāt audiēdi: numquam te in tot flagitia ingurgitasses. uerum audis in praesepibus, audis in stupris, audis in cibo, et uino.

uino. sed dicunt isti ipsi, qui mala dolore, bona uoluptate definiunt, sapientem, etiam si in Phalaridis tauro inclusus, succensis ignibus, torreatur, dicturum tamen, suaue illud esse, seq. ne tantulum quidem commoueri. tantam uirtutis uim esse uoluerunt, ut non posset unquam esse uir bonus nō beatus. quae est igitur poena? quod supplicium? id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti; suscepta fraus, impedita & oppressa mens, bonorum odium, nota iusta a senatu, amissio dignitatis. nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginienses, resectis palpebris, illigatum in machina uigilando necauerunt, supplicio uidetur affectus; nec C. Marius, quem Italia, seruata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa, deuicta ab eodem, expulsum, & naufragum uidit. fortunae enim ista tela sunt, nō culpae: supplicium autem est poena peccati. neque uero ego, si numquā uobis mala precarer, quod saepe feci, in quo dij immortales meas preces audiuerunt; morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer: Thyestea est ista execratio, poetae uulgi animos, non sapientum mouentis:

Ut tu naufragio expulsus, uspiam saxis fixus asperis, Euisceratus, latere penderes, (ut ait ille) saxa spargens tabo, Sanie, & sanguine atro: non ferrem omnino moleste, si ita accidisset; sed id tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa uirtute, pietate, gloria militari, perijt in mari: qui tamen ob uirtutem gloria & laude uiuit. in fortuna

quadam est illa mors, non poena putanda. quae est igitur poena? quod supplicium? quae saxa? quae cruces? Ecce duos duces in prouincijs populi R. habere exercitus, appellari imperatores; horum alterum sic fuisse infirmatum conscientia scelerum, & fraudum suarum, ut ex ea prouincia, quae fuerit ex omnibus una, maxime triumphalis, nullam sit ad senatum litteram mittere ausus. ex qua prouincia modo, uir omni dignitate ornatissimus, L. Torquatus magnis rebus gestis, me referente, absens imperator est appellatus: unde his paucis annis Cn. Dolabellae, C. Curionis, M. Luculli iustissimos triumphos uidimus; ex ea, te imperatore, nuncius ad senatum allatus est nullus. Ab altero allatae litterae, recitatae, relatum ad senatum. dij immortales, id ne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo umquam, ignominia notaretur? ut senatus is, qui in eam iam benignitatis consuetudinem uenit, ut eos, qui bene remp. gesserint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere uerborum; huius unius litteris nunciantibus non crederet, postulantibus denegaret? his ego rebus pascor, his delector, his perfruor; quod de uobis hic ordo opinatur non secus, ac de taeterrimis hostibus; quod uos equites R. quod ceteri ordines, quod cuncta ciuitas odit; quod nemo bonus, nemo denique ciuis est, qui modo se ciuem esse meminerit, qui uos non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa consulatus uestri perhorrescat. haec ego semper de uobis expetiui, haec optaui, haec precatus

catus sum. plura etiam acciderunt, quam uellem. nam, ut amitteretis exercitum, numquam mehercule optaui. illud etiam accidit, praeter optatum meũ, sed ualde ex uolũtate: mihi enim non uenerat in mentem, furorem, & insaniam optare uobis, in quam incidistis. atqui fuit optandum: me tamen fugerat deorum immortalium has esse in impios & conscele-ratos poenas certissimas constitutas. nolite enim putare, P. C. ut in scena uidetis, homines consceleratos impulsu deorum terreri furiarum taedis ardentibus: sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate, ac mente deturbat: hae sunt impiorum furiae, hae flammae, hae faces. ego te non uecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante dementiorem putẽ, qui sis ausus primum facere, (nam id est caput) deinde paullo ante Torquato, grauissimo, & sanctissimo uiro, premente, confiteri, te prouinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum transportasses, sine ullo milite reliquisse? mitto de amissa maxima parte exercitus: sit hoc infelicitatis tuae. dimittendi uero exercitus quam potes afferre caussam? quam potestatem habuisti? quam legem? quod S. C.? quod ius? quod exemplum? quid est aliud furere, nisi non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non ciuitatem? cruentare corpus suum? maior haec est uitae, famae, salutis suae uulneratio. si familiam tuam dimisisses, quod ad neminem nisi ad ipsum te, pertineret, amici te tui constrin-

gendum putarent: praesidium tu populi R. custodiam prouinciae, iniussu populi senatusq. dimisisses, si tuae mentis compos fuisses? Ecce tibi alter, effusa iam maxima praeda, quam ex fortunis publicanorum, ex agris urbibusq. sociorum exhauserat, cum partim eius praedae profundae libidines deuorassent, partim noua quaedam, & inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tusculanum montem exstruendum, cum illa eius intermissa intolerabilis aedificatio constitisset; se ipsum, fasces suos, exercitum populi R. numen interdictumq. deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatus, iussa populi, nomen ac dignitatem imperij regi Aegyptio uendidit. cum fines prouinciae tantos haberet, quantos uoluerat, quantos optauerat, quantos praetio mei capitis emerat, his se tenere non potuit, exercitum eduxit ex Syria. qui licuit extra prouinciam? praebuit se mercenarium comitem Regi Alexandrino. quid hoc turpius? in Aegyptum uenit, signa contulit cum Alexandrinis. quando hoc bellum aut hic ordo, aut populus susceperat? cepit Alexandriam. quid aliud exspectamus a furore eius, nisi ut ad senatum tantis de rebus gestis litteras mittat? hic, si mentis esset suae, nisi poenas patriae, dijsq. immortalibus eas, quae grauissimae sunt, furore atque insania penderet, ausus esset, mitto exire de prouincia, educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum iniussu populi, ac senatus accedere: quae cum

plurimae leges ueteres, tum lex Cornelia maiestatis, Iulia de pecunijs repetundis planissime uetant: sed haec omitto: ille, si non acerrime fureret, auderet, quam prouinciam P. Lentulus, amicissimus huic ordini, cum & auctoritate senatus, & sorte haberet, interposita religione sine ulla dubitatione deposuisset, eam sibi tum adsciscere, cum, etiam si religio non impediret, mos maiorum tamen, & exempla, & grauissimae legum poenae uetarent? Sed, quoniam fortunarum contentionem facere coepimus, de reditu Gabinij omittamus; quem etsi sibi ipse praecidit, ego tamẽ, os ut uideam hominis, exspecto: tuum, si placet, reditum cum meo conferamus. At meus quidem is fuit, ut Brundisio usque Romam agmen perpetuum totius Italiae uiderem. neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque praefectura, aut colonia, ex qua non ad me publice uenerint gratulatum. quid dicam aduentus meos? quid effusiones hominum ex opidis? quid concursum ex agris patrumfamilias cum coniugibus, ac liberis? quid eos dies, qui, quasi deorũ immortaliũ, festi, atque sollemnes apud omnes sunt aduẽtu meo, redituq. celebrati? unus ille dies mihi quidẽ immortalitatis instar fuit, quo in patriam redij, cum senatum egressum uidi, populumq. R. uniuersum, cum mihi ipsa Roma, prope cóuulsa sedibus suis, ad complectendum conseruatorem suum progredi uisa est. quae me ita accepit, ut non modo omnium generum, aetatũ, ordinum omnes uiri, ac mulieres, omnis fortunae, ac loci, sed etiam moenia ipsa uiderentur, &

tectã

tecta urbis, ac templa laetari. Me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, consules, praetores collocauerunt, mihique, quod ante me nemini, pecunia publica aedificandam domum censuerunt. Habes reditum meum. confer nunc uicissim tuum; quandoquidem, amisso exercitu, nihil incolume domum, praeter os illud tuum pristinũ retulisti. qui primum qua ueneris cum laureatis tuis lictoribus, quis scit? quos tu Maeandros, dum omnes solitudines persequeris, quae diuerticula, flexionesq. quaesisti? quod te municipium uidit? quis amicus inuitauit? quis hospes adspexit? non ne tibi nox erat pro die? solitudo pro frequentia? caupona pro opido? non ut redire ex Macedonia nobilis imperator, sed ut mortuus infamis referri uideretur. Romam uero ipsam foedauit aduentus tuus. o familiae non dicam Calpurniae, sed Caluentiae, neque huius urbis, sed Placentini municipij, neque paterni generis, sed brachatae cognationis dedecus, quemadmodum, uenisti? quis tibi, non dicam horum, aut ciuium ceterorum, sed tuorum legatorum obuiam uenit? mecum enim L. Flaccus, uir tua legatione indignissimus, atque ijs cõsilijs, quibus mecum in consulatu meo coniunctus fuit, ad conseruandam remp. dignior, mecum fuit tum, cum te quidam non longe a porta cum lictoribus errantem uisum esse narrabat. scio item, uirum fortem in primis belli, ac rei militaris peritum, familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu legatorum proelio impe-

rator appellatus eras, cum longe abfuisses, aduentu isto tuo domi fuisse otiosum. sed quid ego numero, qui tibi obuiam non uenerint? cui dico uenisse paene neminem, ne de officiosissima quidem natione candidatorum, cum uulgo essent & illo ipso, & multis ante diebus animi admoniti, & rogati. togulae lictoribus ad portam praesto fuerunt: quibus illi acceptis, sagula reiecerunt, cateruam imperatori suo nouam praebuerunt. sic iste a tanto exercitu, tanta prouincia, triennio post Macedonicus imperator in urbem se intulit, ut nullius negotiatoris obscurissimi reditus umquam fuerit desertior. in quo me tamen, qui esset paratus ad se defendendum, reprehendit: cũ ego cum Coelimontana introisse dixissem, sponsione me, ni Esquilina introisset, homo promptus, lacessiuit. quasi uero id aut ego scire debuerim, aut uestrum quisquam audierit, aut ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modo ne triumphali: quae porta Macedonicis semper proconsulibus ante te patuit: tu inuentus es, qui cõsulari imperio praeditus ex Macedonia non triumphares. At audistis P. C. philosophi uocem: negauit se triumphi cupidum umquam fuisse. o scelus, o pestis, o labes: cum extinguebas senatum, uendebas auctoritatem huius ordinis, addicebas tribuno pl. consulatum tuum, remp. euertebas, prodebas caput, & salutem meam mercedes prouinciae, si triumphum non cupiebas, cuius tandem te rei cupiditate arsisse defendes? saepe enim uidi, qui & mihi, et ceteris cupidiores prouinciae uiderentur,

triumphi

triumphi nomine tegere, atque uelare cupiditatem suam. hoc modo D. Silanus consul in hoc ordine, hoc meus etiam collega dicebat. neque enim quisquam potest exercitum cupere, apertéq. petere, ut non praetexat cupiditatem triũphi. quod si te senatus, si populusq. R. aut non appetentem, aut etiam recusantem, bellum suscipere, exercitum ducere coegisset: tamen erat angusti animi, atque demissi, iusti triumphi honorem, dignitatemq. contemnere. nam ut leuitatis est inanem aucupari rumorem, & omnes umbras etiam falsae gloriae consectari: sic leuis est animi, lucem, splendoremq. fugientis, iustam gloriam, qui est fructus uerae uirtutis honestissimus, repudiare. cum uero, non modo non postulante, atque cogente, sed inuito, atque oppresso senatu, non modo nullo populi R. studio, sed nullo ferente suffragium libero, prouincia tibi ista manupretium fuerit euersae per te, & perditae ciuitatis; cumq. omnium scelerum haec pactio extiterit: ut, si tu totam remp. nefarijs latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob eã rem, quibus tu finibus uelles, traderetur; cum exhauriebas aerarium; cum orbabas Italiam iuuentute; cum mare uastissimum hieme transibas: si triumphum contemnebas, quae te, praedo amentissime, nisi praedae, ac rapinarum, cupiditas tam caeca rapiebat? nõ est integrum Cn. Pompeio, consilio iam uti tuo: errauit enim: non gustarat istam tuam philosophiam. ter iam homo stultus triũphauit. Crasse, pudet me tui: quid est, quod, confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi

tantopere decerni uolueris a senatu? P. Seruili, * Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, prius quam in istum errorem induceremini? C. ipsi Pontinio, necessario meo, iam non est integrum: religionibus enim susceptis, impeditur. o stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos: amentem Paullum, rusticum Marium, nullius consilij patris horum amborum consulũ, qui triũpharint. sed quoniã praeterita mutare nõ possumus, quid cessat hic homulus, ex argilla & luto fictus Epicureus, dare haec praeclara praecepta sapiẽtiae clarissimo et summo imperatori, genero suo? fertur ille uir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet cupiditate iusti, & magni triumphi: non dicit eadem ista, quae tu. mitte ad eum libellum: & si iam ipse coram congredi poteris, meditare, quibus uerbis incensam illius cupiditatem comprimas, atque restinguas. ualebis apud hominem uolitantem gloriae cupiditate uir moderatus, & constans, apud indoctum eruditus, apud generum socer. dices enim, ut es homo facetus, ad persuadendum concinnus, perfectus, politus e schola: Quid est, Caesar, quod te supplicationes toties decretae, tot dierum, tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur, quas dij negligunt; qui, ut noster diuinus ille dixit Epicurus, neque propitij cuiquam esse solent, neque irati. non facies fidem scilicet, cum haec disputabis: tibi enim & esse, & fuisse uidebit iratos. Vertes te ad alteram scholam: disseres de trium-

pho:

pho: Quid tandem habet iste currus? quid uincti ante currum duces? quid simulacra opidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, & tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? inania sunt ista, mihi crede, delectamenta paene puerorum, captare plausus, uehi per urbem, conspici uelle. quibus ex rebus nihil est, quod solidum tenere, nihil quod referre ad uoluptatem corporis possis. quin tu me uides, qui ex qua prouincia T. Flamininus, L. Paullus, Q. Metellus, T. Didius, innumerabiles alij, leui cupiditate commoti, triumpharunt, ex ea sic redij, ut ad portam Esquilinam Macedonicam lauream conculcarim, ipse cum hominibus quindecim alme uestitis ad portam Coelimontanam sitiens peruenerim: quo in loco mihi libertus, praeclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante cõduxerat: quae uacua si non fuisset, in campo Martio mihi tabernaculum collocassem. nummus interea mihi Caesar, neglectis ferculis triumphalibus, domi manet, & manebit. rationes ad aerarium continuo, sicut tua lex iubebat, detuli: neque alia ulla in re legi tuae parui. quas rationes si cognoris; intelliges nemini plus, quam mihi, litteras profuisse: ita enim sunt perscriptae scite, & litterate, ut scriba, ad aerarium qui eas retulit, perscriptis rationibus secum ipse, caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit,

Ratio quidem hercle apparet, argentum οἴχεται hac tu oratione, non dubito, quin illum iam adjiciendẽ tem in currum reuocare possis. o tenebrae, o lutum, o

ſordes, o paterni generis oblite, materni uix memor: ita neſcio quid iſtud fractum, humile, demiſſum, ſordidum inferius etiã eſt, quam ut Mediolanenſi praecone, auo tuo, dignum eſſe uideatur. L. Craſſus, homo ſapiẽtiſſimus noſtrae ciuitatis, ſpiculis prope ſcrutatus eſt Alpes, ut, ubi hoſtis non erat, ibi triumphi cauſſam aliquam quaereret. eadem cupiditate, uir ſummo ingenio praeditus, C. Cotta, nullo certo hoſte, flagrauit. eorum neuter triumphauit; quod alteri illum honorem collega, alteri mors ademit. Irriſa eſt abs te paullo ante M. Piſonis cupiditas triumphandi, a qua te longe dixiſti abhorrere. qui, etiam ſi minus magnum bellum geſſerat, ut abs te dictum eſt; tamen iſtũ honorem contemnendum non putauit. tu eruditior, quam Piſo; prudentior, quam Cotta; abundantior cõſilio, ingenio, ſapientia, quam Craſſus, ea contemnis, quae illi idiotae, ut tu appellas, praeclara duxerunt. quod ſi reprehendis, quod cupidi laureae fuerint, cum bella aut parua, aut nulla geſſiſſent: tu, tantis nationibus ſubactis, tantis rebus geſtis, minime fructum laborum tuorum, praemia periculorum, uirtutis inſignia contemnere debuiſti. neque uero contempſiſti, ſis licet Themiſta ſapientior, ſed os tuum ferreum ſenatus conuicio uerberari noluiſti. Iam uides, quoniã quidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecum cõpararem, & digreſſum meum, & abſentiam, & reditũ ita lõge tuo praeſtitiſſe, ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi ſempiternam turpitudinem inflixerunt. nunc etiam in hac quotidiana, aſſidua,

dua, urbanaq. uita splendorem tuum, gratiam, celebritatem domesticam, operam forensem, consilium, auxilium, auctoritatem, sententiam senatoriam nobis, aut ut uerius dicam, cuiquam es infimo, ac desperatissimo antelaturus? Age, senatus odit te, quod eum tu facere iure concedis, afflictorem, & proditorem non modo dignitatis, & auctoritatis, sed omnino ordinis, ac nominis sui: uidere equites R. non possunt, quo ex ordine, uir praestãtissimus, L. Aelius est te consule relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cuius tu infamiam ea, quae per latrones, per seruos de me egeras, contulisti: Italia cuncta exsecratur, cuius idem tu superbissime decreta, & preces repudiasti: fac huius odij tanti, ac tam uniuersi periculum, si audes. instant post hominum memoriam apparatissimi, magnificentissimiq. ludi, quales non modo numquam fuerunt, sed ne quo modo fieri quidem post hac possint, possum ullo pacto suspicari. da te populo, committe ludis. sibilum metuis? ubi sunt uestrae scholae? ne acclametur? ne id quidem est curare philosophi. manus tibi ne afferantur, times: dolor enim est malũ, ut disputas: existimatio, dedecus, infamia, turpitudo, uerba, atque ineptiae. sed de hoc non dubito: non audebit accedere ad ludos. conuiuium publicum non dignitatis caussa inibit: nisi forte, ut cum P. Clodio, hoc est cum amoribus suis, cenet. sed plane animi sui caussa ludos nobis idiotis relinquet. solet enim in disputationibus suis oculorum & aurium delectationi abdominis uoluptates anteferre. nam quod uo-

bis

bis iste tantummodo improbus, crudelis, olim furunculus, nunc uero etiam rapax, quod sordidus, quod contumax, quod superbus, quod fallax, quod perfidiosus, quod impudens, quod audax esse uideatur, nihil scitóte esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil proteruius, nihil nequius. luxuriam autem nolite in isto hanc cogitare. est enim quaedam, quamquam omnis est uitiosa, atque turpis, tamen ingenuo, ac libero dignior. nihil apud hunc lautum, nihil elegās, nihil exquisitum, (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquā, praeter libidines, sumptuosum. toreuma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere suos uideatur, Placentini; exstructa mensa, non conchylijs, aut piscibus, sed multa carne subrancida. serui sordidati ministrant, nō nulli etiam senes; idē coquus, idem atriēsis; pistor domi nullus, nulla caella, panis, & uinū a propola, atque de cupa; Graeci stipati, quini in lectulis, saepe plures, ipse solus. bibitur usque eo, dum de solio ministretur. ubi galli cantum audiuit auum suum reuixisse putat, mensam tolli iubet. Dicet aliquis, unde tibi haec nota sunt? non mehercule s contumeliae caussa describam quemquā, praesertim ingeniosum hominem, atque eruditum: cui generi esse ego iratus ne si cupiam quidem possum. est quidam Graecus, qui cum isto uiuit, homo, ut uere dicam, sic enim cognoui, humanus, sed tam diu, quam diu cum alijs est, aut ipse secum. is cum istum adolescentem iam tum cum hac dijs irata fronte uidisset; non fastidiuit eius amicitiam, cum esset praesertim

tim appetitus: dedit se in consuetudinem, sic, ut prorsus una uiueret, nec fere ab isto umquam discederet. Non apud indoctos, sed, ut ego arbitror, in hominum eruditissimorum, & humanissimorum coetu loquor. audistis profecto dici, philosophos Epicureos omnes res, quae sunt homini expetendae, uoluptate metiri: recte an secus, nihil ad nos: aut, si ad nos, nihil ad hoc tempus. sed tamen lubricum genus orationis, adolescenti non acriter intelligēti saepe praeceps. itaque admissarius iste, simul atque audiuit a philosopho uoluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus est: sic suos sensus uoluptarios omnes incitauit, sic ad illius hanc orationem adhinniit, ut non magistrum uirtutis, sed auctorem libidinis a se illum inuentum arbitraretur. Graecus primo distinguere atque diuidere illa, quemadmodum dicerentur: iste claudus, quo modo aiunt, pilam retinere: quod acceperat, testificari, tabulas obsignare uelle, Epicurum disertum dicere: & tamen dictum opinor, se nullum bonum intelligere posse, demptis corporis uoluptatibus. quid multa? Graecus facilis, & ualde uenustus, nimis pugnax cōtra senatorem populi R. esse noluit. est autem hic, de quo loquor, non philosophia solum, sed etiam ceteris studijs, quae fere ceteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. poema porro facit ita festiuum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius. in quo reprehendat eum licet, si qui uult, modo leuiter, non ut improbum, non ut audacem, non ut impurum, sed ut Graeculum, ut assentatorem,

tatorem,

tatorem, ut poetam. deuenit, aut potius incidit in istum eodem deceptus supercilio, Graecus, atque aduena, quo tam sapiens, & tanta ciuitas. reuocare se non poterat familiaritate implicatus: & simul inconstantiae famam uerebatur: rogatus, inuitatus, coactus, ita multa ad istum de isto scripsit, ut omnes libidines, omnia stupra, omnia cenarum, conuiuiorumq. genera, adulteria denique eius delicatissimis uersibus expresserit: in quibus, si quis uelit, possit istius, tamquam in speculo, uitam intueri. ex quibus multa a multis lecta, & audita recitarem, nisi uererer ne hoc ipsum genus orationis, quo nunc utor, ab huius loci more abhorreret: & simul de ipso, qui scripsit, detrahi nihil uolo. qui si fuisset in discipulo comparãdo meliore fortuna, fortasse austerior, & grauior esse potuisset: sed eum casus in hanc consuetudinem scribẽdi induxit philosopho ualde indignam; siquidem philosophia, ut fertur, uirtutis continet, & officij, & bene uiuendi disciplinam: quam qui profitetur, grauissimam sustinere mihi personã uidetur. sed idem casus illum, ignarum quid profiteretur, cum se philosophũ esse diceret, istius impruissimae, ac intemperãtissimae pecudis coeno & sordibus inquinauit: qui modo res gestas consulatus mei cum laudasset; quae quidem laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat paene turpis; non ulla tibi, inquit, inuidia nocuit, sed uersus tui. Nimis magna poena te consule constituta est siue malo poetae, siue libero. Scripsisti enim, Cedant arma togae. Quid tũ? Haec res tibi fluctus illos excitauit. At

hoc nusquam opinor scriptú fuisse in illo elogio, quod te consule in sepulcro reip. incisum est, Velitis, iubeatis, ut, quod M. Cicero uersum fecerit, sed quod uindicarit. ueruntamen, quoniam te non Aristarchum, sed Phalarim grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malum uersum, sed poetam armis persequare; scire cupio, quid tandem isto in uersu reprehendas, Cedant arma togae. Tuae dicis, inquit, togae summú imperatorem esse cessurum. Quid nunc te, asine, litteras doceam? non opus est uerbis, sed fustibus. non dixi hanc togam, qua sum amictus, nec arma, scutum, & gladium unius imperatoris: sed, quod pacis est insigne, & otij toga, contra antem arma tumultus, atque belli; more poetarum locutus, hoc intelligi uolui, bellum, ac tumultum paci, atque otio concessurum. quaere ex familiari tuo, Graeco illo poeta: probabit genus ipsum, & agnoscet; neque te nihil sapere mirabitur. At in altero illo, inquit, haeres; Concedat laurea laudi. Immo mehercule habeo tibi gratiam. haererem enim, nisi tu me expedisses. nam cum tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimis manibus detractam e cruétis fascibus lauream ad portam Esquilinam abiecisti, indicasti non modo amplissimae, sed etiam minimae laudi lauream concessisse. atque ista ratione hoc tamen intelligi, scelerate uis, Pompeiú inimicum mihi isto uersu esse factú; ut, si uersus mihi nocuerit, ab eo, quem is uersus offenderit, uideatur mihi pernicies esse quaesita. omitto, nihil istum uersum pertinuisse ad illum; non fuisse

meum,

meum, quem, quantum potuissem, multis saepe orationibus scriptisq. decorassem, hunc uno uiolare uersu. sed sit offensus primo: non ne compensabit cum uno uersiculo tot mea uolumina laudum suarũ? quod si est commotus; ad perniciem non dicam amicissimi, non ita de sua laude meriti, non ita de rep. non consularis, non senatoris, non ciuis, non liberi, in hominis caput ille tam crudelis propter uersum fuisset? tu quidem, tu, apud quos, de quo dicas, intelligis? complecteris amplissimos uiros ad tuum & Gabinij scelus: neque id occulte: nam paullo ante dixisti, me cũ ijs confligere, quos despicerem; non attingere eos, qui plus possent, quibus iratus esse deberem. quorum quidem (quis enim non intelligit, quos dicas?) quamquam non est una caussa omnium, tamen est omnium mihi probata. me Cn. Pompeius, multis obsistentibus eius erga me studio, atque amori, semper dilexit, semper sua coniunctione dignissimum iudicauit, semper non modo incolumem, sed etiam amplissimum, atque ornatissimum uoluit esse. uestrae fraudes, uestrum scelus, uestrae criminationes insidiarum mearum, illius periculorum, nefarie fictae, simul eorum, qui familiaritatis licentia, suorum improbissimorum sermonum domicilium in auribus eius impulsu uestro collocauerunt, uestrae cupiditates prouinciarum effecerunt, ut ego excluderer, omnesque, qui me, qui illius gloriam, qui remp. saluam esse cupiebant, sermone, atque aditu prohiberentur. quibus rebus est perfectum, ut illi plane suo stare iudicio non liceret;

cum certi homines non studium eius a me alienassent, sed auxilium retardassent. Non ne ad te L. Lentulus, qui tum erat praetor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus uenit? qui omnes ad eum, multiq. mortales, oratum in Albanum obsecratumq. uenerant, ne meas fortunas desereret cũ reip. salute coniunctas. quos ille ad te, & ad tuum collegam remisit, ut caussam publicam susciperetis, ut ad senatum referretis: se contra armatum tribunum pl. sine consilio publico decertare nolle: consulibus ex S. C. remp. defendentibus, se arma suscepturum. Ecquid infelix recordaris, quid responderis? in quo illi omnes quidem, sed Torquatus praeter ceteros furebat contumacia responsi tui: te non esse tam fortem, quam ipse Torquatus in consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentione: me posse iterum remp. seruare, si cessissem: infinitam caedem fore, si restitissem. deinde ad extremum, neque se, neque generum, neque collegam suum tribuno pl. defuturum. Hic tu, hostis, ac proditor, alijs me inimiciorem, quam tibi, debere esse dicis? ego C. Caesarem non eadem de rep. sensisse, quae me, scio: sed tamen, quod iam de eo, his audientibus, saepe dixi, me ille sui totius consulatus, eorumq. honorum, quos cum proximis communicauit, socium esse uoluit, detulit, inuitauit, rogauit. non sum ego propter nimiam fortasse constantiae cupiditatem adductus ad caussam: non postulabam, ut ei carissimus essem, cuius ego beneficijs quidem sententiam meam tradidissem. addu-

Ɛta res in certamen te consule putabatur, utrum, quae superiore anno ille gessisset, manerent, an rescin derentur. quid loquar plura? si tantum ille in me esse uno roboris, & uirtutis putauit, ut ea, quae ipse gesserat, conciderent, si ego restitissem: cur non igno scam, si antepofuit suam salutem meae? sed praeterita omitto. me ut Cn. Pompeius omnibus suis studijs, laboribus, uitae periculis complexus est, cum munici pia pro me adiret, Italiae fidem imploraret, P. Lentulo consuli, auctori salutis meae, frequens assideret, senatui sententiam praestaret, in concionibus non modo se defensorem salutis meae, sed etiam supplicem pro me profiteretur: huius uoluntatis eũ, quem multum posse intelligebat, mihi non inimicum esse cognorat, socium sibi, & adiutorem C. Caesarem adiunxit. Iam uides me tibi non inimicum, sed hostem, illis, quos describis, non modo non iratum, sed etiam amicum esse debere. quorum alter, id quod meminero semper, aeque mihi fuit amicus, ac sibi; alter, id quod obliuiscar aliquando, sibi amicior, quam mihi. deinde hoc ita fit, ut uiri fortes, etiam si ferro inter se comminus decertarint, tamen illud contentionis odium simul cum ipsa pugna, armisq. ponant. atque me ille odisse numquam potuit, ne tum quidem, cum dissidebamus. habet hoc uirtus, quam tu ne de facie quidem nosti, ut uiros fortes species eius, & pulchritudo etiam in hoste posita delectet. Equidẽ dicã ex animo, P. C. quod sentio, & quod uobis audientibus saepe iã dixi. si mihi numquã amicus C. Caesar fuisset, sed sem

per

per iratus; si aspernaretur amicitiam meam, seseq. mihi implacabilem, inexpiabilemq. praeberet: tamē ei, cum tantas res gessisset, gereretq. quotidie, non amicus esse non possem: cuius ego imperio non alpium uallum contra adscensum, transgressionemq. Gallorum, non Rheni fossam, gurgitibus illis redundantē, Germanorum immanissimis gentibus obijcio, et oppono: perfecit ille, ut, si montes resedissent, amnes exaruissent, non naturae praesidio, sed uictoria sua, rebusq. gestis Italiam munitam haberemus. sed cum me expetat, diligat, omni laude dignum putet; tu me a tuis inimicitijs ad simultatem reuocabis? sic tuis sceleribus reip. praeterita facta refricabis? quod quidem tu, qui bene nosses coniunctionem meam, & Caesaris, eludebas, cum a me, trementibus omnino labris, sed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas. quamquam, quod ad me attinet, Numquam istam imminuam curam inficiando tibi: tamen est mihi considerandum, quantum illi, tantis reip. negotijs, tantoq. bello impedito, ego, homo amicissimus, solicitudinis, atque oneris imponam. nec despero tamē, quamquam languet iuuentus, nec perinde, atque debeat, in laudis, & gloriae cupiditate uersatur, futuros aliquos, qui abiectum hoc cadauer consularibus spolijs nudare non nolint, praesertim tam afflicto, tam infirmo, tam eneruato reo; qui te ita gesseris, ut timeres, ne indignus beneficio uidereris, nisi eius, a quo missus eras, simillimus extitisses. An uero tu parum putas inuestigatas esse a nobis labes imperij tui, stra-

gesq. prouinciae? quas quidem nos, non uestigijs odorantes ingressus tuos, sed totis uolutationibus corporis, & cubilibus persecuti sumus. Notata a nobis sunt & prima illa scelera in aduentu, cum, accepta pecunia a Dyrrhachinis ob necem hospitis tui Platoris, eius ipsius domum euertisti, cuius sanguinem addixeras; eumque, seruis symphoniacis, & alijs muneribus acceptis, timentem, & multum dubitantem confirmasti, & Thessalonicam fide tua uenire iussisti. quem ne maiorum quidem more supplicio affecisti, cum miser ille securibus hospitis sui ceruices subijcere gestiret: sed ei medico, quem tecum eduxeras, imperasti, ut uenas hominis incideret. cum quidem tibi etiam accessio fuit ad necem Platoris Pleuratus, eius comes, quem necasti uerberibus, summa senectute confectum. Idemq. tu Rabocentem, Bessicae gentis principem, cum te trecentis talentis regi Cotto uendidisses, securi percussisti; cum ille ad te legatus in castra uenisset, & tibi magna praesidia, & auxilia a Bessis peditum equitumq. polliceretur: neque eum solum, sed etiam ceteros legatos, qui simul uenerant: quorum omnium capita regi Cotto uendidisti. Denseletis, quae natio semper obediens huic imperio, etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica C. Sextium praetorem tutata est, nefarium bellum, et crudele intulisti: eisq. cũ fidelissimis socijs uti posses, hostibus uti accerrimis maluisti. ita perpetuos defensores Macedoniae, uexatores, ac perditores effecisti. uectigalia nostra perturbarunt; urbes ceperunt; uastarunt

starunt agros; socios nostros in seruitutem abduxerunt; familias arripuerunt; pecus abegerunt; Thessalonicenses, cum oppido desperassent, munire arcem coegerunt. A te Iouis Velsuri fanum antiquissimum barbarorum, sanctissimum, direptum est. Tua scelera dij immortales in nostros milites expiauerunt. qui cum uno genere morbi affligerentur; neque se recreare quisquam posset, qui semel incidisset: dubitabat nemo, quin uiolati hospites, legati necati, pacati atque socij nefario bello lacessiti, fama uexata hanc tantam efficerent uastitatem. Cognoscis ex particula parua scelerum, et crudelitatis tuae genus uniuersum. Quid auaritiae, quae criminibus infinitis implicata est, summam nunc explicem? generatim ea, quae maxime nota sunt, dicam. Non ne sestertium centies, & octogies, quod, quasi uasarij nomine, in uenditione mei capitis adscripseras, ex aerario tibi attributũ, Romae in quaestu reliquisti? Non ne, cum CC talenta tibi Apolloniatae Romae dedissent, ne pecunias creditas soluerent, ultro Fufidium, equitem R. hominem ornatissimum, creditorem debitoribus suis addixisti? Non ne, hiberna cum legato, praefectoq. tradidisses, euertisti miseras funditus ciuitates? quae non solum bonis sunt exhaustae, sed etiam nefarias libidinum contumelias, turpitudinesq. subierunt. Qui modus tibi fuit frumenti aestimandi? qui honorarij, si quidem potest, ui, & metu extortum, honorarium nominari. quod cum peraeque omnes, tum acerbissime Boeotij, & Byzantij, Cherrhonenses, Thessaloni-

ca sensit. unus tu dominus, unus aestimator, unus uenditor tota in prouincia per triennium frumenti omnis fuisti. Quid ego rerum capitalium quaestiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbissimas damnationes, libidinosissimas liberationes proferam? tantum locum aliquem cum mihi notum senseris, tecum ipse licebit, quot in eo genere, & quanta sint crimina, recordere. Quid? illam armorum officinam ecquid recordaris? cum, omni totius prouinciae pecore compulso, pellium nomine omnē quaestum illum domesticum, paternumq. renouasti? uideras enim grandis iam puer, bello Italico repleri quaestu uestram domum, cum pater armis faciendis tuus praefuisset. Quid? uectigalem prouinciam, singulis rebus, quaecumque uenirent, certo portorio imposito, seruis tuis publicanis a te factam esse meministi? Quid? centuriatus palam uenditos? Quid? per tuum seruulum ordines assignatos? Quid? stipendium militibus per omnes annos a ciuitatibus, mensis palam propositis, esse numeratum? Quid illa in pontum profectio, & conatus tuus? Quid debilitatio, atque abiectio animi tui, Macedonia praetoria nunciata, cum tu, non solum quod tibi succederetur, sed quod Gabinio non succederetur, exsanguis, & mortuus concidistis? Quid quaestor aedilicius reiectus, praepositus legatorum tuorū turpissimus, optimus abs te quisque uiolatus? tribuni militum non recepti? M. Baebius, uir fortis, interfectus iussu tuo? Quid, quod tu toties, diffidens ac desperans rebus tuis, in sordibus, lamentis,

tis, luctuq. iacuisti? quod populari illi sacerdoti sexcentos ad bestias amicos sociosq. misisti? Quid, quod, cum sustentare uix posses maerorem tuum, doloremq. decessionis, Samothraciam te primum, inde Tharsum cum tuis teneris saltatoribus, & cum Antobulo, Athamante, & Timocle, formosis fratribus, contulisti? Quid, cum inde te recipiens, in uilla Euchadiae, quae fuit uxor Exegisti, iacuisti maerens aliquot dies, atque inde obsoletus Thessalonicam, omnibus inscientibus, noctuq. uenisti? qui cum concursum plorantium, ac tempestatem querelarum ferrè non posses, in opidum deuium Beroam perfugisti: quo in opido cum tibi spe falsa, quod Q. Ancharium non esse successurum putares, animos rumor inflasset, quo te modo ad tuam intemperantiam scelerate innouasti? Mitto aurum coronarium, quod te diutissime torsit, cum modo uelles, modo nolles. lex enim generi tui & decerni, & accipere uetabat, nisi decreto triumpho. in quo tu, accepta tamē, & deuorata pecunia Vtinachorum, centum talenta euomere non poteras, uocabula tantum pecuniarum, & genera mutabas. Mitto diplomata, tota in prouincia passim data: mitto numerum nauium, summamq. praedae: mitto rationem exacti imperatiq. frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac singulis, qui erant affecti praemijs nominatim: quorum nihil est, quod non sit lege Iulia, ne fieri liceat, sanctu diligenter. Aetoliam, quae procul a barbaris disiuncta gentibus, in sinu pacis posita, medio fere Graeciae gremio continetur, o poe-

na, o furia sociorum, decedens miseram perdidisti. Arsinoan Thracum, Neopactum, ut modo tute indicasti, nobiles urbes, atque plenas, fateris ab hostibus esse captas: quibus autem hostibus? nempijs, quos tu Ambratiae sedens, primo tuo aduentu ex oppidis Aggrinarum, atque Dolopum demigrare, & aras, & focos relinquere coegisti. Hoc tu in exitu, praeclare imperator, cum tibi ad pristinas clades accessio fuisset Aetoliae repentinus interitus, exercitũ dimisisti; neque ullam poenam, quae tanto facinori deberetur, non maluisti subire, quam numerum tuorum militum, reliquiasq. cognoscere. Atque ut duorum Epicureorum similitudinem in re militari, imperioq. uideatis: Albutius, cum in Sardinia triumphasset, Romae damnatus est: hic, cum similem exitum exspectaret, in Macedonia trophaea posuit; eaque, quae bellicae laudis uictoriaeq. omnes gentes insignia, & monumenta esse uoluerunt, noster hic praeposterus imperator amissorum oppidorum, caesarum legionum, prouinciae praesidio et reliquis militibus orbatae, ad sempiternum dedecus sui generis, nominis, indicia constituit. Idemque, ut esset quod in basi trophaeorum inscribi, incidiq. posset, Dyrrhachium ut uenit decedens, obsessus est ab ijs ipsis militibus, quos, paullo ante Torquato respondit, beneficij caussa ab se esse dimissos. quibus cum iuratus affirmasset, se, quae deberentur, postero die persoluturum domum se abdidit: inde nocte intempesta, crepidatus, ueste seruili, nauem conscendit, Brundisiumq. uitauit, & ultimas

ultimas Adriani maris oras petiuit: cum interim Dyrrhachij milites domum, in qua istum esse arbitrabantur, obsidere coeperunt, &, cum latere hominem putarent, ignes circumdederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profugisse noctu crepidatum imperatorem, indicauerunt. illi autem statuam istius persimilem, quam stare celeberrimo in loco uoluerat, ne suauissimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, dissipant. sic odium, quod in ipsum attulerant, id in eius imaginem, ac simulacrum profuderunt. Quae cum ita sint; non dubito, quin, cum haec, quae excellunt, nosse uideas, non existimes, mediam illam partem, & turbam flagitiorum tuorum mihi esse inauditam. Nihil est, quod me hortere; nihil est, quod inuites: admoneri me satis: admonebit autem nemo alius, nisi reip. tempus: quod mihi quidem magis uidetur, quam tu umquam arbitratus es, appropinquare. ecquid uides, ecquid sentis, lege iudiciaria lata, quos posthac iudices simus habituri? non aeque legetur, quisquis uoluerit; nec, quisquis noluerit, non legetur. nulli conijcientur in illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad simulationem connitetur. iudices iudicabunt ij. quos lex ipsa, non quos hominum libido, delegerit. quod cum ita sit; mihi crede, neminem inuitus inuitabis: res ipsa, & reip. tempus aut me ipsum, quod nolim, aut alium quempiam aut inuitabit, aut dehortabitur. Equidem, ut paullo ante dixi, non eadem sup-

plicia esse in hominibus existimo, quae fortasse plerique, damnationes, expulsiones, neces: denique nullam mihi poenam uidetur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod sapienti, quod bono uiro, & ciui potest. damnatio ista, quae in te flagitatur, obtigit P. Rutilio, quod specimen habuit haec ciuitas innocentiae: maior mihi iudicum, & reip. poena illa uisa est, quam Rutilij. L. Opimius eiectus est e patria, is, qui ex praetor, et cõsul maximis remp. periculis liberarat: non in eo, cui facta est iniuria, sed in ijs, qui fecerunt, sceleris, ac conscientiae poena remansit. ac contra bis Catilina absolutus: emissus etiam ille auctor tuus prouinciae, cum stuprum Bonae deae puluinaribus intulisset: quis fuit in tanta ciuitate, qui illum incesto liberatum, non eos, qui ita iudicarunt, pari scelere adstrictos arbitraretur? An ego exspectem, dum de te quinque & septuaginta tabellae diribeantur? de quo iam pridem omnes mortales omnium generum, aetatum, ordinum iudicauerunt. quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique communi salutatione dignum putet? omnes memoriam consulatus tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen a rep. detestantur. legati, qui una fuere, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, & si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te execrantur Achaia exhausta, Thessalia uexata, laceratae Athenae, Dyrrhachiũ, & Apollonia exinanita, Ambracia

cia direpta, Parthini & Bullienses illusi, Epirus excisa: Locri, Phocij, Boeotij exusti: Acarnania, Amphilochia, Perrhebia, Athamanumq. gens uendita: Macedonia condonata barbaris: Aetolia amissa: Dolopes, finitimiq. montani oppidis, atque agris exterminati: ciues R. qui in ijs locis negotiantur, te unum, solum, suum depeculatorem, uexatorem, praedonem, hostem uenisse senserunt. ad horum omnium iudicia tot, atque tanta, domesticum iudicium accessit sententiae damnationis tuae, occultus aduentus, furtiuum iter per Italiam, introitus in urbem desertus ab amicis, nullae ad senatum e prouincia litterae, nulla ex trinis aestiuis gratulatio, nulla triumphi mentio: non modo, quid gesseris, sed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. Ex illo fonte & seminario triumphorum cum arida folia laureae retulisses, cum ea abiecta ad portam reliquisti; tum tu ipse de te, fecisse uideri pronunciasti. qui si nihil gesseras dignum honore, ubi exercitus? ubi sumptus? ubi imperium? ubi illa uberrima supplicationibus triumphisq. prouincia? sin autem aliquid sperare uolueras; si cogitaras id, quod imperatoris nomen, quod laureati fasces, quod illa trophaea, plena dedecoris, & risus, te commentatum esse declarant: quis te miserior, quis te damnatior, qui neque scribere ad senatum, a te bene remp. esse gestam, neque praesens dicere ausus es? An tu mihi, cui semper ita persuasum fuerit, non euentis, sed factis cuiusque fortunam ponderari, neque in tabellis paucorum iudicum, sed in sententijs omnium

mnium ciuium famam nostram, fortunamq. pendere, te indemnatum uideri putas? quem socij, quem foederati, quem liberi populi, quem stipēdiarij, quem negotiatores, quem publicani, quem uniuersa ciuitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, qui famem, qui mortem effugerunt, omni cruciatu dignissimum putant: cui non apud senatum, non apud ullum ordinem, non apud equites R. non in urbe, non in Italia maximorum scelerum uenia ulla ad ignoscendum dari possit: qui se ipsum oderit, qui metuat omnes: qui suam caussam nemini committere audeat: qui se ipsum condemnet. numquam ego sanguinem expetiui tuum, numquam illud extremum, quod posset esse improbus & probis commune, supplicium legis, ac iudicij: sed abiectum, contemptum, despectum a ceteris, a te ipso desperatum, & relictum, circumspectantem omnia, quicquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine uoce, sine libertate, sine auctoritate, sine ulla specie consulari, horrentem, trementem, adulantem omnibus uidere te uolui; uidi. quare, si tibi euenerit, quod metuis ne accidat: equidem non moleste feram. sin id tardius forte fiet: fruar tamen tua indignitate; nec minus libenter metuentem uidebo, ne reus fias, quam reum; nec minus laetabor, cum te semper sordidum, quam si paullisper sorditatum uiderem.

PRO T. ANNIO MILONE.

ORATIO XXXVIII.

E TSI *uereor, iudices, ne turpe sit, pro fortissimo uiro dicere incipientem, timere; minimeq. deceat, cum T. Annius Milo ipse magis de reip. salute, quam de sua perturbetur, me ad eius caussam parem animi magnitudinem afferre non posse: tamen haec noui iudicij noua forma terret oculos: qui, quocumque inciderint, ueterem consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum requirunt. non enim corona consessus uester cinctus est, ut solebat; non usitata frequentia stipati sumus. nam illa praesidia, quae pro templis omnibus cernitis, & si contra uim collocata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, ut in foro, & iudicio, quamquam praesidijs salutaribus, & necessarijs septi sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. quae si opposita Miloni putarem, cederem tempori, iudices, nec inter tantam uim armorum existimarem oratori locum esse. sed me recreat, & reficit Cn. Pompeij, sapientissimi, & iustissimi uiri, consilium: qui profecto nec iustitiae suae putaret esse, quem reum sententijs iudicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiae, temeritatem concitatae multitudinis auctoritate publica armare. quamobrem illa arma, centuriones, cohortes non periculum nobis, sed praesidium denunciant, neque solum ut quieto, sed etiam*

ut

ut magno animo simus, hortantur; neque auxilium modo defensioni meae, uerum etiam silentium pollicentur. reliqua uero multitudo, quae quidem est ciuium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undique intuentes ex hoc ipso loco cernitis, unde aliqua pars fori adspici potest, & huius exitum iudicij exspectantes, non cum uirtuti Milonis fauet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Vnum genus est aduersum, infestumq. nobis, eorum, quos P. Clodij furor rapinis, & incendijs, & omnibus exitijs publicis pauit: qui hesterna etiam concione incitati sunt, ut uobis uoce praeirent, quid iudicaretis. quorum clamor, si quis forte fuerit, admonere uos debebit, ut eum ciuem retineatis, qui semper genus illud hominum, clamoresq. maximos pro uestra salute neglexit. Quamobrem adeste animi, iudices, & timorem, si quem habetis, deponite. nam si umquam de bonis, & fortibus uiris, si umquã de bene meritis ciuibus potestas uobis iudicandi fuit; si denique umquam locus amplissimorum ordinũ delectis uiris datus est, ubi sua studia erga fortes, & bonos ciues, quae uultu, & uerbis saepe significassent, re, & sententijs declararent: hoc profecto tẽpore eã potestatẽ omnẽ uos habetis, ut statuatis, utrum nos, qui semper uestrae auctoritati dediti fuimus, semper miseri lugeamus; an, diu uexati a perditissimis ciuibus, aliquando per uos, ac uestram fidem, uirtutem, sapiẽtiamq. recreemur. quid enim nobis duobus, iudices, laboriosus? quid magis solicitum, magis exercitũ

dici,

dici, aut fingi potest? qui spe amplissimorum praemiorum ad remp. adducti, metu crudelissimorum exitiorum carere non possumus. & quidem ceteras tempestates, & procellas in illis dũtaxat fluctibus concionum semper putaui Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra improbos senserat: in iudicio uero, & in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi uiri iudicarent, numquam existimaui spem ullam esse habituros Milonis inimicos ad eius non salutem modo extinguendam, sed etiam gloriam per tales uiros infringendam. quamquam in hac caussa, iudices, T. Annij tribunatu, rebus omnibus pro salute reip. gestis, ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis uideritis insidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis multa propter praeclara in remp. merita condonetis: nec postulaturi, ut, si mors P. Clodij salus uestra fuerit, iccirco eam uirtuti Milonis potius, quam populi R. felicitati assignetis: sed si illius insidiae clariores hac luce fuerint, tũ denique obsecrabo, obtestaborq. uos, iudices, si cetera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia telisq. uitam ut impune liceat defendere. sed ante quam ad eam orationem uenio, quae est propria nostrae quaestionis, uidentur ea esse refutanda, quae in senatu saepe ab inimicis, ab improbis saepe iactata sunt, & in concione etiam paullo ante ab accusatoribus: ut, omni errore sublato, rem plane, quae uenit in iudicium, uidere possitis. Negant intueri lucem fas esse ei, qui a se hominem

minem

minem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quae primum iudicium de capite uidit M. Horatij. fortissimi uiri: qui, nondum libera ciuitate, tamen populi R. comitijs liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur. an est quisquam, qui hoc ignoret, cum de homine occiso quaeratur, aut negari solere omnino esse factum, aut, recte, ac iure factum esse, defendi? nisi uero existimatis dementem P. Africanum fuisse; qui cum a C. Carbone tribuno pl. in concione seditiose interrogaretur, quid de Ti. Gracchi morte sentiret, respondit, iure caesum uideri. neque enim posset aut Ahala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me consule senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset. itaque hoc iudices, non sine caussa fictis fabulis doctissimi hominis memoriae prodiderunt, eum, qui patris ulciscendi caussa matrem necauisset, uariatis hominum sententijs, non solum diuina, sed etiam deae sapientissimae sententia liberatum. quod si duodecim tabulae nocturnum furem quoquo modo, diurnum autẽ, si se telo defenderit, interfici impune uoluerunt: quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum uideat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem de ipsis porrigi legibus? atqui si tempus est ullum iure hominis necandi, quae multa sunt, certe illud est non modo iustum, uerum etiam necessarium, cum ui uis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus mil. in exercitu

C. Ma-

C. Marij, propinquus eius imperatoris, interfectus ab eo est, cui uim afferebat. facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter, maluit. atque hunc ille uir summus, scelere solutum, periculo liberauit. Insidiatori uero, et latroni quae potest afferri iniusta nex? quid comitatus nostri, quid gladij uolunt? quos habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. est enim haec, iudices, non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus; ut, si uita nostra in aliquas insidias, si in uim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expedienda salutis. silent enim leges inter arma, nec se expectari iubent, cum ei, qui expectare uelit, ante iniusta poena luenda sit, quam iusta repetenda. etsi persapiēter, & quodam modo tacite dat ipsa lex potestatem defendendi: quae non modo hominem occidi, sed esse cū telo hominis occidendi caussa uetat: ut, cum caussa, non telum, quaereretur, qui sui defendendi caussa telo esset usus, non hominis occidendi caussa habuisse telū iudicaretur. Quapropter hoc maneat in caussa, iudices: non enim dubito, quin probaturus sim uobis defensionem meam, si id memineritis, quod obliuisci nó potestis, insidiatorem, iure interfici posse. Sequitur illud, quod a Milonis inimicis saepissime dicitur, caedē, qua P. Clodius occisus est, senatū iudicasse cōtra rēp. esse factam. Illam uero senatus non sententijs suis solum,

lum, sed etiam studijs comprobauit. quoties enim est illa caussa a nobis acta in senatu? quibus assensionibus uniuersi ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentissimo senatu quattuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis caussam non probarent? declarát huius ambusti tribuni pl. illae intermortuae conciones, quibus quotidie meam potentiam inuidiose criminabatur, cum diceret, senatú, non quod sentiret, sed quod ego uellem, decernere. quae quidem si potentia est appellanda potius, quam propter magna in remp. merita mediocris in bonis caussis auctoritas, aut propter officiosos labores meos non nulla apud bonos gratia; appelletur ita sane, dummodo ea nos utamur pro salute bonorum contra amentiá perditorum. Hanc uero quaestionem, etsi non est iniqua, numquam tamen senatus constituendam putauit. erát enim leges, erant quaestiones uel de caede, uel de ui; nec tantum maerorem, ac luctú senatui mors P. Clodij afferebat, ut noua quaestio constitueretur. cuius enim senatui de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas esset erepta, de eius interitu, quis potest credere, senatum iudicium nouum constituendum putasse? cur igitur incendium curiae, oppugnationem aediú M. Lepidi, caedem hanc ipsam contra remp. senatus factam esse decreuit? quia nulla uis umquam est in libera ciuitate suscepta inter ciues non contra remp. non enim est ulla defensio contra uim umquam optanda, sed non numquam est necessaria. nisi uero aut ille dies, in quo Ti. Gracchus est caesus, aut

ille,

ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiamsi a rep. remp. tamen non uulnerarunt. itaque ego ipse decreui, cum caedem in Appia factam esse constaret, non eum, qui se defendisset, contra remp. fecisse; sed, cum inesset in re uis, & insidiae, crimen iudicio reseruaui, rem notaui. quod si per furiosum illum tribunum senatui, quod sentiebat, perficere licuisset; nouam quaestionem nunc nullam habe remus. decernebat enim, ut ueteribus legibus tantummodo extra ordinem quaereretur. diuisa sententia est, postulante nescio quo. nihil enim necesse est omnium flagitia proferre. sic reliqua auctoritas sena tus empta intercessione sublata est. At enim Cn. Pompeius rogatione sua & de re, & de caussa iudicauit. tulit enim de caede, quae in Appia uia facta esset, in qua P. Clodius occisus fuit. quid ergo tulit? nempe, ut quaereretur. quid porro quaerendum est? factum ne sit? at constat. a quo? at patet. uidit etiã, in confessione facti iuris tamen defensionem suscipi posse. quod nisi uidisset, posse absolui eum, qui fateretur: cum uideret nos fateri, neque quaeri umquam ius sisset, nec uobis tam salutarem hanc in iudicando litteram, quam illam tristem, dedisset. mihi uere Cn. Pompeius non modo nihil grauis contra Milonem iu dicasse, sed etiam statuisse uidetur, quid uos in iudicando spectare oporteret. nam qui non poenam confes sioni, sed defensionem dedit, is caussam interitus quaerendam, non interitum, putauit. Iam illud dicet ipse profecto; quod sua sponte fecit, Publio ne Clodio

tribuendum putet, an tempori? domi suae nobilissimus uir, senatus propugnator, atque illis quidem tẽporibus paene patronus, auunculus huius nostri iudicis, fortissimi uiri, Catonis, tribunus pl. M. Drusus occisus est. nihil de eius morte populus consultus, nulla quaestio decreta a senatu est. Quantum luctum in hac urbe fuisset, a nostris patribus accepimus, cum P. Africano, domi suae quiescenti, illa nocturna uis esset illata? quis tum non gemuit? quis non arsit dolore? quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, eius ne necessariam quidem exspectatam esse mortem? num igitur ulla quaestio de Africani morte lata est? certe nulla. quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obscuri necantur. intersit inter uitae dignitatem summorũ, atque infirmorum: mors quidem illata per scelus iisdem poenis teneatur, & legibus. nisi forte magis erit parricidia, si quis consularem patrem, quam si quis humilem necauerit: aut eo mors atrocior erit P. Clodij, quod is in monumentis maiorum suorum sit interfectus. hoc enim saepe ab istis dicitur. perinde quasi Appius ille Caecus uiam munierit, non qua populus uteretur, sed ubi impune sui posteri latrocinarentur. itaque in eadem ista Appia uia cum ornatissimum equitem R. M. Papirium occidisset, non fuit illud facinus puniendum. homo enim nobilis in suis monumentis equitem R. occiderat. nunc eiusdem Appiae nomen quantas tragoedias excitat. quae cruentata antea caede honesti, atque innocẽtis uiri silebatur, eadem nunc crebro usurpatur, postea

stea quam latronis, & parricidae sanguine imbuta est. Sed quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clodij, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta est confitenti sica de manibus. caruit foro postea Pompeius caruit senatu, caruit publico: ianua se, ac parietibus, non iure legum, iudiciorumq. texit. num quae rogatio lata, num quae noua quaestio decreta est? atqui si res, si uir, si tempus ullum dignum fuit, certe haec in illa caussa summa omnia fecerunt. insidiator erat in foro collocatus, atque in uestibulo ipso senatus: e uiro autem mors parabatur, cuius in uita nitebatur salus ciuitatis: eo porro reip. tempore, quo si unus ille occidisset, non haec solum ciuitas, sed gentes omnes concidissent. nisi forte, quia perfecta res non est, non fuit punienda. perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus uindicentur. minus dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum certe nihilo minus. Quoties ipse, iudices, ex P. Clodij telis, & ex cruentis eius manibus effugi. ex quibus si me non mea, uel reip. fortuna seruasset; quis tandem de interitu meo quaestionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmet ipsos cum P. Clodio conferre audeamus. tolerabilia fuerunt illa: P. Clodij mortem aequo animo nemo ferre potest: luget senatus: maeret equester ordo: tota ciuitas confecta senio est: squalent municipia: afflictantur coloniae: agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum ciuem desiderant. Non fuit

ea caussa, iudices, non fuit, cur sibi censeret Pompeius quaestioné ferendá: sed homo sapiens, & alta quadá mente praeditus, multa uidit; fuisse sibi illum inimicú, familiarem Miloné: in communi omnium laetitia si etiam ipse gauderet, timuit, ne uideretur infirmior fides reconciliatae gratiae. multa etiam alia uidit, sed illud maxime; quamuis atrociter ipse tulisset, uos tamen fortiter iudicaturos: itaque delegit e florentissimis ordinibus ipsa lumina. Neque uero, quod non nulli dictitant, secreuit in iudicibus legendis amicos meos: neque enim hoc cogitauit uir iustissimus, neque in bonis uiris legendis id assequi potuisset, etiam si cupisset. non enim mea gratia familiaritatibus continetur; quae late patere non possunt; propterea quod consuetudines uictus non possunt esse cum multis; sed, si quid possumus, ex eo possumus, quod resp. nos coniunxit cum multis: ex quibus ille cum optimos uiros legeret, idq. maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei. quod uero te, L. Domiti, huic quaestioni praeesse maxime uoluit, nihil quaesiuit aliud, nisi iustitiam, grauitatem, humanitatem, fidem: tulit, ut consularem necesse esset; credo, quod principum munus esse ducebat, resistere & leuitati multitudinis, & perditorum temeritati: ex consularibus te creuit potissimum: dederas enim, quam contemneres populares insanias, iam ab adolescentia documenta maxima. Quamobrem, iudices, ut aliquádo ad caussam crimenq. ueniam; si neque omnis confessio facti est inusitata

usitata: neque de caussa quidquam nostra aliter, ac nos uellemus a senatu iudicatum est; & lator ipse legis, cum esset controuersia nulla facti, iuris tamen disceptationem esse uoluit; & electi iudices, & isti praepositus quaestioni, qui haec iuste sapienterq. discerptet: reliquum est, iudices, ut nihil iam aliud quaerere debeatis, nisi utri insidias fecerit: quod quo facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam uobis dum breuiter expono, quaeso diligenter attendite. P. Clodius cum statuisset omni scelere in praetura uexare remp. uideretq. ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses praetura gerere posset, qui non honoris grandum spectaret, ut ceteri, sed & L. Paullum collegam effugere uellet, singulari uirtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quaereret, subito reliquit annum suum, seq. in annum proximum transtulit, non religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad praeturam gerendam, hoc est ad euertendam remp. plenum annum, atque integrum. occurrebat, mancam ac debilem praeturam suam futuram consule Milone: eum porro summo consensu populi R. consulem fieri uidebat: contulit se ad eius competitores, sed ita, totam ut petitionem ipse solus, etiam inuitis illis, gubernaret, tota ut comitia suis, ut dictitabat, humeris sustineret. conuocabat tribus: se interponebat: coloniam nouam, delectum perditissimorum scribebat ciuium. quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies conualescebat. ubi uidit homo ad omnes facinus para

tissimus fortissimum uirum, inimicissimum suum, certissimum consulem, idq. intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragijs populi R. saepe esse declaratum: palam agere coepit, & aperte dicere, occidendum Milonem: seruos agrestes, & barbaros. quibus siluas publicas depopulatus erat, Etruriamq. uexarat, ex Apennino deduxerat, quos uidebatis. res erat minime obscura: etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, uitam posse. significauit hoc saepe in senatu, dixit in concione. quin etiam Fauonio, fortissimo uiro, quaerenti ex eo, qua spe fureret Milone uiuo, respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum. quam uocẽ eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit. interim cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter sollemne, legitimum, necessarium, ante diem III. kal. Febr. Miloni esse Lanuuium, ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuuij Milo; Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret: atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua eius furor desideratus est, quae illo ipso die habita est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris locum tempusq. uoluisset, numquam reliquisset. Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domum uenit: calceos, & uestimenta mutauit: paullisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum iam Clodius, siquidem eo die Romam

uenturus

uenturus erat, redire potuisset. obuiam fit ei Clodius expetitus, in equo nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Graecis comitibus, ut solebat, sine uxore, quod numquam fere; cum hic insidiator, qui iter illud ad caedem faciendam apparasset, cum uxore ueheretur in rheda, penulatus, uulgi magno impedimento ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumq. comitatu. fit obuiam Clodio ante fundum eius hora fere undecima, aut non multo secus. statim complures cũ telis in hunc faciunt de loco superiore impetum: aduersi rhedarium occidunt. cum autem hic de rheda, reiecta penula, desiluisset, seq. acri animo defenderet: illi, qui erant cum Clodio, gladijs eductis partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur, partim, quod hunc iam interfectum putarent, caedere incipiunt eius seruos, qui post erant. ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & praesentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum ad rhedam pugnari uiderent, & domino succurrere probiberentur, Milonemq. occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent; fecerunt id serui Milonis, (dicam enim non deiurãdi criminis caussa, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque praesente domino, quod suos quisque seruos in tali re facere uoluisset. Haec sicut exposui, ita gesta sunt, iudices: insidiator superatus; ui uicta uis, uel potius oppressa uirtute audacia est. nihil dico, quid resp. consecuta sit; nihil, quid uos; nihil, quid omnes boni: nihil sane id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem seruare

potuerit, quin una remp. uosq. seruaret. si id iure non posset, nihil habeo, quod defendam. sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa praescripsit, ut omnem semper uim, quacũque ope possent, a corpore, a capite, a uita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbum iudicare, quin simul iudicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut uestris sententijs esse pereundum. quod si ita putasset, certe optabilius Miloni fuit, dare iugulum P. Clodio non semel ab illo, neque tum primum petitum, quam iugulari a uobis, quia se illi non iugulandum tradidisset. sin hoc nemo uestrum ita sentit: illud iam in iudicium uenit, non, occisus ne sit, quod fatemur; sed iure, an iniuria; quod multis antea in caussis iam quaesitũ est. insidias factas esse constat; & id est, quod senatus contra remp. factum iudicauit: ab utro factae sint, incertum est: de hoc igitur, latum est, ut quaereretur. ita & senatus rem, non hominem, notauit: & Pompeius de iure, non de facto, quaestionem tulit. num quid igitur aliud in iudicium uenit, nisi uter utri insidias fecerit? profecto nihil. si hic illi, ut ne sit impune; si ille huic, tum nos scelere soluamur. quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnam ei caussam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. itaque illud Cassianum, Cui bono fuerit, in his personis ualeat: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem,

dem, improbi saepe paruo. atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequabatur, non modo ut praetor esset, non eo consule, quo sceleris nihil facere posset; sed etiam ut ijs consulibus praetor esset, quibus si non adiuuantibus, ut conniuentibus certe sperasset se posse rép. eludere in illis suis cogitatis furoribus, cuius illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur, &, si uellent, fortasse uix possent frangere hominis sceleratissimi corroboratam iam uetustate audaciam. An uero, iudices, uos soli ignoratis, uos hospites in hac urbe uersamini, uestrae peregrinãtur aures, neque in hoc peruagato ciuitatis sermone uersantur, quas ille leges (si leges nominandae sunt, ac non faces urbis, & pestes reip.) fuerit impositurus nobis omnibus, atque inusturus? Exhibe, quaeso, Sexte Clodi, exhibe librariũ illud legum uestrarum, quod te aiũt eripuisse e domo, et ex medijs armis, turbaq. nocturna, tanquã Palladiũ, sustulisse, ut praeclarum inde munus, ac instrumentum tribunatus ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatũ gereret, deferre posses. et adspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat, cũ omnia omnibus minabatur. mouet me quippe lumẽ curiae. quid? tu me iratũ, Sexte, putas tibi? cuius tu inimicissimum multo crudelius etiã punitus es, quam erat humanitatis meae postulare. tu P. Clodij cruentum cadauer eiecisti domo, tu in publicum eiecisti, tu spoliatum imaginibus, exequijs, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum,

tum,

tum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. quam rem etsi necessario fecisti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certe non debeo. P. Clodij praeturam non sine maximo rerum nouarum motu proponi solitam esse uidebatis; nisi esset is consul, qui eam auderet, possetq. confringere. eum Milonem esse cum sentiret uniuersus populus R. quis dubitaret suffragio suo se metu, periculo remp. liberare? at non, P. Clodio mortuo, usitatis iam rebus obnitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. singularis illa huic uni concessa gloria, quae quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, iam morte Clodij cecidit. uos adepti estis, ne quem ciuem metueretis: hic exercitationem uirtutis, suffragationem consulatus, fontem perennẽ gloriae suae perdidit. itaque Milonis consulatus, qui uiuo Clodio labefactari non poterat, mortuo denique tentari coeptus est. non modo igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodij mors Miloni. At ualuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor iniuriae, punitor doloris sui. Quid, si haec, non dico maiora fuerunt in Clodio, quam in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid uultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suae gloriae, praeter hoc ciuile odiũ, quo omnes improbos odimus? ille, erat, ut odisset primum defensorem salutis meae, deinde uexatorem furoris, domitorem armorum suorum, postremo etiam accusatorem suum. reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad uixit,

quo

quo tandẽ animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium illius, & in homine iniusto quam etiam iustum esse? reliquum est, ut iam illum natura ipsius, consuetudoq. defendat, hunc autem haec eadem coarguant. Nihil per uim umquam Clodius, omnia per uim Milo. quid ergo, iudices? cum, maerentibus uobis, urbe cessi, non seruos, non arma, non uim intentauit? quae fuisset igitur caussa restituendi mei, nisi fuisset iniusta eijciendi? diem mihi, credo, dixerat, multam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. & mihi, iudices, in caussa aut uestra mala, aut mea praeclarissima etiã iudicium timendum fuit? seruorum, & egentium ciuium, & facinorosorum armis meos ciues, meis cõsilijs periculisq. seruatos, pro me obijci nolui. uidi enim, uidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen & ornamentum reip. paene interfici, seruorum manu, cum mihi adesset: qua in turba C. Vibienus senator, uir optimus, cum hoc cum esset una, ita est multatus, ut uitam amiserit. itaque quando illius postea sica illa, quam a Catilina acceperat, conquieuit? haec intentata nobis est: huic ego uos obijci pro me non sum passus: haec insidiata Pompeio est: haec istam Appiam uiam, monumentum sui nominis, nece Papirij cruentauit: haec eadem longo interuallo conuersa rursus est in me: nuper quidem, ut scitis, me ad Regiam paene confecit. Quid simile Milonis? cuius uis omnis haec semper fuit, ne P. Clodius, cum in iudicium detrahi non posset, ui oppressam ciuitatem teneret. quem si interficere uoluisset,

quantae,

quantae, quoties occasiones, quam praeclarae fuerũt? potuit ne, cum domum, ac deos penates suos illo oppugnante defenderet, iure se ulcisci? potuit ne ciue egregio, & uiro fortissimo, P. Sextio, collega suo, uulnerato? potuit ne Fabricio, uiro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulso, crudelissima in foro caede facta? potuit ne L. Caecilij, iustissimi fortissimiq. praetoris, oppugnata domo? potuit ne illo die, cum est lata lex de me, cum totius Italiae concursus, quem mea salus concitarat, facti illius gloriam libens agnouisset, ut, etiamsi id Milo fecisset, cuncta ciuitas eam laudem pro sua uindicaret? atqui erat id temporis clarissimus, & fortissimus consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator senatus, defensor uestrae uoluntatis, patronus illius publici cõsensus, restitutor salutis meae; septem praetores, octo tribuni pl. illius aduersarij, defensores mei; Cn. Pompeius, auctor & dux mei reditus, illius hostis: cuius sententiam senatus omnis de salute mea grauissimam & ornatissimam secutus est: qui populum R. cohortatus est: qui, cum de me decretum Capuae fecisset, ipse cunctae Italiae cupienti, et eius fidem imploranti signum dedit, ut ad me restituendam Romam cõcurrerent. omnia tum denique in illum odia ciuium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemisset, nõ de impunitate eius, sed de praemijs cogitaretur. tamẽ se Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad uim numquam uocauit. Quid? priuato Milone, & reo ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium

peium pro Milone dicentem impetus factus est; quae tum non modo occasio, sed etiam caussa illius opprimendi fuit? Nuper uero, cum M. Antonius summã spem salutis bonis omnibus attulisset, grauissimamq. adolescens nobilissimus reip. partem fortissime suscepisset, atque illam belluam, iudicij laqueos declinantem, iam irretitam teneret; quis locus, quod tempus illud, dij immortales, fuit? cum se ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset, magnum Miloni fuit conficere illam pestem nulla sua inuidia, Antonij uero maxima gloria. Quid? comitijs in campo quoties potestas fuit? cum ille ui in septa irruisset, gladios distringendos, lapides iaciendos curasset, dein subito, uultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, uos & omnes boni uota faceretis, ut Miloni uti uirtute sua liberet. Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc uoluit cum aliquorum querela; quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitauit occidere? praesertim, iudices, cum honoris amplissimi contentio, & dies comitiorum subesset. quo quidem tempore (scio enim, quam timida sit ambitio, quantaque, & quam sollicita cupiditas cõsulatus) omnia, non modo quae reprehendi palam, sed etiam quae obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus, ora omnium, atque oculos intuemur. nihil enim est tã molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam uoluntas erga nos, sensusq. ciuium: qui non modo improbitati

probitati

probitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis saepe fastidiunt. hunc diem igitur campi speratum, atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus & facinus prae se ferens, & confitens, ad illa augusta centuriarum auspicia ueniebat? quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audaciae est, iudices, quis ignorat maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? in utro igitur haec fuit? in Milone, qui etiam nunc reus est facti aut praeclari, aut certe necessarij; an in Clodio, qui ita iudicia, poenamq. contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret? Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te, Q. Petilli, appello, optimum, & fortissimum ciuem: te, M. Cato, testor: quos mihi diuina quaedam sors dedit iudices: uos ex M. Fauonio audistis, Clodium sibi dixisse, & audistis uiuo Clodio, periturum Milonem triduo: post diem tertium gesta res est, quam dixerat. cum ille nõ dubitaret aperire, quid cogitaret; uos potestis dubitare, quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modo. dictatoris Lanuuini stata sacrificia nosse, negotij nihil erat: uidit necesse esse Miloni proficisci Lanuuiũ illo ipso, quo profectus est, die: itaque anteuertit. at quo die? quo, ut ante dixi, insanissima cócio ab ipsius mercenario tribuno pl. est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperaret, nunquam

quam reliquisset. ergo illi ne caussa quidem itineris, etiam caussa manendi; Miloni nulla facultas maneu di, exeundi non caussa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid, si, ut ille sciuit Milonem fore eo die in uia, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? primum quaero, qui scire potuerit? quod uos idem in Clodio quaerere non potestis. ut enim neminem aliū, nisi T. Patinam, familiarissimam suum, rogasset, scire potuit illo ipso die Lanuuij a dictatore Milone prodi flaminem necesse esse. sed erant permulti alij, ex quibus id facillime scire posset, omnes scilicet Lanuuini. Milo de Clodij reditu unde quaesiuit? quaesierit sane. uidete, quid uobis largiar. seruum etiam, ut Arrius, meus amicus, dixit, corruperit. legite testimonia testium uestrorum. dixit C. Cassinius, cognomento Schola, Interamnis, familiaris meus, & idem comes P. Clodij, cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora Interamnae fuerat, & Romae, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse, sed subito ei esse nunciatum, Cyrum architectum esse mortuum; itaque Romam repente constituisse proficisci. dixit hoc comes item P. Clodij, C. Clodius, uidete, iudices, quantae res his testimonijs sunt confectae. primum certe liberatur Milo, non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in uia Clodio, quippe qui ei obuius futurus omnino non erat. deinde (non enim uideo, cur non meum agam negotium) scitis, iudices, fuisse; qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu caedem esse factam, consilio uero maioris

alicuius

alicuius. uidelicet me latronem, ac sicarium abiecti homines, & perditi describebant. iacent suis testibus ij, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro auditum esset, rediturum fuisse. respiraui: liberatus sum: non uereor, ne, quod ne suspicari quidem potuerim, uidear id cogitasse. nunc persequar cetera. nam occurrit illud. ut Clodius quidem de insidijs cogitauit, quoniam fuit in Albano mansurus: si quidem exiturus ad caedem e uilla non fuisset. uideo enim illum, qui dicitur de Cyri morte nunciasse, non id nunciasse, sed Milonem appropinquare. nam quid de Cyro nunciaret, quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? una fui, testamentum simul obsignaui cum Clodio: testamentum autem palam fecerat; & illum heredem, & me scripserat. quem pridie hora tertia animam afflantem reliquisset, eum mortuum postridie hora decima ei nunciabatur? age, sit ita factum: quae caussa, cur Romam properaret? cur in noctem se conijceret? quid afferebat festinationem? quod heres erat? primum erat nihil, cur properato opus esset: deinde, si quid esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset, amitteret autem, si postridie mane Romam uenisset? atque ut illi nocturnus ad urbem aduentus uitandus potius, quam expetendus fuit: sic Miloni, cum insidiator esset, si illum ad urbem noctu accessurum sciebat, subsistendum, atque exspectandum fuit. noctu, inuidioso, & pleno latronum in loco occidisset. nemo ei neganti non credidisset, quem esse omnes saluum etiam

confitentem

confitentem uolunt. sustinuisset hoc crimen primum ipse ille latronum occultator & receptator locus, dũ neque muta solitudo indicasset, neque caeca nox ostendisset Milonem: deinde, ubi multi ab illo uiolati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam haec timentes in suspicionem caderent, tota denique rea citaretur Etruria. atque illo die certe Aricia rediẽs diuertit Clodius ad Albanum. quod nisi sciret illum Milo Ariciae fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiamsi Romam illo die reuerti uellet, ad uillam suam, quae uiam tangeret, diuersurum. cur neque ante occurrit, ne in uilla resideret: nec eo in loco subsedit, quo ille noctu uenturus esset? Video adhuc constare omnia, iudices; Miloni etiam utile fuisse, Clodium uiuere; illi ad ea, quae concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse; odium illius in hunc acerbissimum, in illum huius nullum; consuetudinem illius perpetuam in ui inferenda, huius tantum in repellenda; mortem ab illo denunciatam palam Miloni, & praedictam, nihil unquam auditum ex Milone; profectionis huius diem illi notum, reditum illius huic ignotum fuisse; huius iter necessarium, illius etiam potius alienum; hunc prae se tulisse, illo die Roma exiturum, illum eo die se dissimulasse rediturum; hunc nullius rei mutasse consilium, illum caussam mutandi consilij finxisse; huic, si insidiaretur, nocte prope urbem exspectandum, illi, etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum. Videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias ille ipse, ubi

congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. id uero, iudices, etiam dubitandum, & diutius cogitandum est? ante fundum Clodij: quo in fundo propter insanas illas substructiones facile mille hominum uersabatur ualentium. atqui excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam caussam eum locum ad pugnam potissimum delegerat. an in eo loco potius exspectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitarat? res loquitur, iudices, ipsa; quae semper ualet plurimum. si haec non gesta audiretis, sed picta uideretis: tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali; cum alter ueheretur in rheda penulatus, una sederet uxor. quid horum non impeditissimum? uestitus, an uehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam, cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore paene constrictus esset? Videte nunc illum, primum egredientem e uilla subito: cur uesperi? quid necesse est tarde? quid conuenit, praesertim id temporis? diuertit in uillam Pompeij: Pompeium ut uideret? sciebat in Alsiensi esse procul inde: uillam ut perspiceret? millies in ea fuerat. quid ergo erat morae, & tergiuersationis? dum hic ueniret, locum relinquere noluit. Age, nunc iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore, tum sine ea: numquam non in rheda, tum in equo: comites Graeculi, quocumque ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui numquam, tum casu pueros

symphoniacos uxoris ducebat; & ancillarum greges. ille, qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut uirum a uiro lectum esse diceres. Cur igitur uictus est? quia non semper uiator a latrone, non numquam etiam latro a uiatore occiditur: quia quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in uiros. nec uero sic erat umquam non paratus Milo contra illum, ut non satis fere esset paratus. semper ille, & quantum interesset P. Clodij se perire, & quanto illi odio esset, & quantum ille auderet, cogitabat: quamobrem uitam suam, quam maximis praemijs propositam, & paene addictam sciebat, numquam in periculum sine praesidio, & sine custodia prouehebat. adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martemq. communem, qui saepe spoliantem iam, & exultantem euertit, & perculit ab abiecto. adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis: qui cum a tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de eius extremis comitibus cogitauit: in quos incensos ira, uitamq. domini desperantes cum incidisset, haesit in ijs poenis, quas ab eo serui fideles pro domini uita expetiuerunt. Cur igitur eos manumisit? metuebat scilicet, ne indicaretur, ne dolorem perferre non possent, ne tormentis cogerentur, occisum esse a seruis Milonis in Appia uia P. Clodium, confiteri. quid opus est tortore? quid quaeris? occiderit ne? occidit. iure, an iniuria? nihil ad tortorem: facti enim in equuleo quaestio est, iuris in iudicio. quod

igitur in caussa quaerendum est, id agamus: hoc, quod tormentis inuenire uis, id fatemur. manu uero cur miserit, si id potius quaeris, quam cur parum amplis affecerit praemijs: nescis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter, & fortiter, M. Cato, dixitq. in turbulenta concione, quae tamen huius auctoritate placata est; non libertate solum, sed etiam omnibus praemijs dignissimos fuisse, qui domini caput defendisset. quod enim praemium satis magnum est tam beneuolis, tam bonis, tam fidelibus seruis, propter quos uiuit? etsi id quidem non tanti est, quam quod propter eosdem non sanguine, & uulneribus suis crudelissimi inimici mentem, oculosq. satiauit. quos nisi manumisisset, tormentis etiam dedendi fuerunt, conseruatores domini, ultores sceleris, defensores necis. hic uero nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quam, etiam si quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum praemium persolutum. Sed quaestiones urgent Milonem, quae sunt habitae nunc in atrio Libertatis, quibusnam de seruis? rogas? de P. Clodij. quis eos postulauit? Appius. quis produxit? Appius. unde? ab Appio. dij boni, quid potest agi seuerius? de seruis nulla quaestio est in dominum, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. proxime deos accessit Clodius, propius, quam tum, cum ad ipsos penetrarat; cuius de morte tamquam de caerimonijs uiolatis quaeritur. sed tamen maiores nostri in

dominum

dominum de ſeruo quaeri noluerunt; non quia non poſſet uerum inueniri, ſed quia uidebatur indignum eſſe, & domini morte ipſa triſtius. in reum de ſeruis accuſatoris cum quaeritur, uerum inueniri poteſt? Age uero, quae erat, aut qualis quaeſtio? heus ubi Ruſcio, ubi Caſca? Clodius inſidias fecit Miloni? fecit: certa crux. nullas fecit: ſperata libertas. quid hac quaeſtione certius? ſubito arrepti in quaeſtionem, tamen ſeparantur a ceteris, & in arcas conijciuntur, ne quis cum ijs colloqui poſſit. hi centum dies penes accuſatorem cum fuiſſent, ab eo ipſo accuſatore producti ſunt. quid hac quaeſtione dici poteſt integrius? quid incorruptius? quod ſi non dum ſatis cernitis, cum res ipſa tot, tam claris argumentis, ſignisq. luceat, pura mente, atque integra Milonem, nullo ſcelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conſcientia exanimatum, Romam reuertiſſe: recordamini, per deos immortales, quae fuerit celeritas reditus eius, qui ingreſſus in forum ardente curia, quae magnitudo animi, qui uultus, quae oratio. neque uero ſe populo ſolū, ſed etiam ſenatui tradidit; neque ſenatui modo, ſed etiam publicis praeſidijs, & armis; neque his tantum, uerum etiam eius poteſtati, cui ſenatus totam remp. omnem Italiae pubem, cuncta populi R. arma commiſerat: cui ſe numquam profecto tradidiſſet, niſi cauſſae ſuae confideret; praeſertim omnia audienti, magna metuenti, multa ſuſpicanti, non nulla credenti. Magna uis eſt conſcientiae, iudices, & magna in

utranque partem, ut neque timeant, qui nihil commiserint; & poenam semper ante oculos uersari putent, qui peccarint: Neque uero sine ratione certa, caussa Milonis semper a senatu probata est. uidebant enim sapientissimi homines facti rationem, praesentiam animi, defensionis constantiam. An uero obliti estis, iudices, recenti illo nuncio necis Clodianae non modo inimicorum Milonis sermones, & opiniones, sed non nullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam esse rediturum? siue enim illud animo irato, ac percito fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur eum tanti mortem P. Clodij putasse, ut aequo animo patria careret, cum sanguine inimici explesset odium suum; siue etiam illius morte patriam liberare uoluisset; non dubitaturum fortem uirum, quin, cum suo periculo salutem reip. attulisset, cederet aequo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis haec fruenda relinqueret, quae ipse seruasset. Multi etiam Catilinam, atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriae faciet. miseros interdum ciues optime de rep. meritos: in quibus homines non modo res praeclarissimas obliuiscuntur, sed etiam nefarias suspicātur. ergo illa falsa fuerunt: quae certe uera extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honeste uereq. defendere. Quid, quae postea sunt in eum congesta, quae quamuis etiam mediocrium delictorum conscientiam perculissent, ut sustinuit dij immortales? sustinuit? immo uero ut con-

contempsit, ac pro nihilo putauit? quae neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus uir, negligere potuisset. Scutorum, gladiorum, frenorum. sparorum, pilorumq. etiam multitudo deprehendi posse indicabatur: nullum in urbe uicum, nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in uillam Ocriculanam deuecta Tiberi: domus in cliuo Capitolino scutis referta; plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. haec non delata solum, sed paene credita; nec ante repudiata; quam quaesita, Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeij; sed dicam, ut sentio, indices. nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt, ij, quibus tota commissa est resp. quin etiam audiendus sit Popa Licinius nescio quis de circo Maximo. seruos Milonis, apud se ebrios factos, sibi confessos esse, de interficiendo Cn. Pompeio coniurasse; deinde postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne indicaret; Pompeio in hortos nunciauit. arcessor in primis. de amicorum sententia rem defert ad senatum. non poteram in illius mei, patriaeq. custodis tanta suspicione non metu exanimari: sed mirabar tamen credi Popae, ebriosorum confessionem seruorum audiri, uulnus in latere, quod acu punctum uideretur, pro ictu gladiatoris putari. uerum etiam, ut intelligo, cauebat magis Pompeius, quam timebat, non ea solum, quae timenda erant, sed omnino omnia, ne aliquid uos timeretis. oppugnata

domus C. Caesaris, clarissimi, & fortissimi uiri, per multas noctis horas nunciabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemo senserat: tamen audiebatur. non poteram Cn. Pompeium, praestantissima uirtute ciuem, timidum suspicari: diligentiam, tota rep. suscepta, nimiam nullam putabam. Frequentissimo senatu nuper in Capitolio senator inuentus est, qui Milonem cum telo esse diceret. nudauit se in sanctissimo templo; quoniam uita talis & ciuis, & uiri fidem non faciebat, ut si, eo tacente, res ipsa loqueretur. omnia falsa, atque insidiose ficta comperta sunt: cum tamen, si metuitur etiam nunc Milo, non hoc iam Clodianum crimen timemus, sed tuas, Cn. Pompei, (te enim iam appello ea uoce, ut me audire possis) tuas, inquam, suspiciones perhorrescimus. si Milonem times; si hunc de tua uita nefarie, aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas; si Italiae delectus, ut non nulli conquisitores tui dictitant, si haec arma, si Capitolinae cohortes, si excubiae, si uigiliae, si delecta iuuentus, quae tuum corpus domumq. custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certe uis, & incredibilis animus, & non unius uiri uires, atque opes indicantur; siquidem in hunc unum & praestantissimus dux electus, & tota resp. armata est. sed quis non intelligit, omnes tibi reip. partes aegras, & labantes, ut eas his armis sanares

ſanares, & confirmares, eſſe commiſſas? quod ſi Miloni locus datus eſſet; probaſſet profecto tibi ipſi, neminem umquam hominem homini cariorē fuiſſe, quam te ſibi; nullum ſe umquam periculum pro tua dignitate fugiſſe; cum illa ipſa taeterrima peſte ſaepiſſime pro tua gloria contendiſſe; tribunatum ſuum ad ſalutem meam, quae tibi cariſſima fuiſſet, conſilijs tuis gubernatum; ſe a te poſtea defenſum in periculo capitis, adiutum in petitione praeturae; duos ſe habere ſemper amiciſſimos ſperaſſe, te tuo beneficio, me ſuo. Quae ſi non probaret; ſi tibi ita penitus inſediſſet iſta ſuſpicio, nullo ut euelli modo poſſet; ſi denique Italia a delectu, urbs ab armis ſine Milonis clade numquam eſſet conquietura: nae iſte haud dubitans ceſsiſſet patria, is, qui ita natus eſt, & ita conſueuit: te, Magne, tamen atteſtaretur, quod nunc etiam facit: Vide, quam ſit uaria uitae, commutabilisq. ratio, quam uaga, uolubilisq. fortuna, quantae infidelitates in amicis, quam ad tempus aptae ſimulationes, quātae in periculis fugae proximorum, quantae timiditates. erit, erit illud profecto tempus, & illuceſcet aliquando ille dies, cū tu, ſalutaribus, ut ſpero, rebus tuis, ſed fortaſſe motu aliquo communium temporū immutatis, qui quam crebo accidat, experti debemus ſcire, & amiciſsimi beneuolentiam, & grauiſſimi hominis fidem, & unius poſt homines natos fortiſsimi uiri magnitudinem animi deſideres. Quamquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, iuris publici, maiorum, rei denique publicae peritiſsimum, cum ſenatus ei commiſerit,

rit, ut uideret, ne quid resp. detrimenti caperet; quo uno uersiculo satis armati semper consules fuerunt etiam nullis armis datis; hunc exercitu, hunc delectu dato iudicum exspectaturum fuisse in eius consilijs iudicandis, qui uel iudicia ipsa tolleret? satis iudicatum est a Pompeio, falso ista conferri in Milonem, qui legem tulit, qua, ut ego sentio, Milonem absolui oporteret; ut omnes confitentur, liceret. quod uero in illo loco atque in illis publicorum praesidiorum copijs circumfusus sedet, satis declarat, non se terrorem inferre uobis, (quid enim minus dignum, quam cogere, ut uos eum condemnetis, in quem animaduertere ipse & more maiorũ, & suo iure posset?) sed praesidio esse, ut intellegatis, contra hesternam concionẽ illam, licere uobis, quod sentiatis, libere iudicare. Nec uero me, iudices, Clodianum crimen mouet: nec tam sum demens, tamq. uestri sensus ignarus, atque expers, ut nesciam, quid de morte Clodij sentiatis. de qua si iam nollem ita diluere crimen, ut dilui; tamen impune Miloni palam clamare, atque mentiri gloriose liceret: Occidi, occidi, non Sp. Melium, qui annona leuanda, iacturisq. rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi: non Ti. Gracchum, qui collegae magistratum per seditionem abrogauit; quorum interfectores impleuerunt orbem terrarũ nominis sui gloria; sed eum, (auderet enim dicere, cum patriam periculo suo liberasset) cuius nefarium adulterium in puluinaribus sanctissimis nobilissimae feminae comprehẽderunt; eum,

cuius

cuius supplicio senatus sollemnes religiones expiandas saepe censuit; eum, quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse, L. Lucullus iuratus se, quaestionibus habitis, dixit comperisse; eum, qui ciuem, quem senatus, quem populus, quem omnes gentes urbis, ac uitae ciuium conseruatorem iudicabunt, seruorum armis exterminauit; eum, qui regna dedit, ademit, orbem terrarum quibuscum uoluit partitus est; eum, qui, pluribus caedibus in foro factis, singulari uirtute & gloria ciuem domum ui & armis compulit; eum, cui nihil umquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine; eum, qui aedem Nympharum incẽdit, ut memoriá publicae recensionis, tabulis publicis impressam, extingueret; eum denique, cui iam nulla lex erat, nullum ciuile ius, nulli possessionum termini; qui non calumnia litium, nõ iniustis uindicijs ac sacramẽtis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat; qui non solum Etruscos, (eos enim penitus contempserat) sed hunc Cn. Pompeium, uirum fortissimum, atque optimum ciuem, iudicem nostrũ, pellere possessionibus armis, castrisq. conatus est; qui cum architectis, & decempedis uillas multorum, hortosq. peragrabat; qui Ianiculo, & Alpibus spem possessionum terminabat suarum; qui, cum ab equite R. splendidissimo, & forti uiro, T. Paccanio non impetrasset, ut insulam in lacu Pretio uenderet, repente lyntribus in eam insulam materiam, calcem, caementa, atque arma conuexit; dominoq. trans ripam inspectante, non dubitauit aedificium exstruere in alie-

no; qui huic T. Furfanio, cui uiro dij immortales: (quid enim de muliercula Sanctia, quid de adolescente Apronio dico? quorum utrique mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset.) sed ausum esse Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantam poposcerat, non dedisset, mortuum se in domum eius illaturum? qua inuidia huic esset tali uiro conflagrandum. qui Appium fratrem, hominem mihi coniunctum fidelissima gratia, absentem de possessione fundi deiecit; qui parietem sic per uestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta, ut sororem non modo uestibulo priuaret, sed omni aditu, & limine. Quãquam haec quidem iam tolerabilia uidebantur: & si aequabiliter in remp. in priuatos, in longinquos, in propinquos, in alienos, in suos irruebat: sed nescio quo modo iam usu obduruebat, & percalluerat ciuitatis incredibilis patientia. quae uero aderant iam, & impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium, si id ille nactus esset? omitto socios, exteras nationes, reges, tetrarchas: uota enim feceratis, ut in eos se potius mitteret, quam in uestras possessiones, uestra tecta, uestras pecunias. pecunias dico? a liberis mediusfidius, & coniugibus uestris numquã ille affrenatas suas libidines cohibuisset. fingi haec putatis, quae patẽt, quae nota omnibus, quae tenentur? seruorum exercitus illum in urbe conscriprurum fuisse, per quos totam remp. resq. priuatas omnium possideret. Quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius: Adeste, quaeso,

so, atque audite ciues: P. Clodium interfecit: eius furores, quos nullis iam legibus, nullius iudicijs fraenare poteramus, hoc ferro, & hac dextera a ceruibus uestris repuli: per me unum effectum est, ut ius, aequitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in ciuitate manerent: enimuero timendum, quonam modo id factum ferret ciuitas: nunc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum reip. profuisse, maxima laetitia populum R. cunctam Italiam, nationes omnes affecisse & dicat, & sentiat? Nequeo, uetera illa populi R. quanta fuerint gaudia, iudicare: multas tamen iam summorum imperatorum clarissimas uictorias aetas nostra uidit; quarum nulla neque tam diuturnam attulit laetitiam, nec tantam. mãdate hoc memoriae, iudices. spero multa uos, liberosq. uestros in rep. bona esse uisuros. in his singulis ita semper existimabitis, uiuo P. Clodio nihil horum uos uisuros fuisse. in spẽ maximam, &, quemadmodum confido uerissimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc summo uiro consule, concussa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus, & iudicijs constitutis, salutarem ciuitati fore. num quis igitur est tam demens, qui hoc, P. Clodio uiuo, contingere potuisse arbitretur? quid? ea, quae tenetis, priuata, atque uestra, dominante homine furioso quod ius perpetuae possessionis habere potuissent? Non timeo, iudices, ne odio inimicitiarum mearum inflãmatus, libentius haec in illum euomere uidear, quam uerius.

rius. etenim etsi praecipuum esse debebat; tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio paene aequaliter uersaretur odium meum. nō potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitij fuerit. quin sic attendite, iudices. nempe haec est quaestio de ineritu P. Clodij. fingite animis: liberae enim sunt cogitationes nostrae, & quae uolunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quae uidemus: fingite igitur cogitatione imaginem huius cōdicionis meae, si possim efficere ut Milonem absoluatis, sed ita, si P. Clodius reuixerit. Quid uultu extimuistis? quonam modo ille uos uiuus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percussit? Quid? si ipse Cn. Pompeius, qui ea uirtute, ac fortuna est, ut ea potuerit semper, quae nemo praeter illum; si is, inquam, potuisset, ut quaestionem de morte P. Clodij ferre, sic ipsum ab inferis excitare: utrum putatis facturum fuisse? etiam si propter amicitiam uellet illum ab inferis reuocare, propter remp. non fecisset. Eius igitur mortis sedetis ultores, cuius uitam si putetis per uos restitui posse, nolitis: & de eius nece lata quaestio est, qui si eadem lege reuiuiscere posset, lata lex numquam esset. huius ergo interfector non esset etiam cōfitendo ab ijs impetraturus, ne poenam timeret, quos liberauisset? Graeci homines, deorum honores tribuunt ijs uiris, qui tyrānos necauerunt. quae ego uidi Athenis? quae alijs in urbibus Graeciae? quas res diuinas talibus institutas uiris? quos cantus? quae carmina prope ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur.

secrantur. uos tanti conseruatorem populi, tanti sce
leris ultorem non modo honoribus nullis afficietis, sed
ad supplicium rapi etiam patiemini? confiteretur,
confiteretur, inquam, si fecisset, & magno animo, &
libenter, se fecisse libertatis omnium caussa: quod cer
te ei non confitendum modo fuisset, uerum etiam prae
dicandum. etenim si id non negat, ex quo nihil pe-
tit, nisi ut ignoscatur: dubitaret id fateri, ex quo e-
tiam praemia laudis essent petenda? nisi uero gratius
putat esse uobis, sui se capitis, quam uestri ordinis,
defensorem fuisse; cum praesertim in ea confessione, si
grati esse uelletis, honores assequeretur amplissimos;
si factum uobis non probaretur, (quamquam qui po-
terat salus sua cuique non probari?) sed tamen si mi-
nus fortissimi uiri uirtus ciuibus grata cecidisset, ma-
gno animo, constantiq. cederet ex ingrata ciuitate.
nam quid esset ingratius, quam laetari ceteros, luge-
re eum solum, propter quem ceteri laetarētur? quam
quam hoc animo semper omnes fuimus in patriae pro
ditoribus opprimendis, ut, quoniam nostra futura
esset gloria, periculum quoque, & inuidiam nostram
putaremus. nam quae mihi contribuenda laus esset ip
si, cum tantum in consulatu meo pro uobis, ac liberis
uestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maxi-
mis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer?
quae mulier sceleratum ac periculosum ciuem occi-
dere non auderet, si periculum non timeret? propo-
sita inuidia, morte, poena, qui nihil segnius remp.
defendit, is uir uere putandus est. populi grati est,
praemijs,

praemijs afficere bene meritos de rep. ciues; uiri fortis, ne supplicijs quidem moueri, ut fortiter fecisse paeniteat. quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, qua Ahala, qua Nasica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmetipsi: & si grata resp. esset, laetaretur; si ingrata, tamen in graui fortuna conscientia sua niteretur. sed huius beneficij gratiam, iudices, fortuna populi R. & uestra felicitas, & dij immortales sibi deberi putant. nec uero quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam uim caelestem existimat, numen ue diuinum; quem neque imperij uestri magnitudo, neque sol ille, nec caeli, & signorum motus, nec uicissitudines rerum, atque ordines mouent, neque, id quod maximum est, maiorum sapientia, qui sacra, qui caerimonias, qui auspicia & ipsi sanctissime coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt. est, est profecto illa uis; neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod uigeat, & sentiat, & non inest in hoc tanto naturae, tam praeclaro motu. nisi forte iccirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quasi nostram ipsam mentem, qua sapimus, qua prouidemus, qua haec ipsa agimus, ac dicimus, uidere, aut plane, qualis, aut ubi sit, sentire possimus. ea uis, ea est igitur, quae saepe incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit; quae illam perniciem extinxit, ac sustulit; cui primum mentem iniecit, ut ui irritare, ferroq. lacessere fortissimum uirum auderet, uinceretur q. ab eo, quem si uicisset, habiturus esset impunitatem,

nitatem, & licentiam sempiternam. non est humano consilio, ne mediocri quidem, iudices, deorum immortalium cura res illa perfecta: religiones mehercule ipsae, araeque, cum illam belluã cadere uiderunt, commouisse se uidentur, & ius in illo suum retinuisse. uos enim Albani tumuli, atque luci, uos, inquam, imploro, atque obtestor, uosq. Albanorum obrutae arae sacrorum, populi R. sociae, & aequales, quas ille praeceps amentia, caesis prostratisq. sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat: uestrae tum arae, uestrae religiones uiguerunt; uestra uis ualuit, quam ille omni scelere polluerat: tuq. ex tuo edito monte, Latialis sancte Iupiter, cuius ille lacus, nemora, finesq. saepe omni nefario stupro, & scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: uobis illae, uobis, uestro in conspectu, serae, sed iustae tamen, & debitae poenae solutae sunt. nisi forte hoc etiam casu factum esse dicimus, ut ante ipsum sacrarium bonae deae, quod est in fundo T. Sextij Galli, in primis honesti, et ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, Bonam deam, cum proelium commisisset, primum illud uulnus acceperit, quo taeterrimam mortem obiret; ut non absolutus iudicio illo nefario uideretur, sed ad hanc insignem poenam reseruatus. Nec uero non eadem ira deorum hanc eius satellitibus iniecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu, sine ludis, sine exequijs, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore, & luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere

ttt etiam

etiam inimici solent, amburcretur etiam abiectus. nõ fuisse credo fas, clarissimorum uirorum formas illi tae terrimo parricidae aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem eius lacerari, quàm in quo uita esset damnata. Dura mihi mediusfidius iam fortuna populi R. & crudelis uidebatur, quae tot annos illum in hanc remp. insultare uideret, & pateretur. polluerat stupro sanctissimas religiones: senatus grauissima decreta perfregerat: pecunia se palam a iudicibus redemerat: uexarat in tribunatu senatum: omnium ordinum consensu pro salute reip. gesta resciderat: me patria expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, coniugem meam uexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magistratuum, priuatorumq. caedes effecerat: domum mei fratris incenderat: uastarat Etruriam: multos sedibus, ac fortunis eiecerat: instabat, urgebat: capere eius amentiam ciuitas, Italia, prouinciae, regna non poterant: incidebantur iam domi leges, quae nos nostris seruis addicerent: nihil erat cuiusquá, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret: obstabat eius cogitationibus nemo, praeter illum Milonem ipsum, qui poterat obstare: Cn. Pompeium nouo reditu in gratiam quasi deuinctum arbitrabatur: Caesaris potentiam, suam potentiam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat: Milo unus urgebat. hic dij immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perdito, ac furioso, ut huic faceret insidias. aliter perire pestis illa non potuit. numquam

illum resp. suo iure esset ulta. senatus, credo, praetorem eum circumscripsisset. ne cum solebat quidem id facere, in priuato eodem hoc, aliquid profecerat. an consules in praetore coercendo fortes fuissent? primum, Milone occiso, habuisset suos consules: deinde, quis in eo praetore consul fortis esset, per quem tribunum uirum consularem crudelissime necatũ esse meminisset? omnia possideret, teneret: lege noua, quae est inuenta apud eum cum reliquis legibus Clodianis, seruos nostros libertos suos fecisset: postremo, nisi eum dij immortales in eam mentem impulissent, ut homo effeminatus fortissimum uirum conaretur occidere, hodie remp. nullam haberetis. an ille praetor, ille uero consul, si modo haec templa, atque ipsa moenia stare eo uiuo tam diu, & consulatum eius exspectare potuissent, ille denique uiuus mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius uidimus? templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab uniuerso populo R. concessam uni ordini, inflammari, excindi, funestari, neque id fieri a multitudine imperita, quamquam esset miserum id ipsum, sed ab uno, qui cum tantum ausus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro uiuo non esset ausus? in curiam potissimum abiecit, ut eam mortuus incenderet, quiam uiuus euerterat. Et sunt qui de uia Appia querantur, taceant de curia? ecquando ab eo spirante forum potuis-

ſet defendi, cuius non reſtiterit cadaueri curia? excitate, excitate eum, ſi poteſtis ab inferis: frangetis impetum uiui, cuius uix ſuſtinetis furias inſepulti. niſi uero ſuſtinuiſtis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum falcibus ad Caſtoris, cum gladijs toto foro uolitarunt. caedi uidiſtis populũ R. concionem gladijs diſturbari, cum audiretur ſilentio M. Coelius tribunus pl. uir fortiſſimus, & in ſuſcepta cauſſa firmiſſimus, & bonorum uoluntati, & auctoritati ſenatus deditus, & in hac Milonis ſiue inuidia, ſiue fortuna, ſingulari, diuina, & incredibili fide. Sed iam ſatis multa de cauſſa, extra cauſſam etiam nimis fortaſſe multa. quid reſtat, niſi ut orem, obteſterq. uos, iudices, ut eam miſericordiam tribuatis fortiſſimo uiro, quam ipſe non implorat, ego autem, repugnante hoc, & imploro, & expoſco? nolite, ſi in noſtro omnium fletu nullam lacrymam adſpexiſtis Milonis, ſi uultum ſemper eundem, ſi uocem, ſi orationem ſtabilem, ac non mutatam uidetis, hoc minus ei parcere. atque haud ſcio, an multo etiam ſit adiuuandus magis. etenim ſi in gladiatorijs pugnis, & in infimi generis hominum condicione, atque fortuna timidos, & ſupplices, &, ut uiuere liceat, obſeruantes, etiam odiſſe ſolemus; fortes, & animoſos, & ſe acriter ipſi morti offerentes ſeruare cupimus; eorumq. nos magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortiſſimis ciuibus facere debemus? me quidem, iudices, exanimant, & interimunt hae uoces Milonis,

nis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie. Valeant, inquit, ualeant ciues mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet haec urbs praeclara, mihiq. patria carissima, quoquo modo merita de me erit: tranquilla rep. ciues mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo. si mihi rep. bona frui non licuerit, at carebo mala; &, quam primum tetigero bene moratam, & liberam ciuitatem, in ea conquiescam. o frustra, inquit, suscepti mei labores: o spes fallaces: o cogitationes inanes meae. ego, cum tribunus pl. rep. oppressa, me senatui dedissem, quem extinctum acceperam; equitibus R. quorum uires erant debiles; bonis uiris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abiecerant; mihi umquam bonorum praesidium defuturum putarem? ego cum te (mecum enim saepissime loquitur) patriae reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? ubi nunc senatus est, quem secuti sumus? ubi equites R. illi, illi, inquit, tui? ubi studia municipiorum? ubi Italiae uoces? ubi denique tua, M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, uox, & defensio? mihi ne ea soli, qui, pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec uero haec, iudices; ut ego nunc, flens, sed eodem loquitur uultu, quo uidetis. negat enim se, negat ingratis ciuibus fecisse, quae fecit; timidis, & omnia circumspicientibus pericula, non negat. Plebem, & infimam multitudinem, quae P. Clodio duce fortunis uestris imminebat, eam, quo tutior esset uita uestra, se fe-

cisse commemorat, ut non modo uirtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonijs deliniret: nec timet, ne, cum plebem muneribus placarit, uos non conciliarit meritis in remp. singularibus. Senatus erga se beneuolentiam temporibus his ipsis saepe esse perspectā, uestras uero & uestrorum ordinum occursationes, studia, sermones, quemcumque casum fortuna dederit, secum se ablaturum esse dicit. meminit etiam sibi uocem praeconis modo defuisse, quam minime desiderarit; populi uero cunctis suffragijs, quod unum cupierit, se consulem declaratum: nunc denique, si haec arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem, non facti crimen, obstare. Addit haec, quae certe uera sunt: fortes, & sapientes uiro nō tam praemia sequi solere recte factorum, quam ipsa recte facta: se nihil in uita, nisi praeclarissime, fecisse; siquidem nihil sit praestabilius uiro, quam periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit a suis ciuibus; nec tamen eos miseros, qui beneficio ciues suos uicerint: sed tamen ex omnibus praemijs uirtutis, si esset habenda ratio praemiorum, amplissimum esse praemium gloriam: esse hanc unam, quae breuitatem uitae posteritatis memoria consolaretur; quae efficeret, ut absentes adessemus, mortui uiueremus; hác denique esse, cuius gradibus etiam homines in caelum uideantur adscendere. de me, inquit, semper populus R. semper omnes gentes loquentur, nulla umquam obmutescet uetustas. quin hoc tempore ipso, cum omnes a suis inimicis faces inuidiae meae subijciantur,

tamen

tamen omni in hominum coetu gratijs agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Etruriae festos & actos, & institutos dies. centesima lux est haec ab interitu P. Clodij, &, opinor, ultra quam fines imperij populi R. sunt, non solum fama iam de illo, sed etiam laetitia peragrauit. quamobrem, ubi corpus hoc sit, non, inquit, laboro; quoniam omnibus in terris & iam uersatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Haec tu mecū saepe, his absentibus: sed ijsdem audientibus, haec ego te cum Milo. Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum: sed quo est ista magis diuina uirtus, eo maiore a te dolore diuellor. Nec uero, si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, ut ijs irasci possim, a quibus tantum uulnus accepero. non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi; non male aliquando de me meriti, sed semper optime. Nullum umquā, iudices, mihi tantum dolorē inuretis (etsi quis potest esse tantus?) sed in hunc quidem ipsum, ut obliuiscar, quanti me semper feceritis. quae si uos cepit obliuio; aut si in me aliquid offendistis: cur non id meo capite potius luitur, quam Milonis? praeclare enim uixero, si quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali uidero. Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi, o T. Anni, nullum a me amoris, nullum studij, nullum pietatis officium defuit. ego inimicitias potentium pro te appetiui: ego meum saepe corpus, & uitam obieci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abieci: bona,

fortunas meas, ac liberorum meorum in communionem tuorum temporum contuli: hoc denique ipso die, si qua uis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deposco. quid iam restat? quid habeo, quod dicam, quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quaecunque erit tua, ducam meam? non recuso, non abnuo: uosq. obsecro, iudices, ut uestra beneficia, quae in me contulistis, aut in huius salute augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse iubeatis. His lacrymis non mouetur Milo; est quodam incredibili robore animi: exsilium ibi esse putat, ubi uirtuti non sit locus; mortem naturae finem esse, non poenam. Sit hic ea mente, qua natus est: quid uos, iudices, quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipsum eijcietis? & erit dignior locus in terris ullus, qui hanc uirtutem excipiat, quam hic, qui procreauit? Vos, uos appello, fortissimi uiri, qui multum pro rep. sanguinem effudistis, uos in uiri, & in ciuis inuicti appello periculo, centuriones, uosq. milites: uobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio praesidentibus, haec tanta uirtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? eijcietur? o me miserum, o infelicem. reuocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos; ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille seruasset? at in qua caussa

ſa non potuiſſe? quae eſt grata gentibus. a quibus non potuiſſe? ab ijs, qui maxime P. Clodij morte acquierunt. quo deprecante? me. quodnam concepi tantum ſcelus, aut quod in me tantum facinus admiſi, iudices, cum illa indicia communis exitij indagaui, patefeci, protuli, extinxi? omnes in me, meosq. redundant ex illo fonte dolores. quid me reducem eſſe uoluiſtis? an ut inſpectante me expellerentur ij, per quos eſſem reſtitutus? nolite, obſecro uos, pati, mihi acerbiorem reditum eſſe, quam fuerit ille ipſe diſceſſus. nam qui poſſum putare, me reſtitutum eſſe, ſi diſtrahor ab ijs, per quos reſtitutus ſum? utinam dij immortales feciſſent, (pace tua patria dixerim: metuo enim, ne ſcelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) ut P. Clodius non modo uiueret, ſed etiam praetor, conſul, dictator eſſet, ante quam hoc ſpectaculum uiderem. O dij immortales fortem, & a uobis, iudices, conſeruandum uirum. minime, minime, inquit: immo uero poenas ille debitas luerit; nos ſubeamus, ſi ita neceſſe eſt, non debitas. Hic cine uir patriae natus, uſquam, niſi in patria, morietur? aut, ſi forte pro patria, huius uos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum ſepulcrum eſſe patiemini? hunc ſua quiſquam ſententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes, expulſum a uobis, ad ſe uocabunt? o terram illam beatam, quae hunc uirum exceperit; hanc ingratam, ſi eiecerit; miſeram, ſi amiſerit. Sed finis ſit: neque enim prae lacrymis iam loqui poſſum: & hic ſe lacrymis defendi uetat.

ruinas, quibus hic oppressus est, addendum acerbitatis putet. satis est, homines imprudentia lapsos non erigere: urgere uero iacentes, aut praecipitantes impellere, certe est inhumanum; praesertim, iudices, cum sit hoc generi hominum prope natura datum, uti, qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui sunt eius stirpis, quod sermo hominum ad memoriam patrum uirtute celebretur, cupidissime persequantur. siquidem non modo in gloria rei militaris Paullum Scipio, aut Maximum filius, sed etiam in deuotione uitae, & in ipso genere mortis imitatus est P. Decium filius. sint igitur similia, iudices, parua magnis. fuit enim pueris nobis huius pater, Curius, princeps ordinis equestris, fortissimus & maximus publicanus: cuius in negotijs gerendis magnitudinem animi non tam homines probassent, nisi in eodem benignitas incredibilis fuisset; ut in augenda re non auaritiae praedam, sed instrumentum bonitati quaerere uideretur. hoc ille natus, quamuis patrem suum numquam uiderat, tamen & natura ipsa duce, quae plurimum ualet, & assiduis domesticorum sermonibus in paternae culpae similitudinem deductus est. multa gessit: multa contraxit: magnas partes habuit publicanorum: credidit populis: in pluribus prouincijs eius uersata res est: dedit se etiam regibus: huic ipsi Alexandrino grandem iam antea pecuniam credidit: nec interea locupletare amicos umquam suos destitit, mittere in negotium, dare partes, augere, fide sustentare. quid multa? cum magnitudine

dine

dine animi, tum liberalitate uitam patris, & consuetudinem expresserat. pulsus interea regno Ptolemaeus, dolosis consilijs, (ut dixit Sibylla, sensit Postumus) Romam uenit. huic egenti, & roganti hic infelix pecuniam credidit: nec tum primum: nam regnanti crediderat absens: nec temere credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum restitueretur a senatu, populoq. R. in dando autem, & credendo processit longius: nec suam solum pecuniam credidit, sed etiam amicorum. stulte: quis negat? aut quis iam non admonet? quod male cecidit, bene consultum putares? id est difficile, quod cum spe magna sis ingressus, id non exequi usque ad extremum. supplex erat rex, multa rogabat, omnia pollicebatur: ut iam metuere Postumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, si credendi constituisset modú. nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius: ut magis paeniteret coepisse, quam liceret desistere. Hinc primum exoritur crimen illud: senatum corruptum esse dicunt. O dij immortales, haec est illa exoptata indiciorum seueritas? corruptores nostri caussam dicunt: nos, qui corrupti sumus, non dicimus. quid ego senatum defendam hoc loco, iudices? omni equidem loco debeo; ita de me est meritus ille ordo: sed id nec agitur hoc tempore, nec cum Postumi caussa res ista coniuncta est. quamquam ad sumptum itineris, ad illam magnificẽtiam apparatus, comitatumq. regiú suppeditata pecunia a Postumo est, factaeq. syngraphae sunt in Albano Cn. Pompeij, cum ille Roma

profectus

profectus esset: tamen non debuit is, qui dabat, quo ille, qui accipiebat, consumeret, quaerere. non enim latroni, sed regi credidit; nec regi inimico populi R. sed ei, cuius reditum consuli datum a senatu uidebat; nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio esset, sed ei, quicum foedus feriri in Capitolio uiderat. quod si creditor in culpa sit, non qui improbe credita pecunia usus: damnetur is, qui fabricatus gladium est, & uendidit; non is, qui illo gladio ciuem aliquem interemit. Quam obrem neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut senatum, cuius auctoritati te ab adolescentia dedisti, in tanta infamia uersari uelis; neque ego id, quod non agitur, defendere. Postumi enim caussa, quaecumque est, seiuncta a senatu est. quod si item a Gabinio seiunctam ostendero; certe, quod dicas, nihil habebis. est enim haec caussa, quo ea pecunia peruenerit, quasi quaedam appendicula caussae iudicatae, atque damnatae. sunt lites aestimatae A. Gabinio: nec praedes dati, nec ex eius bonis, quanta summa litium * *fuisset, a populo recipi, lex aequa est. iubet lex Iulia persequi ab ijs, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, peruenerit. si est hoc nouum in lege Iulia, sicuti multa sunt seuerius scripta, quam in antiquis legibus, & sanctius iudicata; sane etiam consuetudo huius generis iudiciorum noua. sin hoc totidem uerbis translatum caput est, quot fuit non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Seruilia: per deos immortales, quid agimus, indices, aut quem hunc morem nouorum iudiciorum in remp. inducimus?*

erat

erat enim haec consuetudo nota uobis quidem omnibus, sed, si usus magister est optimus, mihi debet esse notissima. accusaui de pecunijs repetundis: iudex sedi: praetor quaesiui: defendi plurimos: nulla pars, quae aliquam facultatem dicendi afferre posset, non mea fuit. ita contendo, neminem umquam, quo ea pecunia peruenisset, caussam dixisse, qui in aestimandis litibus appellatus non esset. in litibus autem nemo appellabatur, nisi ex testium dictis, aut tabulis priuatorum, aut rationibus ciuitatum. itaque in inferendis litibus adesse solebant, qui aliquid de se uerebantur: &, cum erant appellati, si uidebatur, statim contra dicere solebant: sin eius temporis recentem inuidiam pertimuerant, respondebant postea: quod cum fecissent, permulti saepe uicerunt. hoc uero nouum est, ante hoc tempus omnino inauditum. in litibus Postumi nomen est nusquam: in litibus dico? modo uos ijdem in A. Gabinium iudices sedistis: num quis testis Postumum appellauit? testis autem? num accusator? num denique toto illo iudicio Postumi nomē audistis? non igitur reus ex ea caussa, quae iudicata est, redundat Postumus, sed est arreptus unus eques R. de pecunijs repetundis reus: quibus tabulis? quae in iudicio a Gabinio recitatae non sunt: quo teste? a quo tum appellatus nusquam est: qua appellatione litium? in qua Postumi mentio facta nulla est: qua lege? qua non tenetur. Hic iam, iudices, uestri consilij res est, uestrae sapientiae: quid deceat uos, non quantum liceat uobis, spectare debetis. si enim, quid liceat, quaeritis:

ritis: poteſtis tollere e ciuitate, quem uultis: tabella eſt, quae dat poteſtatem, occultat eadem libidinem: cuius conſcientia nihil eſt, quod quiſquam timeat, ſi non pertimeſcat ſuam. ubi eſt igitur ſapientia iudicis? in hoc, ut non ſolum, quid poſſit, ſed etiam, quid debeat, ponderet; nec, quantum ſibi permiſſum, meminerit ſolum, ſed etiam quatenus commiſſum ſit. datur tibi tabella iudicij: qua lege? Iulia de pecunijs repetundis. quo de reo? de equite R. at iſte ordo lege ea non tenetur. illo, inquit, capite, quod erat in Poſtumum, quod in Gabinium iudex eſſes, nihil Gabinio datum, cum in eum lites aeſtimarentur? at nunc audio. reus igitur Poſtumus eſt ea lege, qua non modo ipſe, ſed totus etiam ordo ſolutus, ac liber eſt. hic ego nunc non uos prius implorabo, equites R. quorum ius iudicio tentatur, quam uos ſenatores, quorum agitur fides in hunc ordinem: quae quidem cum ſaepe ante, tum in hac ipſa cauſſa nuper eſt cognita. nam cum, optimo & praeſtantiſſimo conſule, Cn. Pompeio de hac ipſa quaeſtione referente, exiſterent non nullae, ſed perpaucae tamẽ, acerbae ſentẽtiae, quae cẽſerent, ut tribuni, ut praefecti, ut ſcribae, ut comites omnes magiſtratuum lege hac tenerentur: uos, uos, inquam, ipſi, & ſenatus frequens reſtitit, & quamquam tum propter multorum delicta etiam ad innocentium periculum tempus illud exarſerat; tamen, cum odium non reſtingueretis, huic ordini ignẽ nouũ ſubijci non ſiuiſtis. hoc animo igitur ſenatus. quid uos equites R. quid tandem eſtis acturi? Glaucia ſolebat,

homo

homo impurus, ſed tamen acutus, populum monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum uerſum attenderet: ſi eſſet, dictator, conſul, praetor, magiſter equitum, ne laboraret, ſciret nihil ad ſe pertinere: ſin autem, quicumque poſt hanc legem, uideret, ne qua noua quaeſtione alligaretur. Nunc uos equites R. uidete. ſcitis me ortum e uobis, omnia ſemper ſenſiſſe pro uobis: nihil horum ſine magna cura, & ſumma caritate ueſtri ordinis loquor: alius alios homines, & ordines, ego uos ſemper complexus ſum. moneo, & praedico, integra re cauſſaq. denuncio, omnes homines deosq. teſtor, dum poteſtis, dum licet, prouidete, ne duriorem uobis condicionem ſtatuatis, ordiniq. ueſtro, quam ferre poſſit. ſerpet hoc malum, mihi credite, longius, quam putatis. potentiſſimo, & nobiliſſimo tribuno pl. M. Druſo unam in equeſtrem ordinem quaeſtionem ferenti, ſi quis ob rem iudicatã pecuniam cepiſſet, aperte equites R. reſtiterũt. quid? hoc licere uolebant? minime, neque ſolum hoc genus pecuniae capiendae turpe, ſed etiam nefarium arbitrabantur: attamen ita diſputabant, eos teneri legibus oportere, qui ſuo iudicio eſſent illam condicionem uitae ſecuti. delectat ampliſſimus ciuitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, prouinciae, ſacerdotia, triumphi, denique imago ipſa ad poſteritatis memoriam prodita: eſt ſimul etiam ſolicitudo aliqua, & legum & iudiciorum maior quidam metus. nos iſta numquam contempſimus, (ita enim diſputabant) ſed hanc uitam quietam, atque otioſam ſecuti ſumus: quae

quoniam

quoniam honore caret, careat etiam molestia. tam es tu iudex, quam ego senator. ita est, sed tu istud petijsti, ego hoc cogor. quare aut iudici mihi non esse liceat, aut legem lege senatoria non timere. Hoc uos equites R. ius a patribus acceptum amittetis? moneo, ne faciatis. rapientur homines in haec iudicia ex omni non modo inuidia, sed sermone maleuolorum, nisi cauetis. si iam uobis nunciaretur, in senatu sententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis: si lex ferretur, conuolaretis ad rostra. uos senatus liberos ac lege esse uoluit, populus numquam alligauit: saluti huc conuenistis: ne constricti discedatis, cauete. nam si Postumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec praefectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinij fuit: quonam se modo defendent posthac, qui uestri ordinis cum magistratibus nostris fuerint his caussis implicati? Tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impulisti. Non patitur mea etiam fides de Gabinio grauius agere. quem enim ex tantis inimicitijs receptum in gratiam summo studio defenderim, hunc afflictum uiolare non debeo. quocum stante si me Cn. Pompeij auctoritas in gratiam non reduxisset, nunc iam ipsius fortuna reduceret. Sed tamen, cum ita dicis, postumi impulsu Gabinium profectum Alexandriam; si defensioni Gabinij fidem non habes, obliuisceris ne etiam accusationis tuae? Gabinius se id fecisse dicebat reip. caussa, quod classem Archelai timeret, quod mare refertum fore praedonum putaret: lege etiam id sibi licuisse dicebat.

cebat. tu inimicus negas: ignoſco, & eo magis, quod eſt contra illud iudicatum. redeo igitur ad crimen, & accuſationem tuam. Quod uociferabare, decem millia talentum Gabinio eſſe promiſſa? huic uidelicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu uis, auariſſimum exoraret, ſeſtertium bis millies, & quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinius illud, quoquo cõſilio fecit, fecit certe ſuo: quaecumque mens illa fuit, Gabinij fuit. ſiue ille, ut ipſe dicebat, gloriam, ſiue, ut tu uis, pecuniam quaeſiuit, quaeſiuit ſibi. num Gabinij comes, uel ſectator? negat: non ad Gabinij, cuius id negotium non erat, ſed ad P. Lentuli, clariſſimi uiri, auctoritatem, a ſenatu profectam, & conſilio certo, & ſpe non dubia Romam contenderat. At dioecetes fuit regius. & quidem in cuſtodia etiam fuit regia: & uita eius oblata poenae eſt. multa praeterea, quae libido regis, quae neceſſitas coegit ferre, pertulit. quarum omnium rerum una reprehenſio eſt, quod regnum intrarit, quod poteſtati ſe regis commiſerit: uerum ſi quaerimus, ſtulte: quid enim ſtultius, quam equitem R. ex hac urbe, huius, inquam, reip. ciuem, quae eſt una maxime & fuit ſemper libera, uenire in eum locum, ubi parendum alteri, & ſeruiendum ſit? ſed ego in hoc tandem Poſtumo non ignoſcam, homini mediocriter docto, qui uideam ſapientiſſimos homines eſſe lapſos? uirum unum totius Graeciae facile doctiſſimum, Platonem, iniquitate Dionyſii, Siciliae tyranni, cui ſe ille commiſerat, in maximis periculis inſidijſq. eſſe

uerſatum

uersatum accepimus; Callisthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum; Demetrium, & ex rep. Athenis, quam optime digesserat, & ex doctrina nobilem, & clarum, qui Phalereus uocitatus est, in eodem isto Aegypti regno, aspide ad corpus admota, uita esse priuatum. plane confiteor fieri nihil posse dementius, quam scientem in eum locum uenire, ubi libertatem sis perditurus: sed huius istius facti stultitiam maior iam superior stultitia defendit: quae facit, ut hoc stultissimum facinus, quod in regnum uenerit, quod regi se commiserit, sapienter factum esse uideatur. siquidem tã semper stulti, quam sero sapientis est, cum stultitia sua impeditus sit, quoquo modo possit, se expedire. quamobrem illud maneat, & fixum sit, quod neque moueri, neque mutari potest, in quo aequi sperasse Postumum dicunt, peccasse iniqui, ipse etiam insanisse se confitetur, quod suam, quod pecuniam amicorum regi crediderit cum tãto fortunarum suarum periculo. hoc quidem semel suscepto, atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut se aliquando ad suos uindicaret. itaque obijcias licet, quam uoles saepe, palliatum fuisse, aliqua habuisse non Romani hominis insignia: quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temere hunc pecuniam regi credidisse, suas fortunas, atque famam libidini regiae commisisse. Fecerat temere. fateor: mutari factum iam nullo modo poterat. aut pallium sumendum Alexandriae, ut & Romae togato esse liceret: aut omnes for

tunae abijciendae, si togam retinuisset. deliciarũ caussa, & uoluptatis non modo ciues R. sed & nobiles adolescentes, & quosdam etiam senatores, summo loco natos, nõ in hortis, aut suburbanis suis, sed Neapoli in celeberrimo opido cum mitella saepe uidemus. chlamydatum illum L. Syllam imperatorem, L. uero Scipionis, qui bellum in Asia gessit, Antiochumq. deuicit, non solum cum chlamyde, sed etiam cum crepidis in Capitolio statuam uidetis. quorum impunitas fuit non modo a iudicio, sed etiam a sermone. facilius certe P. Rutilium Rufum necessitatis excusatio defendet: qui cum a Mithridate Mitylenis oppressus esset, crudelitatem regis in togatos uestitus mutatione uitauit. ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus nostris uirtutis, antiquitatis, prudentiae, consularis homo soccos habuit, & pallium; nec uero ideo id homini tum quisquam, sed tempori assignandum putauit: Postumo crimen uestitus afferet is, in quo spes fuit, posse sese aliquando ad fortunas suas peruenire? nam ut uentum est Alexandriam ad Auleten, iudices, haec una ratio a rege proposita Postumo est seruandae pecuniae, si curationẽ, & quasi dispensationem regiam suscepisset. id autem facere non poterat nisi dioecetes. hoc enim nomine utitur, qui a rege esset constitutus. odiosum negotium Postumo uidebatur: sed erat nulla omnino recusatio. molestum etiam nomen ipsum: sed res habebat nomen hoc apud illos, non hic imposuerat. oderat uestitum etiam illum: sed sine eo nec nomen illud poterat,

nec munus tueri. ergo aderat uis, ut ait poëta ille noster, quae summas frangit infirmatq. opes. Moreretur, inquies. nam id sequitur. fecisset certe, si sine maximo dedecore, tam impeditis suis rebus, potuisset emori. Nolito igitur fortunam conuertere in culpam, neque regis iniuriam huius crimen putare, nec consilium ex necessitate, nec uoluntatem ex ui interpretari. nisi forte eos etiam, qui in hostes, aut in praedones inciderint, si aliter quippiam coacti faciant, quam libere, uituperandos putes. nemo nostrum ignorat, etiam si experti non sumus, consuetudinem regiam: regum autem sunt haec imperia

Animaduerte, & dicto pare: *&*,
Praeter rogitatum si quaerare *& illae minae*,
Si te secundo lumine hic offendero, Moriere.

quae, non ut delectemur solum, legere, & spectare debemus, sed ut cauere etiam, & effugere discamus. At ex hoc ipso crimen exoritur. ait enim, dum Gabinio pecuniam Postumus cogeret ex decumis imperatorum, pecuniam sibi coegisse. Non intelligo, hoc quale sit, utrum accessionem decumae, ut nostri faceret coactores solent, centesima, an decessionem de summa fecerit. si accessionem, undecim millia talentum ad Gabinium peruenerunt. at non modo abs te decem millia obiecta sunt, sed etiam ab his aestimata. addo illud etiam: qui tandem conuenit, aut, tam graui onere tributorum, ad tantam pecuniam cogendam mille talentum accessionem esse factam, aut, in tanta mercede hominis, ut uis, auarissimi, mille talen-

*tum decessionem esse concessam? neque enim fuit Gabinij, remittere tantum de suo; nec regis, imponere tantum pati suis. aderunt testes legati Alexandrini. hi nihil in Gabinium dixerunt: immo hi Gabinium laudauerunt. ubi ergo ille mos? ubi consuetudo iudiciorum? ubi exempla? solet ne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cuius nomine ex pecunia redigeretur, non dixerit? age, si is, qui non dixit, solet: etiam ne is solet, qui laudauit? ijsdem testibus, & quidem non productis, sed dictis testium recitatis, quasi praeiudicata res ad has caussas deferri solet. Et ait etiam meus familiaris, & necessarius, eandem caussam Alexandrinis fuisse, cur laudarent Gabinium, quae mihi fuerit, cur eundem defenderem. mihi, C. Memmi, caussa defendendi Gabinij fuit reconciliatio gratiae. neque me uero paenitet mortales inimicitias, sempiternas amicitias habere. nam si me inuitum putas, ne Cn. Pompeij animum offenderem, defendisse: caussam, & illum, & me uehementer ignoras. neque enim Pompeius me sua caussa quidquam facere uoluisset inuitum: neque ego, cui omnium ciuium libertas carissima fuisset, meam proiecissem. quam diu inimicissimus Gabinio
* fui; non amicissimus mihi non Pompeius fuit: nec, postea quam illius auctoritate eam dedi ueniam, quã debui, quidquam simulaui; ne cum mea perfidia illi etiam ipsi facerem, cui beneficium dedissem, iniuriam. nam non redeundo in gratiam cum inimico, non uiolabam Pompeium: si per eum reductus insi-*

diose

diose rediſſem, me ſcilicet maxime, ſed proxime illum quoque fefelliſſem. at de me omittamus. Ad Alexandrinos iſtos reuertamur. Quod habent os? quam audaciam? modo, uobis inſpectantibus, in iudicio Gabinij tertio quoque uerbo excitabantur: negabant pecuniam Gabinio datam: recitabatur identidem Pompeij teſtimonium, regem ad ſe ſcripſiſſe, nullam pecuniam Gabinio, niſi in rem militarem, datam. Non eſt, inquit, tum Alexandrinis teſtibus creditum. Quid? poſtea creditum? non. quamobrem? quia nunc aiunt, quod tum negabant. quid ergo? iſta condicio eſt teſtium, ut, quibus creditum non ſit negā tibus, iiſdem credatur dicentibus? at ſi uerum tum cum uerißima fronte dixerunt, nunc mentiuntur: ſi tunc mentiti ſunt, doceant nos uerum. quid uultis? ſileant. dicere audiebamus Alexandriam, nunc cognoſcimus: illinc omnes praeſtigiae, illinc, inquam, omnes fallaciae, omnia denique ab his nummorum argumenta nata ſunt. nec mihi lōgius quidam eſt, iudices, quam uidere hominum uultus. dixerunt hic modo nobiſcum ad haec ſubſellia, quibus ſuperciliis renuentes huic decem millium crimini? iam noſtis inſulſitatem Graecorum. humeris geſtum agebant: tū, temporis, credo, cauſſa: nunc ſcilicet tempus nullum eſt. ubi ſemel quis peierauerit, ei credi poſtea, etiam ſi per plures deos iuret, non oportet, praeſertim, iudices, cum in his iudiciis ne locus quidem nouo teſti ſoleat eſſe, ob eamq. cauſſam iidem indices retineantur, qui fuerint de reo, ut his nota ſint omnia, neque

uuu 4 quid

quid fingi noui possit. lites, quo ea pecunia peruenerit, non suis proprijs iudicijs, sed in reum factis condẽnari solent. itaque si aut praedes dedisset Gabinius; aut tantum ex eius bonis, quanta summa litium fuisset, populus recepisset: quamuis magna ad Postumũ ab eo pecunia peruenisset, non redigeretur: ut intelligi facile possit, quod ex ea pecunia ad quem eorum, qui damnatus est, peruenisse in illo primo iudicio planum factum sit, id hoc genere iudicij redigi solere. nunc uero quid agitur? ubi terrarum sumus? quid tam insolens, tam peruersum, praeposterum ue dici, aut excogitari potest? accusatur is, qui non abstulit a rege, sicut Gabinius iudicatus est, sed qui maximã regi pecuniam credidit. ergo is Gabinio dedit, qui non huic reddidit. iam cedo, cum is, qui pecuniam Postumo debuit, non huic, sed Gabinio dederit, condemnato Gabinio, utrum illi eam pecuniam reddidit, an etiam nunc debet? at habet, & caelat: sunt enim qui ita loquantur. quod genus tandem est istud ostentationis, & gloriae? si nihil habuisset umquam, tamen, si quaesisset, cur is dissimularet habere, caussa non esset: qui uero duo lauta, & copiosa patrimonia accepisset, remq. praeterea bonis & honestis rationibus auxisset; quid esset tandem caussae, cur existimari uellet, nihil habere? an cum credebat inductus usuris, id agebat, ut haberet quamplurimum: postea quam exegit quod crediderat, ut existimaretur egere, nouum genus hoc gloriae concupiscit? Dominatus est enim, inquit, Alexãdriae. Immo uero in super

bissimo

bissimo dominatu fuit: pertulit ipse custodiam: uidit in uinculis familiares suos: mors ab oculos saepe uersata est: nudus, atque egens ad extremum fugit e regno. At permutata aliquando pecunia est: ductae naues Postumi Puteolis sunt: auditae, uisaeq. merces, fallaces quidem, & fucosae, chartis, & linteis, & uitro delatae: quibus cú multae naues refertae fuissent, una non potuerit parua, artata. plus ille Puteolanus sermo illius temporis, uectorumq. cursus, atque ostentatio, tum subinuisum apud maleuolos Postumi nomen propter opinionem pecuniae nescio quá, aestatem unam complures aures referſit istis sermonibus. uerum autem, iudices, si scire uultis, nisi C. Caesaris summa in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas extitisset; nos hunc Postumum iam pridem in foro non haberemus. ille onera multorum huius amicorum excepit unus: quaeq. multis homines necessarij secundis Postumi rebus descripta sustinuerunt, nunc eius afflictis fortunis uniuersa sustinet. umbram equitis R. & imaginem uidetis, iudices, unius amici conseruatam auxilio, & fide. nihil eripi potest, praeter hoc simulacrú pristinae dignitatis, quod Caesar solus tuetur, & sustinet: quae quidem in miserrimis rebus huic tamen tribuenda est maxima. nisi uero hoc mediocri uirtute effici potest, ut tantus ille uir tanti ducat hunc, & afflictum praesertim, & absentem, & in tanta fortuna sua, ut aliena respicere magnum sit, tanta oppugnatione maximarum rerum, quas gerit, atque gessit, ut uel obliuisci aliorum non *

sit

ſit mirum, uel, ſi meminerit, oblitum eſſe, facile poſſit probare. multas equidem C. Caeſaris uirtutes, magnas, incredibilesq. cognoui: ſed ſunt ceterae maioribus quaſi theatris propoſitae, & paene populares. caſtris locum capere, exercitum inſtruere, expugnare urbes, aciem hoſtium profligare, hanc uim frigorum, hiememque, quam nos uix huius urbis tectis ſuſtinemus, excipere, his ipſis diebus hoſtem perſequi, tum, cum etiam ferae latibulis ſe tegant, atque omnia bella iure gentium conquieſcant: ſunt ea quidem magna: quis negat? ſed magnis excitata ſunt praemijs ad memoriam hominum ſempiternam. quo minus admirãdum eſt, eum facere illa, qui immortalitatem concupiuerit. haec mira laus eſt, quae non poëtarum carminibus, non annalium monumentis celebratur, ſed prudentium iudicio expenditur. equitem R. ueterem amicum ſuum, ſtudioſum, amantem, obſeruantem ſui, nõ libidine, non turpibus impenſis cupiditatum, atque iacturis, ſed experientia patrimonij amplificandi labentem excepit, corruere non ſiuit, fulſit, & ſuſtinuit re, fortuna, fide, hodieq. ſuſtinet, nec amicum pendentem corruere patitur, nec illius animi aciem praeſtringit ſplendor ſui nominis, nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunae, & gloriae. ſint ſane illa magna, quae re uera magna ſunt: de iudicio animi mei, ut uolet, quiſque ſentiat: ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna liberalitatem in ſuos, memoriam amicitiae reliquis uirtutibus omnibus antepono. quam quidem uos, iudices, in nouo genere bonitatem

tatem inusitatam claris, ac praepotentibus uiris non modo non aspernari, ac refutare, sed complecti etiá, & augere debetis; & eo magis, quod uidetis hos quasi sumptos dies ad labefactandum illius dignitatem. ex qua illi nihil detrahi potest, quod non aut fortiter ferat, aut facile restituat: amicissimum hominem si honestate spoliatum audierit, nec sine magno dolore feret, nec id amiserit, quod posse speret recuperari. Satis multa hominibus non iniquis haec esse debent, nimis etiam multa uobis, quos aequissimos esse confidimus: sed ut omnium uel suspicioni, uel maleuolentiae, uel crudelitati satisfiat: occultat pecuniam Postumus, latent regiae diuitiae; ecquis est ex táto populo, qui bona C. Rabirij Postumi nummo sestertio sibi addici uelit? sed miserum me, quáto haec dixi cum dolore. hem Postume, tu ne es Curij filius, C. Rabirij iudicio, & uolútate filius, natura sororis filius? tu ne ille in omnes tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletauit, qui nihil profudisti, nihil ullam in libidinem contulisti? tua, Postume, nummo sestertio a me addicuntur? o meum miserum, acerbumq. praeconium. at hoc etiam optat miser, ut condemnetur a uobis; ita bona ueneant, ut solidum suú cuique soluatur: nihil iam aliud, nisi fidem, curat: nec uos huic, si iam obliuisci uestrae mansuetudinis uolueritis, quidquam praeterea potestis eripere. quod, iudices, ne faciatis, oro, obtestorq. uos, atque eo magis, si aduenticia pecunia petitur ab eo, cui sua non redditur: nam in eum, cui misericordia opitulari debeat,

beat, inuidia quaesita est. sed iam, quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi praestiti, Postume, reddam etiam lacrymas, quas debeo: quas quidem ego tuas in meo casu plurimas uidi. uersatur ante oculos luctuosa nox meis omnibus, cum tu totum te cum tuis copijs ad me detulisti. tu comitibus, tu praesidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud postulabat, discessum illum sustentasti. tu numquam meis me absente liberis, nũquam coniugi meae defuisti. possum excitare multos reductos testes liberalitatis tuae: quod saepe audiui patri tuo, qui id fecisset, magno adiumento in iudicio capitis fuisse. sed iam omnia timeo: bonitatis ipsius inuidiam reformido. iam indicat tot hominum fletus, quam sis carus tuis: & me dolor debilitat, includitq. uocem. uos obsecro, iudices, ut hic optimo uiro, quo nemo melior umquam fuit, nomen equitis R. & usuram huius lucis, & uestrum conspectum ne eripiatis. hic uos aliud nihil orat, nisi ut rectis oculis hanc urbem sibi intueri, atque in hoc foro uestigium facere liceat: quod ipsum fortuna eripuerat, nisi unius amici opes subuenissent.

PRO

PRO M. MARCELLO.
ORATIO XL.

DIUTURNI *silentij, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim uerecundia, finẽ hodiernus dies attulit, idemq. initium, quae uellem, quaeq. sentirem, meo pristino more dicẽdi. tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamq. clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac paene diuinam tacitus praeterire nullo modo possum. M. enim Marcello uobis, P. C. reiq. pub. reddito, non solum illius, sed meam etiam uocem, & auctoritatem nobis, & reip. conseruatam, ac restitutam puto. dolebam enim, P. C. ac uehementer angebar, cum uiderẽ uirum talem, qui in ea dẽ caussa, in qua ego, fuisset, nõ in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poterã, nec fas esse ducebam, uersari me in nostro uetere curriculo, illo, aemulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodã socio a me & comite distracto. ergo & mihi meae pristinae uitae consuetudinẽ, C. Caesar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de omni rep. sperãdũ quasi signum aliquod sustulisti. intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in me ipso, sed paullo ante omnibus, cum M. Marcellum senatui, populoq. R. & reip. concessisti, commemoratis praesertim etiam offensionibus, te auctoritatem huius*

ordinis, dignitatemq. reip. tuis uel doloribus, uel suspicionibus anteferre. ille quidem fructum omnis ante actae uitae hodierno die maximum cepit cum summo consensu senatus, tum praeterea iudicio tuo grauissimo, & maximo. ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. est uero fortunatus ille, cuius ex salute non minor paene ad omnes, quam ad illum uentura sit, laetitia peruenerit. quod quidem ei merito, atque optimo iure contigit. quis enim illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo laudis genere praestantior? nullius tantum est flumen ingenij, nulla dicendi, aut scribendi tanta uis, tanta copia, quae, non dicam exornare, sed enarrare, C. Caesar, res tuas gestas possit: tamen affirmo, & pace hoc dicam tua, nullam in his esse laudem ampliorem, quam eam, quam hodierno die consecutus es. soleo saepe ante oculos ponere, idq. libẽter crebris usurpare sermonibus; omnes nostrorum imperatorũ, omnes exterarum gentium potentissimorumq. populorum, omnes clarissimorum regum res gestas cum tuis, nec contentionum magnitudine, nec numero proeliorum, nec uarietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorũ posse conferri; nec uero disiunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis, non dicam cursibus, sed uictorijs lustratae sunt. quae quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea uix cuiusquã mens, aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen

men

men sunt alia maiora. nam bellicas laudes solent quidam extenuare uerbis, easq. detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne propriae sint imperatorum: & certe in armis militum uirtus, locorũ opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum iuuant: maximam uero partem quasi suo iure fortuna sibi uindicat, &, quidquid est prospere gestum, id paene omne ducit suũ. at uero huius gloriae, C. Caesar, quam es paullo ante adeptus, socium habes neminem: totum hoc, quantumcumque est, quod certe maximum est, totum est, inquam, tuum: nihil sibi ex ista laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit: quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina fortuna in istius societatem gloriae se non offert, tibi concedit, tuam esse totã, & propriam fatetur: numquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur. domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: ea tamen uicisti, quae & naturã, & condicionem, ut uinci possent, habebant. nulla est enim tanta uis, tanta copia, quae non ferro, ac uiribus debilitari, frangiq. possit. uerum animum uincere, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, uirtute praestantem non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem, haec qui facit, nõ ego eum summis uiris comparo, sed simillimum deo iudico. itaque, C. Caesar, bellicae tuae laudes celebra-

buntur

buntur illae quidem non solum nostri, sed paene omnium gentium litteris, atque linguis; neque ulla umquam aetas de tuis laudibus conticescet: sed tamen eiusmodi res nescio quo modo, etiam dum audiuntur, aut dum leguntur, obstrepi clamore militum uidentur, & tubarum sono. at uero cum aliquid clementer, mansuete, iuste, moderate, sapienter factum, in iracundia praesertim, quae est inimica consilio, & in uictoria, quae natura insolens, & superba est, aut audimus, aut legimus, quo studio incendimur non modo in gestis rebus, sed etiam in fictis? ut eos saepe, quos numquam uidimus, diligamus. te uero, quem praesentem intuemur, cuius mentem, sensusque, & os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum reip. fecerit, id esse saluum uelis, quibus laudibus efferemus? quibus studijs prosequemur? qua beneuolentia complectemur? parietes mediusfidius C. Caesar, ut mihi uidetur, huius curiae tibi gratias agere gestiunt, quod breui tempore illa futura sit auctoritas in his maiorũ suorum & suis sedibus. equidem cum C. Marcelli, uiri optimi, & commemorabili pietate ac uirtute praediti, lacrymas modo uobiscum uiderem, omniũ Marcellorum meum pectus memoria offodit: quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conseruato, dignitatem suam reddidisti; nobilissimãq. familiã, iam ad paucos redactã, paene ab interitu uindicasti. hunc tu igitur diẽ tuis maximis, & innumerabilibus gratulationibus iure antepones. haec enim res unius est propria Caesaris: ceterae duce te gestae, magnae illae

quidem,

quidem, sed tamen multo magnoque comitatu: huius autem rei tu idem & duces, & comes: quae quidem tanta est, ut trophaeis, & monumentis tuis non nulla umquam allatura sit finem aetas: nihil enim est opere, aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & consumat uetustas: at uero haec tua iustitia, & lenitas animi florescet quotidie magis, ita, ut, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. & ceteros quidem omnes uictores bellorum ciuilium iam ante aequitate, & misericordia uiceras; hodierno uero die te ipsum uicisti. uereor, ut hoc, quod dicam, perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. ipsam uictoriam uicisse uideris, cum ea ipsa, quae illa erat adepta, uictis remisisti. nam cum ipsius uictoriae condicione in re omnes uicti occidissemus, clementiae tuae iudicio conseruati sumus. recte igitur unus inuictus es, a quo etiam ipsius uictoriae cōdicio uisq. deuicta est. atque hoc C. Caesaris iudicium, P. C. quam late pateat, attendite. Omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reip. misero funestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus. nam cum M. Marcellum, deprecantibus uobis, reip. conseruauit, memet mihi, & item reip. nullo deprecante, reliquos amplissimos uiros & sibi ipsis, & patriae reddidit, quorum & frequentiam, & dignitatem hoc ipso in consessu uidetis; non ille hostes induxit in curiam, sed iudicauit a plerisque ignoratione potius, & falso atque inani metu,

quam cupiditate, aut crudelitate bellum esse susceptum. quo quidem in bello semper de pace agendum, audiendumq. putaui; semperq. dolui, non modo pacem, sed orationem etiam ciuium pacem efflagitantium repudiari. neque enim ego illa, nec ulla umquam secutus sum arma ciuilia: semperq. mea consilia pacis, & togae socia, non belli, atque armorum fuerũt. hominem sum secutus priuato officio, non publico: tantumq. apud me grati animi fidelis memoria ualuit, ut nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens & sciens tamquam ad interitum ruerem uoluntarium. quod quidem meum consilium minime obscurum fuit. nam & in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi; & in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. ex quo nemo erit tam iniustus rerum aestimator, qui dubitet, quae Caesaris de bello uoluntas fuerit, cum pacis auctores conseruandos statim censuerit, ceteris fuerit iratior. atque id minus mirum uideretur fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli: qui uero uictor pacis auctores diligit, is profecto declarat, maluisse se non dimicare, quam uincere. atque huius quidem rei M. Marcello sum testis. nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. quoties ego eum, & quanto cum dolore uidi cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius uictoriae ferocitatem extimescentem? quo gratior tua liberalitas, C. Caesar, nobis, qui illa uidimus, debet esse. non enim iam caussae sunt inter se, sed uictoriae comparandae

parandae

parandae. uidimus tuam uictoriam proeliorum exitu terminatam, gladium uagina uacuum in urbe non uidimus. quos amisimus ciues, eos uis Martis perculit, non ira uictoriae: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Caesar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conseruat quos potest. alterius uero partis nihil amplius dicam, quam, id quod omnes uerebamur, nimis iracundam futuram fuisse uictoriam. quidam enim non modo armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur; nec, quid quisque sensisset, sed ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem uideantur dij immortales, etiam si poenas a populo R. ob aliquod delictum expetiuerunt, qui ciuile bellum tantum, & tam luctuosum excitauerint, uel placati iam, uel etiam satiati aliquando, omnem spem salutis ad clementiam uictoris, & sapientiam contulisse. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono; & fruere cum fortuna, & gloria, tum etiam natura, & moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus, iucunditasq. sapienti. cetera cum tua recordabere, etsi persaepe uirtuti, tamen plerumque felicitati tuae gratulabere: de nobis, quos in rep. tecum saluos esse uoluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficijs, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis: quae non modo summa bona, sed nimirum audebo uel sola dicere.. tantus est enim splendor in laude uera, tanta in magnitudine animi & consilij dignitas, ut haec a uirtute donata, cetera

a fortuna commodata esse uideantur. noli igitur in conseruandis bonis uiris defatigari, non cupiditate praesertim, aut prauitate aliqua lapsis, sed opinione officij, stulta fortasse, non improba certe, specie quadam reip. non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt; contraque summa laus, quod minime timendum fuisse senserunt. Nunc uenio ad grauissimam querelam, & atrocissimam suspicionem tuam: quae non tibi ipsi magis, quam cum omnibus ciuibus, tum maxime nobis, qui a te conseruati sumus, prouidenda est. quam etsi spero esse falsam, numquam tamen uerbis extenuabo. tua enim cautio, nostra est: &, si in alterutro peccandum sit, malim uideri nimis timidus, quam parum prudens. Sed quisnam est iste tam demens? de tuis ne? tametsi qui magis sunt tui, quam quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eo numero, qui una tecum fuerunt? non est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa sit adeptus, huius uitam non anteponat suae. At si tui nihil cogitant sceleris, cauendum est, ne quid inimici. qui? omnes enim qui fuerunt, aut sua pertinacia uitam amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt: ut aut nulli supersint de inimicis, aut, qui superfuerunt, amicissimi sint. sed tamen cum in animis hominum tantae latebrae sint, tanti recessus, augeamus sane suspicionem tuam: simul enim augebimus diligentiam. nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in rep. tam nihil umquam nec de sua, nec de communi salute cogitans, qui non intelligat

telligat tua salute contineri suam, & ex unius tua uitam pendere omnium? equidem dies noctesq. de te, ut debeo, cogitans, casus dumtaxat humanos, & incertos euentus ualetudinis, & naturae communis fragilitatem extimesco; doleoque, cum resp. immortalis esse debeat, eam in unius mortalis anima consistere. si uero ad humanos casus, incertosq. euentus ualetudinis, sceleris etiam accedat insidiarumq. consensio: quem deum, etiam si cupiat, opitulari posse reip. credamus? omnia sunt excitanda tibi, C. Caesar, uni, quae iacere sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa, atque prostrata: constituenda iudicia, reuocanda fides, comprimendae libidines, propaganda soboles: omnia, quae dilapsa iam defluxerunt, seueris legibus uincienda sunt. non fuit recusandum in tanto ciuili bello, tanto animorum ardore, & armorum, quin quassata resp. quicumque belli euentus fuisset, multa perderet & ornamenta dignitatis, et praesidia stabilitatis suae, multaq. uterque dux faceret armatus, quae idem togatus fieri prohibuisset. quae quidem nunc tibi omnia belli uulnera sananda sunt; quibus, praeter te, mederi nemo potest. itaque illam tuam praeclarissimam, & sapientissimam uocem inuitus audiui, Satis diu uel naturae uixi, uel gloriae. satis, si ita uis, naturae fortasse; addo etiam, si placet, gloriae; at, quod maximum est, patriae certe parum. quare omitte, quaeso, istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiã: noli nostro periculo sapiens esse. Saepe enim uenit ad

aures meas, te idem istud nimis crebro dicere, uixisse te satis. credo; sed tum id audirem, si tibi soli uiueres, aut si tibi soli natus esses: nunc, cum omnium salutem ciuium, cunctamq. remp. res tuae gestae complexae sint, tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quae cogitas, non dum ieceris. hic tu modum tuae uitae non salute reip. sed aequitate animi definies? Quid, si istud ne gloriae quidem tuae satis est? cuius te esse auidissimum, quamuis sis sapiens, non negabis. Parum ne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? immo uero alijs, quamuis multis, satis, tibi uni parum. quidquid enim est, quamuis amplum sit, id certe est parum tum, cum est aliquid amplius. quod si rerum tuarum immortalium C. Caesar, hic exitus futurus fuit, ut, deuictis aduersarijs, remp. in eo statu relinqueres, in quo nunc est: uide, quaeso, ne tua diuina uirtus admirationis plus sit habitura, quam gloriae: siquidem gloria est illustris, ac peruagata multorum, & magnorum uel in suos, uel in patriam, uel in omne genus hominum fama meritorum. haec igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut remp. constituas, eaq. tu in primis cum summa tranquillitate, & otio perfruare. tum te, si uoles, cum & patriae, quod debes, solueris, & naturam ipsam expleueris satietate uiuendi, satis diu uixisse dicito. quid est enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum, quod cum uenerit, omnis uoluptas praeterita pro nihilo est, quia postea nulla futura sit?

quan-

quamquam tuus iste animus numquam his angustijs, quas natura nobis ad uiuendum dedit, contentus fuit, semper immortalitatis amore flagrauit. nec uero haec tua uita dicenda est, quae corpore & spiritu continetur: illa, illa, inquam, uita est tua, Caesar, quae uigebit memoria saeculorum omnium, quam posteritas alet, quam ipsa aeternitas semper tuebitur. huic tu inseruias, huic te ostentes oportet: quae quidem, quae miretur, iam pridem multa habet; nunc, etiam quae laudet, exspectat. obstupescent posteri certe, imperia, prouincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles uictorias, monumenta, munera, triumphos audientes, & legentes tuos: sed nisi haec urbs stabilita tuis consilijs, & institutis erit, uagabitur modo nomen tuũ longe, atque late, sedem quidem stabilem, & domicilium certum non habebit. erit inter eos etiam, qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio; cum alij laudibus ad caelum res tuas gestas efferent, alij fortasse aliquid requirent, idque, uel maximum, nisi belli ciuilis incendium salute patriae restinxeris, ut illud fati uideatur, hoc fuisse consilij. serui igitur ijs etiam iudicibus, qui multis post saeculis de te iudicabunt, & quidem haud scio an incorruptius, quam nos: nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine inuidia iudicabunt. id autem, etiam si tunc ad te, ut quidam falso putant, non pertinebit, nunc certe pertinet, te esse talé, ut tuas laudes obscuratura nulla umquam sit obliuio. diuersae uoluntates ciuium

fuerunt, distractaeque sententiae. non enim consilijs solum, & studijs, sed armis etiam, & castris dissidebamus: erat autem obscuritas quaedam, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset; multi, quid sibi expediret; multi, quid deceret; non nulli etiam, quid liceret. perfuncta resp. est hoc misero fataliq. bello: uicit is, qui non fortuna inflammaret odium suum, sed bonitate leniret; neque omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exsilio, aut morte dignos iudicaret. arma ab alijs posita, alijs erepta sunt. ingratus est, iniustusq. ciuis, qui armorum periculo liberatus, animum tamen retinet armatum: ut iam ille sit melior, qui in acie cecidit, quam qui in caussa animam profudit. quae enim pertinacia quibusdam, eadem alijs constantia uideri potest. sed iam omnis fracta dissensio est armis, extincta aequitate uictoris. restat, ut omnes unum uelint, qui modo habent aliquid non solum sapientiae, sed etiam sanitatis: quia, nisi te, C. Caesar, saluo, & in ista sententia, qua cum antea, tum hodie uel maxime usus es, manente, salui esse non possumus. Quare omnes te, qui haec salua esse uolumus, & hortamur, & obsecramus, ut uitae tuae, & saluti consulas: omnesq. tibi, ut pro alijs etiam loquar, quod de me ipso sentio, quoniam subesse aliquid putas, quod cauendum sit, non modo excubias, & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus, & corporum pollicemur. Sed ut, unde est orsa, in eodem terminetur oratio mea; maximas tibi omnes

gratias

gratias agimus, C. Caesar, maiores etiam habemus. nam omnes idem sentiunt, quod ex omnium precibus, & lacrymis sentire potuisti: sed quia non est stantibus omnibus necesse dicere, a me certe dici uolunt: cui necesse est quodam modo, & quod uolunt, & quod, M. Marcello a te huic ordini, populoq. R. & reip. reddito, praecipue id a me fieri debere intelligo. nam laetari omnes, non ut de unius solum, sed ut de communi omnium salute, sentio. quod autem summae beneuolentiae est, quae mea erga illũ omnibus semper nota fuit, ut uix C. Marcello, optimo, & amantissimo fratri, praeterea quidem cederem nemini: cum id solicitudine, cura, labore tam diu praestiterim, quam diu est de illius salute dubitatum, certe hoc tempore magnis curis, molestijs, doloribus liberatus praestare debeo. itaque, C. Caesar, sic tibi gratias ago, ut, omnibus me rebus a te non conseruato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

PRO

PRO Q. LIGARIO AD C. CAESAREM ORATIO XLI.

NOVVM *crimen, C. Caesar, & ante hunc diem inauditum propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idq. C. Pansa, praestanti uir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quae est ei tecum, ausus est confiteri. itaque, quo me uertam, nescio: paratus enim ueneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer. sed quoniam diligentia inimici inuestigatum est, quod latebat: confitendum est, ut opinor; praesertim cum meus necessarius C. Pansa fecerit, ut id iam integrum non esset: omissaq. controuersia omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, qua plurimi sunt conseruati, cum a te nō solum liberationem culpae, sed erra ti ueniam impetrauissent. Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum, sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te Tubero, qua uirum omni laude dignum, patrē tuum. itaque prius de uestro delicto confiteamini, necesse est, quam Ligarij ullam culpam reprehendatis.*

Q. igitur Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum proconsule C. Considio profectus est: qua in legatione & ciuibus, & socijs ita se probauit, ut decedens Considius prouincia, satisfa-

satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium prouinciae praefecisset. itaque Q. Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset, prouinciam accepit inuitus: cui sic praefuit in pace, ut & ciuibus, & socijs gratissima esset eius integritas, & fides. bellum subito exarsit; quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim caeco quodam timore, primo salutis caussa, post etiam studij sui, quaerebant aliquem ducem. tum Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. interim P. Atius Varus, qui praetor Africam obtinuerat, Vticam uenit. ad eum statim concursum est: atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod ad priuatũ, clamore multitudinis imperitae, nullo publico consilio deferebatur. itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paullum aduentu Vari conquieuit. Adhuc, C. Caesar, Q. Ligarius omni culpa uacat. domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli: legatus in pace profectus, in prouincia pacatissima ita se gessit, ut ei pacem esse expediret. profectio certe animum tuum non debet offendere: num igitur remansio? multo minus: nam profectio uoluntatem habuit non turpem, remansio etiam necessitatem honestam. ergo haec duo tempora carent crimine; unum, cum est legatus profectus; alterum, cum efflagitatus a prouincia, praepositus Africae est. tertium est tempus,

quo

quo post aduentum Vari in Africa restitit. quod si est criminosum, necessitatis crimen est, non uoluntatis. an ille, si potuisset illinc ullo modo euadere, Uticae potius, quam Romae; cum P. Accio, quam cum concordissimis fratribus; cum alienis esse, quam cum suis maluisset? cum ipsa legatio plena desiderij, ac solicitudinis fuisset propter incredibilem quendam fratrum amorem, hic aequo animo esse potuit belli dissidio distractus a fratribus? nullum igitur habes, Caesar, adhuc in Q. Ligario signum alienae a te uoluntatis. cuius ego caussam, animaduerte quaeso, qua fide defendam, cum prodo meam. o clementiam admirabilem, atque omni laude, praedicatione, litteris, monumentisq. decorandam. M. Cicero apud te defendit alium in ea uoluntate non fuisse, in qua se ipsum cõfitetur fuisse; nec tuas tacitas cogitationes extimescit; nec, quod tibi, de alio audienti, de se ipso occurrat, reformidat. uide, quam non reformidem: uide, quanta lux liberalitatis, et sapientiae tuae mihi apud te dicenti oboriatur, quantum potero, uoce contendam, ut hoc populus R. exaudiat. Suscepto bello, Caesar, gesto etiam ex magna parte, nulla ui coactus, iudicio meo, ac uoluntate ad ea arma profectus sum, quae erant sumpta contra te. apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cum hoc sciret, tamen me, ante quam uidit, reip. reddidit: qui ad me ex Aegypto litteras misit ut essem idem, qui fuissem: qui cum ipse imperator in toto imperio populi R. unus esset, esse me alterum passus est: a quo, hoc ipso C. Pansa mihi nun-

hi nuncium perferente, concessos fasces laureatos tenui, quoad tenendos putaui: qui mihi tum denique se salutem putauit reddere, si eam nullis spoliatam ornamentis redderet. Vide quaeso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarij non audeam confiteri. atque haec propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de se eadem dicerem, ignosceret. cuius ego industriae, gloriaeq. faueo, uel propter propinquam cognationem, uel quod eius ingenio, studijsq. delector, uel quod laudem adolescentis propinquì existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare. sed hoc quaero, quis putet fuisse crimen, esse in Africa Ligarium? nempe is, qui & ipse in eadem Africa esse uoluit, & prohibitum se a Ligario queritur, et certe contra ipsum Caesarem est congressus armatus. quid enim, Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? nimis urgeo: commoueri uidetur adolescens: ad me reuertar. ijsdem in armis fui. quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut, quod hic potest, nos possemus? Quorum igitur impunitas, Caesar, tuae clementiae laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atque in hac caussa non nihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo magis patris tui prudentiam desidero; quod homo cum ingenio, tum etiã doctrina excellens, genus hoc caussae quod esset, non uiderit. nam si uidisset, quouis profecto,

profecto, quam isto modo a te agi maluisset. arguis fatentem: non est satis. accusas eum, qui caussam habet aut, ut ego dico, meliorem, quam tu, aut, ut tu uis, parem. haec nō modo mirabilia sunt, sed prodigijs similia, quae dicam. nō habet eam uim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. hoc egit ciuis R. ante te nemo. externi isti mores usque ad sanguinem incitare solēt odium aut leuium Graecorum, aut immanium barbarorum. nam quid aliud agis? ut Romae ne sit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, auunculo suo, ne cum eius filio, consobrino suo, ne nobiscum uiuat? ne sit in patria? num in patria est? num potest magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exulat. non tu ergo hunc patria priuare, qua caret, sed uita uis. at istud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. ipse iubebat occidi, nullo postulante: praemijs etiam inuitābat. quae tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse uis, uindicata est. Ego uero istud non postulo, inquies. Ita mehercule existimo, Tubero: noui enim te, noui patrem tuum, noui domum, nomenq. uestrū; studia denique generis ac familiae uestrae uirtutis, humanitatis, doctrinae plurimarum artium, atque optimarum; nota sunt mihi omnia: itaque certo scio, uos non petere sanguinem: sed parum attenditis: res enim eo spectat, ut ea poena, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non uideamini esse contenti. quae est igi-

tur

tur alia praeter mortem? si enim in exsilio est, sicuti est: quid amplius postulatis? an ne ignoscatur? hoc uero multo acerbius, multoq. est grauius. quod nos domi petimus precibus, & lacrymis prostrati ad pedes, non tam nostrae caussae fidentes, quam huius humanitati; id me impeteremus, pugnabis? & in nostrum fletum irrumpes? & nos iacentes ad pedes supplicum uoce prohibebis? si, cum hoc domi faceremus, quod & fecimus, &, ut spero, non frustra fecimus, tu derepente irrupisses, & clamare coepisses; C. Caesar caue credas, caue ignoscas, caue te fratrum pro fratris salute obsecrantium misereat: non ne omnem humanitatem exuisses? quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari, & in tali miseria multorum perfugium misericordiae tollere? Dicam plane, C. Caesar, quod sentio. si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines: (intelligo, quid loquar) acerbissimo luctu redundaret ista uictoria. quam multi enim essent de uictoribus, qui te crudelem esse uellent, cum etiam de uictis reperiantur? quam multi, qui, cum a te nemini ignosci uellent, impedirent clementiam tuam, cum etiam ij, quibus ipse ignouisti, nolint te in alios esse misericordem? quod si probare Caesari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse; si honesto, & misericordi mendacio saluti ciuis calamitosi consultum esse uellemus: tamen hominis non esset, in tanto discrimine, & periculo ciuis, refellere, & coarguere nostrum

strum

strum mendacium: & si esset alicuius, eius certe non esset, qui in eadem caussa, & fortuna fuisset. sed tamen aliud est, errare Caesarem nolle, aliud nolle misereri. diceres, caue Caesar credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te: nunc quid dicis? caue ignoscas. haec nec hominis, nec ad hominem uox est: qua qui apud te C. Caesar, utetur, suam citius abijciet humanitatem, quam extorquebit tuam. At primus aditus, & postulatio Tuberonis haec, ut opinor, fuit, uelle se de Q. Ligarij scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis; uel quod de nullo alio quisquã; uel quod is, qui in eadem caussa fuisset, uel quidnam noui facinoris afferret. Scelus tu illud uocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc caussa caruit. alij errorem appellant, alij timorẽ; qui durius, spem, cupiditatem, odiũ, pertinaciam; qui grauissime, temeritatem; scelus, praeter te, adhuc nemo. ac mihi quidẽ, si propriũ et uerum nomen nostri mali quaeratur, fatalis quaedã calamitas incidisse uidetur, & improuidas hominum mentes occupauisse; ut nemo mirari debeat humana cõsilia diuina necessitate esse superata. liceat esse miseros: quamquam hoc uictore non possumus. sed non loquor de nobis: de illis loquor, qui occiderunt. fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris uero crimine, furoris, parricidij liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis alijs carere, quãdo hoc quisquã ex te, Caesar, audiuit; aut tua quid aliud arma uoluerunt, nisi a te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille inuictus exercitus, nisi ut suum

ius tueretur, & dignitatem tuam? quid? tu cum pacem esse cupiebas, id ne agebas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis ciuibus conueniret? mihi uero, Caesar, tua in me maxima merita tanta certe non uiderentur, si me ut sceleratum a te conseruatum putarem. quo modo autem tu de rep. bene meritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse uoluisses? secessionem tu illam existimauisti, Caesar, initio, non bellum; non hostile odium, sed ciuile dissidium, utrisque cupientibus remp. saluam, sed partim consilijs, partim studijs a communi utilitate aberrantibus. principum dignitas erat paene par, non par fortasse eorum, qui sequebantur: caussa tum dubia; quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset: nunc melior certe ea iudicanda est, quam etiam dij adiuuerunt. cognita uero clementia tua, quis non eam uictoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus? Sed ut omittam communem caussam, ueniamus ad nostram; utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligarium ex Africa exire, an uos in Africam non uenire? poteramus ne, inquies, cum senatus censuisset? si me consulis, nullo modo. sed tamẽ Ligarium senatus idem legauerat. atque ille in tempore paruit, cum parere senatui necesse erat: uos tũc paruistis, cum paruit nemo, qui noluit. reprehendo igitur? minime uero: neque enim licuit aliter uestro generi, nomini, familiae, disciplinae. sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in uobis, easdem in alijs reprehendatis. Tuberonis sors coniecta est ex

yyy S. C.

S. C. cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat se excusare. haec ego noui propter communes necessitudines, quae mihi sunt cum L. Tuberone: domi una eruditi, militiae contubernales, post affines, in omni denique uita familiares: magnum etiam uinculũ, quod iisdem semper studijs usi sumus. scio igitur Tuberonem domi manere uoluisse: sed ita quidam agebant, ita reip. sanctissimum nomen opponebant, ut, etiam si aliter sentiret, uerborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. cessit auctoritati amplissimi uiri, uel potius paruit: una est profectus cum ijs, quorum erat una caussa: tardius iter fecit: itaque in Africam uenit iam occupatam. hinc in Ligarium crimen oritur, uel ira potius. nam si crimen est prohibere illum uoluisse, non minus magnũ est, uos Africam, omnium prouinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere uoluisse, quam aliquem se imperatorem esse maluisse. atque is tamen aliquis Ligarius non fuit. Varus imperiũ se habere dicebat: fasces certe habebat. Sed quoquo modo sese illud habet, haec querela uestra, Tubero, quid ualet? recepti in prouinciam non sumus. quid, si essetis? Caesari ne eam tradituri fuissetis, an contra eum retenturi? Vide, quid licentiae, Caesar, nobis tua liberalitas det, uel potius audaciae. si responderit Tubero, Africam, quo senatus eum sorsq. miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse: non dubitabo apud ipsum te, cuius id eum facere interfuit, grauissimis uerbis eius consilium reprehendere.

dere. non enim, si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. sed iam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientissimas aures, quam ne Tubero, quod numquam cogitauit, facturus fuisse uideatur. Veniebatis igitur in Africam, prouinciam unã ex omnibus huic uictoriae maxime infestam: in qua erat rex potentissimus, inimicus huic caussae, aliena uoluntas, conuentus firmi, atque magni. quaero, quid facturi fuissetis? quamquam, quid facturi fueritis, non dubitem, cum uideam, quid feceritis. Prohibiti estis in prouincia uestra pedem ponere, ut perhibetis, summa cum iniuria. quo modo id tulistis? acceptae iniuriae querelam ad quem detulistis? nempe ad eum, cuius auctoritatem secuti, in societatem belli ueneratis. quod si Caesaris caussa in prouinciam ueniebatis; ad eum profecto exclusi prouincia uenissetis: uenistis ad Pompeium: quae est ergo apud Caesarem querela, cum eum accusetis, a quo queramini uos prohibitos cõtra Caesarem bellum gerere? atque in hoc quidem uel cum mendacio, si uultis, gloriari per me licet, uos prouinciã fuisse Caesari tradituros, etiamsi a Varo, et quibusdam alijs prohibiti essetis: ego autem confitebor culpam esse Ligarij, qui uos tantae laudis occasione priuauerit. sed uide quaeso, C. Caesar, constantiam ornatissimi uiri, L. Tuberonis: quam ego, quamuis ipse probarem, ut probo, tamen non commemorarem, nisi a te cognouissem in primis eam uirtutem solere laudari. quae fuit igitur umquã in ullo homine tanta constantia? constantiam dico?

 nescio,

nescio, an melius patientiam possem dicere: quotus enim istud quisque fecisset, ut a quibus partibus in dissensione ciuili non esset receptus, essetq. etiam cum crudelitate eiectus, ad eas ipsas rediret? magni cuiusdam animi, atque eius uiri est, quem de suscepta caussa, propositaq. sententia nulla contumelia, nulla uis, nullum periculum posset depellere. ut enim cetera paria Tuberoni cum Varo fuissent, honos, nobilitas, splendor, ingenium, quae nequaquam fuerunt; hoc certe praecipuum Tuberonis fuit, quod iusto cum imperio ex S. C. in prouinciam suam uenerat. hinc probibitus, non ad Caesarem, ne iratus, non domum, ne iners, non aliquam in regionem, ne condemnare caussam illam, quam secutus esset, uideretur; in Macedoniam, in Cn. Pompeij castra uenit, in eam ipsam caussam, a qua erat reiectus cum iniuria. quid? cum ista res nihil commouisset eius animum, ad quem ueneratis: languidiore, credo, studio in caussa fuistis. tantummodo in praesidijs eratis, animi uero a caussa abhorrebant? an, ut fit in ciuilibus bellis, nec in uobis magis, quam in reliquis, omnes uincendi studio tenebamur? pacis equidem semper auctor fui, sed tum sero: erat enim amentis, cum aciem uideres, pacem cogitare. omnes, inquam, uincere uolebamus; tu certe praecipue, qui in eum locum uenisses, ubi tibi esset pereundum, nisi uicisses. quamquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi uictoriae. haec ego nō dicerem, Tubero, si aut nos constantiae uestrae, aut Caesarē beneficij sui paeniteret.

niteret. Nunc quaero, utrum uestras iniurias, an reip. persequamini. si reip. quid de uestra in ea caussa perseuerantia respondebitis? si uestras, uidete ne erretis, qui Caesarem uestris inimicis iratum fore putetis, cum ignouerit suis. itaque num tibi uideor, Caesar, in caussa Ligarij occupatus esse? num de eius facto dicere? quicquid dixi, ad unam summam referri uolo, uel humanitatis, uel clementiae, uel misericordiae tuae. caussas, Caesar, egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe numquam hoc modo, ignoscite iudices, errauit, lapsus est, non putauit, si umquam posthac. ad parentem sic agi solet: ad iudices, non fecit, non cogitauit, falsi testes, fictum crimen. dic te, Caesar, de facto Ligarij iudicem esse: quibus in praesidijs fuerit, quaere. taceo. ne haec quidem colligo, quae fortasse ualerent etiam apud iudicem: legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus, tum etiam fuit totus animo & studio tuus. ad iudicem sic agi solet. sed ego ad parentem loquor: erraui, temere feci, paenitet, ad clementiam tuam confugio, delicti ueniam peto, ut ignoscas oro: si nemo impetrauit, arroganter: si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. an sperandi Ligario caussa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? quamquam neque in hac oratione spes est posita caussae, nec in eorum studijs, qui a te pro Ligario petunt, tui necessarij. uidi enim, & cognoui, quid maxime spectares, cú pro alicuius salute

multi laborarent, caussas apud te rogantium gratiores esse, quam preces; neque spectare, quam tuus esset necessarius is, qui te oraret; sed quam illius, pro quo laboraret. itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi esse uideantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedis. sed uideo tamen apud te caussas, ut dixi, rogantium ualere plus, quam preces, ab ijsq. te moueri maxime, quorum iustissimum dolorem uideas in petendo. in Q. Ligario conseruando multis tu quidem gratum facies necessariis tuis: sed hoc, quaeso, considera, quod soles. possum fortissimos uiros Sabinos, tibi, probatissimos, totumq. agrum Sabinũ, florẽ Italiae, robur reip. proponere. nosti optime homines. animaduerte horum omnium maestitiam, & dolorem. huius T. Brocchi, de quo, non dubito, quid existimes, lacrymas, squaloremq. ipsius, & filij uides. quid de fratribus dicam? noli, Caesar, putare de unius capite nos agere. aut tres Ligarij in ciuitate retinẽdi sunt, aut tres ex ciuitate exterminandi. quoduis exsilium his est optatius, quam patria, quam domus, quam dij penates, uno illo exsulante. si fraterne, si pie, si cum dolore faciunt; moueant te horum lacrymae, moueat pietas, moueat germanitas; ualeat tua uox illa, quae uicit: te enim dicere audiebamus, nos, omnes aduersarios, putare, nisi qui nobiscum essent; te omnes, qui contra te non essent, tuos. uides ne igitur hunc splendorem omnem, hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Cesetium, L. Cornificium,

cium, hosce omnes equites R. qui adsunt ueste mutata, non solum notos tibi, uerum etiam probatos uiros, qui tecum fuerunt? atque his maxime irascebamur, & hos requirebamus, & his non nulli etiam minabantur. conserua igitur tuis suos, ut, quemadmodum cetera, quae dicta sunt a te, sic hoc uerissimum reperiatur. quod si penitus perspicere posses concordiā Ligariorum; omnes fratres tecum iudicares fuisse. an potest quisquam dubitare, quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis est, qui horum consensum conspirantem, & paene cōflatum, in hac prope aequalitate fraterna non nouerit? qui hoc nō sentiat, quiduis prius futurum fuisse, quam ut hi fratres diuersas sententias, fortunasq. sequerentur? uoluntate igitur omnes tecum fuerunt, tempestate abreptus est unus: qui si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen saluos esse uoluisti. sed ierit ad bellum; dissenserit non a te solum, uerum etiam a fratribus: hi te orant tui. equidem cum tuis omnibus negotijs interessem, memoria teneo qualis tum T. Ligarius, quaestor urbanus, fuerit erga te, & dignitatem tuam. sed parum est me hoc meminisse: spero etiam te, qui obliuisci nihil soles, nisi iniurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenij tui, te aliquid de huius quaestoris officio cogitantem, etiam de alijs quibusdā quaestoribus reminiscentem recordari. hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud, (neque enim haec diuinabat) nisi ut tu eum studiosum, & bonū uirum

 indica-

iudicares, nũc a te supplex fratris salutem petit. quã, huius admonitus officio, cum utrisque his dederis; tres fratres optimos, & integerrimos non solum sibi ipsos, neque his tot, ac talibus uiris, neque nobis necessarijs suis, sed etiam reip. condonaueris. fac igitur, quod de homine nobilissimo, & clarissimo, M. Marcello restituto fecisti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis, & huic omni frequentiae probatissimis fratribus. ut concessisti illum senatui; sic da hunc populo, cuius uoluntatem carissimam semper habuisti: &, si ille dies tibi gloriosissimus, populo R. gratissimus fuit, noli obsecro dubitare, C. Caesar, similé illi gloriae laudem quam saepissime quaerere. nihil est enim tam populare, quam bonitas: nulla de uirtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est. homines enim ad deos nulla re proprius accedunt, quam salutem hominibus dando. nihil habet nec fortuna tua maius, quam ut possis; nec natura tua melius, quam ut uelis conseruare quãplurimos. Longiorem orationem caussa forsitan postulat, tua certe natura breuiorem. quare cum utilius esse arbitrer, te ipsum, quam aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem iam faciam: tantum te admonebo, si illi absenti salutem dederis, praesentibus his omnibus te daturum.

PRO

PRO REGE DEIOTARO, AD C. CAESAREM. ORATIO XLII.

CVM in omnibus caussis grauioribus, C. Caesar, initio dicendi commoueri soleam uehementius, quam uidetur uel usus, uel aetas mea postulare: tũ in hac caussa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides studij mihi afferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. primum dico pro capite fortunisq. regis: quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo dumtaxat periculo; tamen est ita inusitatũ, regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebamus pro perpetuis eius in nostrã remp. meritis, nunc contra atrocissimum crimen cõgor defendere. accedit, ut accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate perturber. crudelis Castor, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos auum in discrimen capitis adduxerit; adolescentiaeq. suae terrorem intulerit ei, cuius senectutem tueri, & tegere debebat; commendationem ineuntis aetatis ab impietate, & scelere duxerit; aui seruum, corruptum praemijs, ad accusandum dominum impulerit, & a legatorum pedibus abduxerit. fugitiui autẽ dominum accusantis, & dominum absentem, & dominum amicissimum nostrae reip. cum os uidebam, cum uerba audiebam; non tam afflictam regiam condicionem

nem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. nam cum more maiorum de seruo in dominum ne tormentis quidem quaeri liceat; in qua quaestione dolor ueram uocem elicere possit etiam ab inuito: exortus est seruus, qui, quem in equuleo appellare non posset, eum accuset solutus. Perturbat me, C. Caesar, etiam illud interdum: quod tamen, cum te penitus recognoui, timere desino. re enim iniquum est, sed tua sapientia fit aequissimum. nam dicere apud eum de facinore, contra cuius uitam consilium facinoris inisse arguare, si per se ipsum consideres, graue est: nemo enim fere est, qui sui periculi iudex non sibi se aequiorem, quam reo, praebeat: sed tua, C. Caesar, praestans singularisq. natura hunc mihi metum minuit: non enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro, quam intelligo, quid de te ceteros uelis iudicare. Moueor etiam loci ipsius insolentia, quod tantam caussam, quanta nulla umquam in disceptatione uersata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conuentum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent: in tuis oculis, in tuo ore, uultuq. acquiesco: te unum intueor: ad te unum omnis mea spectat oratio: quae mihi ad spem obtinendae ueritatis grauissima sunt, ad motum animi, & omnem impetum dicendi, contentionemq. leuiora. hanc enim, C. Caesar, caussam si in foro dicerẽ eodem audiente, & disceptante te. quantam mihi alacritatem populi R. concursus afferret? quis enim ciuis ei regi non faueret, cuius omnem aetatem in populi R. bellis consumptam

esse meminisset? spectarem curiam, intuerer forum, caelum denique testarer ipsum. sic, cũ & deorum immortalium, & populi R. & senatus beneficia in regem Deiotarum recordarer, nullo modo mihi deesse posset oratio. quae quoniam angustiora parietes faciunt, actioq. caussae maxime debilitatur loco: tuum est, Caesar, qui pro multis saepe dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre, quo facilius tũ aequitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam. Sed ante quam de accusatione ipsa dico, de accusatorum spe pauca dicam. qui cum uideantur neque ingenio, neque usu, atque exercitatione rerum ualere, tamen ad hanc caussam non sine aliqua spe, & cogitatione uenerunt. iratum te regi Deiotaro fuisse, non erant nescij: affectum illum quibusdam incommodis, & detrimentis, propter offensionem animi tui, meminerant: teq. cum huic iratum, tum sibi amicum cognouerant: cumq. apud ipsum te de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen insideret. quáobrem hoc nos primum metu, C. Caesar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiae suspicemur. per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti; istam, inquam, dexteram, non in bellis, & in proelijs, quam in promissis, & fide firmiorem. tu illius domum inire, tu uetus hospitum renouare uoluisti: te eius dij penates acceperunt: te amicum, & placatum Deiotari regis arae, fociq. ui-

derunt.

derunt. cum facile exorari, Caesar, tu semel exorari soles. nemo umquam te placauit inimicus, qui ullas re sedisse in te simultatis reliquias senserit. quamquam cui sunt inauditae cum Deiotaro querelae tuae? num quam tu illum accusauisti, ut hostem, sed ut amici offi cio parum functum, quod propensior in Cn. Pompeij amicitiam fuisset, quam in tuam. cui tamen ipsi regi ueniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pō peio uel si etiam filium misisset, ipse tamen excusatio ne aetatis usus esset. itaque cum maximis eum rebus liberares, perparuam amicitiae culpam relinquebas. itaque non solum in eum non animaduertisti, sed omni metu liberauisti; hospitem agnouisti; regem reliqui sti. neque enim ille odio tui progressus, sed errore com muni lapsus est. is rex, quem senatus hoc nomine sae pe honorificentissimis decretis appellauisset, quiq. il lum ordinem ab adolescentia grauissimum sanctissi mumq. duxisset, ijsdem rebus est perturbatus, ho mo longinquus, & alienigena, quibus nos, in media rep. nati, semperq. uersati. cum audisset senatus con sentientis auctoritate arma sumpta, consulibus, prae toribus, tribunis pl. nobis imperatoribus remp. de fendendam datam; mouebatur animo, & uir huic im perio amicissimus de salute populi R. extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse uidebat: in summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur. maxime uero perturbatus est, ut audiuit consules ex Italia profugisse, omnesq. consulares, (sic enim nun ciabatur) cunctum senatum, totam Italiam esse ef-

fusam.

fusam. talibus enim nuncijs, & rumoribus patebat ad orientem uia, nec ulli ueri subsequebantur. nihil ille de concionibus tuis, nihil de studio concordiae, & pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. quae cum ita essent; tamen usque eo se tenuit, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati, litteraeq. uenerunt. ignosce, ignosce, Caesar, si eius uiri auctoritati rex Diotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus; in quem cum dij, atque homines omnia ornamenta congessissent, tum tu ipse plurima, & maxima. neque enim, si tuae res gestae ceterorum laudibus obscuritatem attulerunt, iccirco Cn. Pompeij memoriam amisimus. quantum nomen eius fuerit, quantae opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi R. quanti senatus, quanti tui, quis ignorat? tanto ille superiores uicerat gloria, quanto tu omnibus praestitisti. itaque Cn. Pompeij bella, uictorias, triumphos, consulatus admirãtes numerabamus, tuos enumerare nõ possumus. ad eum igitur rex Deiotarus uenit hoc misero fataliq. bello, quem ante iustis hostilibusq. bellis adiuuerat, quocum erat non hospitio solum, uerum etiam familiaritate coniunctus: & uenit uel rogatus, ut amicus; uel accersitus, ut socius; uel euocatus, ut is, qui senatui parere didicisset: postremo uenit ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est, ad periculi, non ad uictoriae societatem. itaque, Pharsalico proelio facto, a Pompeio discessit: spem infinitam persequi noluit: uel officio, si

quid

quid debuerat, uel errori, si quid nescierat, satisfactum esse duxit: domum se contulit: teq. Alexandrinum bellum gerente utilitatibus tuis pariut: ille exercitum Cn. Domitij, amplissimi uiri, suis tectis, & copijs sustentauit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum, & probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit: ille iterum, ille tertio, auctionibus factis, pecuniam dedit, qua ad bellumittereris: ille corpus suum periculo obiecit, tecumq. in acie contra Pharnacem fuit, tuumq. hostem esse duxit suum. quae quidem a te in eam partem accepta sunt, C. Caesar, ut eum amplissimo regis honore, & nomine affeceris. is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatus, arguitur, domi te suae interficere uoluisse. quod tu, nisi eũ furiosissimum iudicas, suspicari profecto non potes. ut enim omittam, cuius tanti sceleris fuerit, in conspectu deorum penatium necare hospitem; cuius tantae importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriae clarissimum lumen extinguere; cuius tantae ferocitatis, uictorem orbis terrarum non extimescere; cuius tam inhumani, & ingrati animi, a quo rex appellatus esset, in eum tyrannum inueniri: ut haec omittam, cuius tanti furoris fuit, omnes reges, quorũ multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes socios, omnes prouincias, omnia denique omniũ arma contra se unũ excitare? quonam ille modo cum regno, cum domo, cum coniuge, cum carissimo filio distractus esset, tanto scelere non modo perfecto, sed

etiam

etiam cogitato? at, credo, haec homo inconsultus, & temerarius non uidebat. quis consideratior illo? quis tectior? quis prudentior? quamquam hoc loco Deiotarum non tam ingenio & prudentia, quam fide, & religione uitae defendendum puto. nota tibi est, C. Caesar, hominis probitas, noti mores, nota constantia. cui porro, qui modo populi R. nomen audiuit, Deiotari probitas, integritas, grauitas, uirtus, fides non sit audita? quod igitur facinus, nec in hominé imprudentem cadere posset, propter metum praesentis exitij, nec in facinorosum, nisi esset idem amantissimus: id uos & a uiro optimo, et ab homine minime stulto cogitatum esse confingitis. at quam non modo non credibiliter, sed ne suspiciose quidé. Cum, inquit, in castellum Lucceium uenisses, & domum regis hospitis tui diuertisses; locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus rex te munerare constituerat. huc te e balneo, prius quam accumberes, ducere uolebat. ibi enim erat armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en caussa, cur regem fugitiuus, dominum seruus accuset. Ego mehercule, C. Caesar, initio, cum est ad me ista caussa delata, Phidippum, medicum, seruum regium, qui cum legatis missus esset, ab isto ipso adolescente existimaui esse coruptum. hac suspicione sum perculsus: medicum indicem subornabit, finget uidelicet aliquod crimen ueneni. etsi a ueritate longe, tamen a consuetudine criminandi nó multum res abhorrebat. quid ait medicus? nihil de ueneno. at id fieri potuit primo occultius in

potione,

potione, uel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod cum est factum, negari potest. si palam te interemisset, omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma conuertisset: si ueneno, Iouis illius quidem hospitalis numen numquam caelare potuisset, homines uero fortasse caelauisset. quod igitur & occultius conari, & efficere cautius potuit, id tibi, & medico callido, & seruo, ut putabat, fideli, non credidit; de armis, de ferro, de insidijs caelare te noluit? At quam festiue crimen contexitur. tua te, inquit, eadem, quae semper, fortuna seruauit. negauisti tum te inspicere uelle. quid postea? an Deiotarus, re illo tempore non perfecta, continuo dimisit exercitum? nullus erat alius insidiandi locus? at eodem te, cum cenauisses, rediturum dixeras: itaq. fecisti. horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant, retinere magnum fuit? cum in conuiuio comiter, & iucunde fuisses, tum illuc iuisti, ut dixeras. quo in loco Deiotarum talem erga te cognouisti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentissima dona, ut scriptum legimus, usque ad Numantiam misit ex Asia, quae Africanus inspectante exercitu accepit. quod cum praesens Deiotarus regio & animo, & more fecisset, tu in cubiculum discessisti. Obsecto, C. Caesar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: uultus hominum te intuentium, atque admirantium recordare. num quae trepidatio? num qui tumultus? num quid, nisi moderate, nisi quiete, nisi ex hominis grauissimi, et san-

ſanctiſſimi diſciplina? quid igitur cauſſae excogitari poteſt, cur te lautum uoluerit, cenatum noluerit occidere? In poſterum, inquit, diem diſtulit, ut, cum in caſtellum Lucceium uentum eſſet, ibi cogitata perficeret. Non uideo cauſſam loci mutandi: ſed tamen acta res criminoſe eſt. Cum, inquit, uomere poſt cenam uelle te dixiſſes, in balneum te ducere coeperunt: ibi enim erant inſidiae. at te eadem tua fortuna ſeruauit: in cubiculum te ire malle dixiſti. Dij te perdant fugitiue: ita non modo nequam, & improbus, ſed & fatuus, & amens es. quid? ille ſigna aenea in inſidijs poſuerat, quae e balneo in cubiculum transferri non poſſent? Habes crimina inſidiarum: nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conſcius. quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conſcium tanti ſceleris habebat, a ſe dimitteret? Romam etiam mitteret, ubi & inimiciſſimum ſciret eſſe nepotem ſuum, & C. Caeſarem, cui feciſſet inſidias; praeſertim cum is unus eſſet, qui poſſet de abſente ſe uindicare? Et fratres meos, inquit, quod erant conſcij, in uincula coniecit. Cum igitur eos uinciret, quos ſecum habebat, te ſolutum Romam mittebat, qui eadem ſcires, quae illos ſcire dicis. Reliqua pars accuſationis duplex fuit; una, regem ſemper in ſpeculis fuiſſe, cum a te animo eſſet alieno; altera, exercitum eum contra te magnum comparaſſe. de exercitu dicam breuiter, ut cetera. Numquam eas copias rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo R. poſſet, ſed quibus fines ſuos ab excurſionibus hoſtium & la-

 trocinijs

trocinijs tueretur, & imperatoribus nostris auxilia mitteret. atque antea quidem maiores copias alere poterat, nunc exiguas uix tueri potest. At misit ad Coelium nescio quem, sed eos, quos misit, quod ire noluerunt, in uincula coniecit. Non quaero, quam uerisimile sit, aut non habuisse regem, quos mitteret; aut eos, quos misisset, non paruisse; aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos uinctos potius, quam necatos fuisse. sed tamen cum ad Coelium mittebat, utrum caussam illam uictam esse nesciebat, an Coelium istum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime nostros homines nouit, uel quia non nosset, uel si nosset, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos misisse tibi. ueteres, credo, Caesar: nihil ad tuum equitatum: sed misit ex ijs, quos habuit, electos. Ait nescio quem ex eo numero seruum iudicatum. Non arbitror: non audiui: sed in eo, etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer. Alieno autem a te animo fuit: quo modo? sperauit, credo, difficiles tibi Alexandriae fore exitus propter regionis naturam, & fluminis. at eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum aluit: quem Asiae praefeceras, ei nulla in re defuit: tibi uictori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam atque ad aciem praesto fuit. secutum est bellum Africanum. graues de te rumores sparsi, qui etiam furiosum illum Coelium excitauerunt. quo tum erga te rex animo fuit, qui auctionatus sit, seseq. & filium suum exspoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare?

nistrare? At eo, inquit, tempore ipso Niceam, Ephesumq. mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celeriter ad se referrent. itaque cum essent ei nunciatum, Domitium naufragio perijsse, te in castello circumsideri; de Domitio dixit uersum Graecum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum;

Pereant amici, dum una inimici intercidant:

quod ille, si esset tibi inimicissimus, numquam tamen dixisset: ipse enim mansuetus, uersus immanis. qui autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porro inimicus cur esset, a quo, cum uel interfici belli lege potuisset, regem & se, & filium suum constitutos esse meminisset? Quid deinde furcifer? quo progreditur? ait hac laetitia Deiotarum elatum, uino se obruisse, in conuiuioq. nudum saltauisse. Quae crux huic fugitiuo potest satis supplicij afferre? Deiotarum saltantem quisquam, aut ebrium uidit umquã? omnes sunt in illo regiae uirtutes, quod te Caesar ignorare non arbitror, sed praecipue singularis & admiranda frugalitas. etsi hoc uerbo scio laudari reges non solere. frugi hominem dici, non multum habet laudis in rege: fortem, iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hae sunt regiae laudes; illa priuata est. ut uolet, quisque accipiat: ego tamen frugalitatem, id est modestiam, & temperantiam, uirtutem esse maximam iudico. haec in illo est ab ineunte aetate tũ a cuncta Asia, tum a magistratibus legatisq. nostris, tum

ab equitibus R. qui in Asia negotiati sunt, perspecta, & cognita. multis ille quidem gradibus officiorum erga remp. nostram ad hoc regium nomen adscendit: sed tamen quidquid a bellis populi R. uacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesq. iungebat: ut non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, & diligentissimus agricola, & pecuarius haberetur. qui igitur adolescens, non dum tanta gloria praeditus, nihil umquam nisi seuerissime & grauissime fecerit, is ea existimatione, eaq. aetate saltauit? Imitari potius Castor aui tui mores, disciplinamq. debebas, quam optimo & clarissimo uiro fugitiui ore maledicere. quod si saltatorem auum habuisses, neque eum uirum, unde pudoris, pudicitiaeq. exempla peterentur: tamen hoc maledictū minime in illam aetatem conueniret. quibus ille studijs ab ineunte aetate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optime ut equis uteretur; ea tamen illum cuncta, iam aetate exacta, defecerant. itaque Deiotarum cū plures in equum sustulissent, quod haerere in eo senex posset, admirari solebamus. hic uero adolescens, qui meus in Cilicia miles, in Graecia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis equitibus, quos una cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat? quam se iactare? quam se ostentare? quam nemini in illa caussa studio & cupiditate concedere? cum uero, exercitu amisso, ego, qui pacis auctor semper, post Pharsalicum proelium suasor fuissem armorum non

depo-

deponendorum, ſed abijciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere; quod & ipſe ardebat ſtudio ipſius belli, & patri ſatisfaciendum eſſe arbitrabatur. felix iſta domus, quae non impunitatem ſolum adepta ſit, ſed habet etiam accuſandi licentiã: calamitoſus Deiotarus, qui ab eo, qui in iiſdem caſtris fuerit, non modo apud te, ſed etiam a ſuis accuſetur. uos ueſtra ſecunda fortuna, Caſtor, non poteſtis ſine propinquorum calamitate eſſe contenti. ſint ſane inimicitiae, quae eſſe non debebant. rex enim Deiotarus ueſtram familiam abiectam, & obſcuram e tenebris in lucem uocauit. quis tuum patrem antea, qui eſſet, quam cuius gener eſſet, audiuit? ſed quamuis ingrate & impie neceſſitudinis nomen repudiaretis; tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine inſectari, non expetere uitam, non capitis arceſſere. eſto, concedatur haec quoque acerbitatis, & odij magnitudo. adeo ne, ut etiam omnia uitae, ſalutisq. communis, atque etiam humanitatis iura uiolentur? ſeruum ſolicitare uerbis, ſpe, praemijsq. corrumpere, abducere domum, contra dominum armare, hoc eſt, non uni propinquo, ſed omnibus familijs bellum nefarium indicere. nam iſta corruptela ſerui ſi non modo impunita fuerit, ſed etiam a tanta auctoritate approbata; nulli, nulli parietes noſtram ſalutem, nullae leges, nulla iura cuſtodient. ubi enim id, quod intus eſt, atque noſtrum, impune euolare poteſt, contraq. nos pugnare; fit in dominatu ſeruitus, in ſeruitute dominatus. O tempo

ra, o mores: Cn. Domitius ille, quem nos pueri consulem, censorem, pontificem maximum uidimus, cum tribunus pl. M. Scaurum, principem ciuitatis, in iudiciũ populi uocauisset, Scauriq. seruus ad eum clam domum uenisset, & crimina in dominum delaturum se esse dixisset, comprehendi hominem iussit, ad Scaurumq. deduci. uide, quid intersit. etsi inique Castorem cum Domitio comparo. sed tamen ille inimico seruum remisit, tu ab auo abduxisti: ille incorruptũ audire noluit, tu corrupisti: ille adiutorem seruum contra dominum repudiauit, te etiam accusatorem adhibuisti. At semel iste est corruptus a uobis? non ne, cum esset productus testis, & cum tecum fuisset, refugit ad legatos? non ne etiam ad hunc Cn. Domitium uenit? non ne, audiente hoc Ser. Sulpicio, clarissimo uiro, qui tum casu apud Domitium cenabat, & hoc T. Torquato, optimo adolescente, se a te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsum esse confestus est? quae est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? iccirco hanc urbẽ uenisti, ut huius urbis, iura, & exempla corrumpe res, domesticaq. tua inhumanitate nostrae ciuitatis humanitatem inquinares? at quam acute collecta crimina. Blesamius, inquit, (eius enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem, inquit, scribere solebat, te inuidiose tyrannum existimari; statua inter reges posita, animos hominũ uehementer offeusos; plaudi tibi non solere. Non ne intelligis, Caesar, ex urbanis maleuolorum sermunculis

lis haec ab istis esse collecta? Blesamius tyrannu͂ Caesarem scriberet? multorum enim ciuium capita uiderat: multos iussu Caesaris uexatos, uerberatos, necatos: multas afflictas & euersas domos: armatis militibus refertum forum: quae semper in ciuili uictoria sensimus, ea te uictore no͂ uidimus. solus, inquam, es C. Caesar, cuius in uictoria ceciderit nemo, nisi armatus: & quem nos liberi, in summa reip. libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in uictoria uidemus ducem, is Blesamio, qui uiuit in regno, tyrannus uideri potest? nam de statua quis queritur, una praesertim, cum tam multas uideat? ualde enim inuidendum est eius statuae, cuius trophaeis non inuidemus. ná si locus affert inuidiam; nullus locus est, ad statuam quidem, Rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? qui nec desideratus umquam a te est, & non numquam, obstupefactis hominibus ipsa admiratione, compressus est, & fortasse eo praetermissus, quia nihil uulgare te dignum uideri potest. Nihil a me arbitror praetermissum, sed aliquid ad extremam caussae partem reseruatum. id autem aliquid est, te ut plane Deiotaro recóciliet oratio mea. non enim iam metuo, ne tu illi succenseas: illud uereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicere. quod abest longissime, mihi crede, Caesar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se a te multatum arbitratur; sed, cum existimaret multis tibi multa esse tribuenda, quo minus a se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusauit. ete-

nim si Antiochus, magnus ille rex Asiae, cum, postea quam a Scipione deuictus, Tauro tenus regnare iussus esset, omnemq. hanc Asiam, quae est nunc nostra prouincia, amisisset; dicere est solitus, benigne sibi a populo R. esse factum, quod nimis magna procuratione liberatus, modicis regni terminis uteretur; potest multo facilius se Deiotarus consolari. ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. omnia tu Deiotaro, Caesar, tribuisti, cum & ipsi, & filio nomen regium concessisti. hoc nomine retento, atque conseruato, nullum beneficium populi R. nullum iudicium de se senatus imminutum putat. magno animo, & erecto est, nec umquam succumbet inimicis, ne fortunae quidem. multa se arbitratur & peperisse antea factis, & habere in animo, atque uirtute, quae nullo modo possit amittere. quae enim fortuna, aut quis casus, aut quae tanta possit iniuria omnium imperatorum de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim est ornatus, qui, postquam in castris esse potuit per aetatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria bella gesserunt. senatus uero iudicia de illo tam multa, tamq. honorifica, quae publicis populi R. litteris monumentisq. consignata sunt, quae umquam uetustas obruet, aut quae tanta delebit obliuio? Quid de uirtute eius dicam? quid de magnitudine animi, grauitate, constantia? quae omnes docti, atque sapientes summa, quidam etiam sola bona esse dixerunt, hisq. non modo ad bene, sed etiam ab beate uiuendum contentam uirtutem esse. haec ille reputans, & dies & noctes

noctes cogitans, non modo tibi non succenset, (esset enim non solum ingratus, sed etiam amens) uerum omnem tranquillitatem, & quietem senectutis acceptam refert clementiae tuae. quo quidem animo cũ antea fuerit; tum non dubito, quin tuis litteris, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omniq. solicitudine abstraxerit. iubes enim eum bene sperare, & bono esse animo: quod scio te non frustra scribere solere: memini enim iisdem ferre uerbis ad me te scribere, meq. tuis litteris bene sperare non frustra esse iussum. laboro equidem regis Deiotari caussa, quocum mihi amicitiam resp. conciliauit, hospitium uoluntas utriusque coniunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam uero necessitudinem magna eius officia in me, & exercitum meum effecerunt: sed cum de illo laboro, tum de multis amplissimis uiris; quibus semel esse ignotum a te oportet, nec beneficium tum in dubium uocari, nec haerere in armis hominum solicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum, qui semel a te sint liberati timore. non debeo, C. Caesar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordiam tuam cõmouere possim: nihil opus est: occurrere ipsa solet supplicibus, & calamitosis nullius oratione euocata. propone tibi duos reges; & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profecto misericordiae, quod iracundiae negauisti. multa sunt tuae clementiae monumenta, sed maxime

eorum

eorum incolumitates, quibus salutem dedisti. quae si in priuatis gloria sunt, multo magis commemorabuntur in regibus. semper regium nomen in hac ciuitate sanctum fuit, sociorum uero regum & amicorum sanctissimum. quod nomen hi reges ne amitterent, te uictore timuerunt: retentum uero, & a te cõfirmatum, posteris etiam suis tradituros esse confido. corpora uero sua pro salute regum suorum hi legati tibi regij tradunt, Hieras, & Blesamius, & Antigonus, tibi nobisq. omnibus iam diu noti, eademq. fide, & uirtute praeditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus est ad te missus; tum regum amicissimi, tum tibi etiam, ut spero, probati. exquire de Blesamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem caussam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum: memoriam tuam implorat, qua uales plurimum: negat umquam se a te in Deiotari tetrarchia pedem discessisse: in primis finibus tibi se praesto fuisse dicit, usque ad ultimos prosecutum: cum e balneo exisses, tecum se fuisse; cum illa munera inspexisses cenatus; cũ in cubiculo recubuisses; eãdemq. assiduitatẽ tibi se praebuisse postridie. quamobrẽ, si quid eorum, quae obiecta sunt, cogitatũ sit, non recusat, quin id facinus suũ iudices. Quocirca, C. Caesar, uelim existimes, hodierno die sentẽtiam tuam aut cum summo dedecore miserrimã pestem importaturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis est; alteram conseruare, clementiae tuae.

IN

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER I.

ANTE *quam de rep. P. C. dicam ea, quae dicenda hoc tempore arbitror; exponam uobis breuiter consilium & profectionis, & reuersionis meae. Ego cum sperarem aliquando ad uestrum consilium auctoritatéq. remp. esse reuocatam, manendum mihi statuebam quasi in uigilia quadam consulari, ac senatoria: nec uero usquam discedebam, nec a rep. deijciebam oculos ex eo die, quo in aedem Telluris conuocati sumus. in quo templo, quantum in me fuit, ieci fundamenta pacis; Atheniensiumq. renouaui uetus exemplum; graecum etiam uerbum usurpaui, quo tum in sedandis discordijs usa erat ciuitas illa; atque omnem memoriam discordiarũ obliuione sempiterna delendam censui. praeclara tum oratio M. Antonij, egregia etiam uoluntas: pax denique per eum, & per liberos eius cum praestantissimis ciuibus confirmata est. atque his principijs reliqua consentiebant. ad deliberationes eas, quas habebat domi de rep. principes ciuitatis adhibebat: ad hunc ordinem res optimas deferebat: nihil tum in C. Caesaris commentarijs, nisi quod erat notum omnibus, reperiebatur: summa constantia ad ea, quae quaesita erant, respondebat. num qui exsules restituti? unum aiebat, praeterea neminem. num immunitates datae? nullae, respondebat.*

ſpondebat. aſſentiri etiam nos Ser. Sulpicio, clariſſimo uiro, uoluit, ne qua tabula poſt idus Mart. ullius decreti Caeſaris, aut beneficij figeretur. multa praetereo, eaq. praeclara: ad ſingulare enim M. Antonij factum feſtinat oratio. Dictaturam, quae uim iam regiae poteſtatis obſederat, funditus ex rep. ſuſtulit. de qua ne ſententias quidem diximus. ſcriptum S. C. quod fieri uellet, attulit. quo recitato, auctoritatem eius ſummo ſtudio ſecuti ſumus, eiq. ampliſſimis uerbis per S. C. gratias egimus. lux quaedam uidebatur oblata, non modo regno, quod pertuleramus, ſed etiã regni timore ſublato: magnumq. pignus ab eo reip. datum. ſe liberam ciuitatem eſſe uelle, cum dictatoris nomen, quod ſaepe iuſtum fuiſſet, propter perpetuae dictaturae recẽtem memoriam funditus ex rep. ſuſtuliſſet. liberatus caedis periculo paucis poſt diebus ſenatus: uncus impactus eſt fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaſerat. atque haec omnia communiter cũ collega. alia porro propria Dolabellae. quae, niſi collega abſuiſſet, credo eis fuiſſe futura communia. nam cum ſerperet in urbe infinitum malum, idq. manaret in dies latius, ijdemq. buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerint; & quotidie magis magisq. perditi homines cum ſui ſimilibus ſeruis tectis, ac templis. urbis minarentur: talis animaduerſio fuit Dolabellae cum in audaces ſceleratosq. ſeruos, tũ in impuros, & nefarios liberos, taliſq. euerſio illius execratae columnae, ut mihi mirum uideatur, tam ualde reliquũ tempus ab illo uno

die

die dissensisse. ecce enim kalendis Iun. quibus ut adessemus, edixerat, mutata omnia: nihil per senatum, multa & magna per populum, et absente populo, & inuito. Consules designati se audere negabant in senatum uenire: patriae liberatores urbe carebant ea, cuius a ceruicibus iugum seruile deiecerant: quos tamen ipsi consules & in concionibus, & in omni sermone laudabant. ueterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissime cauerat, non ad conseruationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem nouarum praedarum incitabantur. quae cũ audire mallem, quam uidere, haberemq. ius legationis liberum; ea mente discessi, ut adessem kalendis Ian. quod initium senatus cogendi fore uidebatur. Exposui, P. C. profectionis consilium. nunc reuersionis, quae plus admirationis habet, breuiter exponam. Cum Brundisium, iterq. illud, quod tritum in Graeciam est, non sine caussa uitauissem; kalendis Sext. ueni Syracusas, quod ab ea urbe transmissio in Graeciam laudabatur. quae tamen urbs, mihi coniunctissima, plus una me nocte cupies retinere non potuit. ueritus sum, ne meus repentinus ad meos necessarios aduentus suspicionis aliquid afferret, si essem commoratus. cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Rhegini, uenti detulissent: ab eo loco conscendi, ut transmitterem: nec ita multum prouectus, reiectus austro sum in eum ipsum locum, unde conscenderam. cumq. intempesta nox esset; mansissemq. in uilla P. Valerij, comitis, & familiaris mei;

mei; postridieq. apud eundem, uentum exspectans, manerem: municipes Rhegini complures ad me uenerunt, ex his quidam Roma recentes: a quibus primum accipio M. Antonij concionem: quae mihi ita placuit, ut, ea lecta, de reuersione primum coeperim cogitare. nec ita multo post, edictum Bruti affertur, & Cassii. quod quidem mihi, fortasse quod eos plus etiam reip. quam familiaritatis gratia, diligo, plenum aequitatis uidebatur. addebant praeterea, (fit enim plerumque, ut ij, qui boni quid uolunt afferre, affingant aliquid, quo faciant id, quod nunciant, laetius) rem conuenturam, kalendis Sext. senatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis suasoribus, remissis prouincijs Gallijs, ad auctoritatem senatus esse rediturum. tum uero tanta sum cupiditate incensus ad reditum, ut mihi nulli neque remi, neque uenti satisfacerent: non quo me ad tempus occursurum putarem, sed ne tardius, quam cuperem, reip. gratularer. atque ego celeriter Veliam deuectus Brutum uidi, quanto meo dolore, non dico. turpe mihi ipsi uidebatur, in eam urbem me audere reuerti, ex qua Brutus excederet; & ibi uelle tuto esse, ubi ille non posset. neque uero illum similiter, atque ipse eram, commotum esse uidi. erectus enim maximi, ac pulcherrimi facti conscientia, nihil de suo casu, multa de nostro querebatur. ex quo primum cognoui, quae kalendis Sext. in senatu fuisset L. Pisonis oratio. qui quamquam parum erat, (id enim ipsum a Bruto audieram) a quibus debuerat, adiutus: tamen & Bru-

ti testimonio, quo quid potest esse grauius? & omniũ praedicatione, quos postea uidi, magnam mihi uidebatur gloriam consecutus. hunc igitur ut sequerer, properaui, quem praesentes non sunt secuti: non ut proficerem aliquid, (neque enim sperabam id, neque praestare poteram) sed ut, si quid mihi humanitus accidisset, (multa autem impendere uidentur, praeter naturam, praeterq. fatum) huius diei uocem testem reip. relinquerem meae perpetuae erga se uoluntatis. Quoniam utriusque consilij caussam, P. C. probatam uobis esse confido; prius, quam de rep. dicere incipio, pauca querar de hesterna M. Antonij iniuria: cui sum amicus: idq. non nullo eius officio debere, etiam prae me semper tuli. Quid tandem erat caussae, cur in senatum hesterno die tam acerbe cogerer? solus ne aberam? an non saepe minus frequentes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam aegrotos deferri oporteret? Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam caussam etiam Appium illum, & caecum, & senem, delatum esse, memoriae proditum est. de supplicationibus referebatur: quo in genere senatores deesse non solent: coguntur enim non pignoribus, sed eorum, quorum de honore agitur, gratia. quod idem fit, cum de triumpho refertur. ita sine cura consules sunt: ut paene liberum sit senatori nõ adesse. qui cum mihi mos notus esset; cumq. de uia languerem, & mihimet displicerem: misi pro amicitia, qui hoc ei diceret. at ille, uobis audientibus, cum fabris se domum meam uenturum esse dixit. nimis

iracunde

iracunde hoc quidem, & ualde intemperanter. cuius enim maleficij tanta ista poena est, ut dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publice ex senatus sententia aedificatam domum? quis autem umquam tanto damno senatorem coegit? aut quid est ultra pignus, aut multam? quod si scisset, quam sententiam dicturus essem; remisisset aliquid profecto de seueritate cogendi. An me censetis, P. C. quod uos inuiti secuti estis, decreturum fuisse, ut parentalia cum supplicationibus miscerentur? ut inexpiabililes religiones in remp. inducerentur? ut decernerentur supplicationes mortuo? nihil dico, cui. fuerit ille Brutus, qui & ipse dominatu regio remp. liberauit, & ad similem uirtutem & simile factum stirpem iam prope in quingentesimum annum propagauit: adduci tamen non possem, ut quemquam mortuum coniungerem cum deorum immortalium religione; ut, cuius sepulcrum nusquam extet, ubi parentetur, ei publice supplicetur. ego uero eam sententiam dixissem, ut me aduersus populum R. si qui accidisset grauior reip. casus, si bellum, si morbus, si fames, facile possem defendere: quae partam iam sunt, partim timeo ne impendeant. sed hoc ignoscant dij immortales, uelim, & populo R. qui id non probat; & huic ordini, qui decreuit inuitus. Quid de reliquis reip. malis? licet ne dicere? mihi uero licet, & semper licebit dignitatem tueri, mortem contemnere. potestas modo ueniendi in hunc locum sit: dicendi periculum non recuso. atque utinam, P. C. kal. Sext.

adesse

adesse potuissem: non quo profici potuerit aliquid, sed ne unus modo consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus rep. inueniretur. qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines amplissimis populi R. beneficijs usos L. Pisonem ducem optimae sententiae non secutos. iccirco ne nos populus R. consules fecit, ut in altissimo gradu dignitatis locati remp. pro nihilo haberemus? non modo uoce nemo L. Pisoni consularis, sed ne uultu quidem assensus est. quae (malum) est ista uoluntaria seruitus? fuerit quaedam necessaria. nec ego hoc ab omnibus ijs desidero, qui sententiam consulari loco dicunt. alia caussa est eorum, quorum silentio ignosco: alia eorum, quorum uocem requiro. quos quidem doleo in suspicionem populo R. uenire non modo metus, quod ipsum esset turpe, sed alium alia de caussa deesse dignitati suae. quare primum maximas gratias & ago, & habeo L. Pisoni, qui, non quid efficere posset in rep. cogitauit, sed quid facere ipse deberet: deinde a uobis, P. C. peto, ut, etiam si sequi minus audebitis orationem, atque auctoritatem meam, benigne me tamen, ut adhuc fecistis, audiatis. Primum igitur acta Caesaris seruanda censeo: non quo probem: quis enim id quidem potest? sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis, & otij. uellem, adesset Antonius, modo sine aduocatis. sed, ut opinor, licet ei minus ualere: quod mihi heri per illum non licebat, doceret me, uel potius uos, P. C. quemadmodum ipse Caesaris acta defenderet. an in commentariolis, & chirographis, & libel

lis, se uno auctore prolatis, ac ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Caesaris firma erunt: quae ille in aes incidit, in quo populi iussa, perpetuasq. leges esse uoluit, pro nihilo habebuntur? equidem existimo nihil esse tam in actis Caesaris, quam leges Caesaris. an, si cui quid ille promisit, id erit fixum? quod idem facere non potuit: ut multis multa promissa non fecit. quae tamen multo plura, illo mortuo, reperta sunt, quam uiuo beneficia per omnes annos tributa, & data. sed ea non muto: non moueo: summo etiam studio praeclara illius acta defendo. pecunia utinam ad Opis maneret, cruenta illa quidem, sed his temporibus, cum ijs, quorum est, non redditur, necessaria. quamquam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit. ecquid est, quod tam proprie dici possit actum eius, qui togatus in rep. cum potestate, imperioq. uersatus sit, quam lex? quaere acta Gracchi; leges Sēproniae proferentur: quaere Sullae; Corneliae. quid? Cn. Pompeij tertius consulatus in quibus actis consistit? nempe in legibus de Caesare ipso si quaereres, quidnam egisset in urbe, & in toga: leges multas, responderet, se, & praeclaras tulisse: chirographa uero aut mutaret, aut non daret, aut, si dedisset, non istas res in actis suis duceret. Sed haec ipsa concedo: quibusdam in rebus etiā conniueo: in maximis uero rebus, idest legibus, acta Caesaris dissolui, ferendum nō puto. quae lex melior, utilior, optima etiam rep. saepius flagitata, quam ne praetoriae prouinciae plus quam annum, ne ue plus quam biennium consulares obtinerentur? hac lege sublata

blata, uidentur ne uobis Caesaris acta seruari? quid? ea lege, quae promulgata est de tertia decuria iudicū, nō ne omnes iudiciariae leges Caesaris dissoluuntur? & uos acta Caesaris defendetis, qui leges eius euertitis? nisi forte, si quid memoriae caussa retulit in libellum, id numerabitur in actis, &, quamuis iniquum & inutile sit, defendetur: quod ad populū centuriatis comitijs tulit, id in actis Caesaris non habebitur. At quae est ista tertia decuria? centurionum, inquit. quid? isti ordini iudicatus lege Iulia, etiam ante Pōpeia, Aurelia non patebat? census praefiniebatur, inquit. non centurioni quidem solum, sed equiti etiam R. itaque uiri fortissimi, atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant, & iudicauerunt. Non quaero, inquit, istos: quicumque ordinem duxit, iudicet. at, si ferretis, quicumque equo meruisset, quod est laudatius; nemini probaretis. in iudice enim spectari & fortuna debet, & dignitas. Non quaero, inquit, ista: addo etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum: aliter enim nostri negant posse se saluos esse. o contumeliosum honorem ijs, quos ad iudicandum nec opinantes uocatis. hic enim est legis index ut ij res in tertia decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. in quo quantus error est, dij immortales, eorum, qui istam legem excogitauerunt? ut enim quisque sordidissimus uidebitur, ita libentissime seueritate iudicandi sordes suas eluet, laborabitque, ut honestis decurijs potius dignus uideatur, quam in turpem iure coniectus. Altera promulgata lex

AAA 2 *est,*

est, ut & de ui, & de maiestate damnati, ad populũ prouocent, si uelint. haec utrum tandem lex est, an legum omnium dissolutio? quis enim est hodie, cuius intersit istam legem manere? nemo reus est legibus illis; nemo, quem futurum putemus. armis enim gesta, numquam profecto in iudicium uocabuntur. At res popularis. Vtinam quidem aliquid uelletis esse populare. omnes enim iam ciues de reip. salute una & mente, & uoce consentiunt. quae est igitur ista cupiditas legis eius ferendae, quae turpitudinem summam habeat, gratiam nullam? quid enim turpius, quam, qui maiestatem populi R. minuerit per uim, eum damnatum iudicio, ad eam ipsam uim reuerti, propter quam sit iure damnatus? Sed quid plura de lege disputo? quasi uero id agatur, ut quisquam prouocet. id agitur, id fertur, ne quis omnino umquam istis legibus reus fiat. quis enim aut accusator tam amens reperietur, qui, reo condemnato, obijcere se multitudini conductae uelit; aut iudex, qui reum damnare audeat, ut ipse ad operas mercenarias statim protrahatur? nõ igitur prouocatio ista lege datur; sed duae maxime salutares leges, quaestionesq. tolluntur. quid est aliud hortari adolescentes, ut turbulenti, ut seditiosi, ut perniciosi ciues uelint esse? quam autem ad reip. pestem furor tribunicius impelli non poterit, his duabus quaestionibus, de ui, & de maiestate, sublatis? Quid, quod obrogatur legibus Caesaris, quae iubent ei, qui de ui, itemq. maiestatis damnatus sit, aqua, & igni interdici? quibus cum prouocatio datur, non ne

acta Caesaris rescinduntur? quae quidem ego, P.C. qui illa numquam probaui, ita conseruanda concordiae caussa arbitratus sum, ut non modo, quas uiuus Caesar leges tulisset, infirmandas hoc tempore non putarem, sed ne illas quidem, quas post mortem Caesaris prolatas esse, & fixas uidetis. de exsilio reducti a mortuo: ciuitas data non solum singulis, sed nationibus, & prouincijs uniuersis a mortuo: immunitatibus infinitis sublata uectigalia a mortuo. ergo haec, uno, uiro optimo, auctore, domo prolata, defendimus: eas leges, quas ipse, uobis inspectantibus, recitauit, pronunciauit, tulit, quibus latis gloriabatur, ijsq. legibus remp. contineri putabat, de prouincijs, de iudicijs, eas, inquam, Caesaris leges nos, qui defendimus acta Caesaris, euertendas putamus? Ac de ijs tamen legibus, quae promulgatae sunt, saltem queri possumus: de ijs, quae iam latae dicuntur, ne illud quidem licuit. illae enim nulla promulgatione latae sunt ante, quam scriptae. Quaerunt, quid sit, cur aut ego, aut quisquã uestrum, P.C. bonis tribunis pl. leges malas metuat. paratos habemus, qui intercedant; paratos, qui remp. religione defendant: uacui necesse debemus. Quas tu mihi, inquit, intercessiones? quas religiones? eas scilicet, quibus reip. salus cõtinetur. Negligimus ista, & nimis antiqua, & stulta ducimus. forum sepietur: omnes claudentur aditus: armati in praesidijs multis locis collocabuntur. Quid tum? quod erit ita gestum, id lex erit, & in aes incidi iubebitis? cedo illa legitima: Con

sules populum iure rogauerunt,(hoc enim a maioribus accepimus ius rogandi) populusq. iure sciuit. qui populus? is ne, qui exclusus est? quo iure? an eo, quod ui & armis omne sublatum est? atque ego hoc dico de futuris: quod est augurum, ante dicere ea, quae uitari possunt: quae si facta non erunt, refelletur oratio mea. loquor de legibus promulgatis: de quibus est integrum uobis. demonstro uitia: tollite. denuncio uim dicenti, arma remouete. Irasci te quidem mihi, Dolabella, pro rep. non oportebit. quamquam te quidem id facturum non arbitror: noui facilitatem tuam. collegam tuum aiunt in hac sua fortuna; quae bona ipsi uidetur; mihi, ne grauius quippiam dicam, auorum & auunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior uideretur; sed eum iracundum audio factū. uideo autem, quam sit odiosum habere eundem iratum, & armatum, cum tanta praesertim gladiorum sit impunitas. sed proponam ius, ut opinor, aequum, quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego, si quid in uitam eius, aut in mores cum contumelia dixero: quo minus mihi inimicissimus sit, non recusabo. sin consuetudinem meam, quam in rep. semper habui, tenuero, id est, si libere, quae sentiam de rep. dixero: primum deprecor, ne irascatur: deinde, si hoc non impetro, peto, ut sic irascatur, ut ciui: armis utatur, si ita necesse est, ut dicit, sui defendendi caussa: ijs, qui pro rep. quae ipsis uisa erunt, dixerint, ista arma ne noceant. quid hac postulatione dici potest aequius quod si, ut mihi a quibusdam

eis

eius familiaribus dictum est, omni eum, quae habetur contra uoluntatem eius, oratio grauiter offendit, etiamsi nulla inest contumelia: feremus amici naturam. sed ijdem illi ita mecum: Non idem tibi, aduersario Caesaris, licebit, quod Pisoni socero. & simul admonent quiddam, quod cauebimus; nec erit iustior, P. C. in senatum non ueniendi morbi caussa, quam mortis. Sed per deos immortales: te enim intuens, Dolabella, qui es mihi carissimus, nō possum de utriusque uestrum errore reticere. credo enim uos, nobiles homines, magna quaedam spectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quae semper ab amplissimo quoque, clarissimoq. contempta est; non opes uiolentas, & populo R. minime ferendam potentiam, sed caritatem ciuium, & gloriam concupisse. est autem gloria, laus recte factorũ, magnorumq. in rēp. fama meritorũ, quae cum optimi cuiusque, tũ etiã multitudinis testimonio comprobatur. dicerem, Dolabella, qui recte factorum fructus esset, nisi te praeter ceteros paullisper esse expertum uiderem. quem potes recordari in uita tibi illuxisse diem laetiorē, quam cum, expiato foro, dissipato cōcursu impiorum, principibus sceleris poena affectis, urbe incēdio et caedis metu liberata, te domũ recepisti? cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunae studia tũ laudi, & gratulationi tuae se nō obtulerunt? quin mihi etiam, quo auctore te in ijs rebus uti arbitrabãtur, & gratias boni uiri agebant, & tuo nomine gratulabantur. recordare, quaeso, Dolabella cōsensum illũ theatri, cũ omnes,

*earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offensi, significarunt se nouo beneficio memoriā ueteris doloris abiecisse. hanc tu, P. Dolabella, (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquā, potuisti aequo animo tantam dignitatem deponere? Te autem, M. Antoni, absentem appello: unum illum diem, quo in aede Telluris senatus fuit, non omnibus ijs mensibus, quibus te quidam, multum a me dissentientes, beatū putant, anteponis? quae fuit oratio tua de concordia? quanto metu
* ueterani, quanta solicitudine ciuitas tum a te liberata est? collegā tuum, depositis inimicitijs, oblitus auspiciorum, a te ipso augure populo R. nunciatorū, illo primū die collegam tibi esse uoluisti: reip. tuus paruulus filius, in Capitoliū a te missus, pacis obses fuit. quo senatus die laetior? quo populus R.? qui quidē nulla in cōcione umquā frequētior fuit. tū denique liberati per uiros fortissimos uidebamur; quia, ut illi uoluerant, libertatē pax cōsequebatur. proximo, altero, tertio, denique reliquis consecutis diebus non intermittebas quasi donū aliquod quotidie afferre reip. maximum autem illud, quod dictaturae nomen sustulisti. haec inusta est a te, a te, inquam, mortuo Caesari nota ad ignominiā sempiternam. ut enim, propter unius M. Mālij scelus, decreto gentis Manliae, neminē patriciū M. Manlium uocari licet: sic tu, propter unius dictatoris odium, nomen dictatoris funditus sustulisti. Num huiusce, cum pro salute reip. tanta gessisses, fortunae te, num amplitudinis, num claritatis, num gloriae paenitebat? unde igitur subito tanta ista mutatio? non possum*

sum adduci, ut suspicer, te pecunia captum. licet, quod cuique libet, loquatur: credere non est necesse. nihil enim umquam in te sordidum, nihil humile cognoui. quamquam solent domestici deprauare non numquam. sed noui firmitatem tuam. atque utinam, ut culpam, sic etiam suspicionem uitare potuisses. illud magis uereor, ne ignorans uerum iter gloriae, gloriosum putes, plus te unum posse, quam omnes; & metui a ciuibus tuis, quam diligi, malis. quod si ita putas; totam ignoras uiam gloriae. carum esse ciuem, bene de rep. mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum est: metui uero, & in odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum: quod uidemus etiam in fabulis ipsi illi, qui, Oderint dum metuant, *dixerit, perniciosum fuisse. utinam, Antoni, auum tuum meminisses: de quo tamen audisti multa ex me, eaq. saepissime. putas ne illum immortalitatem mereri uoluisse, ut propter armorum habendorum licentiam metueretur? illa erat uita, illa secunda fortuna, libertate esse parem ceteris, principem dignitate. itaque, ut omittam res aui tui prosperas, acerbissimum eius supremum diem malim, quam L. Cinnae dominatum, a quo ille crudelissime est interfectus. Sed quid oratione te flectam? si enim exitus C. Caesaris efficere non potest, ut malis carus esse, quam metui: nihil cuiusquam proficiet, nec ualebit oratio. quem qui beatum fuisse putant, miserrimi ipsi sunt. beatus est nemo, qui ea lege uiuit, ut non modo impune, sed*

etiam

etiam cũ summa interfectoris gloria interfici possit. quare flecte te, quaeso, & maiores tuos respice; atque ita guberna remp. ut natum esse te ciues tui gaudeát; sine quo nec beatus, nec clarus esse quisquam potest. populi quidem R. iudicia multa ambo habetis. quibus uos non satis moueri, permoleste fero. quid enim, gladiatoribus, clamores innumerabilium ciuium? quid populi uersus? quid Pompeij statuae plausus infiniti? quid ijs tribunis pl. qui uobis aduersantur? parum ne haec significant incredibiliter consentientem populi R. uniuersi uoluntatem? quid? Apollinaribus ludis plausus, uel testimonia potius, & iudicia populi R. uobis parua uidebantur? o beatos illos, qui, cum adesse ipsis propter uim armorum non licebat, aderant tamen, & in medullis populi R. ac uisceribus haerebant. nisi forte Accio tum plaudi, & sexagesimo post anno palmam dari, non Bruto, putabatis, qui ludis suis ita caruit, ut in illo apparatissimo spectaculo studium populus R. tribuerit absenti, ut desiderium liberatoris sui perpetuo plausu, & clamore leniret. equidem is sum, qui istos plausus, cum a popularibus ciuibus tribuerentur, semper contempserim: idemque, cum a summis, medijs, infimis, cum denique ab uniuersis hoc idem fit; cumq. ij, qui ante sequi populi consensum solebant, fugiunt; non plausum illum, sed iudicium puto. Sin haec leuiora uobis uidentur, quae sunt grauissima, num etiam hoc contemnitis, quod sensistis tam caram populo R. uitam A. Hir-

tij fuisse? satis enim erat, probatum illum esse populo R. ut est; iucundum amicis, in quo uincit omnes; carum suis, quibus est carissimus: tantam tamen solicitudinem bonorum, tantum timorem in quo meminimus? certe in nullo. Quid igitur? hoc uos, per deos immortales, quale sit, non interpretamini? quid eos de uestra uita cogitare censetis, quibus eorum, quos sperant reip. consulturos, uita tam cara sit? Cepi fructum P.C. reuersionis meae; quoniam & ea dixi, ut, quicumque casus consecutus esset, extaret conscientiae meae testimoniũ; & sum a uobis benigne, ac diligenter auditus. quae potestas si mihi saepius sine meo uestroq. periculo fiet, utar: si minus, quantum potero, non tam mihi me, quam reip. reseruabo. mihi fere satis est, quod uixi, uel ad aetatem, uel ad gloriã: huc si quid accesserit, non tam mihi, quam uobis, reiq. publicae accesserit.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER II.

QVONAM meo fato, P.C. fieri dicam, ut nemo his annis uiginti reip. hostis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? nec uero necesse est a me quemquam nominari: uobiscum ipsi recordemini. mihi poenarum illi plus, quam optarem, dederunt. te miror,

miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. atque hoc in alijs minus mirabar. nemo illorum mihi inimicus fuit uoluntarius: omnes a me reip. caussa lacessiti. tu, ne uerbo quidem uiolatus, ut audacior, quam Catilina, furiosior, quam Clodius, uiderere, ultro maledictis me lacessisti; tuamq. a me alienationem, commendationem tibi ad impios ciues fore putauisti. quid putem? contemptum ne me? non uideo, nec in uita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenij quid despicere possit Antonius. an in senatu facillime de me detrahi posse credidit? qui ordo clarissimis ciuibus bene gestae reip. testimonium multis, mihi uni conseruatae dedit. an decertare mecum uoluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est. quid enim plenius, quid uberius, quam mihi & pro me, & contra Antonium dicere? illud profecto est. non existimauit sui similibus probari posse, esse se hostem patriae, nisi mihi esset inimicus. cuius prius quam de ceteris rebus respódeo, de amicitia, quam a me uiolatum esse criminatus est, quod ego grauissimum crimen iudicio, pauca dicamus. Contra rem suam me nescio quando uenisse, questus est. An ego non uenirem contra alienum pro familiari, & necessario? non uenirem contra gratiam, non uirtutis specie, sed aetatis flore collectam? non uenire contra iniuriam? quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non iure praetorio. sed hoc iccirco commemoratú a te puto, ut te infimo ordini

dini commendares, cum te omnes recordarentur libertini generum, & liberos tuos, nepotes Q. Fadij, libertini hominis, fuisse. At enim te in disciplinam meam tradideras, (nam ita dixisti) domum meam uentitaras. Nae tu, si id fecisses, melius famae, melius pudicitiae tuae consuluisses: sed nec fecisti, nec, si cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset. Auguratus petitionem mihi te concessisse dixisti. O incredibilem audaciam: o impudentiam praedicandam. quo enim tempore me augurem, a toto collegio expetitum, Cn. Pompeius, & Q. Hortensius nominauerunt, (neque enim licebat a pluribus nominari) tu nec solendo eras, nec te ullo modo, nisi euersa rep. fore incolumem putabas. poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum, cum es factus, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cuius etiam familiares de ui condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent. At beneficio sum usus tuo. quo? quamquam illud ipsum, quod commemoras, semper prae me tuli. malui me tibi debere confiteri, quam cuiquam minus prudenti non satis gratus uideri. sed quo beneficio? quod me Brundisii non occideris? quem ipse uictor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, saluum esse uoluisset, in Italiam ire iussisset, cum tu occideres? fac potuisse. quod est aliud, P. C. beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, ijs se dedisse uitam, quibus non ademerint? quod si esset beneficium, numquam, qui il-

lum

lum interfecerunt, a quo erát seruati, quos tu ipse clarissimos uiros appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. quale autem beneficium est, quod te abstinueris nefario scelere? qua in re non tam iucundum uideri mihi debuit, non interfectum a te; quam miserum, te id impune facere potuisse. sed sit beneficiú; quandoquidem maius accipi a latrone nullum potuit. in quo potes me dicere ingratum? an de interitu reip. queri non debui, ne in te ingratus uiderer? at in illa querela, misera quidem, & luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me senatus populusq. R. collocauit, necessaria, quid est dictum a me cum cõtumelia? quid non moderate? quid non amice? & quidem cuius temperantiae fuit, de M. Antonio querentem abstinere maledicto? praesertim cum tu reliquias reip. dissipauisses: cum domi tuae turpissimo mercatu omnia essent uenalia: cum leges eas, quae numquam promulgatae essent, & de te, & a te latas confiterere: cum auspicia augur, intercessionem consul sustulisses: cum esses foedissime stipatus armatis: cum omnes impuritates pudica in domo quotidie susciperes, uino lustrisq. confectus. at ego, tamquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum multae, & magnae fuerút, non cum uno gladiatore nequissimo, de rep. grauiter querens, de homine nihil dixi. itaque hodie perficiá, ut intelligat, quantum a me beneficium tum acceperit. At etiam litteras, quas me sibi misisse diceret, recitauit, homo & humanitatis expers, & uitae communis ignarus. quis enim umquam, qui paullulum

modo

modo bonorum consuetudinem nosset, litteras ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium protulit, palamq. recitauit? quid est aliud, tollere e uita uitae societatem? tollere amicorum colloquia absentium? quam multa ioca solent esse in epistolis, quae, prolata si sint, inepta esse uideantur? quam multa seria, neque tamen ullo modo diuulganda? sit hoc inhumanitatis: stultitiam incredibilem uidete. Quid habes, quod mihi opponas, homo diserte? ut Mustelae Tamisio, & Tironi Numisio uideris. qui cum hoc ipso tempore stent cum gladijs in conspectu senatus; ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quo modo sis eos inter sicarios defensurus. sed quid opponas tandem, si negem me umquam istas litteras ad te misisse? quo me teste conuinces? an chirographo? in quo habes scientiam quaestuosam. qui possis? sunt enim librarij manu. iam inuideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantum iam proferam, nihil sapere docuit. quid enim est minus, non dico oratoris, sed hominis, quam id obijcere aduersario, quod ille si uerbo negarit, longius progredi non possit, qui obiecerit? at ego non nego, teq. in isto ipso conuinco non inhumanitatis solum, sed etiam amentiae, quod enim uerbum in istis litteris est non plenum humanitatis, officij, beneuolētiae? Omne autem crimen tuum est, quod de te in his litteris non male existimē, quod scribam tamquam ad ciuem, tamquam ad bonum uirum, non tamquam ad sceleratum, & latronem. At ego tuas litteras, etsi iure poteram a te lacessitus, tamen

men

men non proferam: quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exsilio reducere: adiurasque, id te inuito me non esse facturum: idq. a me impetras: quid enim me interponerem audaciae tuae, quem neque auctoritas huius ordinis, neque existimatio populi R. neque leges ullae possent coercere? ueruntamen quid erat, quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Caesaris lege reductus? sed uidelicet meam gratiam uoluit esse: in quo ne ipsius quidem ulla esse poterat, lege lata. Sed cum mihi, P. C. & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda sint; alterum peto a uobis, ut me pro me dicentem benigne, alterum ipse efficiam, ut, contra illum cum dicam, attente audiatis. simul illud oro: si meam cum in omni uita, tũ in dicendo moderationem, modestiamq. cognostis, ne me hodie, cum isti, ut prouocauit, respondebo, oblitum esse putetis mei. non tractabo ut consulem: ne ille quidem me ut consularem. etsi ille nullo modo consul, uel quod ita uiuit, uel quod ita remp. gerit, uel quod ita factus est consul: ego sine ulla controuersia consularis. ut igitur intelligeretis, qualem ipse se consulem profiteretur, obiecit mihi consulatum meum. qui consulatus uerbo meus, P. C. re uester fuit. quid enim ego constitui, quid gessi, quid egi, nisi ex huius ordinis consilio, auctoritate, sententia? haec tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio, sapientiaq. gesta sunt, ausus es uituperare? quis autem meum consulatum, praeter P. Clodium, qui uituperaret, inuentus est? cuius quidem te fatũ,

ſicuti C. Curuionem, manet: quoniam id domi tuae eſt, quod fuit illorum utrique fatale. non placet M. Antonio conſulatus meus: at placuit P. Seruilio; ut eum primum nominem ex illius temporis conſularibus, qui proxime eſt mortuus: placuit Q. Lutatio Catulo; cuius ſemper in hac rep. uiuet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Craſſo, Q. Hortenſio, C. Curioni, M. Lepido, C. Piſoni, M. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Silano, L. Muraenae, qui tũ erant conſules deſignati: placuit idem, quod conſula ribus, M. Catoni: qui cum multa, uita excedens, prouidit, tum, quod te conſulem non uidit. maxime uero conſulatum meum Cn. Pompeius probauit: qui, ut me primum decedens ex Syria uidit, complexus, & gratulans, meo beneficio patriam ſe uiſurum eſſe dixit. ſed quid ſingulos commemoro? frequentiſſimo ſenatui ſic placuit, ut eſſet nemo, qui mihi non ut parenti gratias ageret, qui mihi non uitam ſuam, fortunas, liberos, remp. referret acceptam. ſed quoniam illis, quos nominaui, tot & talibus uiris, reſp. orbata eſt: ueniamus ad eos, qui duo de conſulari numero reliqui ſunt. L. Cotta, uir ſummo ingenio, ſummaq. prudentia, rebus iјs geſtis, quas tu reprehendis, ſupplicationem decreuit uerbis ampliſſimis; eiq. illi ipſi, quos modo nominaui, conſulares, ſenatusq. cunctus aſſenſus eſt. qui honos poſt conditam hanc urbem habitus eſt togato ante me nemini. L. Caeſar auunculus tuus, qua oratione, qua conſtantia, qua grauitate ſententiam dixit in

sororis suae uirum, uitricum tuum? hunc tu cum au ctorem & praeceptorem omnium consiliorum, totiusq. uitae debuisses habere, uitrici te similem, quàm auunculi, esse maluisti. huius ego alienus consilijs cõsul usus sum: tu, sororis filius, ecquid ad eum umquam de rep. retulisti? at ad quos refert, dij immortales? ad eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt. hodie non descendit Antonius: cur? dat natalicia in hortis: cui? neminem nominabo. putate tum Phormioni alicui, tum Gnathoni, tum etiã Ballioni. o foeditatem hominis flagitiosam: o impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam. tu, cum principem senatorem, ciuem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de rep. nihil referas, referas ad eos, qui domum suam nullam habẽt, tuam exhauriunt? tuus uidelicet salutaris consulatus, perniciosus meus? adeo ne pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego senatum illum, qui in quondam florens orbi terrarum praesidebat, consulebam, tu homines perditissimos cũ gladijs collocauisti? At etiam ausus es (quid autem est, quod tu non audeas?) cliuum Capitolinum dicere me consule plenum seruorum armatorum fuisse. ut illa, credo, nefaria S.C. tum fierent, uim afferebã senatui. o miserum, siue illa tibi nota non sunt, nihil enim boni nosti; siue sunt, qui apud tales uiros tam impudenter loquare. quis enim eques R. quis, praeter te, adolescens nobilis, quis ullius ordinis, qui se ciuẽ esse meminisset, cum senatus in hoc templo esset, in cliuo

Capito-

Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quamquã nec scribae sufficere, nec tabulae nomina illorum capere potuerunt. etenim cum homines nefarij de patriae parricidio confiterentur, consciorum indicijs, sua manu, uoce paene litterarum coacti, se urbem inflammare, ciues trucidare, uastare Italiam, delere remp. consensisse: quis esset, qui ad salutem communem defendendam non excitaretur? praesertim cum senatus, populusq. R. haberet ducem, qualis si qui nunc esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset. Ad sepultu ram corpus uitrici sui negat a me datum. hoc uero ne P. quidem Clodius dixit umquam. quem, quia iure ei inimicus fui, doleo a te iam omnibus uitijs esse superatum. Qui autem tibi uenit in mentem, redigere in memoriam nostram, te domi P. Lentuli esse educatum? an uerebare, ne non putaremus natura te potuisse tam improbum euadere, nisi accessisset etiam disciplina? tam autem eras excors, ut tota oratione tua tecum ipse pugnares; ut non modo nõ cohaerentia inter se diceres, sed maxime desiuncta, atque contraria: ut non tanta mecum, quanta tecum tibi, esset contentio. Vitricum tuum fuisse in tanto scelere fatebare, poena affectum querebare. ita, quod proprie meum est, laudasti: quod totum senatus est, reprehendisti. nam comprehensio sontium, mea animaduersio senatus fuit. homo disertus non intelligit, eum, quem contra dicit, laudari a se, eos, apud quos dicit, uituperari. Iam illud cuius est, non dico audaciae, (cupit enim se audacem dici) sed, quod mini-

me uult, stultitiae, qua uincit omnes; cliui Capitolini mentionem facere? cum inter subsellia nostra uersentur armati; cum in hac caella Concordiae, o dij immortales, in qua me consule salutares sententiae dictae sunt, quibus ad hanc diem uiximus, cum gladijs homines collocati stent. accusa senatum: accusa equestrem ordinem, qui tum cum senatu copulatus fuit; accusa omnes ordines, omnes ciues, dum confiteare hunc ordinem hoc ipso tempore ab Ithyreis circumsideri. haec tu non propter audaciam dicis tam impudenter, sed quia tantarum rerum repugnantiam non uideas. nihil profecto sapis. quid est enim dementius, quam, cum reip. perniciosa arma ipse ceperis, obijcere alteri salutaria? At etiam quodam loco facetus esse uoluisti. quam id te, dij boni, non decebat: in quo est tua culpa non nulla: aliquid enim salis ab uxore mima trahere potuisti. Cedant arma togae. quid? tum non ne cesserunt? at postea tuis armis cessit toga. quaeramus igitur, utrum melius fuerit, libertati populi R. sceleratorum arma, an libertatem nostram armis tuis cedere. nec uero tibi de uersibus respondebo: tantum dicam breuiter, neque illos, neque ullas te omnino litteras nosse, me nec reip. nec amicis umquam defuisse, & tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subseciuis, ut meae uigiliae, meaeq. litterae et iuuentuti utilitatis, et nomini R. laudis aliquid afferrent. sed haec non huius temporis: maiora uideamus. P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. quidnam homines putarent,

rent, si tum occisus esset, cum tu illum in foro, inspectante populo R. gladio stricto insecutus es, negotiumq. transegisses, nisi se ille sub scalas tabernae librariae coniecisset, hisq. oppilatis impetum tuum cōpressisset? sed quid? ego fauisse me tibi fateor, suasisse ne tu quidem dicis. at Miloni ne fauere quidem potui: prius enim rem transegit, quam quisquam eum facturum id suspicaretur. At ego suasi. scilicet is animus erat Milonis, ut prodesse reip. sine suasore non posset. At laetatus sum. quid ergo? in tanta laetitia cunctae ciuitatis me unum tristē esse oportebat? quāquā de morte P. Clodij fuit quaestio non satis prudenter illa quidem constituta. quid enim attinebat noua lege quaeri de eo, qui hominem occidisset, cum esset legibus quaestio constituta? quaesitum est tamen. quod ergo, cū res agebatur, nemo ī me dixit, id tot annis post, ut es inuentus, qui diceres? Quod uero dicere ausus es, idq. multis uerbis, opera mea Pompeium a Caesaris amicitia esse disiunctum, ob eamq. caussam culpa mea ciuile bellum esse natum; in eo non tu quidem tota re, sed, quod maximum est, temporibus errasti. ego M. Bibulo, praestantissimo ciue, cōsule nihil praetermisi, quantum facere, enitiq. potui, quin Pompeium a Caesaris coniunctione auocarem. in quo Caesar fuit felicior: ipse enim Pompeium a mea familiaritate disiunxit. postea uero quam se totum Pompeius Caesari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer? stulti erat sperare, suadere impudentis. duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra

Caesarem Pompeio suaserim: ea uelim reprehendas, si potes: unum, ne quinquennij imperium Caesari prorogaret: alteram, ne pateretur ferri, ut absentis eius ratio haberetur. quorum si utrumuis persuasissem, in has miserias numquam incidissemus. atque idem ego, cum iam omnes opes & suas, & populi R. Pompeius ad Caesaré detulisset, seroq. ea sentire coepisset, quae ego multo ante prouideram; inferriq. patriae bellú nefarium uiderem; pacis, concordiae, compositionis auctor esse non destiti: meaq. illa uox est nota multis; Vtinam, Cn. Pompei, cum C. Caesare societatem aut numquam coisses, aut numquam diremisses. fuit alterum grauitatis, alterum prudentiae tuae. Haec mea, M. Antoni, semper & de Pompeio, & de rep. consilia fuerunt. quae si ualuissent, resp. staret, tu tuis flagitijs, egestate, infamia concidisses. Sed haec uetera. illud uero recens, Caesarem meo consilio interfectum. Iam uereor, P. C. ne, quod turpissimum est, praeuaricatorem mihi apposuisse uidear, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam oneraret alienis. quis enim meum in ista societate gloriosissimi facti nomen audiuit? cuius auté, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum? occultatum dico? cuius non statim diuulgatum? citius dixerim iactasse se aliquos, ut fuisse in ea societate uiderentur, cú conscij non fuissent; quam ut quisquá caelari uellet, qui fuisset. quam uerisimile porro est, in tot hominibus partim obscuris, partim adolescentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuisse? etenim si auctores ad liberan-

berandam patriam desiderarentur illis auctoribus, Brutos ego impellerem? quorũ uterque L. Bruti imaginem quotidie uideret, alter etiam Ahalae. his igitur maioribus orti, ab alienis potius consilium peterent, quam a suis? & foris potius, quam domo? Quid C. Cassius, in ea familia natus, quae non modo dominatum, sed ne potentiam quidem cuiusquam ferre potuit, me auctorem, credo, desiderauit: qui etiam sine his clarissimis uiris hanc rem in Cilicia ad ostium fluminis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam, quam cõstituerat, non ad contrariam, naues appulisset. Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi uiri, non auunculi mors, non spoliatio dignitatis ad recuperandam libertatem, sed mea auctoritas excitauit. An C. Trebonio persuasi, cui ne suadere quidem ausus essem? quo etiam maiorem ei resp. gratiam debet, qui libertatẽ populi R. unius amicitiae praeposuit, depulsorq. dominatus, quam particeps, esse maluit. an L. Tillius Cimber me est auctorem secutus? quem ego magis fecisse illam rem sum admiratus, quam facturum putaui: admiratus sum autem ob eam caussam, quod immemor beneficiorum, memor patriae fuisset. Quid duos Seruilios, Cascas dicam, an Ahalas? & hos auctoritate mea censetis excitatos potius, quam caritate reip.? longum est persequi ceteros: idq. reip. praeclarum, fuisse tam multos, ipsis gloriosius est. At quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Caesare interfecto, inquit, statim cruentũ alte extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nomina-

tim exclamauit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus. cur mihi potissimum? qui sciebam? uide, ne illa caussa fuerit appellandi me, quod cum rem gessisset consimilem rebus iis, quas ipse gesseram, me potissimum testatus est, se aemulum mearum laudũ extitisse. tu autem, omnium stultissime, non intelligis, si id, quod me arguis, uoluisse interfici Caesarem, crimen sit, etiam, laetatum esse morte Caesaris, crimen esse. quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? aut quid refert, utrum uoluerim fieri, an gaudeam factum? ecquis est igitur, exceptis iis, qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbarit? omnes ergo in culpa. etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Caesarem occiderunt: aliis consilium, aliis animus, aliis occasio defuit, uoluntas nemini. sed stuporem hominis, uel dicã pecudis, attendite. sic enim dixit. M. Brutus, quem ego honoris caussa nomino, cruentum pugionem tenens, Ciceronem exclamauit: ex quo intelligi debet eum conscium fuisse. ergo ego sceleratus appellor a te, quem tu suspicatum aliquid suspicaris: ille, qui stillãtem prae se pugionẽ tulit, is a te honoris caussa nominatur? esto: sit in uerbis tuis hic stupor: quanto in rebus, sententiisq. maior? constitue hoc consul aliquando, Brutorum, C. Cassii, Cn. Domitii, C. Trebonii, reliquorũ quam uelis esse caussam: edormi crapulã, inquam, & exhala: an faces admouendae sunt, quae te excitent tantae caussae indormientẽ? numquam ne intelligis statuendum tibi esse, utrum illi, qui istam rem gesserunt,

gesserunt, homicidae sint, an uindices libertatis? attende enim paullisper, cogitationemq. sobrij hominis punctum temporis suscipe. ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris; ut a te arguor, socius; nego quidquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi R. conseruatoresq. reip. sint, plus quam sicarios, plus quam homicidas, plus etiam quam parricidas esse: siquidem est atrocius, patriae parentem, quam suum occidere. tu, homo sapiens, & considerate, quid dicis? si parricidae, cur honoris caessa a te sunt & in hoc ordine, & apud populum R. semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quam decem dies abfuisset? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti honore celebritati? cur prouinciae Bruto, & Cassio datae? cur quaestores additi? cur legatorũ numerus auctus? atque haec acta per te. non igitur homicidae. sequitur, ut liberatores tuo iudicio sint: quandoquidem tertium nihil potest esse. Quid est? num conturbo te? non enim fortasse satis, quae distinctius dicuntur, intelligis. sed tamen haec est summa conclusionis meae; quoniam scelere a te liberati sunt, ab eodem te amplissimis praemijs dignissimos iudicatos. itaque iam retexo orationem meam: scribã ad illos, ut, si qui forte, quod a te mihi obiectum est, quaerent, sit ne uerum, ne cui negent. etenim uereor, ne aut, caelatũ me, illis ipsis non honestum; ut, inuitatum refugisse, mihi sit turpissimum. quae enim res umquam, pro sancte Iupiter, non modo in hac urbe, sed in omnibus ter

ris

ris est gesta maior? quae gloriosior? quae commendatior hominum memoriae sempiternae? in huius me tu consilij societatem, tamquam in equum Troianum, includi cum principibus non recuso. ago etiam gratias, quoquo animo facis. tanta enim res est, ut inuidiam istam, quam tu in me uis concitare, cum laude non comparem. quid enim beatius illis, quos tu expulsos a te praedicas, & relegatos? qui locus est aut tam desertus, aut tam inhumanus, qui illos, quo accesserint, non affari, atque appetere uideatur? qui homines tam agrestes, qui se, cum eos adspexerint, non maximum cepisse uitae fructum putent? quae uero tam immemor posteritas, quae tam ingratae litterae reperientur, quae eorum gloriam non immortalitatis memoria prosequantur? tu uero adscribe me talem in numerum. sed unam rem, uereor, ne non probes: si enim fuissem, non solum regem, sed regnum etiam de rep. sustulissem: & si meus stylus ille fuisset, ut dicitur; mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam confecissem. quamquam si, interfici Caesarē uoluisse, crimen est: uide, quaeso, Antoni, quid tibi futurum sit, quem & Narbone hoc consilium cum C. Trebonio cepisse notissimum est; & ob eius consilij societatem, cum interficeretur Caesar, tum te a Trebonio uidimus seuocari. Ego autē, (uide, quam tecum agam non inimice) quod bene cogitasti aliquando, laudo: quod non indicasti, gratias ago: quod non fecisti, ignosco. uirum res illa quaerebat. quod si te in iudicium quis adducat, usurpetq. illud Cassianum;

num; Cui bono fuerit: uide, quaeso, ne haereas, quam quam illud quidem fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui seruire nolebant: tibi tamen praecipuae, qui non modo non seruis, sed etiam regnas; qui maximo te aere alieno ad aedem Opis liberasti; qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipauisti; ad quem e domo Caesaris tam multa delata sunt; cuius domus quaestuosissima est falsorum cõmentariorum, & chirographorum officina, agrorum, opidorum, immunitatum uectigalium flagitiosissimae nũdinae. etenim quae res egestati, & aeri alieno tuo, praeter mortem Caesaris, subuenire potuisset? nescio quid conturbatus mihi esse uideris. numquid subtimes, ne ad te hoc crimen pertinere uideatur? libero te metu. nemo credet umquã. non est tuum de rep. bene mereri: habet istius pulcherrimi facti clarissimos uiros resp. auctores. ego te tantum gaudere dico, fecisse non arguo. Respondi maximis criminibus: nunc etiam reliquis respondendum est. Castra mihi Pompeij, atque illud omne tempus obiecisti. quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium, auctoritasq. ualuisset; tu hodie egeres, nos liberi essemus, resp. non tot duces, & exercitus amisisset. fateor enim me, cum ea, quae acciderunt, prouiderem futura, tanta in maestitia fuisse, quanta ceteri optimi ciues, si idem prouidissent, fuissent. dolebam, dolebam, P. C. remp. uestris quondam, meisq. consilijs conseruatam breui tempore esse perituram: neque uero eram tam indoctus, ignarusq. rerum, ut frangerer animo propter

uitae

uitae cupiditatem, quae me manens conficeret angoribus, dimissa molestijs omnibus liberasset. illos ego praestantissimos uiros, lumina reip. uiuere uolebam, tot consulares, tot praetorios, tot honestissimos senatores, omnem praeterea florem nobilitatis, ac iuuentutis, tum optimorum ciuium exercitus: qui si uiuerent, quamuis iniqua condicione pacis (mihi enim omnis pax cũ ciuibus bello ciuili utilior uidebatur) remp. hodie teneremus. quae sententia si ualuisset; ac non ij maxime mihi, quorum ego uitae consulebam, spe uictoriae elati obstitissent: ut alia omittam, tu certe numquam in hoc ordine, uel potius nũquam in hac urbe mansisses. At uero Cn. Pompeij uoluntatem a me alienabat oratio mea. An ille quemquam plus dilexit? cum ullo aut sermones, aut consilia contulit saepius? quod quidem erat magnum, de summa reip. dissidentes, in eadem consuetudine amicitiae permanere. ego, quid ille, & contra ille, quid ego sentirem, & spectarem, uidebat. ego incolumitati ciuium primum, ut postea dignitati possemus, ille praesenti dignitati potius consulebat. quod autem habebat uterque, quid sequeretur; iccirco tolerabilior erat nostra dissensio. quid uero ille clarissimus uir, ac paene diuinus de me senserit, sciunt, qui eum Pharsalica fuga Paphum prosecuti sunt. numquam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderij: cum me uidisse plus fateretur, se sperauisse meliora. et eius uiri nomine me insectari audes, cuius me amicum, te sectorem esse fateare? sed omittatur bellum illud,

illud, in quo tu nimium felix fuisti. Ne iocis quidem respondebo, quibus me in castris usum esse dixisti. erant illa quidem castra plena curae: ueruntamen homines, quamuis in turbidis rebus sint, tamen, si modo homines sunt, interdum animis relaxantur. Quod autem idem maestitiam meam reprehendit, idem iocos; magno argumento est, me in utroque fuisse moderatum. Hereditates mihi negasti uenire. utinam hoc tuum uerum crimen esset: plures amici mei, & necessarij uiuerent. sed qui istuc tibi uenit in mentem? ego enim amplius HS ducenties acceptum hereditatibus retuli. quamquam in hoc genere fateor feliciorem esse te. me nemo, nisi amicus, fecit heredem; ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor iungeretur: te is, quem numquam uidisti, L. Rubrius Casinas fecit heredem. & quidem uide, quam te amarit is, qui, albus ater ne fueris, ignorans, fratris filium praeterijt; Q. Fufii, honestissimi equitis R. suiq. amicissimi, quem palam heredem semper factitarat, ne meminit quidem; te, quem numquam uiderat, ac numquam salutauerat, fecit heredem. Velim, mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius qua facie fuerit? qua statura? quo municipio? qua tribu? nihil scio, inquies, nisi quae praedia habuerit. igitur fratrem exheredans, te faciebat heredem. In multas praeterea pecunias alienissimorum hominum, eiectis ueris heredibus, tamquam heres esset, inuasit. quamquam hoc maxime admiratus sum, mentionem te hereditatum au-

sum

sum esse facere, cum ipse hereditatem patris non adisses. Haec ut colligeres, homo amentissime, tot dies in aliena uilla declamasti? quamquam tu quidem, ut tui familiarissimi dictitant, uini exhalandi, non ingenij acuendi caussa declamitas. & uero adhibes ioci caussa magistrum, suffragio tuo, & compotorum tuorum rhetorem: cui concessisti, ut in te, quae uellet, diceret. salsum omnino hominem: sed materia facilis, in te, & in tuos dicta dicere. uide autem, inter te, & auum tuum quid intersit. ille sensim dicebat, quod caussae prodesset: tu cursim dicis aliena. at quanta merces rhetori data est? audite, audite, P. C. & cognoscite reip. uulnera: duo millia iugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori assignasti, & quidē immunia, ut pro tanta mercede nihil sapere disceres: num etiam hoc, homo audacissime, ex Caesaris commentarijs? sed dicam alio loco & de Leontino agro, & de Campano: quos iste agros, ereptos reip. turpissimis possessoribus inquinauit. Iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore, & correctore nostro quaedam dicenda sunt. nec enim omnia effundam: ut, si saepius decertandum sit, ut erit, semper nouus ueniam: quam facultatem mihi multitudo istius uitiorum, peccatorumq. largitur. uis ne igitur, te inspiciamus a puero? sic opinor, a principio ordiamur. Tenes ne memoria praetextatum te decoxisse? patris, inquies, ista culpa est. concedo: etenim est pietatis plena defensio. illud tamen audaciae tuae, quod sedisti in quatuordecim, cum esset

lege Roscia decoctoribus certus locus, quamuis quis fortunae uitio, non suo, decoxisset. Sumpsisti uirilē, quam statim muliebrem togam reddidisti. primo uulgare scortum: certa flagitij merces, nec ea parua: sed cito Curio interuenit, qui te a meretricio quaestu abduxit, & tamquam stolam dedisset, in matrimonio stabili, & certo locauit. nemo umquam puer emptus libidinis caussa tam fuit in domini potestate, quam tu in Curionis. quoties te pater eius domo sua eiecit? quoties custodes posuit, ne limen intrares? cum tamen tu, nocte socia, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas demitterere. quae flagitia domus illa diutius ferre non potuit. scis ne me de rebus mihi notissimis dicere? recordare tempus illud, cum pater Curio maerens iacebat in lecto; filius, se ad pedes meos prosternens, lacrymans te mihi commendabat; orabat, ut te contra suum patrem, si sestertium sexagies peteret, defenderem: tantum enim se pro te intercessisse dicebat. ipse autem, amore ardens, confirmabat, quod desiderium tui dissidij ferre non posset, se in exsilium iturum. quo ego tempore tanta mala florentissimae familiae sedaui, uel potius sustuli: patri persuasi, ut aes alienum filij dissolueret, redimeret adolescentem summa spe & animi, & ingenij praeditum, rei familiaris facultatibus; eumq. a tua non modo familiaritate, sed etiam congressione, patrio iure, & potestate prohiberet. haec tu cum per me acta meminisses; nisi illis, quos uidemus, gladijs confideres, maledictis me prouocare ausus esses? sed

iam

iam stupra, & flagitia omittamus. sunt quaedam, quae honeste nō possum dicere. tu autem eo liberior, quod ea in te admisisti, quae a uerecundo inimico audire non posses. sed reliquum uitae cursum uidete: quē quidem celeriter perstringam: ad haec enim, quae in ciuili bello, in maximis reip. miserijs fecit, & ea, quae quotidie facit, festinat animus. quae, peto, ut, quamquam multo notiora uobis, quam mihi, sunt, tamen, ut facitis, attente audiatis. debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solum rerum, sed etiam recordatio. etsi incidamus, oportet, media, ne nimis sero ad extrema ueniamus. Intimus erat in tribunatu Clodio, qui sua erga me beneficia commemorat, eius omnium incendiorum fax: cuius etiā domi iam tum quiddam molitus est: quid dicam, ipse optime intelligit. Inde iter Alexandriam, contra senatus auctoritatem, contra religiones. sed habebat ducem Gabinium, quicum quiduis rectissime facere posset. Qui tum inde reditus, aut qualis? prius in ultimam Galliam ex Aegypto, quam domum. quae autem domus? suam enim quisque domum tum obtinebat, neque erat usquam tua. domum dico? quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres? praeter unum Misenum, quod cum socijs tamquam Sisaponem tenebas. Venisti e Gallia ad quaesturam petendam. aude dicere, prius ad parentē tuum uenisse, quam ad me. acceperam iam ante Caesaris litteras, ut mihi satisfieri paterer a te: itaque ne loqui quidem sum te passus de gratia. postea cultus sum a te, tu a me obseruatus in petitione

petitione quaesturae. quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo R. in foro es conatus occidere. cumq. eam rem tua sponte conarere, non impulsu meo; tamen ita praedicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, umquam mihi pro tuis me iniurijs satis esse facturum. in quo demiror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cum te, ultro mihi idem illud deferentem, numquam sim adhortatus. quamquam, si in eo perseuerares, ad tuã gloriam rem illam referri malebam, quam ad meã gratiam. Quaestor es factus: deinde continuo sine S. C. sine sorte, sine lege ad Caesarem cucurristi: id enim unum in terris egestatis, aeris alieni, nequitiae, perditis uitae rationibus perfugiũ esse ducebas. ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis expleuisses; (si hoc est explere, quod statim effundas) aduolasti egens ad tribunatum; ut in eo magistratu, si posses, uiri tui similis esses. accipite nunc, quaeso, non ea, quae ipse in se, atque in domesticum dedecus impure, atque intemperanter, sed quae in nos, fortunasq. nostras, id est, in uniuersam remp. impie, ac nefarie fecerit: ab huius enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum, L. Lentulo, C. Marcello kal. Ian. labentem, & prope cadentem remp. fulcire cuperetis; ipsiq. C. Caesari, si sana mente esset, consulere uelletis: tum iste uenditum, atque mancipatum tribunatũ consilijs uestris opposuit, ceruicesq. suas ei subiecit securi, qua multi minoribus in peccatis occiderunt. in te, M. Antoni, id decreuit senatus, &

quidem incolumis, non dum tot luminibus extinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more maiorum. & tu apud patres conscriptos contra me dicere ausus es; cum ab hoc ordine ego conseruator essem, tu hostis reip. iudicatus? commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta. dum genus hominum, dum populi R. nomen extabit, quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum; tua illa pestifera intercessio nominabitur. quid cupide a senatu, quid temere fiebat, cum tu unus, adolescens, uniuersum ordinem decernere de salute reip. prohibuisti, neque id semel, sed saepius; neque tu tecum de senatus auctoritate agi passus es? quid autem agebatur, nisi ne delere, & euertere remp. funditus uelles? cum te neque principes ciuitatis rogando, neque maiores natu monendo, neque frequens senatus agendo, de uendita, atque addicta sententia mouere potuit. tum illud, multis rebus ante tentatis, necessario tibi uulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nemo. tum contra te dedit arma hic ordo consulibus, reliquisq. imperijs, & potestatibus. quae non effugisses, nisi te ad arma Caesaris contulisses. tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Caesari, omnia perturbare cupienti, caussam belli contra patriam inferendi dedisti. quid enim aliud ille dicebat, quam caussam sui dementissimi consilij, & facti afferebat, nisi quod intercessio neglecta, ius tribunicium sublatum, circumscriptus esset Antonius? omitto, quam haec falsa, quam leuia; praesertim

tim cũ omnino nulla caussa iusta cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi: sed nihil de Caesare: tibi certe confitendum est, caussam perniciosissimi belli in persona tua constitisse. o miserum te, si intelligis; miseriorem, si non intelligis, hoc litteris mãdari, hoc memoriae prodi, huius rei ne posteritatem quidem omnium saeculorum umquam immemorẽ fore, consules ex Italia expulsos, cumq. his Cn. Pompeium, qui imperij populi R. decus, ac lumen fuit; omnes consulares, qui per ualetudinem exsequi cladem illam, fugamq. potuissent; praetores, praetorios, tribunos pl. magnam partem senatus, omnem sobolem iuuentutis, unoq. uerbo remp. expulsam, atque exterminatam suis sedibus. ut igitur in seminibus est caussa arborum, & stirpium, sic huius luctuosissimi belli semẽ tu fuisti. Doletis tres exercitus populi R. interfectos? interfecit Antonius. desideratis clarissimos ciues? eos quoque eripuit uobis Antonius. auctoritas huius ordinis afflicta est? afflixit Antonius. omnia denique, quae postea uidimus, (quid autem mali non uidimus?) si recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. ut Helena Troianis, sic iste huic reip. caussa belli, caussa pestis, atque exitij fuit. Reliquae partes tribunatus principijs similes. omnia perfecit, quae, senatus, salua rep. ne fieri possent, perfecerat. cuius tamẽ scelus in scelere cognoscite. Restituebat multos calamitosos. in his patrui nulla mentio. si seuerus, cur non in omnes? si misericors, cur non in suos? sed omitto ceteros: Licinium Denticulam, de alea

condemnatum, colluſorem ſuum, reſtituit: quaſi uero ludere cum condemnato non liceret: ſed ut, quod in alea perdiderat, beneficio legis diſſolueret. quam attuliſti rationem populo R. cur eum reſtitui oporteret? abſentem credo in reos relatum, rem indicta cauſſa iudicatam, nullum fuiſſe de alea lege iudicium, ui oppreſſum, & armis, poſtremo, quod de patruo tuo dicebatur, pecunia iudicium eſſe corruptum. nihil horum. at uir bonus, & rep. dignus. nihil id quidem ad rem: ego tamen, quoniam condemnatum eſſe pro nihilo eſt; ſi ita eſſet, ignoſcerem. hominem omnium nequiſſimum, qui non dubitaret uel in foro alea ludere, lege, quae eſt de alea, condemnatum, qui in integrum reſtituit, is non apertiſſime ſtudium ſuum ipſe profitetur? In eodem uero tribunatu, cum Caeſar in Hiſpaniam proficiſcens, huic conculcandam Italiam tradidiſſet, quae fuit eius peragratio itinerum? luſtratio municipiorum? ſcio me in rebus celebratiſſimis omnium ſermone uerſari; eaque, quae dico, dicturusq. ſum, notiora eſſe omnibus, qui in Italia tum fuere, quam mihi, qui non fui: notabo tamen ſingulas res: etſi nullo modo poterit oratio mea ſatisfacere ueſtrae ſcientiae. Ecquod enim umquã in terris tantum flagitium extitiſſe auditum eſt? tantam turpitudinem? tantum dedecus? uehebatur in eſſedo tribunus pl. lictores laureati antecedebant: inter quos aperta lectica mima portabatur: quam, ex opidis municipales homines honeſti obuiam neceſſario prodeuntes, non noto illo, & mimico nomine,

ne, sed Volumniam consalutabant. sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi: reiecta mater amicam impuri filij, tamquam nurum, sequebatur. o miserae mulieris foecunditatem calamitosam. Horum flagitiorum iste uestigijs omnia municipia, praefecturas, colonias, totam denique Italiam impressit. Reliquorum factorum eius, P. C. difficilis est sane reprehensio, & lubrica. uersatus in bello est: saturauit se sanguine dissimillimorum sui ciuium: felix fuit; si potest ulla esse in scelere felicitas. sed quoniam ueteranis cautum esse uolumus: quamquam dissimilimis est militum caussa, & tua: illi secuti sunt, tu quaesisti ducem: tamen, ne apud illos me in inuidiam uoces, nihil de belli genere dicam. Victor e Thessalia Brundisium cum legionibus reuertisti: ibi me non occidisti. magnum beneficium: potuisse enim fateor. quamquam nemo erat eorum, qui tum tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere. tanta enim est caritas patriae, ut uestris etiam legionibus sanctus essem, quod eam a me seruatam esse meminissent. sed fac id te dedisse mihi, quod non ademisti; meq. a te habere uitam, quia non a te sit erepta. licuit ne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, ut tuebar, praesertim cum te haec auditurum uideres? Venisti Brundisium, in sinum quidem, & in complexũ tuae mimulae. quid est? num mentior? quam miserum est, id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri. si te municipiorum non pudebat, ne ueterani quidem exercitus? quis

enim miles fuit, qui Brundisij illam non uiderit? quis, qui nescierit uenisse eam tibi tot dierum uiam gratulatum? quis, qui non indoluerit tam sero se, quam nequam hominem secutus esset, cognoscere? Italiae rursus percursatio; eadem comite mima: in opida, militum crudelis & misera deductio: in urbe, auri, argenti, maximeq. uini foeda direptio. Accessit, ut, Caesare ignaro, cum esset ille Alexãdriae, beneficio amicorum magister equitum constitueretur. tum existimauit se suo iure cum Hippia uiuere, & equos uectigales Sergio mimo tradere. tum sibi non hanc, quam nunc male tuetur, sed M. Pisonis domũ, ubi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas: quo se uerteret, non habebat: non dum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Tursselio hereditas uenerat: non dum in Cn. Pompeij locũ, multorumq. aliorum, qui aberant, repentinus heres successerat: erat ei uiuendum latronum ritu; ut tantum haberet, quantũ rapere potuisset. sed haec, quae robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere leuitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantũ uini in Hippiae nuptijs exhauseras, ut tibi necesse esset in populi R. conspectu uomere postridie. o rem non modo uisu foedam, sed etiam auditu. si inter cenam, in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? in coetu uero populi R. negotium publicum gerens, magister equitum,

tum, cui ructare turpe esset, is uomens frustis esculentis, uinum redolentibus, gremium suum, & totum tribunal impleuit. Sed hoc ipse fatetur esse in suis sordibus. ueniamus ad splendida. Caesar Alexandria se recepit, felix, ut sibi quidem uidebatur. mea autem sententia, qui reip. sit infelix, felix esse nemo potest. hasta posita pro aede Iouis Statoris, bona Cn. Pōpeij (miserum me: consumptis enim lacrymis, tamen infixus haeret animo dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij Magni uoci acerbissimae subiecta praeconis. una in illa re seruitutis oblita ciuitas ingemuit; seruiētibusq. animis, gemitus tamen populi R. liber fuit. exspectātibus omnibus, quisnā esset tam impius, tam demens, tam dijs hominibusq. hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inuentus est nemo, praeter Antonium; praesertim cum tot essent circum hastam illam, qui alia omnia auderent. unus inuentus est, qui id auderet, quod omnium fugisset, & reformidasset audacia. tantus igitur te stupor oppressit, uel, ut uerius dicam, tantus furor, ut primum, cum sector sis, isto loco natus, deinde cum Pompeij sector, non te exsecrandum populo R. non detestabilem, non omnes tibi deos, non omnes homines & esse inimicos, & futuros scias? at quam insolenter statim heluo inuasit in eius uiri fortunas, cuius uirtute terribilior erat populus R. exteris gentibus, iustitia carior? in eius igitur copias cum se subito ingurgitasset, exsultabat gaudio persona de mimo, modo egens, repente diues. sed, ut est apud poetam nescio quem, Male parta male

dilabuntur: incredibile, ac simile portenti est, quonam modo illa tam multa, quam paucis, non dico mensibus, sed diebus effuderit. maximus uini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretiosa uestis, multa, & lauta supellex, & magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis. horum paucis diebus nihil erat. quae Charybdis tam uorax? Charybdin dico? quae si fuit animal, unum fuit. Oceanus medius fidius uix uidetur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum: apothecae totae nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimae: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: suggerebantur etiam saepe (non enim semper iste felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis seruorum in caellis lectos stratos uideres. quámobrem desinite mirari, haec tam celeriter esse consumpta. non modo unius patrimonium, quamuis amplũ, ut illud fuit, sed urbes, & regna celeriter tanta nequitia deuorare potuisset. At idem aedes etiam, & hortos. o audaciam immanem: tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum aedium dijs penatibus os importunissimum ostendere? quam domum aliquandiu nemo adspicere poterat, nemo sine lacrymis praeterire, hac te in domo tã diu diuersari nõ pudet? in qua, quamuis nihil

sapias,

ſapias, tamen nihil tibi poteſt eſſe iucundum. an tu, illa in ueſtibulo hoſtium ſpolia cum adſpexiſti, domũ tuam te introire putas? fieri non poteſt. quamuis enim ſine mente, ſine ſenſu ſis, ut es; tamen & te, & tua, & tuos noſti. nec uero te umquam neque uigilantem, neque in ſomnis credo poſſe mente conſiſtere. neceſſe eſt, quamuis ſis, ut es, uiolentus, & furens, cũ tibi obiecta ſit ſpecies ſingularis uiri, perterritum de ſomno excitari, furere etiam ſaepe uigilantem. me quidem miſeret parietum ipſorum, atque tectorum. quid enim umquam domus illa uiderat, niſi pudicum, quid niſi ex optimo more, & ſanctiſſima diſciplina? fuit enim ille uir, P. C. ſicut ſcitis, cum foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus externis magis laudandus, quam inſtitutis domeſticis. huius in ſedibus pro cubiculis ſtabula, pro tricliniјs popinae ſunt. etſi iam negat. nolite quaerere: frugi factus eſt: illã ſuam ſuas res ſibi habere iuſſit ex duodecim tabulis: claues ademit, exegit. quam porro ſpectatus ciuis; quam probatus, cuius ex omni uita nihil eſt honeſtius, quam quod cum mima fecit diuortium. At quam crebro uſurpat, & conſul, & Antonius? hoc eſt dicere, & conſul, & impudiciſſimus, & conſul, & homo nequiſſimus. quid eſt enim aliud Antonius? nam ſi dignitas ſignificaretur in nomine; dixiſſet aliquando, credo, auus tuus ſe & conſulem, & Antonium. numquam dixit. dixiſſet etiam collega meus, patruus tuus. niſi tu es ſolus Antonius. ſed omitto ea peccata, quae non ſunt earum partium propria, qui-

bus

tibus tu remp. uexauisti: ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad ciuile bellum: quod natum, conflatum, susceptum opera tua est: cui bello cum propter timiditatem tuam, tum propter libidines defuisti. gustaras ciuilem sanguinem, uel potius exsorbueras: fueras in acie Pharsalica antesignanus: L. Domitium, nobilissimum, & clarissimum uirum, occideras: multosq. praeterea, qui e proelio effugerant, quos Caesar, ut non nullos, fartasse seruasset, crudelissime persecutus trucidaras: quibus rebus tantis, talibus, gestis, quid fuit caussae, cur in Africam Caesarem non seque rere, cum praesertim belli pars tāta restaret? itaque quem locum apud ipsum Caesarem post eius ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? cuius tu imperatoris quaestor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, praedae socius, testamenti, ut dicebat ipse, filius, appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. primo respondisti plane ferociter: &, ne omnia uidear contra te, propemodum aequa, & iusta dicebas. a me C. Caesar pecuniam? cur potius, quam ego ab illo? an ille sine me uicit? at ne potuit quidem. ego ad illum belli ciuilis caussam attuli: ego leges perniciosas rogaui: ego arma contra consules, imperatoresq. populi R. contra senatum, populumq. R. contra deos patrios, arasque, & focos, contra patriam tuli. num sibi soli uicit? quorum facinus est commune, cur non sit eorum praeda communis? ius postulabas: sed quid ad rem? plus ille poterat. itaque, ex-

cussis

cussis tuis uocibus, & ad te, & praedes tuos milites misit; cum, repéte a te praeclara illa tabula prolata, qui risus hominum? tantam esse tabulam, tam uarias, tam multas possessiones, ex quibus, praeter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset suum dicere. auctionis uero miserabilis adspectus. uestis Pompeij non multa, eaq. maculosa, eiusdem quaedam argentea uasa collisa, sordidata mãcipia: ut doleremus quidquam esse ex illis reliquijs, quod uidere possemus. hanc tamen auctionem heredes L. Rubrij decreto Caesaris prohibuerunt. haerebat nebulo: quo se uerteret, non habebat. quin his ipsis temporibus domi Caesaris percussor, ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum sica: de quo Caesar in senatu, aperte in te inuehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Caesar, paucis tibi ad soluendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus. ne tum quidem sequeris. tam bonus gladiator rudem tam cito accepisti? hunc igitur quisquam, qui in suis partibus, id est, in suis fortunis tam timidus fuerit, pertimescat? profectus est aliquando tandem in Hispaniam, sed tuto, ut ait, peruenire non potuit. quonam modo igitur Dolabella peruenit? aut non suscipienda fuit ista caussa, Antoni, aut, cum suscepisses, defendenda usque ad extremum. ter depugnauit Caesar cum ciuibus, in Thessalia, Africa, Hispania. omnibus affuit his pugnis Dolabella: Hispaniensi etiã uulnus accepit. si de meo iudicio quaeris, nollem: sed tamen consilium a primo reprehendendum, laudan-

da constantia. Tu uero quid es? Cn. Pompeij liberi primum patriam repetebant. esto, fuerit haec caussa communis. repetebant praeterea deos penates patrios, aras, focos, larem suum familiarem, in quae tu inuaseras. haec cum repeterent armis ij, quorũ erant legibus: etsi in rebus iniquissimis quid potest esse aequi? tamen erat aequissimum contra Cn. Pompeij liberos Cn. Pompeij pugnare sectorem. an, tu Narbone in mensas hospitum cum uomeres, Dolabella pro te in Hispania dimicaret? qui uero Narbone reditus? Etiam quaerebat, cur ego ex ipso cursu tam subito reuertissem. exposui nuper, P.C. caussam reditus mei. nolui, si possem, etiam ante kal. Ian. prodesse reip. Nam quod quaerebas, quo modo redissem: primum, luce, non tenebris: deinde, cum calceis, & toga, nullis nec gallicis, nec lacerna. At etiam adspicis me, & quidem, ut uideris, iratus. nae tu iam mecum in gratiam redeas, si scias, quam me pudeat nequitiae tuae, cuius te ipsum non pudet. ex omnium omnibus flagitijs nullum turpius uidi, nullum audiui. qui magister equitum fuisse tibi uiderere, in proximum annum consulatum peteres, uel potius rogares, per municipia, coloniasq. Galliae, a qua nos tum, cum consulatus petebatur, non rogabatur, petere consulatum solebamus, cum gallicis, & lacerna cucurristi. At uidete leuitatem. cum hora diei decima fere ad Saxa rubra uenisset, delituit in quadam cauponula; atque ibi se occultans perpotauit ad uesperum. inde cisio celeriter ad urbem aduectus, domum uenit capite inuoluto.

uoluto. ianitor, quis tu? a Marco tabellarius. confestim ad eam, cuius caussa uenerat, deducitur, eiq. epistolam tradidit. quam cum illa legeret flens, (erat enim amatorie scripta: caput autem litterarum, sibi cum illa mima posthac nihil futurum, omnem se amorem abiecisse illinc, atque in hanc transfudisse) cum mulier fleret uberius, homo misericors ferre non potuit, caput aperuit, in collum inuasit. o hominem nequam: (quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum dicere) ergo, ut te catamitum, neque opinato cum ostendisses, praeter spem mulier adspiceret, iccirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbasti? & domi quidem caussam amoris habuit, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus praedes suos uenderet. Productus in concionem a tribuno pl. cum respondisses, te rei tuae caussa uenisse, populum etiam dicacem in te reddidisti. Sed nimis multa de nugis. ad maiora ueniamus. Caesari ex Hispania redeunti obuiam longissime processisti: celeriter isti, redisti, ut cognosceret te si minus fortem, attamen strenuum. factus es ei rursus nescio quo modo familiaris. habebat hoc omnino Caesar: quem plane perditum aere alieno, egentemque, si eundem nequam hominem, audacemq. cognouerat, hunc in familiaritatem libentissime recipiebat. his igitur rebus praeclare commendatus, iussus est renunciari consul, & quidem cum ipso. nihil quero de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, elusus.

qua

qua in re quanta fuerit utriusque uestrum perfidia in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, ut peteret: promissum, & receptum interuertit, ad se q. transtulit, tu eius perfidiae uoluntatem tuam adscripsisti. Veniunt kal. Ian. cogimur in senatum: inuectus est copiosius multo in istum, & paratius Dolabella, quam nunc ego. hic autem iratus quae dixit, dij boni? primum cum Caesar ostendisset, se prius, quam proficisceretur, Dolabellam consulem esse iussurum: quem negant regem, qui & faceret semper eiusmodi aliquid, & diceret: sed cum Caesar ita dixisset, tum hic bonus augur eo se sacerdotio praeditum esse dixit, ut comitia auspicijs uel impedire, uel uitiare posset: idq. se facturum esse asseuerauit. in quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. quid enim? istuc, quod te sacerdotij iure facere posse dixisti; si augur non esses, & consul esses, minus facere potuisses? uide, ne etiam facilius: nos enim nunciationem solum habemus, consules, & reliqui magistratus etiam spectionem. esto hoc imperite: (nec enim ab homine numquam sobrio postulanda prudentia) sed uidete impudentiam. multis ante mensibus in senatu dixit, se Dolabellae comitia aut prohibiturum auspicijs, aut id facturum esse, quod fecit. quisquam ne diuinare potest, quid uitij in auspicijs futurum sit, nisi qui de caelo seruare constituit? quod neque licet comitijs per leges: &, si quis seruauit, non habitis comitijs, sed, prius, quam habeantur, debet nunciare. uerum implicata inscitia impudentia est: nec scit, quod

augurem;

augurem; nec facit, quod pudentem decet. Atque ex illo die recordamini eius usque ad idus Mart. consulatum. quis umquam apparitor tam humilis, tam abiectus? nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in aduersam lecticam inserens, beneficia, quae uenderet, a collega petebat. ecce Dolabellae comitiorum dies: sortitio praerogatiuae: quiescit. renunciatur: tacet. prima classis uocatur: renunciatur. deinde, ita ut assolet, suffragia. tum secunda classis. quae omnia sunt citius facta, quam dixi. confecto negotio bonus augur, (Laelium diceres) Alio die, inquit. o impudentiam singularem. quid uideras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de caelo seruasse dixisti, neque hodie dicis. igitur obuenit uitium, quod tu iam kal. Ian. futurum esse prouideras, & tanto ante praedixeras. ergo hercule magna, ut spero, tua potius, quam reip. calamitate, ementitus es auspicia, obstrinxisti religione populum R. augur auguri, consul consuli obnunctasti. nolo plura; ne acta Dolabellae uidear conuellere: quae, necesse est, aliquando ad nostrum collegium deferantur. sed arrogantiam hominis insolentiamq. cognoscite. Quam diu tu uoles, uitiosus consul Dolabella: rursus, cum uoles, saluis auspicijs creatus. si nihil est, cum augur his uerbis nunciat, quibus tu nunciasti: confitere te, cum, Alio die, dixeris, sobrium non fuisse. sin est aliqua uis in istis uerbis; ea quae sit, augur a collega requiro. Sed, ne forte ex multis rebus gestis M. Antonij rem una pulcherrimam transiliat oratio; ad Lupercalia

calia ueniamus. Non dissimulata, P. C. apparet esse commotum: sudat: pallet. quidlibet, modo ne nauseet, faciat: quod in porticu Minucia fecit. quae potest esse turpitudinis tantae defensio? cupio audire; ut uideam, ubi rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus appareat. Sedebat in Rostris collega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus: adscendis: accedis ad sellam: ita eras Lupercus, ut te esse consulem meminisse deberes. diadema ostendis: gemitus toto foro. unde diadema? non enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum, & cogitatum scelus. tu diadema imponebas cum plangore populi, ille cum plausu reijciebat. tu ergo unus, scelerate, inuentus es, qui, cum auctor regni esses, eum, quem collegam habebas, dominum habere uelles; idem tentares, quid populus R. ferre, & pati posset. at etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes abijciebas: quid petens? ut seruires? tibi uni peteres, qui ita a puero uixeras, ut omnia paterere, ut facile seruires: a nobis populoq. R. mandatum id certe non habebas. o praeclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus. quid hoc turpius? quid foedius? quid supplicijs omnibus dignius? num exspectas, dum te stimulis fodiam? haec te, si ullam partem habes sensus, lacerat, haec cruentat oratio. uereor, ne imminuam summorum uirorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. quid indignius, quam uiuere eum, qui imposuerit diadema, cum omnes fateantur iure interfectum esse, qui abiecerit? at etiam

inscribi

inscribi iussit in fastis ad Lupercalia, C. Caesari, dictatori perpetuo, M. Antonium, consulem, populi iussu regnum detulisse, Caesarem uti noluisse. iam iam minime miror te otium perturbare, non modo urbem odisse, sed etiam lucem, cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem uiuere. ubi enim tu in pace consistes? qui locus tibi in legibus, & in iudicijs esse potest, quae tu, quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti? ideo ne L. Tarquinius exactus, Spurij Cassius, Melius, M. Manlius necati, ut multis post saeculis a M. Antonio, quod fas non est, rex Romae constitueretur? sed ad auspicia redeamus. De quibus rebus ibibus Mart. fuit in senatu Caesar acturus, quaero, tum tu quid egisses? audiebam equidem te paratum uenisse, quod me de ementitis auspicijs, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum. sustulit illum diem fortuna reip. num etiam tuum de auspicijs iudicium interitus Caesaris sustulit? sed incidi in id tempus, quod ijs rebus, in quas ingressa erat oratio, praeuertendum est. Quae tua fuga? quae formido illo preclaro die? quae propter conscientiam scelerum desperatio uitae: cum ex illa fuga beneficio eorum, qui te, si sanus esses, saluum esse uoluerunt, clam te domum recepisti? o mea frustra semper uerissima auguria rerum futurarum. dicebam illis in Capitolio liberatoribus nostris, cum me ad te ire uellent, ut ad defendendam remp. te adhortarer; quoad metueres, omnia te promissurum; simul ac timere desisses, similem te futurum tui. itaque cum

DDD ceteri

ceteri consulares irent, redirent, in sententia mansi; neque te illo die, neque postero uidi; neque ullam societatem optimis ciuibus cum importunissimo hoste foedere ullo confirmari posse credidi. post diem tertium ueni in aedem Telluris, & quidem inuitus, cum omnes aditus armati obsiderent. qui tibi dies ille, M. Antoni, fuit? quamquam mihi subito inimicus extitisti: tamen me tui miseret, quod tibi inuideris. qui tu uir, dij immortales, & quantus fuisses, si illius diei mentem seruare potuisses. pacem haberemus, quae erat facta per obsidem puerum nobilem, M. Bambalionis nepotem: quamquam te bonum timor faciebat, non diuturnus magister officij; improbum fecit ea, quae, dum timor abest, a te non discedit, audacia. etsi tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeri tyranni, si illud funus fuit, sceleratissime praefuisti. tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio. tu, tu, inquam, illas faces incendisti, & eas, quibus semustulatus ille est; & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagrauit. tu illos impetus perditorum, & ex maxima parte seruorum, quos nos ui, manuq. repulimus, in nostras domos immisisti. idem tamen, quasi fuligine abstersa, reliquis diebus in Capitolio praeclara S.C. fecisti, ne qua post idus Mart. immunitatis tabula, ne ue cuius beneficij figeretur. meministi ipse, de exsulibus, scis, de immunitate quid dixeris. optimum uero, quod dictaturae nomen in perpetuum de rep. sustulisti. quo quidem facto tantum te cepisti odium

regni

regni uidebatur, ut eius omnem propter proximum dictatorem metum tolleres. constituta resp. uidebatur alijs, mihi uero nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. num igitur me fefellit? aut num diutius sui potuit esse dissimilis? inspectantibus uobis, toto Capitolio tabulae figebantur, neque solum singulis ueniebant immunitates, sed etiam populis uniuersis: ciuitas non iam singillatim, sed prouincijs totis dabatur. itaque si haec manent, quae stante rep. manere non possunt: prouincias uniuersas, P. C. perdidistis, neque uectigalia solum, sed etiam imperium populi R. huius domesticis nundinis diminutum est. Vbi est septies millies? quod est in tabulis, quae sunt ad Opis? funestae illius quidem pecuniae, sed tamen quae nos, si ijs, quorum erat, non redderetur, a tributis posset uindicare. tu autem quadringenties sestertium. quod idibus Mart. debuisti, quonam modo ante kal. Apr. debere desijsti? Quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? sunt ea quidem innumerabilia, quae a tuis emebantur, non insciente te: sed unum egregium de rege Deiotaro, populi R. amicissimo, decretum in Capitolio fixum: quo proposito, nemo erat, qui in ipso dolore risum posset continere. quis enim cuiquam inimicior, quã Deiotaro Caesar? aeque, atque huic ordini, ut equestri, ut Massiliensibus, ut omnibus, quibus remp. populi R. caram esse sentiebat. igitur, a quo uiuo nec praesens, nec absens quidquam aequi boni impetrauit, apud mortuum

factus est gratiosus. compellarat hospitem praesens: computarat: pecuniam imperarat: in eius tetrarchia unum ex Graecis comitibus suis collocarat: Armeniam abstulerat, a senatu datam. haec uiuus eripuit, reddit mortuus: at quibus uerbis? modo aequum sibi uideri, modo non iniquum: mira uerborũ complexio. at ille numquam (semper enim absenti affui Deiotaro) quidquam sibi, quod nos pro illo postularemus, aequum dixit uideri. syngrapha HS centies per legatos, uiros bonos, sed timidos, & imperitos, sine Sexti, sine reliquorũ hospitum regis sententia, facta in Gynaeceo. quo in loco plurimae res uenierunt, et uencunt. qua ex syngrapha quid sis acturus, meditere, censeo: rex enim ipse sua sponte, nullis commentarijs Caesaris, simul atque audiuit eius interitũ, suo Marte res suas recuperauit. sciebat homo sapiẽs, ius semper hoc fuisse, ut, quae tyranni eripuissent, ea, tyrannis interfectis, ij, quibus erepta essent, recuperarent. nemo igitur iureconsultus, ne iste quidẽ, qui tibi uni est iureconsultus, per quem haec agis, ex ista syngrapha deberi dicit pro ijs rebus, quae erant ante syngrapham recuperatae. non enim a te emit, sed prius, quam tu suum sibi uenderes, ipse possedit. ille uir fuit, nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus. Quid ego de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, qui ea, tamquam gladiatorum libellos, palam uenditent. itaque tanti acerui nummorum apud istum construuntur,

tur, ut iam appendantur, non numerentur pecuniae. At quam caeca auaritia est. nuper fixa tabula est, qua ciuitates locupletissimae Cretensium uectigalibus liberantur; statuiturque, ne post M. Brutum proconsulem sit Creta prouincia. tu mentis compos? tu non constringendus? an Caesaris decreto Creta potest M. Bruti decessum potuit liberari, cum Creta nihil ad Brutum Caesare uiuo pertineret? at huius uenditione decreti (ne nihil actum putetis) prouinciam Cretam perdidistis. omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic uenditor. Et de exsulibus legem, quam fixisti, Caesar tulit? nullius insector calamitatem: tantum queror, primum eorum reditus inquinatos, quorum caussam Caesar dissimilem iudicauit: deinde nescio, cur non reliquis idem tribuas. neque enim plus, quam tres, aut quattuor, reliqui sunt. qui simili in calamitate sunt, cur tua misericordia simili non fruuntur? cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluisti: quem etiam ad censuram petendam impulisti; eamq. petitionem comparasti, quae & risus hominum, et querelas moueret. cur autem ea comitia non habuisti? an quia tribunus pl. sinistrum fulmen nunciabat? cũ tua quid interest, nulla auspicia sunt; cum tuorum, tum sis religiosus. quid? eundem in septemuiratu nonne destituisti? interuenit enim. cum metuisti, credo, ne saluo capite negare nõ posses. omnibus eum contumelijs onerasti, quem patris loco, si ulla in te pietas esset, colere debebas. filiam eius, sororẽ tuam, eiecisti, alia

 condicione

condicione quaesita, & ante perspecta. non est satis: probri insimulasti pudicissimam feminam. quid est, quod addi possit? contentus eo non fuisti: frequentissimo senatu kalendis Ian. sedente patruo, hanc tibi esse cum Dolabella caussam odij dicere ausus es, quod ab eo sorori, & uxori tuae stuprum esse oblatum comperisses. quis interpretari potest, impudentior ne, qui in senatu; an improbior, qui in Dolabellam; an impurior, qui patre audiente; an crudelior, qui in illam miseram tam spurce, tam impie dixeris? sed a chirographa redeamus. Quae tua fuit cognitio? acta enim Caesaris pacis caussa confirmata sunt a senatu, quae quidem Caesar egisset, non ea, quae Caesarē egisse dixisset Antonius. unda ista erumpunt? quo auctore proferuntur? si sunt falsa, cur probantur? si uera, cur ueneunt? at sic placuerat, ut ex kalendis Iun. de Caesaris actis cum consilio cognosceretis. quod fuit consilium? quem umquam conuocasti? quas kalendis Iun. exspectasti? an eas, ad quas te, peragratis ueteranorum colonijs, stipatum armis retulisti? o praeclaram illam percursationem tuam mense Aprili, atque Maio, tum, cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es. quemadmodū illinc abieris, uel potius paene non abieris, scimus. cui tu urbi minitaris. utinā conere, ut aliquando illud, paene, tollatur. At quam nobilis tua illa peregrinatio. quid prandiorum apparatus? quid furiosam uinolentiam tuam proferā? tua ista detrimenta sunt, illa nostra. agrum Campanum, qui cum de uectigalibus eximebatur, ut militibus

daretur,

daretur, tamen infligi magnum reip. uulnus putabamus; hunc tu compransoribus tuis, & collusoribus diuidebas. mimos dico, & mimas, P. C. in agro Campano collocatos. Quid iam querar de agro Leontino? quoniam quidem hae quondam arationes in populi Romani patrimonio glandiferae, & fructuosae ferebantur. medico tria millia iugerum, quasi te sanasset, rhetori duo, quasi disertum facere potuisset. sed ad iter, Italiamq. redeamus. Deduxisti coloniam Casilinum, quo Caesar ante deduxerat: consuluisti me per litteras de Capua tu quidem, sed idem de Casilino respondissem, posses ne, ubi colonia esset, eo coloniam nouam iure deducere. negaui in eam coloniam, quae esset auspicato deducta, dum esset incolumis, coloniam nouam iure deduci: colonos nouos adscribi posse, rescripsi. tu autem insolentia elatus, omni auspiciorum iure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quo erat paucis annis ante deducta, ut uexillum tolleres, & aratrum circumduceres: cuius quidem uomere portá Capuae paene perstrinxisti, ut florentis coloniae territorium minueretur. Ab hac religionum perturbatione aduolas in M. Varronis, sanctissimi, atque integerrimi uiri, fundum Casinatem: quo iure? quo ore? eodem, inquies, quo in heredum L. Rubrij, quo in heredú L. Turselij praedia, quo in reliquas innumerabiles possessiones. etsi ab hasta, ualeat hasta, ualeant tabulae, modo Caesaris, non tuae, quibus debuisti, non quibus tute te liberauisti. Varronis quidem Casinatem fundum quis uenijsse dicit? quis

hastā istius uenditionis uidit? quis uocē praeconis audiuit? misisse te dicis Alexandriam, qui emeret a Caesare. ipsum enim exspectare magnum fuit. quis uero audiuit umquam, (nullius autem salus curae pluribus fuit) de fortunis Varronis rem ullam esse detractā? quid, si etiam scripsit ad te Caesar, ut redderes: quid satis potest dici de tanta impudentia? remoue gladios parumper illos, quos uidemus: iam intelliges aliam caussam esse hastae Caesaris, aliam confidentiae, & temeritatis tuae. non enim te dominus modo illis sedibus, sed quiuis amicus, uicinus, hospes, procurator arcebit. At quam multos dies in ea uilla turpissime es perbacchatus? ab hora tertia bibebatur, ludebatur, uomebatur. o tecta ipsa misera, quam dispari domino: quamquam quo modo iste dominus? sed tamen quam a dispari tenebantur. studiorum enim suorum M. Varro uoluit esse illud, non libidinum, diuersorium. quae in illa uilla ante dicebantur? quae cogitabantur? quae litteris mandabantur? iura populi R. monumenta maiorum, omnis sapientiae ratio, omnisq. doctrina. at uero, te inquilino, (non enim, domino) personabant omnia uocibus ebriorum; natabant pauimenta uino; madebant parietes; ingenui pueri cum meritorijs, scorta inter matres familias uersabantur. Casino salutatum ueniebant, Aquino, Interamna: admissus est nemo: iure id quidem: in homine enim turpissimo obsolescebant dignitatis insignia. cum inde Romam proficiscens ad Aquinum accederet, obuiam ei processit, ut est frequens municipium,

nicipium, magna sane multitudo. at iste operta lectica latus est per opidum, ut mortuus. Stulte Aquinates: sed tamen in uia habitabant. quid Anagnini? qui cum essent deuij, obuiam ei descenderunt, ut istũ, tamquam si esset, consulem salutarent. incredibile dictu: sed tamen inter omnes constabat, neminem esse resalutatum, praesertim cum duos secum Anagninos haberet, Mustellam, & Laconem, quorum alter gladiatorum est princeps, alter poculorum. Quid ego illas istius minas, contumeliasq. commemorem, quibus inuectus est in Sidicinos, uexauit Puteolanos, quod C. Cassium, & Brutos patronos adoptassent? magno quidem iudicio, studio, beneuolentia, caritate; non, ut te, ut Basillum, ui, & armis, & alios uestri similes, quos clientes nemo habere uelit, non modo illorum cliens esse. Interea, dum tu abes, qui dies ille collegae tui, cum illud, quod tu uenerari solebas, bustum in foro euertit? qua re tibi nunciata, ut constabat inter eos, qui una fuerunt, concidisti. quid euenerit postea, nescio. metum credo ualuisse, & arma. collegam quidem de caelo detraxisti; effecistique, non tu quidem etiam nunc, ut sit similis tui, sed certe ut dissimilis esset sui. Qui uero reditus inde Romam? quae perturbatio totius urbis? memineramus Cinnam nimis potentem: Sullam postea dominantem: modo Caesarem regnantem uideramus. erant fortasse gladij, sed absconditi, nec ita multi: ista uero quae, & quanta barbaria est? agmine quadrato cum gladijs sequuntur: scutorum

lecticas portari uidemus. atque his quidem iam inueteratis, P. C. consuetudine obduruimus: kal. Iun. cum in senatum, ut erat cõstitutum, uenire uellemus, metu perterriti repente diffugimus. at iste, qui senatu non egeret, neque desiderauit quemquam, & potius discessu nostro laetatus est, statimq. illa mirabilia facinora effecit: qui chirographa Caesaris defendisset lucri sui caussa, is leges Caesaris, easq. praeclaras, ut remp. cõcutere posset, euertit: numerũ annorum prouincijs prorogauit: idemque, cum actorum Caesaris defensor esse deber t, et in publicis, & in priuatis rebus acta Caesaris rescidit. in publicis actis nihil est lege grauius: in priuatis firmissimum est testamẽtum. leges alias sine promulgatione sustulit; alias ut tolleret, promulgauit: testamentum irritum fecit: quod etiam infimis ciuibus semper obtentum est. signa, tabulas, quas populo Caesar una cum hortis legauit, eas hic partim in hortos Pompeij deportauit, partim in uillam Scipionis. Et tu in Caesaris memoria diligens? tu illum, tu illum amas mortuum? quem is maiorem honorem consecutus erat, quam ut haberet puluinar, simulacrum, fastigium, flaminem? est ergo flamen, ut Ioui, ut Marti, ut Quirino, sic diuo Iulio M. Antonius. quid igitur cessas? cur non inaugurare? sume diem: uide qui te inauguret: collegae sumus: nemo negabit. o detestabilem hominem, siue quod tyranni sacerdos es, siue quod mortui. quaero deinceps, nũ, hodiernus dies qui sit, ignores? nescis heri quartum in circo diem ludorum Romanorum fuisse? te autem ipsum

ſum ad populũ tuliſſe, ut quinctus praeterea dies Caeſari tribueretur? cur nõ ſumus praetextati? cur honorem Caeſaris, tua lege datum, deſeri patimur? an, ſupplicationes addendo, diem contaminari paſſus, puluinaria noluiſti? aut undique religionem tolle, aut uſquequaque conſerua. Quaeres, placeat ne mihi puluinar eſſe, faſtigium, flaminem? Mihi uero nihil iſtorũ placet. ſed tu, qui acta Caeſaris defendis, quid poteś dicere, cur alia defendas, alia non cures? niſi forte uis fateri, te omnia quaeſtu tuo, non illius dignitate, metiri. Quid ad haec tandem? exſpecto enim eloquentiam tuam. diſertiſſimum cognoui auum tuum, at te etiam apertiorem in dicendo. ille numquam nudus eſt concionatus: tuum hominis ſimplicis pectus uidimus. reſpõdebis ne ad haec, aut omnino hiſcere audebis? ecquid reperies ex tam lõga oratione mea, cui te reſpondere poſſe confidas? ſed praeterita omittamus. hunc unum diem, unum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, ſi potes. cur armatorum corona ſenatus ſeptus eſt? cur me tui ſatellites cum gladijs audiunt? cur ualuae Concordiae non patent? cur homines omnium gentium, maxime barbaros Ithyreos, cum ſagittis deducis in forum? praeſidij ſui cauſſa ſe facere dicit. non ne igitur millies perire eſt melius, quam in ſua ciuitate ſine armorum praeſidio non poſſe uiuere? ſed nullum eſt iſtuc, mihi crede, praeſidium. caritate, & beneuolentia ciuium ſeptum oportet eſſe, non armis. eripiet, extorquebit tibi iſta populus R. utinam ſaluis

nobis:

nobis: sed quoquo modo nobiscum egeris; dum istis consilijs uteris, non potes, mihi crede, esse diuturnus. etenim ista tua minime auara coniux, quam ego sine contumelia describo, nimium diu debet populo R. pensionem tertiam. habet populus R. ad quos gubernacula reip. deferat: qui ubicumque terrarum sunt, ibi est omne reip. praesidium, uel potius ipsa resp. quae se adhuc tantummodo ulta est, non dum recuperauit. habet quidem certe resp. adolescentes nobilissimos, paratos defensores. quam uolent, illi cedant, otio consulentes: tamen a rep. reuocabuntur. & nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris. sed inter pacem, & seruitutem plurimum interest. pax est tranquilla libertas: seruitus, postremum malorum omnium, non modo bello, sed morte etiam repellendum. quod si se ipsos illi nostri liberatores e conspectu nostro abstulerunt: at exemplum facti reliquerunt. illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello est persecutus: qui tum rex fuit, cum esse Romae regem licebat. Spurij Cassius, Melius, M. Manlius propter suspicionem regni appetendi sunt necati. hi primi cum gladijs non in regnum appetentem, sed in regnantem impetum fecerunt. quod cum ipsum factum per se praeclarum est, atque diuinum, tum expositum ad imitandum; praesertim cum illi eam gloriam consecuti sint, quae uix caelo capi posse uideatur. etsi enim satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat: tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam. recordare illum, M.

Antoni,

Antoni, diem, quo dictaturam sustulisti: pone ante oculos laetitiam senatus, populiq. R. confer cum nummatione tua, tuorumque: tum intelliges, quantum inter laudem, & lucrum intersit. sed nimirum, ut quidam morbo aliquo, & sensus stupore suauitatem cibi non sentiunt: sic libidinosi, auari, facinorosi uerae laudis gustatum non habent. sed si te laus allicere ad recte faciendum non potest, ne metus quidem a foedissimis factis potest auocare? iudicia non metuis: si propter innocentiam, laudo; si propter uim, non intelligis, ei, qui isto modo iudicia non timeat, quid timendum sit? quod si non metuis uiros fortes, egregiosq. ciues, quod a corpore tuo probibentur armis: tui te, mihi crede, diutius non ferent. quae est autem uita, dies & noctes timere a suis? nisi uero aut maioribus habes beneficijs obligatos, quam ille quosdam habuit ex ijs, a quibus est interfectus; aut tu es ulla re cum eo comparandus. fuit in illo ingenium, ratio, memoria, litterae, cura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat, quamuis reip. calamitosas, attamen magnas: multos annos regnare est meditatus: magno labore, magnis periculis, quod cogitabat, effecerat: muneribus, monumentis, congiarijs, epulis multitudinem imperitam deleniebat: suos praemijs; aduersarios clementiae specie deuinxerat. quid multa? attulerat iá liberae ciuitati partim metu, partim patientia consuetudinem seruiendi. cum illo ego te dominandi cupiditate conferre possum: ceteris uero rebus nullo modo es comparandus. sed ex plurimis malis,

quae ab illo reip. sunt iniusta, hoc tamen boni est, quod didicit iam populus R. quantum cuique crederet, qui bus se committeret, a quibus caueret. haec non cogitas? nec intelligis satis esse uiris fortibus, didicisse, quam sit pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum occidere? an, cum illum homines non tulerint, te ferent? certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasionis tarditas exspectabitur. respice quaeso aliquando remp. M. Antoni: quibus ortus sis, non quibuscum uiuas, considera: mecum, ut, uoles; cum rep. redi in gratiam. sed de te tu uideris: ego de me ipso profitebor, defendi remp. adolescens, non deseram senex: contempsi Catilinae gladios, non pertimescam tuos. quin etiam corpus libenter obtulerim, si repraesentari morte mea libertas ciuitatis potest; ut aliquando dolor populi R. pariat, quod iam diu parturit. etenim si ab hinc annos prope uiginti hoc ipso in templo negaui posse mortem immaturam esse consulari: quanto uerius nunc negabo seni? mihi uero, P. C. iam etiam optanda mors est, perfuncto rebus ijs, quas adeptus sum, quasq. gessi. duo modo haec opto, unum, ut moriens populum R. liberum relinquam; hoc mihi maius a dijs immortalibus dari nihil potest; alterum, ut ita cuique eueniat, ut de rep. quisque mereatur.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER III.

SERIVS *omnino, P. C. quam tempus reip. postulabat, aliquando tamen conuocati sumus. quod flagitabam equidem quotidie, quippe cum bellum nefarium contra aras, et focos, cõtra uitam, fortunasq. nostras ab homine profligato, ac perdito non comparari, sed geri iam uiderem. exspectantur kal. Ian. quas non exspectat Antonius; qui in prouinciam D. Bruti, summi, & singularis uiri, cum exercitu impetum facere conatur; ex qua se instructum, & paratum ad urbem uenturum esse minitatur. quae est igitur exspectatio, aut quae uel minimi dilatio temporis? quãquã enim adsunt kal. Ian. tamen breue tempus longum est imparatis. dies enim affert, uel hora potius, nisi prouisum est, magnas saepe clades. certus autem dies non, ut sacrificij, sic consilij exspectari solet. quod si aut kal. Ian. fuissent eo die, quo primum ex urbe fugit Antonius; aut hae non essent exspectatae: bellum iam nullum haberemus. auctoritate enim senatus, consensuq. populi R. facile hominis amentis fregissemus audaciam: quod confido equidem consules designatos, simul ac magistratum inierint, esse facturos. sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia. Mea autem festinatio nõ uictoriae solum auida est, sed etiam celeritatis. quo enim usque*

que tantum bellum, tam crudele, tam nefarium priuatis consilijs propulsabitur? cur non quamprimum publica accedit auctoritas? C. Caesar, adolescens, paene potius puer, incredibili, ac diuina quadam mente, atque uirtute, tum, cum maxime furor arderet Antonij, cumq. eius a Brundisio crudelis & pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec cogitantibus, nec optantibus quidem nobis, quia fieri posse non uidebatur, firmissimum exercitum ex inuicto genere ueteranorum militum comparauit, patrimoniumq. suum effudit. quamquam non sumus usi eo uerbo, quo decuit. non enim effudit, sed in salute reip. collocauit. cui quamquam gratia referri tanta non potest, quanta debetur; habenda tamen est tanta, quantam maximam animi nostri capere possunt. quis enim est tá ignarus rerum, tam nihil de rep. cogitans, qui hoc non intelligat; si M. Antonius a Brundisio cum ijs copijs, quas se habiturum putauerat, Romam, ut minabatur, uenire potuisset, nullum genus eum crudelitatis praeteriturum fuisse? quippe qui in hospitis tectis Brundisii fortissimos uiros, ciues optimos, iugulari iusserit: quorum ante pedes eius morientium sanguine os uxoris respersum esse constabat. hac ille crudelitate imbutus, cum multo bonis omnibus ueniret iratior, quam illis fuerat, quos trucidarat; cui tandem nostrum, aut cui omnino bono pepercisset? qua peste priuato cósilio remp. (nec enim fieri potuit aliter) Caesar liberauit. qui nisi in hac rep. natus esset; remp. scelere Antonij nullam haberemus. sic enim

perspicio,

perſpicio, ſi indico; niſi unus adoleſcens illius furentis impetus, crudeliſſimosq. conatus cohibuiſſet, rép. funditus interituram fuiſſe. cui quidem hodierno die, P. C. (nunc enim primum ita conuenimus, ut illius beneficio poſſemus, quae ſentiremus, libere dicere) tribuenda eſt auctoritas, ut remp. non modo a ſe ſuſceptam, ſed etiam a nobis commendatam poſſit defendere. Nec uero de legione Martia (quoniam longo interuallo loqui nobis de rep. licet) ſileri poteſt. quis enim unus fortior, quis amicior umquá reip. fuit, quá legio Martia uniuerſa? quae cum hoſtē populi R. Antonium indicaſſet, comes eſſe eius amentiae noluit; reliquit conſulem. quod profecto non feciſſet, ſi eum conſulem iudicauiſſet, quem nihil aliud agere, nihil moliri, niſi caedem ciuium, atque interitum ciuitatis, uideret. atque ea legio conſedit Albae. quam potuit urbē eligere aut opportuniorē ad res gerendas, aut fideliorem, aut fortiorum uirorum, aut amiciorum reip. ciuium? huius legionis uirtutem imitata Quarta legio, duce L. Egnatuleio, quaeſtore, ciue optimo, & fortiſſimo, Caeſaris auctoritatem, atque exercitum perſecuta eſt. faciendum eſt igitur nobis, P. C. ut ea, quae ſua ſponte clariſſimus adoleſcens, atque omnium praeſtantiſſimus geſſit, & gerit, haec auctoritate noſtra comprobentur; ueteranorumq. fortiſſimorum uirorum, tum legionis Martiae, Quartaeq. mirabilis conſenſus ad remp. recuperandam laude, & teſtimonio noſtro confirmetur; eorumq. commoda, honores, praemia, cum conſules deſignati magiſtratum

inierint, curae nobis fore, hodierno die spondeamus. Atque ea quidē, quae dixi de Caesare deq. eius exercitu, iam diu nota sunt nobis: uirtute enim admirabili Caesaris, constantiaq. militum ueteranorum, legionumq. earum optimo iudicio, quae auctoritatem nostram, libertatem populi R. uirtutem Caesaris secutae sunt, a ceruicibus nostris est depulsus Antonius. sed, ut dixit, haec superiora. hoc uero recens edictum D. Bruti, quod paullo ante propositum est, certe silentio non potest praeteriri. pollicetur enim se prouinciam Galliam retenturum in senatus populiq. R. potestate. o ciuem natum reip. memorem sui nominis, imitatoremq. maiorum. neque enim, Tarquinio expulso, maioribus nostris tam fuit optata libertas, quam est, depulso iam Antonio, retinenda nobis. illi regibus parere iam a condita urbe didicerant: nos post reges exactos seruitutis obliuio ceperat. atque ille, quem maiores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus est habitus, & dictus. quod nos uitium in priuatis saepe tulimus, id maiores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit: Decimus sceleratum, atque impium regnare patietur? quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia & facit, & fecit Antonius? Senatum etiam reges habebant: nec tamen, ut Antonio senatum habente, in consilio regis uersabantur barbari armati. Seruabant auspicia reges: quae hic consul, augurq. neglexit, neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam colle

ga una ferente, eo, quem ipse ementitis auspicijs uitiosum fecerat. Quis autem rex umquam fuit tam insigniter impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, iura regni uenalia? quam hic immunitatem, quam ciuitatem, quod praemium non uel singulis hominibus, uel ciuitatibus, uel uniuersis prouincijs uendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum accepimus. at uero huius domi inter quasilla pendebatur aurum: numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi R. nundinabantur. Supplicia uero in ciues R. nulla Tarquinij accepimus. at hic & Suessae iugulauit eos, quos in custodiam dederat; & Brundisij trecentos fortissimos uiros, ciuesq. optimos trucidauit. Postremo Tarquinius pro populo R. bellum gerebat tum, cum expulsus est. Antonius contra populum R. exercitum adducebat tum, cum, a legionibus relictus, nomen Caesaris exercitumq. pertimuit; neglectisq. sacrificijs sollemnibus, ante lucem uota ea, quae numquam solueret, nuncupauit; & hoc tempore in prouinciam populi R. conatur inuadere. Maius igitur a D. Bruto beneficium populus R. & habet, & exspectat, quam maiores nostri acceperunt a L. Bruto, principe huius maxime conseruandi generis, & nominis. cum autem est omnis seruitus misera: tum uero intolerabile est seruire impuro, impudico, effeminato, numquam, ne in metu quidem, sobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet, priuato praesertim consilio; iudicat. uerissimeq. iudicat, non esse con-

sulem. Faciendum est igitur, P. C. nobis, ut D. Bruti priuatum consilium auctoritate publica comprobemus. nec uero M. Antonium consulem post Lupercalia putare debuistis. quo enim ille die, populo R. inspectante, nudus, unctus, ebrius est concionatus, & id egit, ut collegae diadema imponeret; eo die se non modo consulatu, sed etiam libertate se abdicauit. esset enim ipsi certe statim seruiendum, si Caesar ab eo regni insigne accipere uoluisset. hunc igitur ego consulem, hunc ciuem R. hunc liberum, hunc denique hominem putem, qui foedo illo, & flagitioso die, & quid pati, Caesare uiuo, posset, & quid, eo mortuo, consequi ipse cuperet, ostendit? Nec uero de uirtute, cõstantia, grauitate prouinciae Galliae taceri potest. est enim ille flos It..liae, illud firmamentum imperij populi R. illud ornamentum dignitatis. tantus autem est consensus municipiorum, coloniarumq. prouinciae Galliae, ut omnes ad auctoritatem huius ordinis, maiestatemq. populi R. defendendam conspirasse uideantur. Quamobrem tribuni pl. quamquam uos nihil aliud, nisi de praesidio, ut senatum tuto consules kalendis Ian. habere possent, retulistis: tamen mihi uidemini magno consilio, atque optima mente potestatem nobis de tota rep. fecisse dicẽdi. cum enim tuto senatum haberi sine praesidio non posse iudicauistis, tum statuistis etiam, intra muros Antonij scelus audaciamq. uersari. quáobrem omnia mea sententia complectar, uobis, ut intelligo, non inuitis; ut & praestantissimis ducibus a nobis detur auctoritas; et

fortissimis

fortiſſimis militibus ſpes oſtendatur praemiorum; & iudicctur non uerbo, ſed re, non modo non conſul. ſed etiam hoſtis Antonius. nam ſi ille conſul; fuſtuariū meruerunt legiones, quae conſulem reliquerunt; ſceleratus Caeſar, Brutus nefarius, qui contra conſulem priuato conſilio exercitus comparauerunt. ſin autem militibus exquirendi ſunt honores noui propter eorū diuinum, atque immortale meritum; ducibus autem ne referri quidem poteſt gratia: quis eſt, qui eum non hoſtem exiſtimet, quem qui armis perſequuntur, conſeruatores reip. iudicantur? At quam contumelioſus in edictis? quam barbarus? quam rudis? primum in Caeſarem maledicta congeſſit, deprompta ex recordatione impudicitiae, & ſtuprorum ſuorum. quis enim hoc adoleſcente caſtior? quis modeſtior? quod in iuuentute habemus illuſtrius exemplum ueteris ſanctitatis? quis autem illo, qui male dicit impurior? Ignobilitatem obijcit C. Caeſaris filio: cuius etiam naturalis pater, ſi uita ſuppeditaſſet, conſul factus eſſet. Aricina mater. Trallianam, aut Epheſiam putes dicere. uidete, quam deſpiciamur omnes, qui ſumus e municipijs, id eſt, omnes plane: quotus enim quiſque non eſt? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere deſpicit, uetuſtate antiquiſſimum, iure foederatū, propinquitate paene finitimum, ſplendore municipij honeſtiſſimū? hinc Voconiae, hinc Scatiniae leges: hinc multae ſellae curules & patrum memoria, & noſtra: hinc equites R. lautiſſimi plurimi, & honeſtiſſimi. ſed, ſi Aricinam

uxorem non probas, cur probas Tusculanam? quamquam huius sanctissimae feminae, atque optimae pater M. Atius Balbus, in primis honestus, praetorius fuit: tuae coniugis, bonae feminae, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo numero. nihil illo contemptius, qui propter haesitantiam linguae, stuporemq. cordis cognomen ex contumelia traxerit. at auus nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla, & coturnis nummos populo de Rostris spargere solebat. uellem, hanc contemptionem pecuniae suis reliquisset. Habetis nobilitatem generis gloriosam. Qui autem conuenit, ut tibi Iulia natus ignobilis uideatur, cum tu eodem materno genere soleas gloriari? quae porro amentia est, cum aliquid dicere de uxorum ignobilitate, cuius pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem, ipse ex libertini filia susceperit liberos? sed hoc clarissimi uiri uiderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem; C. Marcellus, qui Arcinae filiã: quos certo scio dignitatis optimarum feminarum non paenitere. Idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, cõpellat edicto: nec sentit amens commendationem esse compellationem suam. quid enim accidere huic adolescenti potuit optatius, quam cognosci ab omnibus, Caesaris consiliorum esse socium, Antonij furoris inimicum? At etiam gladiator ausus est scribere, hunc de patris, et patrui parricidio cogitasse. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem. in cum adolescentem hoc scribere audere, quem ego, &

frater

frater meus, propter eius ſuauiſſimos, atque optimos mores, praeſtantiſſimumq. ingenium, certatim amamus, omnibusq. horis oculis, auribus, complexu tenemus? Nam me iiſdem edictis, neſcit, laedat, an laudet. cum idem ſupplicium minatur optimis ciuibus, quod ego de ſceleratiſſimis ſumpſerim; laudare uidetur, quaſi imitari uelit. cum autem illam pulcherrimi facti memoriam refricat; tum a ſui ſimilibus inuidiam aliquā in me commoueri pûtat. Sed ipſe quid fecit? cum tot edicta propoſuiſſet, edixit, ut adeſſet ſenatus frequens ad VIII. *kal. Dec. eo die ipſo non affuit. at quo modo edixit? haec ſunt, opinor, uerba in extremo:* Si quis non affuerit, hunc omnes exiſtimare poterunt & interitus mei, & perditiſsimorum conſiliorum auctorem fuiſſe. *Quae ſunt perdita conſilia? an ea, quae pertinent ad libertatem populi R. recuperandam? quorum conſiliorum Caeſari me auctorem, & hortatorem & eſſe, & fuiſſe fateor. quamquam ille non eguit conſilio cuiuſquam: ſed tamen currentem, ut dicitur, incitaui. nam interitus quidem tui quis bonus non eſſet auctor, cum in eo ſalus, & uita optimi cuiuſque, & libertas populi R. dignitasq. conſiſteret? ſed cum tam atroci edicto nos concitauiſſet, cur ipſe non affuit? num putatis aliqua re triſti. ac ſeuera? uino atque epulis retentus. ſi illae epulae potius quam propinae nominandae ſunt. diem edicti obire neglexit: in ante diem* IV. *kal. Dec. diſtulit: adeſſe in Capitolio iuſſit: quod in templum ipſe, neſcio qua, per Gallorum cunicu-*

lum ascendit. conuenerunt corrogati, & quidem ampli quidam homines, sed immemores dignitatis suae. is enim erat dies, ea fama, is, qui senatum uocarat, ut turpe senatori esset, nihil timere. ad eos tamen ipsos, qui conuenerant, ne uerbum quidem ausus est facere de Caesare, cum de eo constituisset ad senatum referre. scriptam attulerat consularis quidam sententiam. quid est aliud, de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret, nisi se ipsum hostem iudicare? necesse enim erat alterutrum esse hostem: nec poterat aliter de aduersarijs ducibus iudicari. si igitur C. Caesar hostis; cur cósul nihil refert ad senatum? sin ille a senatu notandus non fuit; quid potest dicere, quin, cum de illo tacuerit, se hostem esse confessus sit? quam in edictis Spartacum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere audet. At in rebus tristissimis quantos excitat risus? sententiolas edicti cuiusdam memoriae mandaui: quas uidetur ille peracutas putare: ego autem, qui intelligeret, quid dicere uellet, adhuc neminem inueni. nulla contumelia est, quam facit dignus. *Primum quid est,* dignus? *nam etiam malo digni multi, sicut ipse. an quam facit is, qui cum dignitate est? quae autem potest esse maior? quid est porro, facere contumeliam, quis sic loquitur? deinde.* nec timor, quem denunciat inimicus. *Quid ergo? ab amico timor denunciari solet? horum similia deinceps. non ne satius est mutum esse, quam, quod nemo intelligat, dicere? en, cur magister eius*

ex

ex oratore arator factus sit, possideat in agro publico populi R. campi Leontini duo millia iugerum immunia, ut hominem stolidum magis etiam infatuet mercede publicà. Sed haec leuiora fortasse: illud quaero, cur tam subito mansuetus in senatu fuerit, cum in edictis tam fuisset ferus? quid autem attinuerit, L. Cassio, tribuno pl. fortissimo, & constantissimo ciui, morte denunciare, si in senatum uenisset? D. Carfulenum, bene de rep. sentientem, senatu ui, & minis mortis expellere? Ti. Canutium, a quo erat honestissimis concionibus & saepe, & iure uexatus, non templo solum, uerum etiam aditu prohibere Capitolij? cui S. C. ne intercederent, uerebatur? de supplicatione, credo, M. Lepidi, clarissimi uiri. atque id erat periculum, de cuius honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne eius usitatus honos impediretur. Ac, ne sine caussa uideretur edixisse, ut senatus adesset; cum de rep. relaturus fuisset, allato nũcio de legione Quarta, mente concidit; & fugere festinãs, S.C. de supplicatione per discessionem fecit, cũ id factum esset antea numquam. Quae uero profectio postea? quod iter paludati? quae uitatio oculorũ, lucis, urbis, fori? quam misera fuga? quam foeda? quam turpis? praeclara tamen S. C. illo ipso die uespertina, prouinciarum religiosa sortitio; diuina uero opportunitas, ut, quae cuique apta esset, ea cuique obueniret. Praeclare igitur facitis, tribuni pl. qui de praesidio consulum, senatusq. referatis: meritoq. uestrò maximas uobis gratias omnes et agere, & habere debemus.

bemus. qui enim periculo carere possumus in tanta hominum cupiditate, & audacia? ille autem, homo afflictus, & perditus, quae de se exspectat iudicia grauiora, quam amicorum suorum? familiarissimus eius, mihi homo coniunctus, L. Lentulus, & P. Naso omni carens cupiditate, nullam se habere prouinciam, nullam Antonij sortitionem fuisse iudicauerunt. quod idem fecit L. Philippus, uir patre tuo, maioribusq. suis dignissimus. in eadem sententia fuit, homo summa integritate, atque innocentia, C. Turrannius. idem fecit Sp. Oppius. ipsi etiã, qui amicitiam M. Antonij ueriti, plus ei tribuerunt, quam fortasse uellent, M. Piso, meus necessarius, & uir, & ciuis egregius; pariq. innocentia, M. Vehilius, senatus auctoritati se obtemperaturos esse dixerunt. quid ego de L. Cinna loquar? cuius spectata multis magnisq. rebus singularis integritas minus admirabilẽ facit huius honestissimi facti gloriam: qui omnino prouinciam neglexit: quam itẽ magno animo, & constanti C. Cessedius repudiauit. qui sunt igitur reliqui, quos sors diuina delectet? L. Antonius, M. Antonius. o felicem utrumque: nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam. hunc quoque felicem: hanc enim habebat semper in ore prouinciam. C. Caluisius Africam. nihil felicius: modo ex Africa decesserat, &, quasi diuinans se rediturum, duos legatos Vticae reliquerat. deinde M. Iccius Siciliam, Q. Cassius Hispaniam. non habeo, quid suspicer. duarum credo prouinciarum sortes minus diuinas fuisse. O C. Caesar,

sar,(adolescentem appello) quam tu salutem reip. attulisti? quam improuisam? quam repentinam? qui enim haec fugiens fecerit, quid faceret insequens? etenim in concione dixerat, se custodem fore urbis, usque ad kal. Maias ad urbem exercitum habiturum o praeclarum custodem ouium, ut aiunt, lupum. custos ne urbis, an direptor, & uexator esset Antonius? & quidem se introiturum in urbem dixit, exiturumq. cum uellet. Quid illud? non ne, audiente populo, sedens pro aede Castoris dixit, nisi qui uicisset, uicturum neminem? Hodierno die primum, P. C. longo interuallo in possessionem libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego, quoad potui, non modo defensor, sed etiam conseruator fui. cum autem id facere non possem, quieui, nec abiecte, nec sine aliqua dignitate casum illum temporum, & dolorem tuli. hanc uero taeterrimam belluam quis ferre posset, aut quo modo? quid est in Antonio, praeter libidinem, crudelitatem, petulantiam, audaciam? ex his totus conglutinatus est. nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum. quapropter, quoniam res in id discrimen adducta est, utrum ille poenas reip. luat, an nos seruiamus: aliquādo, per deos immortales, P. C. patrium animū, uirtutemq. capiamus: ut aut libertatem, propriam Romani generis, & nominis, recuperemus; aut mortem seruituti anteponamus. multa, quae in libera ciuitate ferenda non essent, tulimus, & perpessi sumus, alij spe recuperandae libertatis, alij uiuendi nimia cupiditate. sed, si

illa

si illa tulimus, quae nos necessitas ferre coegit, quae ui quaedam paene fatalis; quae tamen ipsa non tulimus: etiam ne huius impuri latronis feremus taeterrimũ, crudelissimumq. dominatum? quid hic faciat, si potuerit, iratus, qui, cum succensere nemini posset, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic uictor non audebit, qui, nullam, adeptus uictoriam, tanta scelera post Caesaris interitum fecerit; refertam domũ eius exhauserit; hortos compilarit; ad se ex his omnia ornamenta transtulerit; caedis, & incendiorum caussam quaesierit ex funere; duobus, aut tribus S.C. bene & e rep. factis, reliquas res ad lucrum, praedáq. reuocauerit; uendiderit immunitates; ciuitates liberauerit; prouincias uniuersas ex imperij populi R. iure sustulerit; exsules reduxerit; falsas leges C. Caesaris nomine, & falsa decreta in aes incidenda, & in Capitolio figenda curauerit; earumq. rerum omnium domesticum mercatum instituerit; populo R. leges imposuerit; armis, & praesidijs populum, & magistratus foro excluserit; senatum stiparit armatis; armatos in caella Concordiae, cum senatum haberet, incluserit; ad legiones Brundisium cucurrerit; ex his optime sentientes centuriones iugulauerit; cum exercitu Romam sit ad interitum nostrum, & ad disperditioné urbis uenire conatus? atque is, ab hoc impetu abstractus consilio & copijs Caesaris, consensu ueteranorum, uirtute legionum, ne fortuna quidem fractus minuit audaciam; nec ruere demens, nec furere desinit; in Galliam mutilatum ducit exercitum; cum una legio-

legione, & ea uacillante, L. fratrem exſpectat; quo neminem reperire poteſt ſui ſimiliorem. ille autem, ex myrmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit ſtrages, ubicumque poſuit ueſtigium? caedit greges armentorũ, reliqui pecoris quodcumque nactus eſt: epulantur milites: ipſe autem ſe, ut fratrem imitetur, obruit uino: uaſtantur agri: diripiuntur uillae: matresfamiliae, uirgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur. haec eadem, quacumque exercitum duxit, fecit M. Antonius. His uos taeterrimis fratribus portas aperietis? hos umquam in urbem recipietis? non, tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo R. conſpirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, deorum immortalium beneficio utemini? nullum erit tẽpus hoc amiſſo. a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur, ſi in Galliam uenerit: nec illis armis ſolum, ſed etiam decretis noſtris urgendus eſt. magna uis eſt, magnum nomen unum & idem ſentientis ſenatus. uidetis refertum forum? populum R. ad ſpem recuperandae libertatis erectum? qui longo interuallo cum frequentes hic uidet nos, tum ſperat etiam liberos conueniſſe. hũc ego diem exſpectans, M. Antonij ſcelerata arma uitaui, tum, cum ille in me abſentem inuehens, non intelligebat quod ad tẽpus me, et meas uires reſeruarem. ſi enim tum illi caedis a me initium quaerenti, reſpondere uoluiſſem; nunc reip. conſulere non poſſem. hanc uero nactus facultatem, nullum tempus, P. C. dimittam neque diurnum, neque no-

cturnum,

cturum, quin de libertate populi R. de dignitate ue stra, quod cogitandum sit, cogitem; quod agendum, atque faciendum, id non modo non recusem, sed appetam etiam, atque deposcam. hoc fecit semper, dum licuit; intermisi, quoad non licuit: iam non solum licet, sed etiam necesse est; nisi seruire malimus, quam ne seruiamus, animis, armisq. decernere. Dij immortales nobis haec praesidia dederunt, urbi Caesarem, Brutum Galliae. si enim ille urbem opprimere potuisset statim, si Galliam tenere paullo post; optimo cuique pereundum, reliquis esset seruiendum. Hanc igitur occasionem oblatam tenete, per deos immortales, P.C. & amplissimi orbis terrae consilij principes uos esse, aliquando recordamini. signum date populo R. consilium uestrum non deesse reip. quoniam ille uirtutem suam non defuturam esse profitetur. nihil est, quod moneam uos: nemo est tam stultus, qui non intelligat, si indormierimus huic tempori, non modo crudelem, superbamq. dominationem nobis, sed ignominiosam etiam, & flagitiosam ferendam. nostis insolentiam Antonij, nostis amicos, nostis totam domum. libidinosis, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebrijs seruire, ea summa miseria est, summo dedecore coniuncta. quod si iam, quod dij omen auertant, fatum extremum reip. uenit: quod gladiatores nobiles faciunt, ut honeste decumbát; faciamus nos principes orbis terrarũ, gentiumq. omnium, ut cum dignitate potius cadamus, quam cum ignominia seruiamus. nihil est detestabilius dede

core,

core, nihil foedius seruitute. ad decus, & ad libertatem nati sumus: aut haec teneamus; aut cum dignitate moriamur. nimium diu teximus, quid sentiremus: nunc iam apertum est: omnes patefecerunt, in utranque partem quid sentiant, quid uelint. sunt impij ciues, pro caritate reip. nimium multi; pro multitudine bene sentientium, admodum pauci. quorum opprimendorum dij immortales incredibilem reip. potestatem, et fortunam dederunt. ad ea enim praesidia, quae habemus, iam accedunt consules summa prudentia, uirtute, concordia, multos menses de populi R. libertate commentati, atque meditati. his auctoribus, & ducibus, dijs iuuantibus, nobis uigilantibus, & multum in posterum prouidentibus, populo R. consentiente, erimus profecto liberi breui tempore. iucundiorem autem faciet libertatem seruitutis recordatio. Quas ob res, quod tribuni pl. uerba fecerunt, ut senatus kal. Ian. tuto haberi, sententiaeq. de summa rep. libere dici possint; de ea re ita censeo, ut C. Pansa, A. Hirtius, consules designati, dent operam, uti senatus kal. Ian. tuto haberi possit: quodq. edictum D. Bruti imperatoris, consulis designati, optime de rep. meriti, propositum sit, senatum existimare, D. Brutum imperatorem, consulem designatum, optime de rep. mereri, cum senatus auctoritatem, populiq. R. libertatem, imperiumq. defendat: quodq. prouinciam Galliam citeriorem, optimorum & fortissimorum, amicorumq. reip. ciuium, exercitumq. in senatus potestate retinet, id eum, exercitumq.

eius,

eius, municipia, colonias prouinciae Galliae recte, atque ordine, exq. rep. fecisse, & facere; senatum ad summam remp. pertinere arbitrari, a D. Bruto, & L. Planco imperatoribus, consulibus designatis, itemq. a ceteris, qui prouincias obtinent, obtineri ex lege Iulia, quoad ex S.C. cuique eorum successum sit; eosq. dare operã, ut eae prouinciae, exercitusq. in senati populiq. R. potestate, praesidioq. reip. sint: cũq. opera, uirtute, consilio C. Caesaris, summoq. consensu militum ueteranorum, qui eius auctoritatem secuti reip. praesidio sunt, & fuerunt, a grauissimis periculis populus R. defensus sit, & hoc tempore defendatur; cumq. legio Martia Albae constiterit, in municipio fidelissimo, & fortissimo, seq. ad senatus auctoritatem, populiq. R. libertatem contulerit; & quod pari consilio; eademq. uirtute legio Quarta usa, L. Egnatuleio duce, ciue egregio, senatus auctoritatem, populiq. R. libertatem defendat, defenderit; senatui magnae curae esse, ac fore, ut pro tantis eorũ in rep. meritis honores eis habeantur, gratiaeq. referantur; senatui placere, uti C. Pansa, A. Hirtius, consules designati, cum magistratum inierint, si eis uideretur, primo quoque tempore de his rebus ad hunc ordinem referrent, ita uti e rep. fideq. sua uideretur.

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES PHILIPPICARVM LIBER IV.

FREQVENTIA *uestrum incredibilis, Quirites, concioq. tanta, quantam meminisse non uideor, & alacritatem mihi summam defendendae reip. affert, & spem recuperandae. quamquam animus mihi quidem numquam defuit, tempora defuerunt: quae simul ac primum aliquid lucis ostendere uisa sunt, princeps uestrae libertatis defendendae fui. quod si id ante facere conatus essem, nunc facere non possem. hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitremini, fundamenta iacta sunt reliquarum actionũ: nam est hostis a senatu non dum uerbo appellatus, sed re iam iudicatus Antonius. nunc uero multo sum erectior, quod uos quoque, illum hostem esse, tanto consensu, tantoq. clamore approbauistis. neque enim, Quirites, fieri potest, ut non aut ij sint impij, qui contra consulem exercitus comparauerunt; aut ille hostis, contra quem iure arma sumpta sunt. hanc igitur dubitationem, quamquam nulla erat, tamen, ne qua posset esse, senatus hodierno die sustulit. C. Caesar, qui remp. libertatemq. uestram suo studio, consilio, patrimonio denique tutatus est, & tutatur, maximis senatus laudibus ornatus est. laudo, laudo uos, Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, uel pueri potius: sunt enim fa-*

cta eius immortalitatis, nomen aetatis. multa memini: multa audiui: multa legi: nihil ex omni saeculorum memoria tale cognoui. qui cum seruitute premeremur, in dies malum cresceret, praesidij nihil haberemus, capitalem, & pestiferum Brundisio M. Antonij reditum timeremus; hoc insperatum omnibus consilium, incognitum certe, ceperit, ut exercitum inuictum ex paternis militibus conficeret, Antonijq. furorem, crudelissimis consilijs incitatum, a pernicie reip. auerteret, quis est enim, qui hoc non intelligat, nisi Caesar exercitum parauisset, non sine exitio nostro futurum Antonij reditum fuisse? ita enim se recipiebat ardens odio uestri, cruentus sanguine ciuium R. quos Suessae, quos Brundisii acciderat, ut nihil nisi de reip. pernicie cogitaret. quod autem erat praesidium salutis, libertatisq. uestrae, si C. Caesaris, fortissimorum sui patris militum, exercitus non fuisset? cuius de laudibus, & honoribus, qui ei pro diuinis, & immortalibus meritis diuini, immortalesq. debentur, mihi senatus assensus paullo ante decreuit, ut primo quoque tempore referretur. quo decreto, quis non perspicit, hostem esse Antonium indicatũ? quem enim appellare possumus eum, cõtra quem qui exercitus ducunt, ijs senatus arbitratur singulares exquirendos honores? Quid legio Martia? quae mihi uidetur diuinitus ab eo deo traxisse nomen, a quo populum R. generatum accepimus. non ipsa suis decretis prius, quam senatus, hostem indicauit Antonium? nam si ille non hostis; hos, qui consulẽ reliquerunt,

runt, hostes, necesse est, iudicemus. praeclare, & loco reclamatione uestra factum pulcherrimum Martialium comprobauistis, qui se ad senatus auctoritatem, ad libertatem uestram, ad uniuersam remp. contulerunt, hostem illum, & latronem, & parricidam patriae reliquerunt: nec solum id animose, et fortiter, sed considerate etiam, sapienterq. fecerunt: Albae constiterunt, in urbe opportuna, munita, propinqua, fortissimorum uirorum, fidelissimorum ciuium, atque optimorum: huius Martiae legionis legio Quarta imitata uirtutem, duce L. Egnatuleio, quem senatus merito paullo ante laudauit, C. Caesaris exercitum prosecuta est. Quae exspectas, M. Antoni, iudicia grauiora? Caesar fertur in caelum, qui contra te exercitum comparauit: laudantur exquisitissimis uerbis legiones, quae te reliquerunt, quae a te arcessitae sunt; quae essent, si te consulem, quam hosté, maluisses, tuae: quarum legionum fortissimum, uerissimumq. iudicium confirmat senatus, comprobat uniuersus populus R. nisi forte uos, Quirites, consulem, non hostem, iudicatis Antonium. Sic arbitrabar, Quirites, uos iudicare, ut ostenditis. Quid municipia, colonias, praefecturas num aliter iudicare censetis? omnes mortales una mente consentiunt, omnia arma eorum, qui haec salua uelint, contra illam pestem esse capienda. Quid? D. Bruti iudicium, Quirites, quod ex hodierno eius edicto perspicere potuistis, num cui tandem contemnendum uidetur? Recte, & uere negastis, Quirites: est enim quasi deorum im-

mortalium beneficio, & munere datum reip. Brutorum genus, & nomen ad libertatem populi R. uel constituendam, uel recuperandam. quid igitur D. Brutus de M. Antonio iudicauit? excludit prouincia: exercitu obsistit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipsam sua sponte, suoq. iudicio excitatam. si consul Antonius; Brutus hostis. si conseruator reip. Brutus; hostis Antonius. num igitur, utrum horum sit, dubitare possumus? atque, ut uos una mente, unaq. uoce dubitare uos negatis, sic modo decreuit senatus, D. Brutum optime de rep. mereri, cum senatus auctoritatem, populiq. R. libertatem, imperiumq. defenderet. a quo defenderet? népe ab hoste: quae est enim alia laudanda defensio? Deinceps laudatur prouincia Gallia, meritoq. ornatur uerbis amplissimis ab senatu, quod resistat Antonio. quem si cósulem illa prouincia putaret, neque eum reciperet; magno scelere se adstringeret. omnes enim in consulis iure, & imperio debent esse prouinciae. negat hoc D. Brutus imperator, consul designatus, natus reip. ciuis; negat Gallia, negat cuncta Italia, negat senatus, negatis uos. quis illum igitur consulem, nisi latrones putant? quamquam ne ij quidem ipsi, quod loquuntur, id sentiunt, nec a iudicio omnium mortaliú, quamuis impij, nefarijq. sint, sicut sunt, dissentire possunt. sed spes recipiendi, atque praedandi obcaecat animos eorum: quos non bonorum donatio, non agrorum assignatio, non illa infinita hasta satiauit: qui sibi urbem, qui bona, & fortunas ciuium ad praedam pro-

proposuerunt: qui, dum sit, quod rapiant, quod auferant, nihil sibi defuturum arbitrantur: quibus M. Antonius (o dij immortales auertite, & detestamini, quaeso, hoc omen) urbem se diuisurum esse promisit. Ita uero ei, ut precamini, eueniat, atque huius amētiae poena in ipsum familiāq. eius recidat. quod ita futurum esse confido. iam enim non solum homines, sed etiam deos immortales ad remp. conseruandam arbitror consensisse. siue enim prodigijs, atque portentis dij immortales nobis futura praedicunt; ita sunt aperte denunciata, ut & illi poena; & nobis libertas appropinquet: siue tantus consensus omnium sine impulsu deorum esse non potuit; quid est, quod de uoluntate caelestium dubitare possimus? Reliquum est, Quirites, ut uos in ista sententia, quam prae uobis fertis, perseueretis. faciam igitur, ut imperatores instructa acie solent; quamquam paratissimos milites ad proeliandum uideant, ut eos tamen adhortentur. sic ego uos ardentes, & erectos, ad libertatem recuperandam cohortabor. Non est, non est uobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quocum aliqua pacis condicio esse possit. neque enim ille seruitutem uestram, ut antea, sed iā iratus sanguinē cōcupiscit. nullus ei ludus uidetur esse iucundior, quam cruor, quam caedes, quam ante oculos trucidatio ciuium. non est uobis res, Quirites, cum scelerato homine, atque nefario, sed cum immani, taetraq. bellua: quae quoniam in foueam incidit, obruatur. si enim illinc emerserit; nullius supplicij crudelitas erit recusanda. sed tene-

tur, premitur, urgetur, nunc ijs copijs, quas habemus, mox ijs, quas paucis diebus noui consules comparabunt. Incumbite in caussam, Quirites, ut facitis. numquam maior uester consensus in ulla caussa fuit: numquam tam uehementer cum senatu consociati fuistis. nec mirum: agitur enim, non qua condicione uicturi, sed uicturi ne simus, an cum supplicio ignominiaq. perituri. quamquam mortem quidem omnibus natura proposuit: crudelitatem mortis, & dedecus uirtus propulsare solet: quae propria est Romani generis, & seminis. hanc retinete, quaeso, Quirites: quam nobis, tamquam hereditatem, maiores uestri reliquerunt. quamquam alia omnia incerta sunt, caduca, mobilia: uirtus est una altissimis defixa radicibus: quae numquam ulla ui labefactari potest, numquam demoueri loco. hac maiores uestri primum uniuersam Italiam deuicerunt, deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam euerterunt, potentissimos reges, bellicosissimas gentes in ditionem huius imperij redegerunt. Ac maioribus quidem uestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet remp. curiam, aerarium, consensum, & concordiam ciuium, rationem aliquam, si ita res tulisset, pacis, & foederis: hic uester hostis uestram remp. oppugnat, ipse habet nullam: senatum, id est orbis terrae consilium, delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet: aerarium uestrum exhausit, suum non habet. nam concordiam ciuium qui habere potest, nullam qui habeat ciuitatem? pacis uero quae potest

cum

cum eo esse ratio, in quo est incredibilis crudelitas, fides nulla? est igitur, Quirites, populo R. uictori omnium gentium, omne certamen cum percussore, cum latrone, cum Spartaco. nam quod se similem Catilinae esse gloriari solet: scelere par est illi, industria inferior. ille cum exercitum nullum habuisset, repente conflauit: hic eum exercitum, quem accepit, amisit. ut igitur Catilinam diligentia mea, senatus auctoritate, uestro studio, & uirtute fregistis: sic Antonij nefarium latrocinium uestra cum senatu concordia tanta, quanta numquam fuit, felicitate, & uirtute exercituũ, ducumq. uestrorum breui tempore oppressum audietis. equidem, quantum cura, labore, uigilijs, auctoritate, consilio eniti, atque efficere potero, nihil praetermittam, quod ad libertatem uestram pertinere arbitrabor. neque enim id pro uestris amplissimis in me beneficijs sine scelere facere possum. hodierno autem die primum, referente, uiro fortissimo, uobisq. amicissimo, hoc M. Seruilio, collegisq. eius, ornatissimis uiris, optimis ciuibus, longo interuallo, me auctore, & principe, ad spem libertatis exarsimus.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER V.

NIHIL *umquam longius his kal. Ian. mihi uisum est, P.C. quod idem intellegebam per hos dies unicuique uestrum uideri. qui enim bellum cum rep. gerunt, húc diem non exspectant. nos autẽ tum, cum maxime consilio nostro subuenire communi saluti oporteret, in senatum non uocabamur. sed querelam praeteritorum dierum sustulit oratio consulum: qui ita locuti sunt, ut magis exoptatae kalendae, quam serae, esse uideantur. atque ut oratio cõsulum animum meum erexit, spemq. attulit non modo salutis conseruandae, uerum etiam dignitatis pristinae recuperandae: sic me perturbasset eius sententia, qui primus rogatus est, nisi uestrae uirtuti, constantiaeq. confiderem. hic enim uobis, P.C. dies illuxit, haec potestas data est, ut, quátum uirtutis, quantum constantiae, quantum grauitatis in huius ordinis consilio esset, populo R. declarare possetis. recordamini, qui dies nudius tertius decimus fuerit, quantus consensus uestrum, quanta uirtus, quanta constantia, quantam sitis a populo R. laudem, quantam gloriam, quantá gratiam consecuti. atque illo die, P. C. ea constituistis, ut nobis nihil iam sit integrum, nisi aut honesta pax, aut bellum necessarium. pacem uult M. Antonius: arma ponat; roget, deprecetur: neminem aequiorem me reperiet; cui qui dem,*

dem, dum se ciuibus impijs cõmendat, inimicus, quam amicus, esse maluit. nihil est profecto, quod dari possit bellum gerenti: erit fortasse aliquid, quod concedi possit roganti. legatos uero ad eum mittere, de quo grauissimum & seuerissimum iudicium nudius tertius decimus feceritis, non iam leuitatis est, sed, ut, quod sentio, dicam, dementiae. primum enim duces eos laudauistis, qui contra illum priuato consilio bellum suscepissent: deinde milites ueteranos; qui cum ab Antonio in colonias essent deducti, illius beneficio libertatem populi R. anteposuerunt. Quid legio Martia? quid Quarta? cur laudantur? si enim consulem suum reliquerunt, uituperandae sunt: si inimicum reip. iure laudantur. atqui cum consules non dum haberetis, decreuistis, ut & de premijs militum, & de honoribus imperatorum primo quoque tempore referretur. placet eodem tempore praemia constituere ijs, qui contra Antonium arma ceperint, & legatos ad Antonium mittere? ut iam pudendum sis, honestiora decreta esse legionum, quam senatus: siquidem legiones decreuerunt senatum defendere contra Antonium; senatus decernit legatos ad Antonium. utrum hoc est confirmare militum animos, an debilitare uirtutem? hoc dies duodecim profecerunt, ut, quem nemo, praeter Cotylam, tum inuentus sit qui defenderet, is habeat iam patronos etiam consulares? qui utinam omnes ante me sententiam rogarentur. quamquam suspicor, quid dicturi sint quidam eorum, qui post me rogabuntur. fa

cilius

cilius contradicerem, si quid uideretur. est enim opinio, decreturum aliquem Antonio illam ultimam Galliam, quam Plancus obtinet. quid est aliud, omnia ad bellum ciuile hosti arma largiri? primum neruos belli, pecuniam infinitam, qua nunc eget: deinde equitatum, quantum uelit: equitatum dico? dubitabit, credo, gentes barbaras secum adducere. hoc qui non uidet, excors: qui, cum uidet, decernit, impius. Tu ciuem sceleratum, & perditum, Gallorum, & Germanorum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copijs instrues? nullae istae excusationes sunt: Meus amicus est: sit patria prius. Meus cognatus. an potest cognatio propior ulla esse, quam patriae, in qua parentes etiam continentur? Mihi pecuniam attribuit. cupio uidere, qui id audeat dicere. quid autem agatur, cum aperuero; facile erit statuere, quam sententiam dicatis, aut quam sequamini. Agitur, utrum M. Antonio facultas detur opprimendae reip. caedis faciendae bonorum, diripiendae urbis, agrorum suis latronibus condonandi, populum R. seruitute opprimendi; an horum nihil facere ei liceat. dubitate, quid agatis. At non cadunt haec in Antonium. hoc ne Cotyla quidem dicere auderet. quid enim in eum non cadit, qui, cuius acta se defendere dicit, eius eas leges peruertit, quas maxime laudare poteramus? ille paludes siccare uoluit: hic omnem Italiam moderato homini, L. Antonio diuidendam dedit. quid? hanc legem populus R. accepit? quid? per auspicia ferri potuit? sed au-

gur uerecundus ſine collegis de auſpicijs. quamquam illa auſpicia non egent interpretatione augurum. Ioue enim tonante, cum populo agi non eſſe fas, quis ignorat? tribuni pl. tulerunt de prouincijs contra acta Caeſaris, ille biennium, hic ſexennium. num etiá hác legem populus R. accepit? quid? promulgata fuit? quid? non ante lata, quam ſcripta? non ante factum uidimus, quam futurum quiſquam eſt ſuſpicatus? ubi lex Caecilia, & Didia? ubi promulgatio trinundinum? ubi poenae recenti lege Iunia, & Licinia? poſſunt ne hae leges ratae eſſe ſine interitu legum reliquarum? eccui poteſtas in forum inſinuandi fuit? quae porro illa tonitrua? quae tempeſtas? ut, ſi auſpicia M. Antonium non mouerét, ſuſtinere tamen eum, ac ferre poſſe tantam uim tempeſtatis, imbris, ac turbinú, mirum uideretur. quam legem igitur ſe augur dicit tuliſſe nó modo tonante Ioue, ſed prope caeleſti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auſpicia latam confiteri? Quid? quod cum collega tulit, quem ipſe fecit ſua nunciatione uitioſum; nihil ad auſpicia bonus augur pertinere arbitratus eſt? Sed auſpiciorum nos fortaſſe erimus interpretes, qui ſumus eius collegae: non etiam armorum interpretes quaerimus? primum omnes fori aditus ita ſepti, ut, etiamſi nemo obſtaret armatus, tamen, niſi ſeptis reuulſis, introiri in forum nullo modo poſſet. ſic uero erant diſpoſita praeſidia, ut, quo modo hoſtium aditus urbe prohibentur, ita caſtellis, & operibus ab ingreſſione fori populum, tribunosq. pl. propulſari uideres. Quibus de cauſſis

eas

eas leges, quas M. Antonius tulisse dicitur, omnes censeo per uim, & contra auspicia latas, ijsq. legibus populum non teneri. si quam legem de actis Caesaris confirmandis, de ue dictatura in perpetuum tollenda, de ue colonis in agros deducendis tulisse M. Antonius dicitur, easdem leges de integro, ut populum teneant, saluis auspicijs ferri placet. quamuis enim res bonas uitiose, per uimq. tulerit: tamen hae leges non sunt habendae; omnisq. audacia gladiatoris amētis auctoritate nostra repudianda est. Illa uero dissipatio pecuniae publicae ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus, donationibusq. auertit: ut portenti simile uideatur, tantam pecuniam populi R. tam breui tempore perire potuisse. Quid illi immanes quaestus? ferendi ne? quos M. Antonij tota exhausit domus. decreta falsa uendebat: regna, ciuitates, immunitates in aes, accepta pecunia, iubebat incidi. haec se ex commentarijs Caesaris, quorum ipse auctor erat, agere dicebat. calebant in interiore aedium parte totius reip. nūdinae: mulier sibi felicior, quam uiris, auctionem prouinciarum, regnorumq. faciebat: restituebātur exsules quasi lege, sine lege. quae nisi auctoritate senatus scinduntur; quoniam ingressi in spem reip. recuperandae sumus: imago nulla liberae ciuitatis relinquetur. neque solum cō mentarijs commenticijs, chirographisq. uenalibus innumerabilis pecunia congesta in illam domum est, cum, quae uendebat Antonius, ea se ex actis Caesaris agere diceret: sed senatus etiam consulta, pecunia

accepta,

accepta, falsa referebat: syngraphae obsignabantur: S.C. tamquam facta, ad aerarium referebantur. huius turpitudinis testes erant etiam exterae nationes. foedera interea facta: regna data: populi prouinciaeq. liberatae: earumq. rerum falsae tabulae, gemente populo R. toto Capitolio figebantur. quibus rebus tanta pecunia una in domo coaceruata est, ut, si hoc genus in unum redigatur, non sit pecunia populo R. defutura. Legem etiam iudiciariam tulit homo castus, atque integer, iudiciorum, & iuris auctor. in quo nos fefellit. antesignanos, & maninipulares, & alaudas iudices se constituisse dicebat. at ille legit aleatores, legit exsules, legit Graecos. o consessum iudicum praeclarum: o dignitatem consilij admirandam. auet animus, apud consilium illud pro reo dicere. Cydam Cretensem, portentum insulae, hominem audacissimum, & perditissimum. sed fac non esse: num latine scit? num est ex iudicum genere, & forma? num, quod maximum est, leges nostras mores ue nouit? num denique homines? est enim Creta uobis notior, quam Roma Cydae. delectus autem, & notatio iudicum etiam in nostris ciuibus haberi solet. Cortynium uero iudicem quis nouit? aut quis nosse potuit? nam Lysiadem Atheniensem plerique nouimus: est enim Phaedri, philosophi nobilis, filius: quo homo praeterea festiuus: ut ei cum M. Curio, consessore eodem, & collusore, facillime possit conuenire. quaero igitur, si Lysiades citatus iudex non responderit, excuseturq. Areopagites

gites esse, nec debere eodem tempore Romae, & Athenis res iudicare: accipiet ne excusationem is, qui quaestioni praeerit, Graeculi iudicis, modo palliati, modo togati? an Atheniensium antiquissimas leges negliget? qui porro ille consessus, dij boni? Cretensis iudex, isq. nequissimus. quem ad hunc reus alleget? quo modo accedat? dura natio est. at Athenienses misericordes. puto ne Curium quidem esse crudelem, qui quotidie periculum fortunae faciat. sunt itẽ lecti iudices, qui fortasse excusabuntur: habent enim legitimam excusationem, exsilij caussa solum uertisse, nec esse postea restitutos. hos ille demens iudices legisset, horum nomina ad aerarium detulisset, his magnam partem reip. credidisset, si ullam speciem reip. cogitauisset? Atque ego de notis iudicibus dixi. quos minus nostis, nolui nominare. saltatores, citharistas, totum denique comessationis Antonianae chorum in tertiam decuriam iudicum scitote esse coniectũ. Hem caussam, cur lex tam egregia, tamq. praeclara, maximo imbri, tempestate, uentis, procellis, turbinibus, inter fulmina, & tonitrua ferretur, ut eos iudices haberemus, quos hospites habere nemo uelit. scelerum magnitudo, conscientiam maleficiorum, direptio eius pecuniae, cuius ratio in aede Opis confecta est, hanc tertiam decuriam excogitauit: nec ante turpes iudices quaesiti, quam honestis iudicibus nocentium salus desperata est. sed illud os, illam impuritatem coeni fuisse, ut hos iudices legere auderet, quorum lectione duplex imprimeretur reip. dedecus; unum, quod

tam

tam turpes iudices essent; alterum, quod patefactum esset, quam multos in ciuitate turpes haberemus. Hanc ego, & reliquas eiusmodi leges, etiam si sine ui, saluis auspicijs, essent rogatae, censerem tamen abrogandas: nunc non abrogandas censeam, quas iudico non rogatas? An illa non grauissimis ignominijs, monumentisq. huius ordinis ad posteritatis memoriam sunt notanda, quod unus M. Antonius in hac urbe post conditam urbem palam secum habuerit armatos? quod neque reges nostri fecerunt, neque ij, qui, regibus exactis, regnum occupare uoluerunt. Cinnam memini: uidi Sullam, modo Caesarem. hi enim tres, post ciuitatem a L. Bruto liberatam, plus potuerunt, quam uniuersa resp. non possum affirmare, nullis telis eos stipatos fuisse: hoc dico, nec multis, & occultis. at hanc pestem agmen armatorum sequebatur. Classitius, Mustela, Tyro, gladios ostentantes, sui similes greges ducebant per forum: certum agminis locũ tenebant barbari sagittarij. cum autem erat uentum ad aedem Concordiae, gradus complebantur, lecticae collocabantur; non quo ille scuta occulta esse uellet; sed ne familiares, si scuta ipsi ferrent, laborarent. illud uero taeterrimum non modo auditu, sed etiam adspectu, in caella Concordiae collocari armatos latrones, sicarios; de templo carcerem fieri; opertis ualuis Concordiae, cum inter subsellia senatus uersarentur latrones, patres conscriptos sententias dicere. huc etiam nisi uenirem kal. Sept. fabros se missurum, & domum meã distur-

disturbaturum esse dixit. magna res, credo, agebatur. de supplicatione referebat. ueni postridie: ipse non uenit. locutus sum de rep. minus equidem libere, quam mea consuetudo, liberius tamen, quam pericula, minaeq. postulabant. at ille, homo uehemens, & uiolentus, qui hanc consuetudinem libere dicendi excluderet, (fecerat enim hoc idem maxima cum laude L. Piso XXX diebus ante) inimicitias mihi denunciauit: adesse in senatu iussit ad XIII kal. Oct. ipse interea septemdecim dies de me in Tiburtino Scipionis declamitauit, sitim quaerens: haec enim ei caussa esse declamandi solet. cũ is dies, quo me adesse iusserat, uenisset; tũ uero agmine quadrato in aedem Concordiae uenit, atque in me absentem orationem ex ore impurissimo euomuit. quo die, si per amicos mihi cupienti in senatum uenire licuisset, caedis initium fecisset a me: sic enim statuerat. cum autem semel gladium scelere imbuisset, nulla res ei finem caedendi, nisi defatigatio, & satietas, attulisset. etenim aderat Lucius frater, gladiator Asiaticus, qui Myrmillo Mylasis depugnarat: sanguinem nostrum sitiebat, suum illa gladiatoria pugna multum profuderat. hic pecunias nostras aestimabat: possessiones notabat, & urbanas, & rusticas: huius mendicitas, auiditate coniuncta, in fortunas nostras imminebat: diuidebat agros quibus, & quos uolebat: nullus aditus erat priuato, nulla aequitatis deprecatio: tantum quisque habebat possessor, quantum reliquerat diuisor Antonius. Quae quamquam, si leges irritas fece-

ritis,

ritis, rata esse non possunt: tamen separatim suo nomine notanda censeo; iudicandumque, nullos septemuiros fuisse; nihil placere ratum esse, quod ab ijs actū diceretur. M. uero Antonium, quis est, qui ciuem possit iudicare potius, quam taeterrimum, & crudelissimum hostem, qui pro aede Castoris sedens, audiente populo R. dixerit, nisi uictorem uicturum neminem? num putatis, P. C. dixisse eum minacius, quam facturum fuisse? Quid uero, quod in concione dicere ausus est? se, cum magistratu abisset, ad urbem futurum cum exercitu, introiturum quotiescumque uellet. quid erat aliud, nisi denunciare populo R. seruitutem? Quod autem eius iter Brundisium, quae festinatio, quae spes, nisi ut ad urbem, uel in urbem potius exercitum maximum adduceret? qui autem delectus centurionum? quae effraenatio impotentis animi? cū eius promissis legiones fortissimae reclamassent, domum ad se uenire iussit centuriones, quos bene de rep. sentire cognouerat; eosq. ante pedes suos uxorisq. suae, quam secum, grauis imperator, ad exercitum duxerat, iugulari coegit. quo animo hunc futurum fuisse censetis in nos, quos oderat, cum in eos, quos numquam uiderat, tam crudelis fuisset? & quam auidum in pecunijs locupletum, quid pauperum sanguinem concupisset? quorum ipsorum bona, quantacumque erant, statim suis comitibus, compotoribusq. descripsit. Atque ille furens infesta iam patriae signa a Brundisio inferebat; cum C. Caesar deorum immortalium beneficio, diuini animi, ingenij, consilij ma-

gnitudne, quamquam sua sponte, eximiaq. uirtute, tamen approbatione auctoritatis meae, colonias patris adijt, ueteranos milites conuocauit, paucis diebus exercitum fecit, incitatos latronis impetus retardauit. postea uero quam legio Martia ducem praestantissimum uidit, nihil egit aliud, nisi ut aliquando liberi essemus. quam est imitata Quarta legio. quo die nuncio audito, cum senatum uocasset, adhibuissetq. consularem, qui sua sententia C. Caesarem hostē iudicaret; repente concidit. post autem, neque sacrificijs sollemnibus factis, neque uotis nuncupatis, non profectus est, sed profugit paludatus: at quo? in prouinciam firmissimorum, & fortissimorum ciuium; qui illum, ne si ita quidem uenisset, ut nullum bellum inferret, ferre potuissent, impotentem, iracundum, contumeliosum, superbum, semper poscentem, semper rapientem, semper ebrium. at ille, cuius ne pacatam quidem nequitiam quisquam ferre posset, bellum intulit prouinciae Galliae; circumsedit Mutinam firmissimam, & splendidissimam populi R. coloniam; oppugnat D. Brutum imperatorem, consulem designatum, ciuem non sibi, sed nobis & reip. natum. Ergo Hannibal hostis, ciuis Antonius? quid ille fecit hostiliter, quod hic non aut fecerit, aut faciat, aut moliatur, & cogitet? totum iter Antonij quid habuit, nisi depopulationes, uastationes, caedes, rapinas? quas nō faciebat Hannibal, quia multa ad usum reseruabat. at hi, qui in horam uiuerent, non modo de fortunis, & de bonis ciuium, sed ne de utilitate quidem

quidem sua cogitauerunt. Ad hunc, dij boni, legatos mitti placet? norunt isti homines formam reip. iura belli, exempla maiorum? cogitant, quid populi R. maiestas, quid senatus seueritas postulet? legatos decernis: si, ut depreceris; contemnet: si, ut imperes; non audiet. Denique, quamuis seuera legatis mandata dederimus, nomen ipsum legatorum hunc, quem uidemus, populi R. restinguet ardorem, municipiorũ atque Italiae franget animos. Vt omittam haec, quae magna sunt; certe ista legatio moram, & tarditatem afferet bello. quamuis dicant, quod quosdam audiam dicturos; legati proficiscantur, bellum nihilo minus paretur: tamen legatorum nomen ipsum & animos molliet, & belli celeritatem morabitur. minimis momentis, P. C. maximae inclinationes temporum fiunt cum in omni casu reip. tum in bello, & maxime ciuili, quod opinione plerunque & fama gubernatur. nemo quaeret, quibus cum mandatis legatos miserimus: nomen ipsum legationis ultro missae timoris esse signum uidebitur. Recedat a Mutina: desinat oppugnare Brutum: decedat ex Gallia. non est uerbis rogandus, cogendus est armis. non enim ad Hannibalem mittimus, ut a Sagunto recedat, ad quem miserat olim senatus P. Valerium Flaccum, & Q. Baebium Tampilum; qui, si Hannibal non pareret, Carthaginem ire iussi sunt. nostros legatos quo iubebimus ire, nisi paruerit Antonius? ad nostrum ciuem mittimus, ne imperatorem, coloniamq. populi R. oppugnet. ita ne uero hoc per lega-

tos rogandus est? quid interest, per deos immortales, utrum hanc urbem oppugnet, an huius urbis propugnaculum, coloniamq. populi R. praesidij caussa collocatam? Belli Punici secundi, quod contra maiores nostros Hannibal gessit, caussa fuit Sagunti oppugnatio. recte ad eum legati missi. mittebantur ad Poenum, mittebantur pro Hannibalis hostibus, nostris socijs. quid simile tandem? nos ad ciuem mittimus, ne imperatorem populi R. ne exercitum, ne coloniam circumsideat, ne oppugnet, ne agros depopuletur, ne sit hostis? Age, si paruerit, hoc ciue uti aut uolumus, aut possumus? ante diem XIII. kal. Ian. decretis uestris eum concidistis: constituistis, ut haec ad uos kal. Ian. referrentur, quae referri uidetis, de honoribus, & praemijs bene de rep. meritorum, & merentium: quorum principem iudicauistis eum, qui fuit, C. Caesarem; qui M. Antonij impetus nefarios ab urbe in Galliam auertit: deinde milites ueteranos, qui primi Caesarē secuti sunt: tū illas caelestes, diuinasq. legiones, Martiam, & Quartam, quibus, cum consulem suum non modo reliquissent, sed bello etiam persequentur, honores, et praemia spopondistis: eodemq. die D. Bruti, praestantissimi ciuis, edicto allato, atque proposito, factum eius collaudastis; quodq. ille bellū priuato consilio susceperat, id uos auctoritate publica comprobastis. quid igitur illo die aliud egistis, nisi ut re hostē iudicaretis Antonium? his uestris decretis, aut ille uos aequo animo adspicere poterit, aut uos illum sine dolore summo uidebitis? exclusit illū a rep.

distraxit, segregauit nō solum scelus illius, sed etiam, ut mihi uidetur, fortuna quaedam reip. Qui si legatis paruerit, Romamq. redierit; num quando perditis ciuibus uexillum, quo concurrant, defuturum putatis? sed hoc minus uereor: sunt alia, quae magis timeam, & cogitem. numquam parebit ille legatis. noui hominis insaniam, arrogantiam: noui perdita consilia amicorum, quibus ille est deditus. Lucius quidem frater eius, utpote qui peraegre depugnarit, familiam ducit. sit per se ipse sanus, quod numquam erit; per hos esse ei tamen non licebit. teretur interea tempus: belli apparatus refrigescent. unde est adhuc bellum, nisi ex retardatione, & mora? ut primum post discessum latronis, uel potius desperatam fugam libere senatus haberi potuit, semper flagitaui, ut conuocaremur. quo die primum conuocati sumus, cum designati consules non adessent; ieci sententia mea, maximo uestro consensu, fundamenta reip. serius omnino, quam decuit: nec enim ante potui: sed tamen, si ex eo tempore dies nullus intermissus esset, bellum profecto nullum haberemus. omne malum nascens facile opprimitur, inueteratum fit plerumque robustius. sed tum exspectabantur kalendae Ian. fortasse non recte. uerum praeterita omittamus: etiam ne hanc moram afferemus, dum proficiscantur legati? dum reuertantur? quorum exspectatio dubitationem belli affert: bello autem dubio, quod potest studium esse delectus? Quamobrem, P. C. legatorum mentionem nullam

censeo faciendam: rem administrandam arbitror sine ulla mora, & confestim gerendam: tumultum censeo decerni, iustitium edici, saga sumi dico oportere, delectum haberi, sublatis uacationibus, in urbe, & in Italia, praeter aliam totam. quae si erunt facta; opinio ipsa, & fama uestrae seueritatis obruet scelerati gladiatoris amentiam: sentiet sibi bellum cum rep. esse susceptum: experietur consentientis senatus neruos, atque uires. nam nunc quidem partium contentionem esse dictitat: quarũ partium? alteri uicti sunt: alteri sunt e medijs C. Caesaris partibus. nisi forte Caesaris partes a Pansa, & Hirtio cos. & a filio C. Caesaris oppugnari putamus. hoc uero bellum non ex dissensione partium, sed ex nefaria spe perditissimorũ ciuiũ excitatũ: quibus bona, fortunaeq. nostrae notatae sũt, & iam ad cuiusque opinionem distributae. Legi epistolam Antonij, quam ad quendam septemuirum, capitalem hominem, collegam suum, miserat. Quod concupiscas, tu uideris: quod concupiueris, certe habebis. *Hem, ad quem legatos mittamus; cui bellum moremur inferre: qui ne sorti quidem fortunas nostras destituit, sed libidini cuiusque nos ita addixit, ut ne sibi quidem quidquam integrum, quod non alicui promissum iam sit, reliquerit. Cum hoc P. C. bello, bello, inquam, decertandum est, idq. confestim: legatorum tarditas repudianda est. Quapropter, ne multa nobis quotidie decernenda sint, consulibus totam remp. committendam censeo, hisq. permittendum, ut remp. defendant, prouideantque, ne quid*

resp.

resp. detrimenti accipiat:censeoque,ut ijs,qui in exercitu Antonij sunt, ne sit ea res fraudi, si ante kal. Febr. ab eo discesserint. haec si censueritis, P.C. breui tempore libertatem populi R. auctoritatemq. uestram recuperabitis. sin autem lenius agetis; tamen eadem, sed fortasse serius, decernetis. De rep. quoad retulistis, satis decreuisse uideor. Altera res est de honoribus: de quibus deinceps intelligo esse dicendum. sed, qui ordo in sententijs rogandis seruari solet, eundem tenebo in uiris fortibus honorandis. a Bruto igitur, consule designato, more maiorum capiamus exordium. cuius ut superiora omittam; quae sunt maxima illa quidem, sed adhuc hominũ magis iudicijs, quam publice laudata: quibusnam uerbis eius laudes huius ipsius temporis consequi possumus? neque enim ullam mercedẽ tãta uirtus, praeter hanc laudis, gloriaeque, desiderat: qua etiam si careat, tamen sit se ipsa contenta, atque in memoria gratorum ciuium, tãquam in luce, posita laetetur. laus igitur iudicij, testimonijq. nostri tribuenda Bruto est. quamobrem his uerbis, patres conscripti, S.C. faciendum censeo: Cum D. Brutus imp. consul designatus, prouinciam Galliá in senatus populiq. R. potestate teneat; cumq. exercitum tantum, tam breui tempore, summo studio municipiorum, coloniarumq. prouinciae Galliae, optime de rep. meritae, merentisque, conscripserit, compararit; id eum recte, & ordine, exq. rep. fecisse, idq. D. Bruti praestantissimum meritum in remp. senatui populoq. R. gratum esse, & fore; itaq. senatum popu-

lumq. R. existimare, D. Bruti imp. consulis designati, opera, consilio, uirtute, incredibiliq. studio, & cõsensu prouinciae Galliae, reip. difficillimo tempore esse subuentum. huic tanto merito Bruti, P. C. tantoq. in remp. beneficio, quis est tantus honos, qui non debeatur? nam si M. Antonio patuisset Gallia; si, oppressis municipijs, & colonijs imparatis, in illam ultimam Galliam penetrare potuisset: quantus reip. terror impenderet? dubitaret, credo, homo amentissimus, atque in omnibus consilijs praeceps, & deuius, non solum cum exercitu suo, sed etiã cum omni immanitate barbariae bellum inferre nobis; ut eius furorem ne alpium quidem muro cohibere possemus. haec igitur habenda gratia est D. Bruto, qui illum, non dum interposita auctoritate uestra, suo consilio, atque iudicio, non, ut consulem recepit, sed, ut hostem, arcuit Gallia, seq. obsideri, quam hanc urbem, maluit. habeat ergo huius tanti facti, tamq. praeclari decreto uestro testimonium sempiternum: Galliaque, quae semper praesidet, atque praesedit huic imperio, libertatiq. communi, merito iureq. laudetur, quod se, suasq. uires non tradidit, sed opposuit Antonio. Atque etiam M. Lepido pro eius egregijs in rẽp. meritis decernẽdos honores quamamplissimos cẽseo. semper ille populum R. liberum uoluit; maximumq. signum illo die dedit uoluntatis, & iudicij sui, cum Antonio diadema Caesari imponẽte, se auertit, gemituq. & maestitia declarauit, quantum haberet odiũ seruitutis, quam populum R. liberum cuperet, quam

illa,

*illa, quae tulerat, temporum magis necessitate, quam iudicio tulisset. Quanta uero is moderatione usus sit in illo tempore ciuitatis, quod post mortem Caesaris consecutum est, quis nostrum obliuisci potest? Magna haec; sed ad maiora properat oratio. quid enim, o dij immortales, admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo R. accidere potuit, quam, cum bellum ciuile maximum esset, cuius belli exitum omnes timeremus, sapientia * etiam id potius extingui, quam armis, & ferro rem in discrimen adducere? quod si eadem ratio Caesaris fuisset in illo taetro, miseroq. bello: ut omittam patrem, duos Cn. Pompeij, summi et singularis uiri filios, incolumes haberemus. quibus certe pietas fraudi esse non debet. utinam omnes M. Lepidus seruare potuisset: facturum fuisse, declarauit in eo, quod potuit, cum Sex. Pompeium restituit ciuitati, maximum ornamentum reip. clarissimum monumentum clementiae suae. grauis illa fortuna populi R. graue fatum. Pompeio enim patre, quod imperij populi R. lumen fuit, extincto, interfectus est patris simillimus filius. sed omnia mihi uidentur deorum immortalium iudicio expiata, Sex. Pompeio reip. conseruato. quam ob caussam, iustam, atque magnam, & quod periculosissimum ciuile bellum maximumq., humanitate, et sapientia sua M. Lepidus ad pacem, concordiamq. conuertit, S. C. his uerbis censeo perscribendum. Cum a M. Lepido imp. pont. max. saepenumero resp. & bene, & feliciter gesta sit; populusq. R. intellexerit ei dominatum regium*

maxime

maxime displicere; cumq. eius opera, uirtute, consilio, singulariq. clementia, & mansuetudine bellum acerbissimum ciuile sit restinctum; Sextusq. Pompeius Cn. F. Magnus huius ordinis auctoritate ab armis discesserit, & a M. Lepido imp. pont. max. summa senatus populiq. R. uoluntate ciuitati restitutus sit; senatum populumq. R. pro maximis plurimisq. in remp. M. Lepidi meritis magnam spem in eius uirtute, auctoritate, felicitate reponere otij, pacis, concordiae, libertatis; eiusq. in remp. meritorum senatum populumq. R. memorem fore; eiq. statuam equestrem inauratam in Rostris, aut quo alio loco in foro uellet, ex huius ordinis sententia statui placere. Qui honos, P. C. mihi maximus uidetur: primum, quia iustus est: non enim solum datur propter spem têporum reliquorum, sed pro amplissimis meritis redditur. nec uero cuiquam possumus commemorare hunc honorem a senatu tributum iudicio senatus soluto, & libero. Venio ad C. Caesarem, P. C. qui nisi fuisset, quis nostrum esse potuisset? aduolabat ad urbem a Brundisio homo impotentissimus, ardens odio, animo hostili in omnes bonos, cum exercitu, Antonius. quid huius audaciae, & sceleri poterat opponi? non dum ullos duces habebamus, non copias: nullum erat consilium publicum, nulla libertas: dandae ceruices erant crudelitati nefariae: fugam quaerebamus omnes: quae ipsa exitum non habebat. quis tum nobis, quis populo R. obtulit hunc diuinum adolescentem deus? qui, cum omnia ad perniciem nostram pe-

stifero

stifero illi ciui paterent, subito praeter spem omnium exortus, prius confecit exercitum, quem furori M. Antonij opponeret, quam quisquam hoc eum cogitare suspicaretur. magni honores habiti Cn. Pompeio, cum esset adolescens: & quidem iure: subuenit enim reip. sed aetate multo robustior, & militum ducem quaerentium studio paratior, & in alio genere belli. non enim omnibus Sullae caussa grata: declarat multitudo proscriptorum, tot municipiorum maximae calamitates. Caesar autem annis multis minor ueteranos, cupientes iam requiescere, armauit: eam complexus est caussá, quae esset senatui, quae populo, quae cũctae Italiae, quae dijs omnibus gratissima. & Pompeius ad L. Sullae maximum imperium, uictoremq. exercitum accessit: Caesar se ad neminem adiunxit; ipse princeps exercitus faciendi, & praesidij comparandi fuit. ille in aduersariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum: hic ex Antonij amicis, sed amicioribus libertatis, contra Antonium confecit exercitum. illius opibus Sulla regnauit: huius praesidio Antonij dominatus oppressus est. demus igitur imperium Caesari, sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri non potest: sit propraetor eo iure, quo qui optimo. qui honos, quamquá est magnus illi aetati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solum ad dignitatem, ualet. itaque illa quaeramus, quae uix hodierno die consequemur. sed saepe spero fore huius adolescentis ornandi, honorandi & nobis, & populo R. potestatem. hoc autem

tempore

tempore ita censeo decernendū: Quod C. Caesar C.F. pont. propr. summo reip. tempore milites ueteranos ad libertatem populi R. cohortatus sit, eosq. conscripserit; quodq. legio Martia, Quartaq. summo studio, optimoq. in remp. consensu, C. Caesare duce & auctore remp. libertatem populi R. defendant, defēderint; & quod C. Caesar propraetor Galliae prouinciae cum exercitu subsidio profectus sit; equites, sagittarios, elephantos in suam populiq. R. potestatem redegerit; difficillimoq. reip. tempore saluti, dignitatiq. populi R. subuenerit; ob eas caussas senatui placere, C. Caesarem C. F. pont. propr. senatorem esse, sententiamq. loco praetorio dicere; eiusq. rationē, quemcumque magistratum petet, ita haberi, ut haberi per leges liceret, si anno superiore quaestor fuisset. Quid est enim, P. C. cur eum non quamprimum amplissimos honores capere cupiamus? legibus enim annalibus cum grandiorem aetatem ad consulatum constituebant, adolescentiae temeritatem uerebantur. C. Caesar ineunte aetate docuit, ab excellenti eximiaq. uirtute progressum aetatis exspectari non oportere. itaque maiores nostri, ueteres illi admodum antiqui, leges annales non habebāt: quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essét petitionis inter aequales. ita saepe magna indoles uirtutis prius, quam reip. prodesse potuisset, extincta est. at uero apud antiquos Rulli, Decij, Coruini, multiq. alij, recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flamininus, admodum adolescentes,

consules

consules facti, tantas res gesserunt, ut populi R. imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte aetate res maximas gerere coepisset, non ne tertio & trigesimo anno mortẽ obijt? quae est aetas nostris legibus decem annis minor, quam consularis. ex quo iudicari potest, uirtutis esse, quam aetatis, cursum celeriorem. Nam quod ij, qui Caesari inuident, simulant se timere: ne uerendum quidem est, ut tenere se possit, ut moderari, ne honoribus nostris elatus intemperantius suis opibus utatur. ea natura rerum est, P. C. ut, qui sensum uerae gloriae ceperit, quiq. se ab senatu, ab equitibus R. populoq. R. uniuerso senserit ciuem carum haberi, salutaremq. reip. nihil cum hac gloria comparandum putet. utinam C. Caesari, patri dico, contigisset adolescenti, ut esset senatui, atque optimo cuique carissimus. quod cum consequi neglexisset, omnem uim ingenij, quae summa fuit in illo, in populari leuitate consumpsit: itaque cum respectum ad senatum, & ad bonos non haberet, eam sibi uiam ipse patefecit ad opes suas amplificandas, quam uirtus liberi populi ferre non posset. Eius autem filij longissime diuersa ratio: qui cum omnibus est, tum optimo cuique carissimus. in hoc spes libertatis posita est: ab hoc accepta iam salus: huic summi honores & exquiruntur, & parati sunt. Cuius igitur singularem prudentiam admiramur, eius stultitiam timemus? quid enim stultius, quam inutilem potentiam, inuidiosas opes, cupiditatem dominandi praecipitem, & lubricam anteferre

re

re uerae, graui, solidae gloriae? an hoc uidit puer: si aetate processerit, non uidebit? At est quibusdam inimicus, clarissimis atque optimis ciuibus. Nullus iste timor esse debet. omnes Caesar inimicitias reip. condonauit: hanc sibi iudicem constituit, hanc moderatricem * omniũ, atque factorum: ita enim ad remp. accessit, ut eam confirmaret, non ut euerteret. omnes habeo cognitos sensus adolescentis: nihil est illi rep. carius, nihil uestra auctoritate grauius, nihil bonorum uirorum iudicio optatius, nihil uera gloria dulcius. quamobrem ab eo non modo nihil timere, sed maiora, & meliora exspectare debetis, neque in eo, qui ad D. Brutum obsidione liberãdum profectus sit, timere, ne memoria maneat domestici doloris, quae plus apud eum possit, quam salus ciuitatis. Audebo etiam obligare fidem meam, P. C. uobis, populoq. R. reiq. pub. quod profecto, cum me nulla uis cogeret, facere non auderem; pertimesceremq. in re maxima periculosam opinionem temeritatis. promitto, recipio, spondeo, patres conscripti, C. Caesarẽ talem semper fore ciuem, qualis hodie sit, qualemq. eum maxime esse uelle, & optare debemus. Quae cũ ita sint; de Caesare satis hoc tempore dictum habebo. Nec uero de L. Egnatulco, fortissimo, & constantissimo ciue, amicissimoq. reip. silendum arbitror, sed tribuendum testimonium uirtutis egregiae, quod is legionem Quartam ad Caesarem adduxerit, quae praesidio consulibus, senatui, populoq. R. reiq. pub. esset: ob eam caussam placere, uti L. Egnatuleio trien

nium

*nium ante legitimum tempus magistratus petere, capere, gerere liceat. in quo, P. C. non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio, quantus honos: in tali enim re satis est nominari. De exercitu autem C. Caesaris ita censeo decernundum: senatui placere, militibus ueteranis, qui Caesaris pontificis, * auctoritatemq. huius ordinis defenderint, atque defendant, ijs, liberisq. eorum militiae uacationem esse; utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue cognoscerent, qui ager ijs colonijs esset, quo milites ueterani deducti essent, qui contra legem Iuliam possideretur, ut is militibus ueteranis diuideretur: de agro Campano separatim cognoscerent, inirentq. ratioñe de commodis militum ueteranorum augendis: legioniq. Martiae, & legioni Quartae, & ijs militibus, qui de legione secunda, trigesima quinta ad C. Pansam, A. Hirtium consules uenissent, suaq. nomina dedissent, quod his senatus, populiq. R. libertas carissima sit, & fuerit, uacationem militiae ipsis, liberisq. eorum esse placere, extra tumultum Gallicum, Italicumque: easq. legiones, bello confecto, missas fieri, placere; quantamq. pecuniam militibus earum legionum in singulos C. Caesar pont. propr. pollicitus sit, tantam dari placere; utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue rationem agri habeant, qui sine iniuria priuatorum diuidi possit, isq. militibus legionis Martiae, & legionis Quartae ita daretur, assignaretur, ut quibus militibus amplissime dati, assignati essent. Dixi ad ea omnia consules,*

de

de quibus retulistis. quae si erunt sine mora, matureq. decreta; facilius apparabitis ea, quae tempus, & necessitas flagitat. celeritate autem opus est: qua si essemus usi, bellum, ut saepe dixi, nullum haberemus.

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES PHILIPPICARVM LIBER VI.

A VDITA *uobis esse arbitror, Quirites, quae sint acta in senatu, quae fuerit cuiusque sententia. res enim ex kalendis Ian. agitata, paullo ante confecta est, minus quidem illa seuere, quam decuit, non tamen omnino dissolute. mora est allata bello, non caussa sublata. quamobrem, quod quaesiuit a me* T. *Appuleius, homo & multis officijs mihi, & summa familiaritate coniunctus, & uobis amicissimus; ita respondebo, ut ea, quibus non interfuistis, nosse possitis. Caussa fortissimis optimisq. consulibus kal. Ian. de rep. primum referendi fuit, ex eo, quod* XIII. *kal. Ian. senatus, me auctore, decreuit. eo die primum, Quirites, fundamenta iacta sunt reip. fuit enim longo interuallo ita liber seruatus, ut uos aliquando liberi essetis. quo quidem tempore, etiam si ille dies uitae finem mihi allaturus esset, satis magnum ceperam fructum, cum uos uniuersi una mente, at-*

que uoce iterum a me conseruatam esse remp. conclamastis. hoc uestro iudicio tanto, tamq. praeclaro excitatus, ita kalendis Ian. ueni in senatum, ut meminissem, quam personam impositam a uobis sustinerem. itaque bellum nefarium illatum reip. cum uiderem, nullam moram interponendam insequendi M. Antonium putaui; hominemq. audacissimum, qui, multis nefarijs rebus ante commissis, hoc tempore imperatorem populi R. oppugnaret, coloniã uestram fidissimã, fortissimamq. obsideret, bello censui persequendum. tumultum esse, decerni, iustitium edici, saga sumi, dixi placere, quo omnes acrius, grauiusq. incumberent ad ulciscendas reip. iniurias, si omnia grauissimi belli insignia suscepta a senatu uiderent. itaque haec sententia sic per triduum ualuit, ut, quãquam discessio facta non esset, tamen, praeter paucos, omnes mihi assensuri uiderentur. hodierno autem die, nescio qua obiecta re, remissior senatus fuit. nam plures eam sententiam secuti sunt, ut, quantum senatus auctoritas, uesterq. consensus apud Antonium ualiturus esset, per legatos experiremur. intelligo, Quirites, a uobis hanc sententiam repudiari: neque iniuria: ad quem enim legatos? ad eum ne, qui, pecunia publica dissipata, atque effusa, per uim, & contra auspicia impositis reip. legibus, fugata concione, obsesso senatu, ad opprimendam remp. Brundisio legiones accerserit? ab his relictus, cum latronum manu in Galliam irruperit? Brutum oppugnet? Mutinam circumsideat? quae uobis potest cum hoc gladiatore

condicionis, aequitatis, legationis esse communitas? quamquam, Quirites, non est illa legatio, sed denũciatio belli, nisi paruerit. ita enim est decretum, ut si legati ad Hannibalem mitterentur. mittuntur enim qui nuncient, ne oppugnet consulem designatum, ne Mutinam obsideat, ne prouinciam depopuletur, ne delectus habeat, sit in senatus populiq. R. potestate. Facile uero huic denunciationi parebit, ut in patrum conscriptorum, atque in uestra potestate sit, qui in sua numquam fuerit. quid enim ille umquam arbitrio suo fecit, semper eo tractus, quo libido rapuit, quo lenitas, quo furor, quo uinolentia? semper eum duo dissimilia genera tenuerunt, lenonum, & latronum. ita domesticis stupris, forensibus parricidijs delectatur, ut mulieri citius auarissimae paruerit, quam senatui, populoq. R. itaque quod paullo ante feci in senatu, faciam apud uos. testificor, denuncio, ante praedico, nihil M. Antonium eorum, quae sunt legatis mandata, facturum, uastaturum agros, Mutinam obsessurum, delectus, qua possit, habiturum. is est enim ille, qui semper senatus iudicium, & auctoritatem, semper uoluntatem uestram, potestatemq. contempserit. an ille id faciat, quod paullo ante decretum est, ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis est Galliae, educeret, dum ne propius urbem Romã CC mil. admoueret? huic denunciationi ille pareat? ille se fluuio Rubicone CC mil. circumscriptum esse patiatur? non is est Antonius: nam si esset, non cõmisisset, ut ei senatus, tanquã Hannibali initio belli Punici, denunciaret, ne oppugnaret

pugnaret Saguntũ. Quod uero ita auocatur a Mutina, ut ab urbe, tamquã pestifera flãma, arceatur; quã habet ignominiã? quod iudicium senatus? Quid, quod a senatu dantur mandata legatis, ut D. Brutum, milites q. eius adeant, hisq. demonstrent, summa in rép. merita, beneficiaq. eorum grata esse senatui populoq. R. hisq. eam rem magnae laudi, magnoq. honori fore? passurum ne censetis Antonium, introire Mutinam legatos? exire inde tuto? numquam patietur, mihi credite. noui uinolentiam: noui impudentiam: noui aud. ciã. nec uero de illo sicut de homine aliquo debemus, sed ut de importunissima bellua cogitare. Quae cum ita sint; non omnino dissolutum est, quod decreuit senatus. habet atrocitatis aliquid legatio. utinam nihil haberet morae. nam cum plerisque in rebus gerendis tarditas, & procrastinatio odiosa est: tum hoc bellum indiget celeritatis. succurrendum est D. Bruto: omnes undique copiae colligendae: horam eximere nullam in tali ciue liberando sine scelere possumus. an ille non potuit, si Antonium consulem, si Galliam Antonij prouinciam iudicasset, legiones Antonio, & prouinciam tradere? domum redire? triumphare? primus in hoc ordine, quoad magistratum iniret, sententiam dicere? quid negotij fuit? sed, cum se Brutum esse meminisset, uestraeq. libertati natum, non otio suo; quid egit aliud, nisi ut paene corpore suo Gallia prohiberet Antoniũ? Ad hunc utrum legatos, an legiones ire oportebat? sed praeterita omittamus. properent legati; quod uideo esse facturos: uos saga parate: est

enim ita decretum, ut, si ille auctoritati senatus non paruisset, ad saga iretur. ibitur: non parebit: nos, amissos tot dies rei gerendae, queremur. non metuo, Quirites, ne, cum audierit Antonius, me hoc in senatu, & in concione confirmasse, numquam illum futurū in senatus potestate; refellendi mei caussa, ut ego nihil uidisse uidear, uertat se, & senatui pareat. numquam faciet: nō inuidebit huic meae gloriae: malet me sapientem a uobis, quam se modestum existimari. Quid? ipse si uelit, num etiam Lucium fratrem passurum arbitramur? nuper quidem dicitur ad Tibur, ut opinor, cum ei labare M. Antonius uideretur, mortem fratri esse minitatus. etiam ne ab hoc Myrmillone Asiatico senatus mandata, legatorum uerba audiētur? nec enim secerni a fratre poterit, tāta praesertim auctoritate. nam hic inter illos Africanus est: pluris habetur, quam L. Trebellius; pluris, quam T. Plancus, adolescens nobilis; qui omnibus sententijs, maximo uestro plausu, condemnatus, nescio quo modo se coniecit in turbam, atque ita maestus redijt, ut retractus, non reuersus, uideretur. sic contemnit, tamquam si illi aqua & igni interdictum sit. aliquando negat ei locum esse oportere in curia, qui incenderit curiam. nam Trebellium ualde iam diligit: oderat tum, cum ille tabulis nouis aduersabatur: iam fert in oculis, postquam ipsum Trebellium uidit sine tabulis nouis saluū esse non posse. audisse enim uos arbitror, Quirites, quod etiam uidere potuistis, quotidie sponsores, et creditores L. Trebellij cōuenire. o fides: hoc enim puto

to Trebelliũ sumpsisse cognomẽ. quae potest esse maior fides, quam fraudare creditores? domo profugere? propter aes alienum ire ad arma? ubi plausus ille in triumpho est, saepe ludis? ubi aedilitas, delata summo studio bonorum? quis est, qui hunc non casu existimet recte fecisse? nequitia est: scelus est. Redeo ad amores, deliciasq. uestras, L. Antonium: qui uos omnes in fidem suam recepit. negatis? nũ quispiam est uestrum, qui tribum non habeat? certe nemo. atqui illum quinque & triginta tribus patronũ adoptarũt. rursus reclamatis. adspicite a sinistra illam equestrem statuam inauratam: in qua quid inscriptum est? QVINQVE ET TRIGINTA TRIBVS PATRONO. *Populi R. igitur est patronus L. Antonius. malam quidem ille pestem. clamori enim uestro assentior. non modo hic latro, quem clientem habere nemo uelit, sed quis umquam tantis opibus, tantis rebus gestis fuit, qui se populi R. uictoris, dominiq. omnium gentium, tutorem dicere auderet? in foro L. Antonij statuam uidemus, sicut illam Q. Tremellij, qui Hernicos deuicit, aut Castoris. o impudentiam incredibilem: tantum ne sibi sumpsit, quia Mylasis Myrmillo Thracem iugulauit, familiarem suum? quonam modo istum ferre possemus, si in hoc foro, spectantibus uobis, depugnasset? sed haec una statua. altera ab equitibus R. equo publico: qui item adscribunt,* PATRONO. *quem umquam iste ordo patronum adoptauit? si quemquam, debuit me. sed me omitto: quem censorem? quem imperatorem?*

*rem? agrum his diuisit. o sordidos, qui acceperunt; improbum, qui dederit. Statuerunt etiam tribuni militares, qui in exercitu Caesaris * duobus fuerunt. quis est iste ordo? multi fuerunt multis in legionibus per tot annos: his quoque diuisit Semurium. campus Martius restabat, nisi prius cum fratre fugisset. sed haec agrorum assignatio paullo ante, Quirites, L. Caesaris, clarissimi uiri, & praestantissimi senatoris, sententia dissoluta est. huic enim assensi, septemuirum acta sustulimus. iacent beneficia Nuculae: friget patronus Antonius. nam possessores animo aequiore discedent: nullam impensam fecerant: non dum instruxerant, partim quia non confidebant, partim quia non habebant. Sed illa statua palmaris: de qua, si meliora tempora essent, non possem sine risu dicere:* L. ANTONIO, IANI MEDII PATRONO. *ita ne? Ianus medius in L. Antonij clientela sit? quis umquam in illo Iano inuentus est, qui L. Antonio mille nummum ferret expensum? Sed nimis multa de nugis: ad caussam, bellumq. redeamus: quamquam non alienum fuit, personas quasdam a uobis recognosci, ut, quibuscum bellum gereretur, possetis taciti cogitare. Ego autem uos hortor, Quirites, ut, etiam si melius aliud fuit, tamen legatorum reditum exspectetis animo aequo. celeritas detracta de caussa est: boni tamen aliquid accessit ad caussam. cum enim legati renunciarint, quod certe renunciabunt, non in uestra potestate, non in senatus esse Antonium; quis erit tam improbus ciuis, qui illũ*

ciuem

ciuem habendum putet? nunc enim sunt pauci illi quidem, sed tamen plures, quam rep. dignum est, qui ita loquantur: ne legatos quidem exspectabimus? istam certe uocem, simulationemq. clementiae extorquebit his res ipsa publica. quo etiam, ut cōfitear uobis, Quirites, minus hodierno die contendi, minus laboraui, ut mihi senatus assentiens tumultum decerneret, saga sumi iuberet. malui uiginti diebus post sententiā meam laudari ab omnibus, quam a paucis hodie uituperari. Quapropter, Quirites, exspectate legatorum reditum, & paucorum dierum molestiam deuorate, qui cum redierint; si pacem afferent, cupidum me, si bellum, prouidum iudicatote. An ego non prouideam meis ciuibus? non dies noctesq. de uestra libertate, de reip. salute cogitem? quid enim non debeo uobis, Quirites, quē uos a se ortum, hominibus nobilissimis omnibus honoribus praetulistis? an ingratus sum? quis minus? qui, partis honoribus, eosdem in foro gessi labores, quos petendis. rudis in rep.? quis exercitatior, qui uiginti iam annos bellum geram cum improbis ciuibus? Quamobrem, Quirites, consilio, quantum potero, labore plus paene, quam potero, excubabo, uigilaboq. pro uobis. etenim quis est ciuis, praesertim hoc gradu, quo me uos esse uoluistis, tam oblitus beneficij uestri, tam immemor patriae, tam inimicus dignitatis suae, quem non excitet, non inflammet tantus uester iste consensus? multas, magnasq. habui consul conciones, multis interfui: nullam umquam uidi tantam, quanta nunc uestra est.

unum sentitis omnes, unum studetis, M. Antonij conatum auertere a rep. furorem extinguere, opprimere audaciam. idem uolunt omnes ordines: eodem incumbunt municipia, coloniae, cuncta Italia. itaque senatum, bene sua sponte firmum, firmiorem uestra auctoritute fecistis. uenit tempus, Quirites, serius omnino, quam dignum populo R. fuit, sed tamen ita maturum, ut differri iam hora non possit. fuit aliquis fatalis casus, ut ita dicam: quem tulimus, quoquo modo ferendus fuit. nunc, si quis erit, erit uoluntarius. populum R. seruire fas non est, quem dij immortales omnibus gentibus imperare uoluerunt. res in extremum est adducta discrimen: de libertate decernitur. aut uincatis oportet, Quirites; quod profecto & pietate uestra, & tanta concordia consequemini: aut quiduis potius, quam seruiatis. aliae nationes seruitutẽ pati possunt: populi R. est propria libertas.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER VII.

P ARVIS *de rebus, sed fortasse necessarijs, consulimur, P.C. de Appia uia, & de Moneta consul, de Lupercis tribunus pl. refert. quarum rerum etsi facilis explicatio uidetur, tamẽ animus aberrat a sententia, suspensus curis maioribus. adducta est enim, P.C. res,*

in

in maximum periculum, & in extremum paene discrimen. non sine caussa legatorum istam missionem semper timui, numquam probaui: quorum reditus quid sit allaturus, ignoro: exspectatio quidem quantum afferat languoris animis, quis non uidet? non enim se tenent ij, qui senatum dolent ad auctoritatis pristinae spem reuiuiscere, coniunctum huic ordini populum R. conspirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces. iam nunc fingunt responsa Antonij, eaq. defendunt. alij, postulare illum, ut omnes exercitus dimittantur. scilicet legatos ad eum misimus, non ut pareret, & dicto audiens esset huic ordini, sed ut condiciones ferret, leges imponeret, referare nos exteris gentibus Italiam iuberet, se praesertim incolumi, a quo maius periculum, quam ab ullis nationibus, extimescendum est. alij, remittere eum nobis Galliam citeriorem, illam ultimam postulare. praeclare: ex qua non legiones solum, sed etiam nationes ad urbem conetur adducere. alij, nihil eum iam nisi modesti postulare. Macedoniam suam uocat omnino: quoniá C. frater est inde reuocatus. sed quae prouincia est, ex qua illa fax excitare non posset incendium? itaque ijdem, quasi prouidi ciues, & senatores diligentes, bellicum me cecinisse dicunt, suscipiunt partis patrocinium: qui sic disputant. irritatum Antonium non oportuit. nequam est homo ille, atque confidens; multi praeterea improbi. quos quidem a se primum numerare possunt, qui haec loquuntur. eos cauendos esse denunciant. utrum igitur in nefarijs

ciuibus

ciuibus ulciscendis, cum possis, an pertimescendis diligentior est cautio? atque haec illi loquuntur, qui quondam propter leuitatem populares habebantur. ex quo intelligi potest, animo illos abhorruisse semper ab optimo ciuitatis statu, non uoluntate fuisse populares. qui enim euenit, ut, qui in rebus improbis populares fuerint, iidem in re una maxime populari, quod eadem salutaris reip. sit, improbos se, quam populares, esse malint? me quidem, semper, uti scitis, aduersatum multitudinis temeritati, haec fecit praeclarissima caussa popularem. & quidem dicuntur, uel potius se ipsi dicunt consulares. quo nomine dignus est nemo, nisi qui tanti honoris nomen potest sustinere. faueas tu hosti? ille litteras ad te mittat de sua spe rerum secundarum? eas tu laetus proferas? recites? describendas etiam des improbis ciuibus? eorũ augeas animos; bonorum spem, uirtutemq. debilites? & te consularem, aut senatorem, denique ciuem putes? Accipiet in optimam partem C. Pansa, fortissimus consul, atque optimus. etenim dicam animo amicissimo. Hunc ipsum, mihi hominem familiarissimum, nisi talis consul esset, ut omnes uigilias, curas, cogitationes in reip. salute defigeret, consulem non putarem. quamquam nos ab ineunte illius aetate usus, consuetudo, studiorum etiam honestissimorum societas, similitudoq. coniunxit: eiusdemq. curam incredibilem in asperrimis belli ciuilis periculis perspexi non modo salutis, sed etiam dignitatis meae: tamen eundem, ut dixi, nisi talis consul esset, negare es-

se

se consulem auderem. idem non modo consulem esse dico, sed etiam memoria mea praestantissimum, atque optimum consulem: non quin pari uirtute, & uoluntate alij fuerint: sed tantam caussam non habuerunt, in qua & uoluntatem suam, & uirtutem declararent. huius magnitudini animi, grauitati, sapientiae tempestas est oblata formidolosissimi temporis. tum autem illustratur consulatus, cum gubernat rép. si non optabili, at necessario tempore. magis autem necessarium P. C. nullum tempus umquam fui. itaque ego ille, qui semper pacis auctor fui, cuiq. pax, praesertim ciuilis, quamquam omnibus bonis, tamen in primis fuit optabilis: omne enim curriculum industriae nostrae in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis elaboratum est: hinc honores amplissimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, si quam habemus, consecuti sumus: ego itaque pacis, ut ita dicã, alumnus, qui quantuscumque sum, (nihil enim mihi arrogo) sine pace ciuili certe non fuissem: (periculose dico: quemadmodum accepturi, P. C. sitis, horreo: sed pro mea perpetua cupiditate uestrae dignitatis retinendae, & augendae quaeso, oroq. uos, P. C. ut primo, etsi erit uel acerbum auditu, uel incredibile a M. Cicerone esse dictum, accipiatis sine offensione, quod dixero, ne ue id prius, quam, quale sit explicauero, repudietis) ego ille, dicam saepius, pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo. Magna spe ingredior in reliquam orationem, P. C. quoniam periculosissimum locum silen

tio sum praeteruectus. cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. quae tria dum explico, peto a uobis, P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, uerba mea audiatis. Quid est inconstantia, leuitate, mobilitate cum singulis hominibus, tum uero uniuerso senatui turpius? quid porro inconstantius, quam, quem modo hostem non uerbo, sed re multis decretis iudicauistis, cum hoc subito pace uelle coniungi? nisi uero, cum C. Caesari meritos illi quidem honores, & debitos, sed tamen singulares, & immortales decreuistis, unã ob caussam quod cõtra M. Antonium exercitum comparauisset, non hostem Antonium iudicauistis: nec tum hostis est a uobis indicatus Antonius, cum laudati auctoritate uestra ueterani milites, qui Caesarem secuti essent: nec tum hostem Antonium indicastis, cum fortissimis legionibus, quod illum, qui consul appellabatur, cum esset hostis, reliquissent, uacationes, pecunias, agros spopondistis. Quid? cum Brutum, omine quodam istius generis, & nominis natum ad remp. liberandam, exercitumq. eius pro libertate populi R. bellum gerentem cum Antonio, prouinciamq. fidelissimam atque optimam, Galliam laudibus amplissimis affecistis, tum nõ hostem indicastis Antonium? Quia? cum decreuistis, ut consul alter, ambo ue ad bellum proficiscerentur; quod erat bellum, si hostis Antonius non erat? quid igitur profectus est uir fortissimus, meus collega, & familiaris, A. Hirtius consul? at qua imbecillitate? qua macie? sed animi ui-

res corporis infirmitas non retardauit. aequum, credo, putauit, uitam, quam populi R. uotis retinuisset, pro libertate populi R. in discrimen adducere. Quid? cum delectus haberi tota Italia iussistis, cum uacationes omnes sustulistis, tum ille hostis non est iudicatus? armorum officinas in urbe uidetis; milites cum gladijs sequuntur consulem; praesidio sunt specie consuli, re & ueritate nobis; omnes sine ulla recusatione, summo etiam cum studio nomina dant, parēt auctoritati uestrae: non est iudicatus hostis Antonius? At legatos misimus. Heu me miserum, cur senatum cogor, quem laudaui semper, reprehendere? quid? uos cēsetis, P. C. legatorum missionem populo R. uos probauisse? non intelligitis, nō auditis, meam sentētiam flagitari? cui cum pridie frequentes essetis assensi, postridie ad spem estis inanem pacis deuoluit. quam turpe porro est, legiones ad senatum legatos mittere, senatū ad Antoniū? quamquam illa legatio non est; denūciatio est, paratū illi exitū, nisi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio est grauior. missos enim legatos omnes uident, decreti nostri nō omnes uerba nouerunt. retinenda est igitur nobis cōstantia, grauitas, perseuerantia: repetenda uetus illa seueritas: siquidē auctoritas senatus decus, honestatem, laudem, dignitatem desiderat: quibus hic ordo caruit nimium diu: sed erat tūc excusatio oppressis, misera illa quidē, sed tamē iusta; nūc nulla est. libertati regio dominatu uidebamur: multo post grauius urgebamur armis domesticis: ea ipsa depulimus nos quidem: extorquenda sunt.

quod

*quod si non possumus facere, (dicam, quod dignum est senatore, & R. homine) moriamur. quanta enim erit illa reip. turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, dicere in hoc ordine sententiam M. Antoniũ consulari loco? cuius ut omittam innumerabilia scelera urbani consulatus; in quo pecuniam publicam maximam dissipauit, exsules sine lege restituit, uectigalia uendidit, prouincias de populi R. imperio sustulit, regna addixit pecunia, leges ciuitati per uim imposuit, armis aut obsedit, aut exclusit senatum: ut haec, inquam, omittam, ne hoc quidem cogitatis, eum, qui Mutinam, coloniam populi R. firmissimam oppugnarit, imperatorem populi R. consulem designatum obsederit, depopulatus agros sit, hunc in eũ ordinem recipi, a quo toties ob has ipsas caussas hostis iudicatus sit, quam foedum, flagitiosumq. sit? Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum, quam turpitudo, tamen offendit animos maioris partis hominum * magis. Poteritis igitur exploratam habere pacem, cum in ciuitate Antonium uidebitis, uel potius Antonios? nisi forte contemnitis Lucium. ego ne Caium quidem. sed, ut uideo, dominabitur Lucius: est enim patronus quinque & triginta tribuũ, quarum sua lege, qua cum C. Caesare magistratus partitus est, suffragium sustulit: patronus centuriarum equitum R. quas item sine suffragio esse uoluit: patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt: patronus Iani medij. quis huius potentiam poterit sustinere?*

*stinere? praesertim cum eosdem in agros etiam deduxerit. quis umquam omnes tribus? quis equites R.? quis tribunos militares * Gracchorũ potentiam maiorem fuisse arbitramini, quam huius gladiatoris futura sit? quem gladiatorem non ita appellaui, ut interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet; sed ut appellant ij, qui plane, & latine loquuntur. Myrmillo in Asia depugnauit: cum ornasset Threcidicis comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem iugulauit: luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix. qui familiarem iugularit, qui hic, occasione data, faciet inimico? & qui illud animi caussa fecerit, hunc praedae caussa quid facturum putatis? non rursus improbos decuriabit? nõ solicitabit rursus agrarios? non queretur expulsos? M. uero Antonius non is erit, ad quem omni motu concursus fiat ciuium perditorum? ut nemo sit alius, nisi ij, qui una sunt, & ij, qui hic ei nũc aperte fauent; parum ne erunt multi? praesertim cũ boni iam praesidijs cesserint, illi parati sint ad nutum futuri. ego uero metuo, si hoc tempore consilio lapsi erimus, ne illi breui tempore nimis multi nobis esse uideantur. nec ego pacem nolo, sed pacis nomine bellum inuolutum reformido. quare, si pace frui uolumus, bellum gerendum est: si bellum omittemus, pace numquam fruemur. Est autem uestri consilij, P. C. in posterum quamlongissime prouidere. iccirco in hac custodia, & tamquam specula collocati sumus, ut uacuum metu populum R. nostra uigilia, & proui*

dentia

dentia redderemus. turpe est, summo consilio orbis terrae, praesertim in re tam perspicua, consilium intelligi defuisse. eos consules habemus, eam populi R. alacritatem, eum consensum Italiae, eos duces, eos exercitus, ut nullam calamitatem resp. accipere possit sine culpa senatus. equidem non deero, monebo, praedicam, denunciabo, & testabor semper deos, hominesq., quid sentiam: nec solũ fidem meam, quod fortasse uidetur satis esse, sed in principe ciui non est satis, curam, consilium uigilantiamq. praestabo. Dixi de periculo: docebo ne coagmentari quid posse pacem: de tribus enim, quae proposui, hoc extremum est. Quae potest pax esse M. Antonio primum cum senatu? quo ore uos ille poterit, quibus uicissim uos illum oculis intueri? quis uestrum illum, quem ille uestrum non oderit? age, uos ille solum, & uos illum? quid ij, qui Mutinam circumsident? qui in Gallia delectus habent? qui in uestras fortunas imminent? amici umquam uobis erunt, aut uos illis? An equites R. amplectetur? occulta enim fuit eorum uoluntas, iudiciumq. de M. Antonio: qui frequentissimi in gradibus Concordiae steterunt; qui uos ad libertatem recuperandam incitauerunt; arma, saga, bellum flagitauerunt; me una cum populo R. in concionem uocauerunt. hi Antonium diligent? cum his pacem seruabit Antonius? Nam quid ego de uniuerso populo R. dicam? qui, pleno, ac referto foro, bis me una mente, atque uoce in concionem uocauit, declarauitq. maximam libertatis recuperandae cupiditatem.

tem. ita, quod erat optabile antea, ut populum R. comitem haberemus; nūc habemus ducem. Quae est igitur spes, qui Mutinam circumsident, imperatorem populi R. exercitumq. oppugnant, ijs pacem cum populo R. esse posse? an cum municipijs pax erit? quorum tanta studia cognoscuntur in decretis faciendis, militibus dandis, pecunijs pollicendis, ut in singulis opidis curiam populi R. non desideretis. laudandi sunt ex huius ordinis sententia Firmiani, qui principes pecuniae pollicendae fuerunt. respondendum honorifice est Marrucinis, qui ignominia notandos censuerunt eos, si qui militiam subterfugissent. haec iam tota Italia fient. magna pax Antonio cum his, his itē cum illo? quae potest maior esse discordia? in discordia autem pax ciuilis esse nullo pacto potest. Vt omittam multitudinem; L. Visidio, equiti R. homini in primis ornato, atque honesto, ciuiq. semper egregio, cuius ego excubias, & custodias mei capitis cognoui in consulatu meo, qui uicinos suos non cohortatus est solum, ut milites fierent, sed etiam facultatibus suis subleuauit; huic, inquam, tali uiro, quem nos S. C. collaudare debemus, poterit ne esse pacatus Antonius? Quid Caesari, qui illum urbe, quid D. Bruto, qui Gallia prohibuit? Iam uero ipse se placabit, et leniet prouinciae Galliae, a qua exclusus, & repudiatus est? Omnia uidebitis, P. C. nisi prospicitis, plena odiorum, plena discordiarum, ex quibus oriuntur bella ciuilia. nolite igitur id uelle, quod fieri non potest: & cauete per deos immortales, P. C. ne spe praesentis pacis perpe-

tuam pacem amittatis. Quorsum haec omnis spectat oratio? quid enim legati egerint, non dum scimus. At uero excitati, erecti, parati, armati animis iam esse debemus; ne blanda, ut supplici oratione, aut aequitatis simulatione fallamur. omnia fecerit oportet, quae interdicta, & denunciata sunt, prius, quam aliquid postulet; Brutum exercitumq. eius oppugnare, urbes et agros prouinciae Galliae populari destiterit; ad Brutum adeundi legatis potestatem fecerit; exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit; nec propius urbem millia passuum ducenta admouerit; fuerit & in senatus, & in populi R. potestate. haec si fecerit; erit integra potestas nobis deliberãdi: si senatui non paruerit; non illi senatus, sed ille populo R. bellũ indixerit. Sed uos moneo, P. C. libertas agitur populi R. quae est cõmendata uobis; uita, & fortuna optimi cuiusque, quo cupiditatem infinitam cũ immani crudelitate iampridem intendit Antonius; auctoritas uestra, quam nullam habebitis, nisi nunc retinueritis. taetrã, et pestiferam belluam ne inclusam, & constrictam dimittatis, cauete. Te ipsum, Pãsa, moneo, (quamquã non eges consilio, quo uales plurimũ: tamen etiã summi gubernatores in magnis tempestatibus a uectoribus admoneri solent) hunc tuum tantum apparatum, tamq. praeclarum ne ad nihilum recidere patiare. tempus habes tale, quale nemo habuit umquam: hac grauitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore populi R. potes in perpetuum rẽp. metu, & periculo liberare. Quibus de rebus refers, P. Seruilio assentior.

 IN

IN M. ANTONIVM AD QVIRITES PHILIPPICARVM LIBER VIII.

CONFVSIVS *hesterno die est acta res, C. Pansa, quam postulabat institutum consulatus tui. parum mihi uisus es eos, quibus cedere non soles, sustinere. nam cum senatus ea uirtus fuisset, quae solet; & cum re uiderent omnes esse bellum, quidamq. id uerbum remouendum arbitrarentur; tua uoluntas in discessione fuit ad lenitatem propensior. uicta igitur est propter uerbi asperitatem, te auctore, nostra sententia; uicit L. Caesaris, amplissimi uiri, qui, uerbi atrocitate dempta, oratione fuit, quam sententia, lenior. quamquā is quidem, ante quam sententiam diceret, propinquitatem excusauit. idem fecerat, me consule, in sororis uiro, quod hoc tempore in sororis filio; ut & luctu sororis moueretur, & saluti reip. prouideret. atque ipse tamē Caesar praecepit uobis quodā modo, P. C. ne sibi assentiremini, cum ita dixit, aliam sententiā se dicturū fuisse, eamq. se ac rep. dignam, nisi propinquitate impediretur. ergo ille auunculus: num etiam uos auunculi, qui illi assensi estis? at in quo fuit controuersia? belli nomen ponendū quidam in sententia non putabant: tumultū appellare malebant, ignari non modo rerum, sed etiam uerborum, potest enim esse bellum sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest. quid enim est aliud tumultus, nisi perturbatio tanta,*

ut maior timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tumultus. itaque maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultū Gallicum, quod erat Italiae finitimus, praeterea nullū nominabant. grauius autem tumultum esse, quam bellū, hinc intelligi licet, quod bello Italico uacationes ualent, tumultu non ualent. ita fit, quemadmodum dixi, ut bellum sine tumultu possit, tumultus sine bello esse non possit. etenim cum inter bellum & pacem medium nihil sit, necesse est tumultum, si belli non sit, pacis esse. quo quid absurdius dici, aut existimari potest? Sed nimis multa de uerbo. rem potius uideamus, P. C. quam quidem intelligo uerbo fieri interdum deteriorem solere. Nolumus hoc bellum uideri: quam igitur municipijs, & colonijs ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam, ut milites fiant sine ui, sine tumultu, studio, & uoluntate? quam, ut pecunias in remp. polliceantur? si enim belli nomen tollitur, municipiorum studia tolluntur; consensus populi R. qui iam descendit in caussam, si nos languescimus, debilitetur necesse est. sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non est bellum. Mutina obsidetur: ne hoc quidem bellum est. Gallia uastatur: quae pax potest esse certior? illud uero quis potest bellum esse dicere? consulem fortissimum uirum cum exercitu misimus: qui cum esset infirmus ex graui, diuturnoq. morbo nullam sibi putauit excusationem esse oportere, cum ad reip. praesidium uocaretur. C. quidem Caesar non exspectauit uestra decreta,

creta, praesertim cum esset illius aetatis: bellum contra Antonium sua sponte suscepit. decernendi enim tempus non dum erat: belli autem gerendi tempus si praetermisisset, uidebat, rep. oppressa, nihil posse decerni. ergo illi nunc, & eorum exercitus in pace uersantur: non est hostis is, cuius praesidium Claterna deiecit Hirtius: non est hostis, qui consuli armatus obsistit, designatum consulem oppugnat: nec illa hostilia uerba, nec bellica, quae paullo ante ex collegae litteris Pansa recitauit: deieci praesidium: Claterna potitus sum: fugati equites: proelium commissum: occisi aliquot. *quae pax potest esse maior? delectus tota Italia decreti sublatis uacationibus: saga cras sumentur: consul se cum praesidio descensurum esse dixit: utrum hoc bellum non est, an etiam tantum bellum, quantum numquam fuit? ceteris enim bellis, maximeq. ciuilibus contentionem reip. caussa faciebat. Sulla cum Sulpicio de iure legum, quas per uim Sulla latas esse dicebat: Cinna cum Octauio de nouorum ciuium suffragijs: rursus cum Mario, & Carbone Sulla, ne dominarentur indigni, & ut clarissimorum hominum crudelissimam puniretur necem. horum omnium bellorum caussae ex reip. cōtentione natae sunt. de proximo bello ciuili non licet dicere: ignoro caussam, detestor exitum. hoc bellum quinctū ciuile geritur, (atque omnia in nostrā aetatem inciderunt) primum nō modo non in dissensione, & discordia ciuium, sed in maxima consensione, incredibiliq. concordia. omnes idem uolunt, idem defen*

dunt, idem sentiunt. cum omnes dico, eos excipio, quos nemo ciuitate dignos putat. quae est igitur in medio belli caussa posita? nos deorum immortalium templa, nos muros, nos domicilia, sedesq. populi R. aras, focos, sepulcra maiorum, nos leges iudicia, libertatem, coniuges, liberos, patriam defendimus. contra M. Antonius id molitur, id pugnat, ut haec omnia perturbet, euertat, praedam reip. caussam belli putet, fortunas nostras partim dissipet, partim dispertiat parricidis. in hac tam dispari ratione belli miserrimum illud est, quod ille latronibus suis pollicetur primum domos: urbem enim se diuisurum confirmat: deinde omnibus portis, quo uelint, deducturum. omnes Cafones, omnes Saxae, ceteraeq. pestes, quae sequuntur Antonium, aedes sibi optimas, hortos, Tusculana, Albana definiunt: atque etiam homines agrestes, si homines illi, ac non pecudes potius, inani spe ad aquas usque Puteolos peruehuntur. ergo habet Antonius, quod suis polliceatur. quid nos? numquid tale habemus? dij meliora: id enim ipsum agimus, ne quis posthac quidquam eiusmodi possit polliceri. inuitus dico, sed dicendum est. hasta Caesaris, P.C. multis improbis & spem affert, & audaciam. uiderunt enim ex mendicis fieri repente diuites: itaque hastam semper uidere cupiunt ij, qui nostris bonis imminent, quibus omnia pollicetur Antonius. quid nos nostris exercitibus, quid pollicemur? multo meliora, atque maiora. scelerum enim promissio, & ijs, qui exspectant, perniciosa est, & ijs, qui promittunt.

tunt. nos libertatem nostris militibus, leges, iura, iudicia, imperium orbis terrae, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antonij igitur promissa cruenta, taetra, scelerata, dijs hominibusq. inuisa, nec diuturna, nec salutaria: nostra contra, honesta, integra, gloriosa, plena laetitiae, plena pietatis. Hic mihi etiá Q. Fufius, uir fortis, ac strenuus, amicus meus, pacis commoda commemorat. quasi uero, si laudanda pax esset, ego id aeque commode facere non possem. semel enim pacem defendi, non semper otio studui: quod cum omnibus bonis utile est, tum praecipue mihi. quem enim cursum industria mea tenere potuisset sine forensibus caussis, sine legibus, sine iudicijs? quae esse non possunt, ciuili pace sublata. Sed quaeso, Calene, quid, tu seruitutem pacem uocas? maiores quidem nostri, non modo ut liberi essent, sed etiam ut imperarent, arma capiebant. tu arma abijcienda censes, ut seruiamus. quae caussa iustior est belli gerendi, quam seruitutis depulsio? in qua etiam si non sit molestus dominus, tamen est miserrimum posse, si uelit. immo aliae caussae iustae, haec necessaria est. nisi forte ad te hoc non putas pertinere, quod te socium fore speras dominationis Antonij. in quo bis laberis; primum, quod tuas rationes communibus anteponis; deinde, quod quidquam stabile, aut iucundum in regno putas. non, si tibi antea profuit, semper proderit. quin etiam memini, de illo homine queri solebas: quid te facturum de bellua putas? atque ais eum te esse, qui semper pacem optaris, semper omnes ciues

uolueris saluos. honesta oratio, sed ita, si bonos, & utiles, & e rep. ciues: sin eos, qui natura ciues sunt, uoluntate hostes, saluos uelis, quid tãdem interest inter te, & illos? pater tuus quidem, quo utebar sene adolescens, homo seuerus, & prudens, primas omnium ciuium P. Nasicae, qui Ti. Gracchum interfecit, dare solebat; eius uirtute, consilio, magnitudine animi liberatam remp. arbitrabatur. Quid? nos a patribus num aliter accepimus? ergo is tibi ciuis, si temporibus illis fuisses, non probaretur, quia non omnes saluos esse uoluisset? Quod L. Opimius consul uerba fecit de remp. de ea re ita censuerunt, uti Opimius consul rep. defenderet. *senatus haec uerbis; Opimius armis. num igitur eum, si tum esses, temerarium ciuem, aut crudelem putares? aut Q. Metellum, cuius quattuor filij consulares? P. Lentulum, principem senatus? complures alios summos uiros, qui cum L. Opimio consule armati Gracchum in Auentinum persecuti sunt? quo in proelio Lentulus graue uulnus accepit, interfectus est Gracchus, & M. Fuluius consularis, eiusq. duo adolescentuli filij. illi igitur uiri uituperandi? non enim ciues omnes saluos esse uoluerunt. ad propiora ueniamus. C. Mario, L. Valerio cos. senatus remp. defendendam dedit: L. Saturninus tribunus pl. C. Glaucia praetor est interfectus. omnes illo die Scauri, Metelli, Claudij, Catuli, Scaeuolae, Crassi arma sumpserunt: num aut consules illos, aut clarissimos uiros uituperandos putas? ego Catilinam perire uolui:*

lui: num tu, qui omnes ſaluos uis, Catilinam ſaluum eſſe uoluiſti? hoc intereſt, Calene, inter meam ſenten tiam & tuam. ego nolo quemquam ciuem committe re, ut morte multandus ſit: tu, etiam ſi commiſerit, conſeruandum putas. in corpore ſi quid eiuſmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, id uri, ſecariq. patimur, ut aliquid membrorum potius, quam totum corpus intereat. ſic in reip. corpore, ut totum ſaluum ſit, quidquid eſt peſtiferum, amputetur. dura uox: mul to illa durior: ſalui ſint improbi, ſcelerati, impij: de-leantur innocentes, honeſti, boni, tota reſp. Vno in homine, Q. Fufi, fateor te uidiſſe plus, quam me. ego P. Clodium arbitrabar pernicioſum ciuem, ſcele ratum, libidinoſum, impium, audacem, facinoroſum: tu contra ſanctum, temperantem, innocentem, mo-deſtum, retinendum ciuem, & optandum. in hoc u-no te plurimum uidiſſe, me multum erraſſe concedo. Nam quod me tecum iracunde agere dixiſti ſolere: non eſt ita: uehementer me agere fateor, iracunde nego. omnino iraſci amicis non temere ſoleo, ne ſi merentur quidem: itaque ſine uerborum contumelia a te diſſentire poſſum, ſine animi ſummo dolore non poſſum. parua eſt enim mihi tecum, aut parua de re diſſenſio. ego huic uidelicet faueo, tu illi. immo uero ego D. Bruto faueo, tu M. Antonio: ego conſeruà-re coloniam populi R. cupio, tu expugnare ſtudes. an hoc negare potes, qui omnes moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? quouſque enim dices pacem uelle te? res geritur: con-

ductae uineae sunt: pugnatur acerrime: qui intercurrerent, misimus tres principes ciuitatis: hos contempsit, reiecit, repudiauit Antonius: tu tamen permanes constantissimus defensor Antonij. & quidem, quo melior senator uideatur, negat se illi amicum esse debere: cum suo magno esset beneficio, uenisse eum contra se. uide, quanta caritas sit patriae. cum homini sit iratus, tamen reip. caussa defendit Antonium. ego te, cum in Massilienses tam es acerbus, Q. Fufi, non animo aequo audio. quousque enim Massiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem facit belli? per quem lata est urbs ea, sine qua numquam ex transalpinis gentibus maiores nostri triumpharunt. quo quidem tempore populus R. ingemuit. quamquam proprios dolores suarum rerum omnes habebant: tamen huius ciuitatis fidelissimae miserias, nemo erat ciuis, qui a se alienas arbitraretur. Caesar ipse, qui illis fuerat iratissimus, tamen propter singularem eius ciuitatis grauitatem, & fidem quotidie aliquid iracundiae remittebat: te nulla sua calamitate ciuitas satiare tam fidelis potest? rursus me iam irasci fortasse dices. ego autem sine iracundia dico, ut omnia, nec tamen sine dolore. neminem illi ciuitati inimicum esse arbitror, qui amicus sit huic ciuitati. excogitare, quae tua ratio sit, Calene, non possum. antea deterrere te, ne popularis esses, non poteramus; exorare nūc, ut si popularis, non possumus. Satis multa cum Fufio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. credo autem, qui generi querelam moderate

ferat,

ferat, aequo animo laturum amici. Venio ad reliquos consulares: quorum nemo est, (iure meo hoc dico) quin mecum habeat aliquam coniunctionem gratiae, alij maximam, alij mediocrem, nemo nullam. quam hesternus dies nobis, consularibus dico, turpis illuxit. iterum legatos? quid si ille faceret indutias? ante os, oculosq. legatorum tormentis Mutinam uerberauit: opus ostendebat, munitionemq. legatis: ne punctum quidem temporis, cum legati adessent, oppugnatio respirauit. ad hunc legato? cur? an ut eorum reditu uehementius pertimescatis? equidem cum antea legatos decerni non censuissem, hoc me tamen consolabar, quod cum illi ab Antonio contempti, & reiecti reuertissent, dixissentq. senatui, non modo illum e Gallia non discessisse, uti censuimus, sed ne a Mutina quidem recessisse, potestatem sibi D. Bruti conueniendi non fuisse; putabam fore, ut omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, uiris D. Brutus subueniremus. nos etiam languidiores facti postea sumus, quam M. Antonij nō solum audaciam, & scelus, sed etiam insolentiam, superbiamq. perspeximus. utinam L. Caesar ualeret, Ser. Sulpicius uiueret: multo melius haec caussa ageretur a tribus, quam nunc agitur ab uno. dolenter hoc dicam potius, quam contumeliose. deserti, deserti, inquam, sumus, P. C. a principibus. sed, ut iam saepe dixi, omnes in tanto periculo, qui recte & fortiter sentient, erunt consulares. animum nobis afferre legati debuerunt, timorem attulerunt: quamquā mihi quidem

dem

dem nullum: quamuis de illo, ad quem missi sunt, bene existiment, a quo etiam mandata acceperunt. Pro dij immortales, ubi est ille mos, uirtusq. maiorum? C. Popillius apud maiores nostros, cum ad Antiochũ regem legatus missus esset, & uerbis senatus denunciasset, ut ab Alexandria discederet, quam obsidebat; cum tempus ille differret, uirgula stantem circumscripsit, dixitque, se renunciaturum senatui, nisi prius sibi respondisset, quid facturus esset, quam ex illa circumscriptione excederet. praeclare: senatus enim faciem secum attulerat, auctoritatem reip. cui qui non paret, non ab eo mandata accipienda sunt, sed ipse est totus repudiandus. an ego ab eo mandata acciperem, qui senatus mandata contemneret? aut ei cum senatu quidquam commune iudicarem, qui imperatorem populi R. senatu prohibente obsideret? at quae mandata? qua arrogantia? quo stupore? quo spiritu? cur autem ea legatis nostris dabat? cum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum, atque arcem amicorum suorum, hominem aedilicium? si uero tum fuit aedilis, cum eum iussu Antonij in conuiuio serui publici loris ceciderunt. at quam modesta mandata. ferrei sumus, P. C. qui quidquam huic negemus. Vtranque prouinciam, *inquit*, Remitto: exercitum depono: priuatus esse non recuso. *haec sunt enim uerba. redire ad se uidetur.* Omnia obliuiscor: in gratiam redeo. *sed quid adiungit?* Si legionibus meis sex, si equitibus, si cohorti praetoriae praedam, agrumq. dederitis. *his etiam*

praemia

praemia postulat; quibus ut ignoscatur, si postulet, impudentissimus iudicetur. addit praeterea, ut, quos ipse cum Dolabella dederit agros, teneant ij, quibus dati sint. hic est Campanus ager, & Leontinus: quae duo maiores nostri annonae perfugia ducebant. cauet mimis, aleatoribus, lenonibus: Cafoni etiam, & Saxae cauet, quos centuriones pugnaces, & lacertosos inter mimorum, & mimarum greges collocauit. postulat praeterea, ut chirographorum, & commentariorum sua, collegaeq. sui decreta maneant. quid laborat ut habeat quod quisque mercatus est; si, quod accepit, habet qui uendidit? & ne tangantur rationes ad Opis, id est ne septies millies recuperetur: ne fraudi sit septemuiris, quod egissent. Nucula hoc, credo, admonuit. uerebatur fortasse, ne amitteret tantas clientelas. caueri etiam uult ijs, qui secum sunt, qui quid contra legem commiserint. Mustelae, & Tironi prospicit: de se nihil laborat: quid enim commisit umquam? num aut pecuniam publicam attigit, aut hominem occidit, aut secum habuit armatos? sed quid est, quod de ijs laboret? postulat enim, ne sua iudiciaria lex abrogetur. quo impetrato, quid est quod metuat? an, ne suorum aliquis a Cyda, Lysiade, Curio condemnetur? neque tamen nos urget mandatis pluribus: remittit aliquantum, & relaxat. Galliam, *inquit*, togatam remitto: comatam postulo: *otiosus uidelicet esse mauult. cum sex legionibus, inquit, ijsq. suppletis ex D. Bruti exercitu, non modo ex delectu suo; tamdiuq. ut obtineat,*

dum

dum M. Brutus, C. Cassius consules, pro ue consules prouincias obtinebunt. huius comitijs C. frater eius, est enim iam annus, ut repulsam tulit. Ipse autem ut quinquennium, *inquit,* obtineam. *at istud uetat lex Caesaris. et tu acta Caesaris defẽdis? haec tu mandata, L. Piso, & tu, L. Philippe, principes ciuitatis, non dico animo ferre, uerum auribus accipere potuistis? sed, ut suspicor, terror erat quidam: nec uos ut legati apud illum fuistis, nec ut consulares: nec uestram, nec reip. dignitatem tenere potuistis: & tamen nescio quo pacto, sapientia quadam credo, quod ego non possum, non nimis irati reuertistis. uobis M. Antonius nihil tribuit, clarissimis uiris, legatis populi R. nos quid non legato M. Antonij Cotylae concessimus? cui portas huius urbis patere ius non erat, huic hoc templum patuit, huic aditus in senatum fuit, hic esterno die sententias nostras in codicillos, & omnia uerba referebat, huic se etiam summis honoribus usi contra suam dignitatem uenditabant. O dij immortales, quam magnum est personam in rep. tueri principis: quae non animis solum debet, sed etiam oculis seruire ciuium. domum recipere legatum hostium, in cubiculum admittere, etiam reducere, hominis est nihil de dignitate, nimium de periculo cogitantis. quod autem est periculum? nam si maximum in discrimen uenitur, aut libertas parata uictori est, aut mors exposita uicto: quorum alterum optabile est, alterum effugere nemo potest: turpis autem fuga mortis omni est morte peior. nam illud quidem, non adducor,*

ducor, ut credam, esse quosdam, qui inuideant alicuius constantiae, qui labori, eius perpetuam in rep. ad iuuanda uoluntatem & a senatu, & a populo R. probari moleste ferant. omnes id quidem facere debebamus; eaq. erat non modo apud maiores nostros, sed etiam nuper summa laus consularium, uigilare, cogitare, adesse animo, semper aliquid pro rep. aut cogitare, aut facere, aut dicere. ego P. C. Q. Scaeuolam augurem, memoria teneo, bello Marsico, cum esset summa senectute, & perdita ualetudine, quotidie, simul atque luceret, facere omnibus conueniendi potestatem sui: neque cum quisquam illo bello uidit in lecto: senexque, & debilis primus ueniebat in curiam. huius industriam, maxime quidem uellem, ut imitarentur ij, quos oportebat; secundo autem loco, ne alterius labori inuiderent. etenim, P. C. cum in spem libertatis sexennio post simus ingressi, diutiusq. seruitutem perpessi, quam captiui serui frugi & diligentes solent; quas uigilias, quas solicitudines; quos labores liberandi populi R. caussa recusare debemus? equidē, P.C. quamquam hoc honore usi togati solent esse, cum est in sagis ciuitas; statui tamē, a uobis, ceterisq. ciuibus in tanta atrocitate tēporis, tantaq. perturbatione reip. non differre uestitu. non enī ita gerimus nos hoc bello cōsulares, ut aequo animo populus R. uisurus sit nostri honoris insignia; cum partim e nobis ita timidi sint, ut omnē ij populi R. beneficiorū memoriā abiecerint; partim ita a rep. auersi, ut huic se hosti fauere prae se ferant, legatos nostros

stros ab Antonio despectos esse & irrisos facile patiantur, legatum Antonij subleuatum uelint: hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere; & in eodem excipiendo sententiam meam corrigebant: quibus morem geram. redeat ad imperatorem suum Varius, sed ea lege, ne umquam Romam reuertatur: ceteris autem, si errorem suum deposuerint, & cum rep. gratiam redierint, ueniam, & impunitatem dandam puto. Quas ob res ita censeo, eorum, qui cum M. Antonio sunt, qui ab armis discesserint, & aut ad C. Pansam, aut ad A. Hirtium consules, aut ad D. Brutum imperatorem, consulem designatum, aut ad C. Caesaré propraetorem ante idus Mart. primas adierint, eis fraudi ne sit, quod cum M. Antonio fuerint: si quis eorum, qui cum M. Antonio sunt, fecerit, quod honore, praemio ne dignum esse uideatur, uti C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue, si eius uidebitur, de eius honore, praemio ue primo quoque die ad senatum referant; si quis post hoc ad Antonium profectus esset, praeter L. Variú, senatum existimaturum eum contra remp. fecisse.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER IX.

VELLEM, *dij immortales fecissent, P.C. ut uiuo potius Ser. Sulpicio gratias ageremus, quam honores mortuo quaereremus. nec uero dubito, quin, si ille uir legationem renunciare potuisset, reditus eius et uobis gratus fuerit, & reip. salutaris futurus: non quò L. Philippo, & L. Pisoni aut studium, aut cura defuerit in tanto officio, tantoq. munere: sed, cum Ser. Sulpicius aetate illos anteiret, sapientia omnes, subito ereptus e caussa totam legationem orbam, & debilitatam reliquit. quod si cuiquam iustus honos habitus est in morte legato; in nullo iustior, quam in Ser. Sulpicio, reperietur. ceteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum uitae periculum, sine ullo mortis metu, profecti sunt: Ser. Sulpicius cum aliqua perueniendi ad M. Antonium spe profectus est, nulla reuertendi. qui cum ita affectus esset, ut, si ad grauem ualetudinem labor accessisset, sibi ipse diffideret; non recusauit, quo minus uel extremo spiritu, si quam opem reip. ferre posset, experiretur. itaque non illum uis hiemis, non niues, non longitudo itineris, non asperitas uiarũ, nõ morbus ingrauescens retardauit: cumq. iam ad congressum, colloquiumq. eius peruenisset, ad quem erat missus, in ipsa cura, & meditatione obeundi sui muneris excessit e uita. Vt igitur alia, sic*

hoc C. Pansa praeclare, quod nos ad ornandum Ser. Sulpicium cohortatus es, & ipse multa copiose de illius laude dixisti. quibus a te dictis, nihil praeter sententiam dicerem, nisi P. Seruilio respondendum putarem: qui hunc honorem statuae nemini tribuendum cēsuit, nisi qui ferro esset in legatione interfectus. ego autem, P.C. sic interpretor sensisse maiores nostros, ut caussam mortis censuerint, non genus esse quaerendum. etenim cui legatio ipsa morti fuisset, eius monumentum extare uoluerunt, ut in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. non igitur exempla maiorum quaerenda, sed consilium est eorum, a quo ipsa exempla nata sunt, explicandum. Lar Tolumnius, rex Veientum, quattuor legatos populi R. Fidenis interemit: quorum statuae steterunt usque ad nostram memoriā in Rostris. iustus honos: ijs enim maiores nostri, qui ob remp. mortem obierant, pro breui uita diuturnam memoriam reddiderunt Cn. Octauij, clari & magni uiri, qui primus in eam familiam, quae postea uiris fortissimis floruit, attulit consulatum, statuam uidemus in Rostris. nemo tū nouitati inuidebat; nemo uirtutem nō honorabat. at ea fuit legatio Octauij, in qua periculi suspicio non subesset. nam cum esset missus a senatu ad animos regum perspiciendos, liberorumq. populorum, maximeque, ut nepotem Antiochi regis, eius, qui cum maioribus nostris bellum gesserat, classes habere, elephātos alere prohiberet; Laodiceae in gymnasio a quodam Leptine est interfectus. reddita est ei tū a maioribus

bus statua pro uita, quae multos per annos progeniem eius honestaret, nunc ad tantae familiae memoriá sola restaret. atque & huic, & Tullo Cluuio, & L. Roscio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui a Veientium rege caesi sunt, non sanguis, qui est profusus in morte, sed ipsa mors ob remp. obita, honori fuit. Itaque, P. C. si Ser. Sulpicio casus mortem attulisset, dolerem equidem tanto reip. uulnere; mortem uero eius non monumentis, sed luctu publico esse ornádam putarem: nunc autem quis dubitat, quin ei uitam abstulerit ipsa legatio? secum enim ille mortem extulit: quam, si nobiscum remansisset, sua cura, optimi filij, fidelissimae cóiugis diligentia uitare potuisset. at ille, cum uideret, si uestrae auctoritati nō paruisset, dissimilem se futurum sui, sin paruisset, munus sibi illud pro rep. susceptum uitae finem allaturum; maluit in maximo populi R. discrimine emori, quam minus, quam potuisset, uideri reip. profuisse. multis illi in urbibus, qua iter faciebat, reficiendi se, & curandi potestas fuit: aderat hospitum inuitatio liberalis pro dignitate summi uiri, & eorum hortatio, qui una erát missi, ad requiescendum, & uitae suae consulendum. at ille properans, festinans, mandata nostra conficere cupiens, in hac constantia, morbo aduersante, perseuerauit. cuius cum aduētu maxime perturbatus esset Antonius, quod ea, quae sibi iussu uestro denunciarentur, auctoritate erant, & sententia Ser. Sulpicij constituta; declarauit, quam odisset senatum, cum, auctorem senatus exstinctum, laete, atque in-

ſolenter tulit. Non igitur magis Octauium Leptines, nec Veientium rex eos, quos modo nominaui, quam Ser. Sulpicium occidit Antonius. is enim profecto mortem attulit, qui cauſſa mortis fuit. Quocirca ad poſteritatis etiam memoriã pertinere arbitror, extare quod fuerit de hoc bello iudicium ſenatus. erit enim ſtatua ipſa teſtis, bellum tam graue fuiſſe, ut legati interitus honoris memoriam cõſecutus ſit. quod ſi excuſationem Ser. Sulpicij, P. C. legationis obeundae recordari uolueritis; nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortuo, quam uiuo iniuriam fecimus, ſarciamus. uos enim, P. C. (graue dictu eſt, ſed dicendum tamen) uos, inquam, Ser. Sulpicium uita priuaſtis. quẽ cum uideretis re magis morbum, quam oratione, excuſantem; non uos quidem crudeles fuiſtis: quid enim minus in hunc ordinem conuenit? ſed, cum ſperaretis nihil eſſe, quod non illius auctoritate, & ſapientia effici poſſet, uehementius excuſationi obſtitiſtis, atque eum, qui ſemper ueſtrum conſenſum grauiſſimum iudicauiſſet, de ſententia deieciſtis. ut uero Panſae cõſulis acceſſit cohortatio grauior, quã aures Ser. Suplicij ferre didiciſſent; tum uero denique filium, meq. item ſeduxit, atque ita locutus eſt, ut auctoritatem ueſtram uitae ſuae ſe diceret anteferre. cuius nos uirtutem admirati, non auſi ſumus eius aduerſari uoluntati. mouebatur ſingulari pietate filius: non multum eius perturbationi meus dolor concedebat: ſed uterque noſtrum cedere cogebatur magnitudini animi, orationisq. grauitati; cum quidem

ille,

ille, maxima laude, & gratulatione omnium ue-strum, pollicitus est, se, quod uelletis, esse factu-rum, neque eius sententiae periculum uitaturum, cuius ipse auctor fuisset. quem exsequi mandata ue-stra properantem mane postridie prosecuti sumus. qui quidem discedens mecum ita locutus est, ut eius oratio omen fati uideretur. Reddite igitur, P. C. ei uitam, cui ademistis. uita enim mortuorum in me-moria est posita uiuorum. perficite, ut is, quem uos inscij ad mortem misistis, immortalitatem habeat a uobis. cui si statuam in Rostris decreto uestro sta-tueritis, nulla eius legationum posteritatis obscu-rabit obliuio. nam reliqua Ser. Sulpicij uita mul-tis erit praeclarisq. monumentis ad omnem memo-riam commendata. semper illius grauitatem, con-stantiam, fidem, praestantem in rep. tuenda curam, atque prudentiam, omnium mortalium fama cele-brabit. nec uero silebitur admirabilis quaedam, & incredibilis, & paene diuina eius in legibus inter-pretandis, aequitate explicanda scientia. omnes ex omni aetate, qui hac in ciuitate intelligentiam iu-ris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non sint comparandi. neque enim ille magis iuris consultus, quam iustitiae fuit: ita ea, quae proficiscebantur a legibus, & a iure ciuili, sem-per ad facilitatem, aequitatemq. referebat; neque instituere litium actiones malebat, quam controuer-sias tollere. Ergo hoc statuae monumento non eget. ha bet alia maiora. haec enim statua mortis honestae te-

stis erit, illa memoria uitae gloriosae: ut hoc magis monumentum grati senatus, quam clari uiri, futurum sit. Multum etiam ualuisse ad patris honorem pietas filij uidebitur: qui quamquam afflictus luctu non adest, tamen sic animati esse debetis, ut ille si adesset. est autem ita affectus, ut nemo umquam unici filij mortem magis doluerit, quam ille maeret patris. Equidem etiam ad famam Ser. Sulpicij filij arbitror pertinere, ut uideatur honorem debitum patri praestitisse. quamquam nullum monumentum clarius Ser. Sulpicius relinquere potuit, quam effigiem morum suorú, uirtutis, constantiae, pietatis, ingenij, filium: cuius luctus aut hoc honore uestro, aut nullo solatio leuari potest. Mihi autem recordanti Ser. Sulpicij multos in nostra familiaritate sermones, gratior illi uidetur, si quis est sensus in morte, aenea statua futura, & ea pedestris, quam inaurata equestris; qualis L. Sullae prima statua est. mirifice enim Seruius maiorum continentiam diligebat, huius saeculi insolentiam uituperabat. ut igitur si ipsum consulam, quid uelit, sic pedestrem ex aere statuam, tamquam ex eius auctoritate, & uoluntate, decerno: quae quidem magnum ciuium dolorem, & desiderium honore monumenti minuet, & leniet. Atque hanc meam sententiam P. C. P. Seruilij sententia probari necesse est: qui sepulcrum publice decernendum Ser. Sulpicio censuit, statuam non censuit. nam si mors legati sine caede, atque ferro nullum honorem desiderat: cur decernit honorem sepulturae, qui maximus

ximus

ximus haberi potest mortuo? sin id tribuit Ser. Sulpicio, quod non est datum Cn. Octauio: cur, quod illi datum est, huic dandum esse non censet? maiores quidem nostri statuas multis decreuerunt, sepulcra paucis. sed statuae intereunt tempestate, ui, uetustate: sepulcrorum autem sanctitas in ipso solo est, quod nulla ui moueri, neque deleri potest: atque ut cetera exstinguuntur, sic sepulcra sanctiora fiunt uetustate. Augeatur igitur isto honore etiam is uir, cui nullus honor tribui non debitus potest: grati simus in eius morte decoranda, cui nullam iam aliam gratiam referre possumus: notetur etiam Antonij, nefarium bellum gerentis, scelerata audacia. his enim honoribus habitis Ser. Sulpicio, repudiatae reiectaeq. legationis ab Antonio manebit testificatio sempiterna. Quas ob res ita censeo: Cum Ser. Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus, difficillimo reip. tempore, graui, periculosoq. morbo affectus, auctoritatem senatus, salutem reip. uitae suae praeposuerit; contraq. uim, grauitatemq. morbi contenderit, ut in castra Antonij, quo senatus eum miserat, perueniret; isque, cum iam prope castra uenisset, ui morbi oppressus uitam amiserit maximo reip. tempore; eiusq. mors consentanea uitae fuerit sanctissime honestissimeq. actae, in qua saepe magno usui reip. Ser. Sulpicius & priuatus, & in magistratibus fuerit; cum talis uir ob remp. in legatione mortem obierit; senatui placere, Ser. Sulpicio statuam pedestrem aeneam in Rostris ex huius ordinis sententia statui,

circumq. eam statuam locum ludis, gladiatoribusq. liberos, posterosq. eius quoquo uersus pedes quinque habere, quod is ob remp. mortem obierit, eamq. caussam in basi inscribi: utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue, si eis uidebitur, quae storibus urbanis imperent, ut eam basim, statuamq. faciendam, & in Rostris statuendam locent; quantiq. locauerint, tantam pecuniam redemptori attribuendam, soluendamq. curent: cumq. antea senatus auctoritatem suam in uirorum fortium funeribus ornamentisq. ostenderit, placere, eum quamamplissime supremo die suo efferri: & cum Ser. Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus, ita de rep. meritus sit, ut his ornamentis decorari debeat, senatum censere, atque e rep. existimare, aediles curules edictum, quod de funeribus habeant, Ser. Sulpicij, Q. F. Lemonia, Rufi, funeri remittere; utiq. locum sepulcro in campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo in loco uidetur, pedes triginta quoquo uersus assignet, quo Ser. Sulpicius inferatur: quod sepulcrum ipsius, liberorum, posterorumq. eius sit, uti quod optimo iure sepulcrum publice datum est.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER X.

MAXIMAS *tibi, Pansa, gratias omnes & habere, & agere debemus: qui, cum hodierno die senatum te habiturum non arbitraremur; ut M. Bruti, praestátissimi ciuis, litteras accepisti, ne minimam quidem moram interposuisti, quin quamprimum maximo gaudio, & gratulatione frueremur. cum factum tuum gratum omnibus debet esse, tum uero oratio, qua, recitatis litteris, usus es. declarasti enim uerum esse id, quod ego semper sensi, neminem alterius, qui suae confideret, uirtuti inuidere. itaque mihi, qui plurimis officiis sum cum Bruto, & maxima familiaritate cõiunctus, minus multa de illo dicenda sunt. quas enim ipse mihi partes sumpseram, eas praecepit oratio tua. sed mihi, P. C. necessitatem attulit paullo plura dicenda sententia eius, qui rogatus est ante me: a quo ita saepe dissentio, ut iam uerear, ne, id quod fieri minime debet, minuere amicitiam nostram uideatur perpetua dissensio. Quae est enim ista tua ratio, Calene, quae mens, qui numquam post kal. Ian. idem senseris, quod is, qui te sententiam primum rogat? cur numquam tam frequens senatus fuit, ut unus aliquis tuam sententiam secutus sit? cur semper tui dissimiles defendis? cur, cum te & uita, & fortuna tua ad otium, ad*

addignitatem inuitet, ea probas, ea decernis, ea sentis, quae sint inimica & otio communi, & dignitati tuae? nam, ut superiora omittam, hoc certe, quod mihi maximam admirationẽ mouet, non tacebo. Quod est tibi cum Brutis bellum? cur eos, quos omnes paene uenerari debemus, solus oppugnas? alterum circumsideri non moleste fers: alterum tua sententia spolias ijs copijs, quas ipse suo labore, & periculo ad reip. non ad suum praesidium, per se, nullo adiuuante, confecit. qui est iste tuus sensus, quae cogitatio, Brutos ut non probes, Antonios probes? quos omnes carissimos habent, tu oderis? quos acerbissime omnes oderunt, tu constantissime diligas? amplissimae tibi fortunae sunt, summus honoris gradus, filius, ut & audio, & spero, natus ad laudem: cui cũ reip. caussa faueo, tum etiam tua. quaero igitur, eũ ne Bruti similem malis, an Antonij? ac permitto, ut de tribus Antonijs eligas, quem uelis. Dij meliora, est, inquies. cur igitur non ijs faues, eos laudas, quorum similem filium tuum esse uis? simul enim reip. consules, & propones illi exempla ad imitandum. Hoc uere, Q. Fusi, cupio sine offensione nostrae amicitiae, sic tecum, ut a te dissentiens senator, queri. ita enim dixisti, & quidem de scripto: nam te inopia uerbi lapsum putarem, nisi tuam in dicendo facultatem nossem: litteras Bruti recte, & ordine scriptas uideri. quid est aliud; librarium Bruti laudare, non Brutum? usum in rep. Calene, magnum iam habere & debes, & potes: quando ita decerni uidisti, aut

quod

quod S.C. huius generis, (sunt enim innumerabilia) bene scriptas litteras decretum a senatu? quod uerbū tibi non excidit, ut saepe fit, fortuito: scriptum, meditatum, cogitatum attulisti. hanc tibi consuetudinem plerisque in rebus bonis obtrectandi si qui detraxerit; quid tibi, quod sibi quisque uelit, non relinquetur? Quamobrem collige te; placaque animum istum aliquando, & mitiga: audi uiros bonos, quibus uteris multis: loquere cum sapientissimo homine, genero tuo, saepius, quam ipse tecum: tum denique amplissimi honoris nomen obtinebis. An uero hoc pro nihilo putas, in quo quidem pro amicitia tuá uicem dolere soleo, efferri haec foras, & ad populi R. aures peruenire, ei, qui primus sententiam dixerit, neminem assensum? quod etiam hodie futurum arbitror. Legiones abducis a Bruto: quas? népe eas, quas ille a C. Antonij scelere auertit, & ad remp. sua auctoritate traduxit. rursus igitur uis, nudatum illum, atque solum a rep. relegatum uideri. Vos autem, P. C. si M. Brutum deserueritis, prodideritis; quem tandem ciuem umquam ornabitis? nisi forte eos, qui diadema imposuerint, conseruandosl, eos, qui nomen regis sustulerint, deserendos putatis. Ac de hac quidem diuina, atque immortali laude Bruti silebo: quae gratissima memoria omnium ciuium inclusa, non dum publica auctoritate testata est. Tantam ne patientiam, dij boni, tantam moderationem, tantam in iniuria tranquillitatem, & modestiam? qui cum praetor urbanus esset, urbe caruit, jus non dixit,

xit, cum omne ius reip. recuperasset: cumq. concursu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri solebat, praesidioq. Italiae cunctae septus posset esse, absens iudicio bonorum defensus esse maluit, quam praesens manu: qui ne Apollinares quidem ludos, pro sua populiq. R. dignitate apparatos, praesens fecit, ne quam uiam patefaceret sceleratorum hominum audaciae. quamquam qui umquam aut ludi, aut dies laetiores fuerunt, quam tum? in singulis uersibus populus R. maximo clamore, & plausu Bruti memoriam prosequebatur. corpus aberat liberatoris: libertatis memoria aderat: in qua Bruti imago cerni uidebatur. At hunc his ipsis ludorum diebus uidebã in insula clarissimi adolescentis, Luculli, propinqui sui, nihil nisi de pace & concordia ciuium cogitantem: eundem uidi postea Veliae cedentem Italia, ne qua oriretur belli ciuilis caussa porpter se. o spectaculum illud non modo hominibus, sed undis ipsis, & litoribus luctuosum, cedere e patria seruatorem eius, manere in patria perditores. Cassii cladis paucis post diebus consequebatur: ut me puderet, P. C. in eam urbem redire, ex qua illi abirent. sed, quo consilio redierim, initio audistis, post estis experti. exspectatum igitur tempus a Bruto est. nam, quoad uos omnia pati uidit, usus est ipse incredibili patientia: postea quam uos ad libertatem sensit erectos, praesidia uestrae libertati parauit. at cui pesti, quantaeq. restitit? si enim C. Antonius, quod animo intenderat, perficere potuisset; (potuis-

*ſet autem, niſi eius ſceleri uirtus M. Bruti obſtitiſ-
ſet (Macedoniam, Illyricum, Graeciam perdidiſſe-
mus; eſſet uel receptaculum pulſo Antonio, uel ag-
ger oppugnandae Italiae Graecia: quae quidem nunc
M. Bruti imperio, auctoritate, copijs non inſtructa
ſolum, ſed etiam ornata tendit dexteram Italiae, ſu-
umq. ei praeſidium pollicetur. quod qui ab illo abdu-
cit exercitum; & reſpectum pulcherrimum, & prae
ſidium firmiſſimum adimit reip. Equidem cupio haec
quamprimum Antonium audire; ut intelligat, nō D.
Brutum, quē uallo circumſidet, ſed ſe ipſum obſideri.
tria tenet opida toto in orbe terrarum: habet inimi
ciſſimam Galliam, eos etiam, quibus confidebat, alie
niſſimos tranſpadanos: Italia omnis infeſta eſt: exte
rae nationes a prima ora Greciae uſque ad Aegyptū
optimorum & fortiſſimorum ciuiū imperijs, & prae
ſidijs tenentur. erat ei ſpecula in C. Antonio: qui duo
rum fratrum aetatibus medius interiectus, uitijs cum
utroque certabat: qui, tamquam extruderetur a ſena
tu in Macedoniam, & non contra prohiberetur profi
ciſci, ita cucurrit. Quae tempeſtas, dij immortales,
quae flāma, quae uaſtitas, quae peſtis Graeciae, niſi in
credibilis ac diuina uirtus Caeſaris furentis hominis
conatum, atque audaciam compreſſiſſet? quae celeri-
tas illa Bruti? quae cura? quae uirtus? etſi ne C. qui-
dem Antonij celeritas contemnenda eſt. quam niſi in
uia caducae hereditates retardaſſent, uolaſſe eum, non
iter feciſſe, diceres. alios ad negotium publicum ire
cum cupimus, uix ſolemus extrudere: hunc retinētes
excluſimus.*

exclusimus. At quid ei cum Apollonia? quid cum Dyrrhachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinij imperatoris exercitu? succedebat, ut ipse dicebat, Hortensio. certi fines Macedoniae, certa condicio, certus, si modo erat ullus, exercitus: cum Illyrico uero, & cum Vatinij legionibus quid erat Antonio? At ne Bruto quidem. id enim fortasse quispiam improbus dixerit. Omnes legiones, omnes copiae, quae ubique sunt, reip. sunt. neque enim legiones, quae Antonium reliquerunt, Antonij potius, quam reip. fuisse dicentur. omne enim & exercitus, & imperij ius amittit is, qui eo imperio & exercitu remp. oppugnat. quod si ipsa resp. iudicaret, ut si omne ius decretis eius statueretur: Antonio ne, an Bruto, legiones populi R. adiudicaret? alter aduolarat subito ad direptionem, pestemq. sociorum; ut, quacumque iret, omnia uastaret, diriperet, auferret, exercitu populi R. contra ipsum populum R. uteretur: alter eam sibi legem statuerat, ut, quocumque uenisset, lux uenisse quaedam & spes salutis uideretur. denique alter ad euertendam remp. praesidia quaerebat, alter ad conseruandã. Nec uero nos hoc magis uidebamus, quam ipsi milites: a quibus tanta in iudicando prudentia non erat postulanda. cum septem cohortibus esse Apolloniae scribit Antonium. qui iam aut captus est, quod dij dent: aut certe, homo uerecundus, in Macedoniam non accedit, ne contra S. C. fecisse uideatur. delectus habitus in Macedonia est summo Q. Hortensii studio, & industria: cuius animum egregium,

gium, dignumq. & ipso, & maioribus eius ex Bruti litteris perspicere potuistis. legio, quam L. Piso ducebat, legatus Antonij, Ciceroni se filio meo tradidit. equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertito, alter eum, a quo ducebatur, reliquit in Thessalia, seseq. ad Brutum contulit; alterũ in Macedonia Cn. Domitius, adolescens summa uirtute, grauitate, constantia, a legato Syriaco abduxit. P. autẽ Vatinius, qui & antea iure laudatus a nobis, & hoc tẽpore merito laudãdus est, aperuit Dyrrhachij portas Bruto, & exercitum tradidit. Tenet igitur populus R. Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Graeciam: nostrae sunt legiones, nostra leuis armatura, noster equitatus, maximeq. noster est Brutus, semperq. noster, cum sua excellentissima uirtute reip. natus, tum fato quodam paterni materniq. generis, & nominis. Ab hoc igitur quisquã bellum timet, qui, ante quam nos id coacti suscepimus, in pace iacere, quam in bello uigere, maluit? quamquam ille quidem numquam iacuit, nec hoc cadere uerbum in tantam uirtutis praestantiam potest. erat enim in desiderio ciuitatis, in ore, in sermone omnium: tantum autem aberat a bello, ut, cum cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit ciuium studijs potius, quam eos in armorũ discrimen adduceret. itaque illi ipsi, si quĩ sunt, quĩ tarditatem Bruti reprehendant, tamen ijdem moderationem, patientiamq. mirantur. Sed iam uideo, quid loquantur: neque enim id occulte faciunt. timere se dicunt, quo modo ferant ueterani, exercitum

tum Brutũ habere. Quasi uero quidquam intersit inter A. Hirtij, C. Pansae, D. Bruti, C. Caesaris, & hunc exercitũ M. Bruti. nã si quattuor exercitus ij, de quibus dixi, propterea laudantur, quod pro populi R. libertate arma ceperunt: quid est, cur hic M. Bruti exercitus non in eadẽ caussa ponatur? At enim ueteranis suspectum est nomen M. Bruti: magis ne, quam Decimi? equidem non arbitror. etsi est enim Brutorũ commune factum, & laudis societas aequa: Decimo tamen iratiores ij, qui id factum dolebant, quo minus ab eo rem illam dicebant fieri debuisse. Quid ergo nunc agunt tot exercitus, nisi ut obsidione D. Brutus liberetur? qui autem hos exercitus ducunt? ij, credo, qui C. Caesaris res actas euerti, qui caussam ueteranorum prodi uolunt. si ipse uiueret C. Caesar, acrius, credo, acta sua defenderet, quam uir fortissimus defendit Hirtius. aut amicior caussae quisquam inueniri potest, quam filius? at horum alter, non dum ex longinquitate grauissimi morbi recreatus, quidquid habuit uirium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum uotis iudicauit se a morte reuocatum: alter, uirtutis robore firmior, quam aetatis, cum istis ipsis ueteranis ad D. Brutum liberandũ est profectus. igitur illi, certissimi, ijdemq. acerrimi Caesaris actorum patroni, pro D. Bruti salute bellum gerunt: quos ueterani sequuntur: de libertate enim populi R. non de suis commodis, armis decernendum uident. Quid est igitur, cur ijs, qui D. Brutum omnibus opibus conseruatum uelint, M. Bruti sit

ti sit suspectus exercitus? An uero si quid esset, quod a M. Bruto timendum uideretur, Pansa id non uideret? aut, si uideret, non laboraret? quis aut sapientior ad coniecturam rerum futurarum, aut ad propulsandum metum diligentior? atqui huius animum erga M. Brutum, studiumq. uidistis. praecepit oratione sua, quid decernere nos de Bruto, quid sentire oporteret: tantumq. abfuit, ut periculosum reip. Bruti putaret exercitum, ut in eo firmissimum reip. praesidium et grauissimum poneret. scilicet haec Pansa aut non uidet, (hebeti enim ingenio est) aut negligit: quae enim Caesar egit, ea rata esse non curat: de quibus confirmandis & sanciendis legem comitiis centuriatis ex auctoritate nostra laturus est. Desinant igitur aut ij, qui non timent, simulare se timere, se prospicere reip. aut ij, qui omnia uerentur, nimium esse timidi; ne illorum simulatio, horum obsit ignauia. Quae, malũ, est ista ratio, semper optimis caussis ueteranorum nomen opponere? quorũ etiam si ample cterer uirtutem, ut facio; tamen, si essent arrogantes, non possem ferre fastidium. an nos, conantes seruitutis uincla rumpere, impediet, si quis ueteranos id nolle dixerit? non sunt enim, credo, innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant: nemo est, praeter ueteranos milites, uir, qui ad seruitutem propulsandã ingenuo dolore excitetur: potest igitur stare resp. freta ueteranis, sine magno subsidio iuuentutis? quos quidẽ uos libertatis adiutores cõplecti debetis, seruitutis auctores sequi nõ debetis. Postremo,

*(erumpat enim aliquando uera, & me digna uox) si ueteranorum nutu mentes huius ordinis gubernantur, omniaq. ad eorum uoluntatem nostra dicta, facta referuntur: optanda mors est, quae ciuibus R. semper fuit seruitute potior. omnis est misera seruitus: sed fuerit quadam necessaria: ecquodnam principium * putatis libertatis capessendae? an, cum illum necessarium, & fatalem paene casum non tulerimus, hunc feremus uoluntarium? tota Italia desiderio libertatis exarsit: seruare diutius non potest ciuitas: serius populo R. hunc uestitum, atque arma dedimus, quam ab eo flagitati sumus: magna nos quidem spe, & prope explorata, libertatis caussam suscepimus: sed, ut concedam incertos exitus esse belli, Martemq. communem; tamen pro libertate, uitae periculo decernendum est. non enim in spiritu uita est, sed * ea nulla est omnino seruienti. omnes nationes seruitutem ferre possunt, nostra ciuitas non potest; nec ullam aliam ob caussam, nisi quod illae laborem, doloremq. fugiunt: quibus ut careant, omnia perpeti possunt: nos ita a maioribus instituti, atque imbuti sumus, ut omnia consilia, atque facta ad dignitatem, & ad uirtutem referremus. ita praeclara est recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. quod si immortalitas consequeretur praesentis periculi fugam: tamen eo magis ea fugienda uideretur, quo diuturnior seruitus esset. cum uero dies, & noctes omnia nos undique fata circũstent; nõ est uiri, minimeq. Romani dubitare, eum spiritum,*

quem

quem naturae debeat, patriae reddere. concurritur undique ad commune incendium restinguendum: ueterani quidem primi, Caesaris auctoritatem secuti, conatum Antonij repulerunt: post eiusdem furorem Martia legio fregit, Quarta afflixit. sic a suis legionibus condemnatus irrupit in Galliam, quam sibi armis animisq. infestam inimicamq. cognouit. hunc A. Hirtij, C. Caesaris exercitus insecuti sunt: post Pansae delectus urbem, totamq. Italiam erexit. unus est omnium hostis. quamquam habet secum Lucium fratrem, carissimum populo R. ciuem, cuius desiderium ciuitas ferre diutius non potest. quid illa taetrius bellua? quid immanius? qui ob eam caussam natus uidetur, ne omnium mortalium turpissimus esset M. Antonius. est una Trebellius, qui iam cum tabulis nouis redit in gratiam: T. Plancus, ceteri pares; qui id pugnant, id agunt, ut contra remp. restituti esse uideantur. solicitant homines imperitos Saxae, Casones, ipsi rustici, atque agrestes, qui hanc remp. nec uiderunt umquam, nec uidere constitutam uolunt; qui non Caesaris, sed Antonij acta defendunt; quos auertit agri Campani infinita possessio: cuius eos non pudere demiror, cum uideant se mimos, & mimas habere uicinos. ad has pestes opprimendas, cur moleste feramus, quod M. Bruti accessit exercitus? immoderati, credo, hominis, & turbulenti: uide, ne nimium paene patientis. etsi in illius uiri consilijs, atque factis nihil nec nimium, nec parum umquam fuit. omnis uoluntas M. Bruti, P. C. omnis cogitatio, tota mens au-

ctoritatem senatus, libertatem populi R. intuetur, haec habet proposita, haec tueri uult: tentauit, quid patientia proficere posset: nihil cum proficeret, ui contra uim experiendum putauit. cui quidem, P. C. uos idem hoc tempore tribuere debetis, quod ad XIII. kal. Ian. D. Bruto, C. Caesari, me auctore, tribuistis. quorum priuatú de rep. consilium, & factum auctoritate uestra est comprobatum, atque laudatum: quod idem in M. Bruto facere debetis, a quo insperatum, & repentinum reip. praesidium legionum, equitatus, auxiliorum magnae, et firmae copiae cóparatae sunt: adiungendus est Q. Hortensius: qui, cum Macedoniam obtineret, adiutorem se Bruto ad comparandum exercitum fidissimum, & constantissimum praebuit. nam de M. Appuleio separatim censeo referendum: cui testis est per litteras M. Brutus, eum principem fuisse ad conatum exercitus comparandi. Quae cum ita sint: Quod C. Pansa consul uerba fecit de litteris, quae a Q. Caepione Bruto proconsule allatae, & in hoc ordine recitatae sunt; de ea re ita censeo: cú Q. Caepionis Bruti proconsulis opera, consilio, industria, uirtute, difficillimo reip. tempore, prouincia Macedonia, Illyricum, cuncta Graecia, legiones, exercitus, equitatus in consulum, senatus, populiq. R. potestate sint; id Q. Caepionem Brutum proconsulem bene, & e rep. pro sua, maiorumq. suorum dignitate, consuetudineq. reip. bene gerendae fecisse, eamq. rem senatui, populoq. R. gratam esse, & fore; utiq. Q. Caepio Brutus proconsul prouinciam Macedoniam,

niam, Illyricum cunctamq. Graeciam tueatur, defendat, custodiat, incolumemq. conseruet; eiq. exercitui, quem ipse constituit, comparauit, praesit; pecuniaq. ad rem militarem, si qua opus sit, quae publica sit, et exigi possit, utatur, exigat; pecuniasq., a quibus uideatur, ad rem militarem mutuas sumat, frumentum imperet; operamq. det, ut cum suis copijs quamproxime Italiam sit: cumq. ex litteris Q. Caepionis Bruti proconsulis intellectum sit, Q. Hortensii procconsulis opera, & uirtute uehementer remp. adiutam, omniaq. eius consilia cum consilijs Q. Caepionis Bruti proconsulis coniuncta fuisse, eamq. rem magno usui reip. fuisse; Q. Hortensium proconsulem recte, & ordine, exq. rep. fecisse; senatuiq. placere, Q. Hortensium proconsulem cum quaestoribus, pro ue quaestoribus, & legatis suis prouinciam Macedoniam obtinere, quoad ei ex S. C. successum sit.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER XI.

MAGNO *in dolore, P. C. uel maerore potius, quem ex crudeli, & miserabili morte C. Trebonij, optimi ciuis, moderatissimiq. hominis, accepimus, inest tamen aliquid, quod reip. profuturum putem. perspeximus enim, quanta in his, qui cōtra patriam scelera*

ta arma ceperunt, inesset immanitas. nam duo haec capita nata sunt post homines natos taeterrima, & spurcissima, Dolabella, & Antonius: quorum alter effecit, quod optabat; de altero patefactum est, quid cogitaret. L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perseuerans: L. Sulla uehemens: neque ullius horum in ulciscendo acerbitas progressa ultra mortem est: quae tamen poena in ciues nimis crudelis putabatur. ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum. itaque quorũ summum quondam inter ipsos odium, bellumq. meministis, eosdem postea singulari inter se consensu, & amore deuinxit spurissimae naturae, & turpissimae uitae similitudo. ergo id, quod fecit Dolabella in quo potuit, multis idẽ minatur Antonius. sed ille cum procul esset a consulibus, exercitibusq. nostris, neque dum senatum cum populo R. cõspirasse sensisset, fretus Antonij copijs ea scelera suscepit, quae Romae iam suscepta arbitrabatur a socio furoris sui. quid ergo hunc aliud moliri, quid optare censetis? aut quam omnino caussam esse belli? omnes, qui libere de rep. sensimus, qui dignas nobis sententias diximus, qui populum R. liberum esse uoluimus, statuit ille quidem non inimicos, sed hostes, maiora tamen in nos, quam in hostem, supplicia meditatur: mortem naturae poenã putat esse, iracundiae tormenta, atque cruciatum. qualis igitur hostis habendus est is, a quo uictore si cruciatus absit, mors in beneficij parte numeretur? Quamobrem, P. C. quamquam hortatore non egetis, (ipsi enim ue-

stra sponte exarsistis ad libertatis recuperandae cupiditatem) tamen eo maiore animo studioq. libertatem defendite, quo maiora proposita uictis supplicia seruitutis uidetis. In Galliam inuasit Antonius, in Asiam Dolabella, in alienam uterque prouinciam. alteri se Brutus obiecit, impetumq. furentis, atque omnia diuexare, ac diripere cupientis, uitae suae periculo colligauit, progressu arcuit, a reditu refrenauit: obsideri se passus, ex utraque parte constrinxit Antonium. alter in Asiam irrupit. cur? si, ut in Syriam; patebat uia & certa, neque longa. quid opus fuit cum legione, praemisso Marso nescio quo Octauio, scelerato latrone, atque egente, qui popularetur agros, uexaret urbes, non ad spem constituendae rei familiaris, quam tenere eum posse negant, qui norunt, (mihi enim hic senator ignotus est) sed ad praesentem pastum mendicitatis suae? consecutus est Dolabella, nulla suspicione belli: quis enim id putaret? secutae collocutiones familiarissimae cum Trebonio, complexusq. summae beneuolentiae falsi indices extiterunt in amore simulato: dexterae, quae fidei testes esse solebant, perfidia sunt, & scelere uiolatae. nocturnus introitus Smyrnam, quasi in hostium urbem, quae est fidissimorum, antiquissimorumq. sociorum: oppressus Trebonius; si ut ab eo, qui aperte hostis esset, incautus; si ut ab eo, qui ciuis etiam tum speciem haberet, miser. ex quo nimirum documentum nos capere fortuna uoluit, quid esset uictis extimescendum. consularem hominem, consulari

imperio prouinciam Asiam obtinentem, Samiario exsuli tradidit: interficere captum statim noluit, ne nimis, credo, in uictoria liberalis uideretur: cum uerborum contumelijs optimum uirum incesto ore lacerasset, tum uerberibus, ac tormentis quaestionem habuit pecuniae publicae, idq. per biduum: post, ceruicibus fractis, caput abscidit, idq. affixum gestari iussit in pilo: reliquum corpus tractum, atque laceratum abiecit in mare. cum hoc hoste bellandū est, a cuius taeterrima crudelitate omnis barbaria superata est. Quid loquar de caede ciuiū R.? de direptione fanorū? quis est, qui pro rerum atrocitate deplorare tātas calamitates queat? & nunc tota Asia uagatur, uolitat ut rex, nos alio bello distineri putat. quasi uero non unum idemq. bellum sit contra hoc iugum impiorum nefarium. Imaginem Antonij crudelitatis in Dolabella cernitis. ex hoc illa effecta est: ab hoc Dolabellae scelerum praecepta sunt tradita. Num leniorem, quam in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis Antonium? mihi quidem & ille peruenisse uidetur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia: neque Antonius ullius supplicij adhibendi, si potestatem habeat, ullam partem est relicturus. Ponite igitur ante oculos, P. C. miseram quidem illam, & flebilem speciem, sed ad incitandos animos nostros necessariam, nocturnum impetum in urbem Asiae clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum; cum ille miser prius latronum gladios uideret, quam, quae res esset, audisset; furentis introitum

tum Dolabellae, uocem impuram, atque os illud infame; uincla, uerbera, equuleum, tortorem, carnificemq. Samiarium. quae tulisse illum fortiter, & patienter ferunt. magna laus, meoq. iudicio omnium maxima. est enim sapientis, quidquid homini accidere possit, id praemeditari ferendum modice esse, si euenerit. maioris est omnino consilij, prouidere, ne quid tale accidat: sed animi non minoris, fortiter ferre, si euenerit. Ac Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis, quamquam eius numquã particeps fuerit, ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit nó solum in uiuo, sed etiam in mortuo; ac in eius corpore lacerando, atque uexando, cum animum satiare non posset, oculos pauerit suos. O multo miserior Dolabella, quam ille, quem tu miserrimum esse uoluisti. dolores Trebonius pertulit magnos: multi ex morbi grauitate maiores: quos tamen non miseros, sed laboriosos dicere solemus. longus fuit dolor bidui: at compluribus annorum saepe multorum. nec uero grauiora sunt carnificum tormenta, quam interdum cruciamenta morborum. alia sunt, alia, inquam, o perditissimi homines, & amentissimi, multo miseriora. nam quo maior uis est animi, quam corporis, hoc sunt grauiora ea, quae concipiuntur animo, quam illa, quae corpore. miserior igitur, qui suscipit in se scelus, quam is, qui alterius facinus subire cogitur. Cruciatus est a Dolabella, Trebonius: & quidem a Carthaginiensibus Regulus. quare cum crudelissimi Poeni iudicati sint in hoste.

ſte, quid in ciue Dolabella iudicandus eſt? an uero hoc conſerendum eſt? aut dubitandum, uter miſerior, is ne, cuius mortem ſenatus populusq. R. ulciſci cupit, an is, quin cunctis ſenatus ſententijs hoſtis eſt iudicatus? Nam ceteris quidem uitae partibus, quis eſt, qui poſſit ſine Trebonij maxima contumelia conferre uitam Trebonij cum Dolabellae? alterius conſilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinẽ animi in patria liberanda quis ignorat? alteri a puero pro delicijs crudelitas fuit. deinde ea libidinum turpitudo, ut in hoc ſit ſemper ipſe laetatus, quod ea faceret, quae ſibi obijci ne ab inimico quidem poſſent uerecundo. & hic, dij immortales, aliquando fuit meus. occulta enim erant uitia non inquirenti. neque nunc fortaſſe alienus ab eo eſſem, niſi ille uobis, niſi moenibus patriae, niſi huic urbi, niſi dijs penatibus, niſi aris & focis omnium noſtrum, niſi denique naturae, & humanitati inuentus eſſet inimicus. a quo admoniti, diligentius, & uigilantius caueamus Antonium. etenim Dolabella non ita multos ſecum habuit notos, ac inſignes latrones: at uidetis, quos, & quam multos habeat Antonius: primum L. fratrem, quam facem, dij immortales? quod facinus? quod ſcelus? quem gurgitem? quam uoraginem? quid cum non ſorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius ſanguinem non bibere cenſetis? in cuius poſſeſſiones, atque fortunas non impudẽtiſſimos oculos ſpe, & mente defigere? Quid Cenſorinũ? qui ſe uerbo praetorem eſſe urbanũ cupere dicebat, re certe noluit. Quid

Beſtiam?

Bestiam? qui se consulatum in Bruti locú petere profitetur. atque hoc quidem detestabile omen auertat Iuppiter. quam absurdum autem, qui praetor fieri nó potuerit, eum petere consulatum? nisi forte damnationem pro praetura putat. Alter Caesar Vopiscus ille, homo summo ingenio, summa potentia, qui ex aedilitate consulatum petit. soluatur legibus. quáquá leges eum non tenent. propter eximiam, credo, dignitaté. at hic, me defendente; quinquies absolutus est. sexta palma urbana etiam in gladiatore difficilis. sed haec iudicrum culpa, non mea est. ego defendi fide optima: illi debuerunt clarissimum, & praestátissimú senatorem in ciuitate retinere. qui tamé nunc nihil aliud agere uidetur, nisi ut intelligamus, illos iudices, quorú res iudicatas irritas fecimus, bene, & e rep. iudicauisse. neque hoc in hoc uno est. sunt alij in eisdem castris, honeste condemnati, turpiter restituti. quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt, nisi crudelissimum, putatis fore? Accedit Saxa nescio quis, qué nobis Caesar ex ultima Celtiberia tribunú pl. dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis: a qua cum sit alienus, suo capiti, saluis nobis, ominetur. Cum hoc ueteranus Caso: quo neminem ueterani peius oderunt. his, quasi praeter dotem, quam in ciuilibus malis acceperant, agrum Campanum est largitus Antonius, ut haberent reliquorum nutriculas praediorum. quibus utinam contenti essent: ferremus: etsi tolerabile non erat: sed quiduis patiendum fuit, ut hoc taeterrimum bellum nó haberemus. Quid illa

illa castrorum M. Antonij lumina, non ne ante oculos proponitis? primum duos collegas Antoniorum, & Dolabellae, Nuculam, & Lentonem, Italiae diuisores lege ea, quam senatus per uim latam iudicauit: quorum alter commentatus est mimos, alter egit tragoediam. Quid dicam de Apulo Domitio? cuius bona modo proscripta uidi: tanta procuratorum est negligentia. at hic nuper sororis filio infudit uenenum, non dedit. sed non possunt non prodige uiuere, qui nostra bona sperant, cum effundunt sua. Vidi etiam P. Decij auctionem, clarissimi uiri; qui maiorum exempla persequens, pro alieno se aere deuouit. emptor tamen in ea auctione inuentus est nemo. hominem ridiculum, qui se exire aere alieno putet posse, cú uendat aliena. Nam quid ego de Trebellio dicá? qué ultae uidentur Furiae debitorum: uindicem enim tabularum nouarum nouam tabulam uidimus. Quid de Planco? quem praestantissimus ciuis Aquila Polentia expulit, & quidem crure fracto. quod utinam ante illi accidisset, ne huc redire potuisset. Lumen & decus illius exercitus paene praeterij T. Annium Cimbrum, Lysidici filium, Lysidicú ipsum graeco uerbo, quoniam omnia iura dissoluit: nisi forte iure germanum Cimber occidit. Cum hanc, & huius generis copiam tantam habeat Antonius, quod scelus omittet, cum Dolabella tátis se obstrinxerit parricidijs, nequaquam pari latronú manu, & copia? Quapropter, ut inuitus saepe dissensi a Q. Fufio, ita sum eius sentétiae libenter assensus. ex quo iudicare debetis, me non cú

homine

homine solere, sed cum caussa diffidere. itaque non assentior solum, sed etiam gratias ago Q. Fusio. dixit enim seueram, grauem, rep. dignam sententiam: iudicauit hostem Dolabellam: bona censuit publice possidenda. quo cum addi nihil posset: quid enim atrocius potuit, quid seuerius decernere? dixit tamen, si quis eorum, qui post se rogati essent, grauiorem sentẽtiam dixisset, in eam se iturum. quam seueritatem quis potest non laudare? Nunc, quoniam hostis est iudicatus est hostis Dolabella, bello est persequẽdus. neque enim quiescit: habet legionem: habet fugitiuos: habet sceleratam impiorum manum: est ipse confidens, impotẽs, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrẽ, quoniam cum Dolabella, hesterno die hoste decreto, bellum gerendum est, imperator est deligendus. Duae dictae sunt sententiae: quarum neutrã probo; alterã, quia semper, nisi cum est necesse, periculosam arbitror; alteram, quia alienam his temporibus existimo. nam extraordinarium imperium populare, atque uentosum est, minime uestrae grauitatis, minime huius ordinis. bello Antiochino magno, & graui, cum L. Scipioni prouincia Asia obuenisset; parumq. in eo putaretur esse animi, parum roboris; senatusq. ad collegam eius C. Laelium, huius sapientis patrem, negotium deferret: surrexit P. Africanus, frater maior L. Scipionis; & illam ignominiam familiae deprecatus est; dixitque, & in fratre suo summam uirtutẽ esse summumq. consilium, neque se ei legatum, id aetatis, ijsq. rebus gestis, defuturũ. quod cum

cum ab eo esset dictum, nihil est de Scipionis prouincia commutatum, nec plus extraordinarium imperiũ ad id bellum quaesitum, quam duobus antea maximis Punicis bellis, quae a consulibus, aut a dictatoribus gesta, & confecta sunt; aut quam Pyrrhi, quam Philippi; quam post Achaico bello, quam Punico tertio: ad quod populus R. ita sibi ipse delegit idoneum ducem P. Scipionem, ut eum tamen bellum gerere consulem uellet. Cum Aristonico bellum gerendum fuit L. Valerio, P. Licinio cos. rogatus populus, quem id bellum gerere placeret: Crassus consul, pontifex maximus, Flacco collegae, flamini Martiali, multam dixit, si a sacris discessisset. quam multam populus remisit, pontifici tamen flaminem parere iussit. sed ne tum quidem populus R. ad priuatum detulit bellum. quamquam erat Africanus, qui anno ante de Numantinis triumpharat: qui cum longe omnes belli gloria, & uirtute superaret, duas tamen tribus solas tulit. ita populus R. consuli potius Crasso, quam priuato Africano, bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeij imperijs, summi uiri. atque omniũ principis, tribuni pl. turbulenti tulerunt. nam Sertorianum bellum a senatu priuato datum est, quia consules recusabant; cum L. Philippus pro consulibus se eum mittere dixit, non pro consule. Quae igitur haec comitia? aut quam ambitionem constantissimus & grauissimus ciuis L. Caesar in senatum introduxit? clarissimo uiro, atque innocentissimo decreuit imperium, priuato tamen. in quo maximum nobis

onus

onus imposuit. assensus ero: ambitionem induxero in curiam. negaro: uidebor suffragio meo, tamquam comitijs, honorem homini amicissimo denegauisse. quod si comitia placet in senatu haberi; petamus, ambiamus, tabella modo detur nobis, sicut populo data est. cur comitijs Caesar? ut aut praestantissimus uir, si tibi nō sit assensum, repulsam tulisse uideatur; aut unusquisque nostrum praeteritus, si cum pari dignitate simus, eodem honore digni non putemur. At enim (nam id exaudio) C. Caesari adolescentulo imperium extraordinarium mea sententia dedi. ille enim mihi praesidium extraordinarium dederat. cum dico, mihi, senatui dico, populoq. R. a quo resp. praesidium ne cogitatum quidem tantum haberet, ut sine eo salua esse non posset; huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. quae est enim ratio? aut qui potest fieri, ut sine imperio teneatur exercitus? non igitur, quod ereptum non est, id existimandum est datum. eripuissetis C. Caesari, P. C. imperium, nisi dedissetis. milites ueterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen secuti pro rep. arma ceperant, uolebant sibi ab illo imperari: legio Martia, et Quarta ita se contulerant ad auctoritatem senatus, populiq. R. dignitatem, ut deposcerent imperatorem, & ducem C. Caesarem. imperiū C. Caesari belli necessitas, fasces senatus dedit. otioso uiro, nihil agenti, priuato, obsecro te, L. Caesar, (cum peritissimo homine mihi res est) quando imperium senatus dedit? Sed

de hoc quidem hactenus; ne refragari homini amicissimo, ac de me optime merito uidear: etsi quis potest refragari non modo non petenti, uerum etiam recusanti? Illa uero, P. C. aliena consulum dignitate, aliena temporum grauitate sententia est, ut consules, Dolabellae persequendi caussa, Asiam, & Syriam sortiantu. dicam, cur inutile reip. sed prius, quam turpe consulibus sit, uidete. Cum consul designatus obsideatur; cum in eo liberando salus sit posita reip. cum a populo R. pestiferi ciues, parricidaeq. desciuerint; cumq. id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de uita decernamus; & , si in potestatem quis Antonij uenerit, proposita sint tormenta, atque cruciatus; cumq. harum rerum omnium decertatio consulibus optimis, & fortissimis commissa, et commendata sit: Asiae, & Syriae mentio fiet? ut aut suspicioni crimen, aut inuidiae materiam dedisse uideamur. At uero ita decernunt, ut liberato Bruto. id enim restabat, ut, relicto, deserto, prodito. ego uero mentionem omnino prouinciarum factam dico alienissimo tempore. quamuis enim intentus animus tuus sit, C. Pansa, sicut est, ad uirum fortissimum; & omnium clarissimum liberandum: tamen rerum natura cogit te necessario referre animum aliquádo ad Dolabellam persequendum, & partem aliquam in Asiam, & Syriam deriuare curae, & cogitationis tuae. si autem fieri posset, uel plures te animos habere uellem, quos omnes ad Mutinam intenderes. quod quoniam fieri nó potest istoc, animo, quem habes praestantissimum

ti sit suspectus exercitus? An uero si quid esset, quod a M. Bruto timendum uideretur, Pansa id non uideret? aut, si uideret, non laboraret? quis aut sapientior ad coniecturam rerum futurarum, aut ad propulsandum metum diligentior? atqui huius animum erga M. Brutum, stud. umq. uidistis. praecepit oratione sua, quid decernere nos de Bruto, quid sentire oporteret: tantumq. abfuit, ut periculosum reip. Bruti putaret exercitum, ut in eo firmissimum reip. praesidium et grauissimum poneret. scilicet haec Pansa aut non uidet, (hebeti enim ingenio est) aut negligit: quae enim Caesar egit, ea rata esse non curat: de quibus confirmandis & sanciendis legem comitiis centuriatis ex auctoritate nostra laturus est. Desinant igitur aut ij, qui non timent, simulare se timere, se prospicere reip. aut ij, qui omnia uerentur, nimium esse timidi; ne illorum simulatio, horum obsit ignauia. Quae, malũ, est ista ratio, semper optimis caussis ueteranorum nomen opponere? quorũ etiam si ample cterer uirtutem, ut facio; tamen, si essent arrogantes, non possem ferre fastidium. an nos, conantes seruitutis uincla rumpere, impediet, si quis ueteranos id nolle dixerit? non sunt enim, credo, innumerabiles, qui pro communi libertate arma capiant: nemo est, praeter ueteranos milites, uir, qui ad seruitutem propulsandã ingenuo dolore excitetur. potest igitur stare resp. freta ueteranis, sine magno subsidio iuuentutis? quos quidẽ uos libertatis adiutores cõplecti debetis, seruitutis auctores sequi nõ debetis. Postremo,

 (erumpat

*(erumpat enim aliquando uera, & me digna uox) si ueteranorum nutu mentes huius ordinis gubernantur, omniaq. ad eorum uoluntatem nostra dicta, facta referuntur: optanda mors est, quae ciuibus R. semper fuit seruitute potior. omnis est misera seruitus: sed fuerit quadam necessaria: ecquodnam principium * putatis libertatis capessendae? an, cum illum necessarium, & fatalem paene casum non tulerimus, hunc feremus uoluntarium? tota Italia desiderio libertatis exarsit: seruare diutius non potest ciuitas: serius populo R. hunc uestitum, atque arma dedimus, quam ab eo flagitati sumus: magna nos quidem spe, & prope explorata, libertatis caussam suscepimus: sed, ut concedam incertos exitus esse belli, Martemq. communem; tamen pro libertate, uitae periculo decernendum est. non enim in spiritu uita est; sed * ea nulla est omnino seruienti. omnes nationes seruitutem ferre possunt, nostra ciuitas non potest; nec ullam aliam ob caussam, nisi quod illae laborem, doloremq. fugiunt: quibus ut careant, omnia perpeti possunt: nos ita a maioribus instituti, atque imbuti sumus, ut omnia consilia, atque facta ad dignitatem, & ad uirtutem referremus. ita praeclara est recuperatio libertatis, ut ne mors quidem sit in repetenda libertate fugienda. quod si immortalitas consequeretur praesentis periculi fugam: tamen eo magis ea fugienda uideretur, quo diuturnior seruitus esset. cum uero dies, & noctes omnia nos undique fata circũstent; nõ est uiri, minimeq. Romani dubitare, eum spiritum,*

quem naturae debeat, patriae reddere. concurritur undique ad commune incendium restinguendum: ueterani quidem primi, Caesaris auctoritatem secuti, conatum Antonij repulerunt: post eiusdem furorem Martia legio fregit, Quarta afflixit. sic a suis legionibus condemnatus irrupit in Galliam, quam sibi armis animisq. infestam inimicamq. cognouit. hunc A. Hirtij, C. Caesaris exercitus insecuti sunt: post Pansae delectus urbem, totamq. Italiam erexit. unus est omnium hostis. quamquam habet secum Lucium fratrem, carissimum populo R. ciuem, cuius desiderium ciuitas ferre diutius non potest. quid illa taetrius bellua? quid immanius? qui ob eam caussam natus uidetur, ne omnium mortalium turpissimus esset M. Antonius. est una Trebellius, qui iam cum tabulis nouis redit in gratiam: T. Plancus, ceteri pares; qui id pugnant, id agunt, ut contra remp. restituti esse uideantur. solicitant homines imperitos Saxae, Casones, ipsi rustici, atque agrestes, qui hanc remp. nec uiderunt umquam, nec uidere constitutam uolunt; qui non Caesaris, sed Antonij acta defendunt; quos auertit agri Campani infinita possessio: cuius eos non pudere demiror, cum uideant se mimos, & mimas habere uicinos. ad has pestes opprimendas, cur moleste feramus, quod M. Bruti accessit exercitus? immoderati, credo, hominis, & turbulenti: uide, ne nimium paene patientis. etsi in illius uiri consilijs, atque factis nihil nec nimium, nec parum umquam fuit. omnis uoluntas M. Bruti, P. C. omnis cogitatio, tota mens au-

ctoritatem senatus, libertatem populi R. intuetur, haec habet proposita, haec tueri uult: tentauit, quid patientia proficere posset: nihil cum proficeret, ui contra uim experiendum putauit. cui quidem, P. C. uos idem hoc tempore tribuere debetis, quod ad XIII. *kal. Ian. D. Bruto, C. Caesari, me auctore, tribuistis. quorum priuatũ de rep. consilium, & factum auctoritate uestra est comprobatum, atque laudatum: quod idem in M. Bruto facere debetis, a quo insperatum, & repentinum reip. praesidium legionum, equitatus, auxiliorum magnae, et firmae copiae cõparatae sunt: adiungendus est Q. Hortensius: qui, cum Macedoniam obtineret, adiutorem se Bruto ad comparandum exercitum fidissimum, & constantissimum praebuit. nam de M. Appuleio separatim censeo referendum: cui testis est per litteras M. Brutus, eum principem fuisse ad conatum exercitus comparandi. Quae cum ita sint: Quod C. Pansa consul uerba fecit de litteris, quae a Q. Caepione Bruto proconsule allatae, & in hoc ordine recitatae sunt; de ea re ita censeo: cũ Q. Caepionis Bruti proconsulis opera, consilio, industria, uirtute, difficillimo reip. tempore, prouincia Macedonia, Illyricum, cuncta Graecia, legiones, exercitus, equitatus in consulum, senatus, populiq. R. potestate sint; id Q. Caepionem Brutum proconsulem bene, & e rep. pro sua, maiorumq. suorum dignitate, consuetudineq. reip. bene gerendae fecisse, eamq. rem senatui, populoq. R. gratam esse, & fore; utiq. Q. Caepio Brutus proconsul prouinciam Macedoniam,*

niam, Illyricum cunctamq. Graeciam tueatur, defendat, custodiat, incolumemq. conseruet; eiq. exercitui, quem ipse constituit, comparauit, praesit; pecuniaq. ad rem militarem, si qua opus sit, quae publica sit, et exigi possit, utatur, exigat; pecuniasq., a quibus uideatur, ad rem militarem mutuas sumat, frumentum imperet; operamq. det, ut cum suis copijs quamproxime Italiam sit: cumq. ex litteris Q. Caepionis Bruti proconsulis intellectum sit, Q. Hortensii proconsulis opera, & uirtute uehementer remp. adiutam, omniaq. eius consilia cum consilijs Q. Caepionis Bruti proconsulis coniuncta fuisse, eamq. rem magno usui reip. fuisse; Q. Hortensium proconsulem recte, & ordine, exq. rep. fecisse; senatuiq. placere, Q. Hortensium proconsulem cum quaestoribus, pro ue quaestoribus, & legatis suis prouinciam Macedoniam obtinere, quoad ei ex S. C. successum sit.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER XI.

MAGNO in dolore, P. C. uel maerore potius, quem ex crudeli, & miserabili morte C. Trebonij, optimi ciuis, moderatissimiq. hominis, accepimus, inest tamen aliquid, quod reip. profuturum putem. perspeximus enim, quanta in his, qui cōtra patriam scelera

ta arma ceperunt, inesset immanitas. nam duo haec capita nata sunt post homines natos taeterrima, & spurcissima, Dolabella, & Antonius: quorum alter effecit, quod optabat; de altero patefactum est, quid cogitaret. L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perseuerans: L. Sulla uehemens: neque ullius horum in ulciscendo acerbitas progressa ultra mortem est: quae tamen poena in ciues nimis crudelis putabatur. ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum. itaque quorū summum quondam inter ipsos odium, bellumq. meministis, eosdem postea singulari inter se consensu, & amore deuinxit impurissimae naturae, & turpissimae uitae similitudo. ergo id, quod fecit Dolabella in quo potuit, multis idē minatur Antonius. sed ille cum procul esset a consulibus, exercitibusq. nostris, neque dum senatum cum populo R. cōspirasse sensisset, fretus Antonij copijs ea scelera suscepit, quae Romae iam suscepta arbitrabatur a socio furoris sui. quid ergo hunc aliud moliri, quid optare censetis? aut quam omnino caussam esse belli? omnes, qui libere de rep. sensimus, qui dignas nobis sententias diximus, qui populum R. liberum esse uoluimus, statuit ille quidem non inimicos, sed hostes, maiora tamen in nos, quam in hostem, supplicia meditatur: mortem naturae poenā putat esse, iracundiae tormenta, atque cruciatum. qualis igitur hostis habendus est is, a quo uictore si cruciatus absit, mors in beneficij parte numeretur? Quamobrem, P. C. quamquam hortatore non egetis, (ipsi enim ue

stra

ſtra ſponte exarſiſtis ad libertatis recuperandae cupiditatem) tamen eo maiore animo ſtudioq. libertatem defendite, quo maiora propoſita uictis ſupplicia ſeruitutis uidetis. In Galliam inuaſit Antonius, in Aſiam Dolabella, in alienam uterque prouinciam. alteri ſe Brutus obiecit, impetumq. furentis, atque omnia diuexare, ac diripere cupientis, uitae ſuae periculo colligauit, progreſſu arcuit, a reditu refrenauit: obſideri ſe paſſus, ex utraque parte conſtrinxit Antonium. alter in Aſiam irrupit. cur? ſi, ut in Syriam; patebat uia & certa, neque longa. quid opus fuit cum legione, praemiſſo Marſo neſcio quo Octauio, ſcelerato latrone, atque egente, qui popularetur agros, uexaret urbes, non ad ſpem conſtituendae rei familiaris, quam tenere eum poſſe negant, qui norunt, (mihi enim hic ſenator ignotus eſt) ſed ad praeſentem paſtum mendicitatis ſuae? conſecutus eſt Dolabella, nulla ſuſpicione belli: quis enim id putaret? ſecutae collocutiones familiariſſimae cum Trebonio, complexusq. ſummae beneuolentiae falſi indices extiterunt in amore ſimulato: dexterae, quae fidei teſtes eſſe ſolebant, perfidia ſunt, & ſcelere uiolatae. nocturnus introitus Smyrnam, quaſi in hoſtium urbem, quae eſt fidiſſimorum, antiquiſſimorumq. ſociorum: oppreſſus Trebonius; ſi ut ab eo, qui aperte hoſtis eſſet, incautus; ſi ut ab eo, qui ciuis etiam tum ſpeciem haberet, miſer. ex quo nimirum documentum nos capere fortuna uoluit, quid eſſet uictis extimeſcendum. conſularem hominem, conſulari

imperio prouinciam Asiam obtinentem, Samiario exsuli tradidit: interficere captum statim noluit, ne nimis, credo, in uictoria liberalis uideretur: cum uerborum contumelijs optimum uirum incesto ore lacerasset, tum uerberibus, ac tormentis quaestionem habuit pecuniae publicae, idq. per biduum: post, ceruicibus fractis, caput abscidit, idq. affixum gestari iussit in pilo: reliquum corpus tractum, atque laceratum abiecit in mare. cum hoc hoste bellandū est, a cuius taeterrima crudelitate omnis barbaria superata est. Quid loquar de caede ciuiū R.? de direptione fanorū? quis est, qui pro rerum atrocitate deplorare tātas calamitates queat? & nunc tota Asia uagatur, uolitat ut rex, nos alio bello distineri putat. quasi uero non unum idemq. bellum sit contra hoc iugum impiorum nefarium. Imaginem Antonij crudelitatis in Dolabella cernitis. ex hoc illa effecta est: ab hoc Dolabellae scelerum praecepta sunt tradita. Num leniorem, quam in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis Antonium? mihi quidem & ille peruenisse uidetur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia: neque Antonius ullius supplicij adhibendi, si potestatem habeat, ullam partem est relicturus. Ponite igitur ante oculos, P. C. miseram quidem illam, & flebilem speciem, sed ad incitandos animos nostros necessariam, nocturnum impetum in urbem Asiae clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonij domum; cum ille miser prius latronum gladios uideret, quam, quae res esset, audisset; furentis introitum

tum Dolabellae, uocem impuram, atque os illud infame; uincla, uerbera, equuleum, tortorem, carnificemq. Samiarium. quae tulisse illum fortiter, & patienter ferunt. magna laus, meoq. iudicio omnium maxima. est enim sapientis, quidquid homini accidere possit, id praemeditari ferendum modice esse, si euenerit. maioris est omnino consilij, prouidere, ne quid tale accidat: sed animi non minoris, fortiter ferre, si euenerit. Ac Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis, quamquam eius numquá particeps fuerit, ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit nó solum in uiuo, sed etiam in mortuo; ac in eius corpore lacerando, atque uexando, cum animum satiare non posset, oculos pauerit suos. O multo miserior Dolabella, quam ille, quem tu miserrimum esse uoluisti. dolores Trebonius pertulit magnos: multi ex morbi grauitate maiores: quos tamen non miseros, sed laboriosos dicere solemus. longus fuit dolor bidui: at compluribus annorum saepe multorum. nec uero grauiora sunt carnificum tormenta, quam interdum cruciamenta morborum. alia sunt, alia, inquam, o perditissimi homines, & amentissimi, multo miseriora. nam quo maior uis est animi, quam corporis, hoc sunt grauiora ea, quae concipiuntur animo, quam ille, quae corpore. miserior igitur, qui suscipit in se scelus, quam is, qui alterius facinus subire cogitur. Cruciatus est a Dolabella, Trebonius: & quidem a Carthaginiensibus Regulus. quare cum crudelissimi Poeni iudicati sint in ho-

ste.

ſte, quid in ciue Dolabella iudicandus eſt? an uero hoc conferendum eſt? aut dubitandum, uter miſerior, is ne, cuius mortem ſenatus populusq. R. ulciſci cupit, an is, quin cunctis ſenatus ſententijs hoſtis eſt iudicatus? Nam ceteris quidem uitae partibus, quis eſt, qui poſſit ſine Trebonij maxima contumelia conferre uitam Trebonij cum Dolabellae? alterius conſilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinẽ animi in patria liberanda quis ignorat? alteri a puero pro del:cijs crudelitas fuit. deinde ea libidinum turpitudo, ut in hoc ſit ſemper ipſe laetatus, quod ea faceret, quae ſibi obijci ne ab inimico quidem poſſint uerecundo. & hic, dij immortales, aliquando fuit meus. occulta enim erant uitia non inquirenti. neque nunc fortaſſe alienus ab eo eſſem, niſi ille uobis, niſi moenibus patriae, niſi huic urbi, niſi dijs penatibus, niſi aris & focis omnium noſtrum, niſi denique naturae, & humanitati inuentus eſſet inimicus. a quo admoniti, diligentius, & uigilantius caueamus Antonium. etenim Dolabella non ita multos ſecum habuit notos, ac inſignes latrones: at uidetis, quos, & quam multos habeat Antonius: primum L. fratrem, quam facem, dij immortales? quod facinus? quod ſcelus? quem gurgitem? quam uoraginem? quid cum non ſorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius ſanguinem non bibere cenſetis? in cuius poſſeſſiones, atque fortunas non impudẽtiſſimos oculos ſpe, & mente defigere? Quid Cenſorinũ? qui ſe uerbo praetorem eſſe urbanũ cupere dicebat, re certe noluit. Quid

Beſtiam?

Bestiam? qui se consulatum in Bruti locú petere profitetur. atque hoc quidem detestabile omen auertat Iuppiter. quam absurdum autem, qui praetor fieri nó potuerit, eum petere consulatum? nisi forte damnationem pro praetura putat. Alter Caesar Vopiscus ille, homo summo ingenio, summa potentia, qui ex aedilitate consulatum petit. soluatur legibus. quáquá leges eum non tenent. propter eximiam, credo, dignitaté. at hic, me defendente; quinquies absolutus est. sexta palma urbana etiam in gladiatore difficilis. sed haec iudicrum culpa, non mea est. ego defendi fide optima: illi debuerunt clarissimum, & praestátissimú senatorem in ciuitate retinere. qui tamé nunc nihil aliud agere uidetur, nisi ut intelligamus, illos iudices, quorú res iudicatas irritas fecimus, bene, & e rep. iudicauisse. neque hoc in hoc uno est. sunt alij in eisdem castris, honeste condemnati, turpiter restituti. quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt, nisi crudelissimum, putatis fore? Accedit Saxa nescio quis, qué nobis Caesar ex ultima Celtiberia tribunú pl. dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis: a qua cum sit alienus, suo capiti, saluis nobis, ominetur. Cum hoc ueteranus Caso: quo neminem ueterani peius oderunt. his, quasi praeter dotem, quam in ciuilibus malis acceperant, agrum Campanum est largitus Antonius, ut haberent reliquorum nutriculas praediorum. quibus utinam contenti essent: ferremus: etsi tolerabile non erat: sed quiduis patiendum fuit, ut hoc taeterrimum bellum nó haberemus. Quid

illa

illa castrorum M. Antonij lumina, non ne ante oculos proponitis? primum duos collegas Antoniorum, & Dolabellae, Nuculam, & Lentonem, Italiae diuisores lege ea, quam senatus per uim latam iudicauit: quorum alter commentatus est mimos, alter egit tragoediam. Quid dicam de Apulo Domitio? cuius bona modo proscripta uidi: tanta procuratorum est negligentia: at hic nuper sororis filio infudit uenenum, non dedit. sed non possunt non prodige uiuere, qui nostra bona sperant, cum effundunt sua. Vidi etiam P. Decij auctionem, clarissimi uiri; qui maiorum exempla persequens, pro alieno se aere deuouit: emptor tamen in ea auctione inuentus est nemo. hominem ridiculum, qui se exire aere alieno putet posse, cũ uendat aliena. Nam quid ego de Trebellio dicã? quẽ ultae uidentur Furiae debitorum: uindicem enim tabularum nouarum nouam tabulam uidimus. Quid de Planco? quem praestantissimus ciuis Aquila Polentia expulit, & quidem crure fracto. quod utinam ante illi accidisset, ne huc redire potuisset. Lumen & decus illius exercitus paene praeterij T. Annium Cimbrum, Lysidici filium, Lysidicũ ipsum graeco uerbo, quoniam omnia iura dissoluit: nisi forte iure germanum Cimber occidit. Cum hanc, & huius generis copiam tantam habeat Antonius, quod scelus omittet, cum Dolabella tãtis se obstrinxerit parricidijs, nequaquam pari latronũ manu, & copia? Quapropter, ut inuitus saepe dissensi a Q. Fufio, ita sum eius sentẽtiae libenter assensus. ex quo iudicare debetis, me non cũ

homine

homine solere, sed cum caussa diffidere. itaque non assentior solum, sed etiam gratias ago Q. Fusio. dixit enim seueram, grauem, rep. dignam sententiam: iudicauit hostem Dolabellam: bona censuit publice possidenda. quo cum addi nihil posset: quid enim atrocius potuit, quid seuerius decernere? dixit tamen, si quis eorum, qui post se rogati essent, grauiorem sentẽtiam dixisset, in eam se iturum. quam seueritatem quis potest non laudare? Nunc, quoniam hostis est iudicatus est hostis Dolabella, bello est persequẽdus. neque enim quiescit: habet legionem: habet fugitiuos: habet sceleratam impiorum manum: est ipse confidens, impotẽs, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrẽ, quoniam cum Dolabella, hesterno die hoste decreto, bellum gerendum est, imperator est deligendus. Duae dictae sunt sententiae: quarum neutrã probo; alterã, quia semper, nisi cum est necesse, periculosam arbitror; alteram, quia alienam his temporibus existimo. nam extraordinarium imperium populare, atque uentosum est, minime uestrae grauitatis, minime huius ordinis. bello Antiochino magno, & graui, cum L. Scipioni prouincia Asia obuenisset; parumq. in eo putaretur esse animi, parum roboris; senatusq. ad collegam eius C. Laelium, huius sapientis patrem, negotium deferret: surrexit P. Africanus, frater maior L. Scipionis; & illam ignominiam familiae deprecatus est; dixitque, & in fratre suo summam uirtutẽ esse summumq. consilium, neque se ei legatum, id aetatis, ijsq. rebus gestis, defuturũ. quod

cum

cum ab eo esset dictum, nihil est de Scipionis prouincia commutatum, nec plus extraordinarium imperiũ ad id bellum quaesitum, quam duobus antea maximis Punicis bellis, quae a consulibus, aut a dictatoribus gesta, & confecta sunt; aut quam Pyrrhi, quam Philippi, quam post Achaico bello, quam Punico tertio: ad quod populus R. ita sibi ipse delegit idoneum ducem P. Scipionem, ut eum tamen bellum gerere consulem uellet. Cum Aristonico bellum gerendum fuit L. Valerio, P. Licinio cos. rogatus populus, quem id bellum gerere placeret: Crassus consul, pontifex maximus, Flacco collegae, flamini Martiali, multam dixit, si a sacris discessisset. quam multam populus remisit, pontifici tamen flaminem parere iussit. sed ne tum quidem populus R. ad priuatum detulit bellum. quamquam erat Africanus, qui anno ante de Numantinis triumpharat: qui cum longe omnes belli gloria, & uirtute superaret, duas tamen tribus solas tulit. ita populus R. consuli potius Crasso, quam priuato Africano, bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeij imperijs, summi uiri. atque omniũ principis, tribuni pl. turbulenti tulerunt. nam Sertorianum bellum a senatu priuato datum est, quia consules recusabant; cum L. Philippus pro consulibus se eum mittere dixit, non pro consule. Quae igitur haec comitia? aut quam ambitionem constantissimus & grauissimus ciuis L. Caesar in senatum introduxit? clarissimo uiro, atque innocentissimo decreuit imperium, priuato tamen. in quo maximum nobis onus

onus imposuit. assensus ero: ambitionem induxero in curiam. negaro: uidebor suffragio meo, tamquam comitijs, honorem homini amicissimo denegauisse. quod si comitia placet in senatu haberi; petamus, ambiamus, tabella modo detur nobis, sicut populo data est. cur comitijs Caesar? ut aut praestantissimus uir, si tibi nō sit assensum, repulsam tulisse uideatur; aut unusquisque nostrum praeteritus, si cum pari dignitate simus, eodem honore digni non putemur. At enim (nam id exaudio) C. Caesari adolescentulo imperium extraordinarium mea sententia dedi. ille enim mihi praesidium extraordinarium dederat. cum dico, mihi, senatui dico, populoq. R. a quo resp. praesidium ne cogitatum quidem tantum haberet, ut sine eo salua esse non posset; huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. quae est enim ratio? aut qui potest fieri, ut sine imperio teneatur exercitus? non igitur, quod ereptum non est, id existimandum est datum. eripuissetis C. Caesari, P. C. imperium, nisi dedissetis. milites ueterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen secuti pro rep. arma ceperant, uolebant sibi ab illo imperari: legio Martia, et Quarta ita se contulerant ad auctoritatem senatus, populiq. R. dignitatem, ut deposcerent imperatorem, & ducem C. Caesarem. imperiū C. Caesari belli necessitas, fasces senatus dedit. otioso uiro, nihil agenti, priuato, obsecro te, L. Caesar, (cum peritissimo homine mihi res est) quando imperium senatus dedit? Sed

de

de hoc quidem hactenus; ne refragari homini amicissimo, ac de me optime merito uidear: etsi quis potest refragari non modo non petenti, uerum etiam recusanti? Illa uero, P. C. aliena consulum dignitate, aliena temporum grauitate sententia est, ut consules, Dolabellae persequendi caussa, Asiam, & Syriam sortiantu. dicam, cur inutile reip. sed prius, quam turpe consulibus sit, uidete. Cum consul designatus obsideatur; cum in eo liberando salus sit posita reip. cum a populo R. pestiferi ciues, parricidaeq. desciuerint; cumq. id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de uita decernamus; &, si in potestatem quis Antonij uenerit, proposita sint tormenta, atque cruciatus; cumq. harum rerum omnium decertatio consulibus optimis, & fortissimis commissa, et commendata sit: Asiae, & Syriae mentio fiet? ut aut suspicioni crimen, aut inuidiae materiam dedisse uideamur. At uero ita decernunt, ut liberato Bruto. id enim restabat, ut, relicto, deserto, prodito. ego uero mentionem omnino prouinciarum factam dico alienissimo tempore. quamuis enim intentus animus tuus sit, C. Pansa, sicut est, ad uirum fortissimum; & omnium clarissimum liberandum: tamen rerum natura cogit te necessario referre animum aliquãdo ad Dolabellam persequendum, & partem aliquam in Asiam, & Syriam deriuare curae, & cogitationis tuae. si autem fieri posset, uel plures te animos habere uellem, quos omnes ad Mutinam intenderes. quod quoniam fieri nõ potest istoc, animo, quem habes praestantissimum

stantissimum, atque optimum, nihil uolumus nisi de Bruto cogitare. facis tu id quidem, & eo maxime incumbis: duas tamen res, magnas praesertim, non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest. incitare, & inflammare tuum istuc praestantissimum studium, non ad aliã ulla ex parte curam transferre debemus. Adde istuc sermones hominum, adde suspiciones, adde inuidiam: imitare me, quem tu semper laudasti, qui instructam, ornatamq. a senatu prouinciam deposui, ut incedium patriae, omissa omni cogitatione, restinguerem. Nemo erit, praeter unum me, quicum profecto, si quid interesse putasses tua, pro summa familiaritate nostra communicauisses, qui credat te inuito prouinciam tibi esse decretam. hanc, quaeso, pro tua singulari sapientia reprime famam; atque effice, ne id, quod non curas, cupere uideare. quod quidem eo uehementius tibi laborandum est, quia in eandem cadere suspicionem collega, uir clarissimus, non potest: nihil horum scit: nihil suspicatur: bellum gerit: in acie stat: de sanguine, & de spiritu decertat: ante prouinciam sibi decretam audiet, quam potuerit tempus ei rei datum suspicari. uereor, ne exercitus quoque nostri, qui non delectus necessitate, sed uoluntarijs studijs se ad remp. contulerunt, tardentur animis, si quidquam aliud nobis, nisi de instanti bello, cogitatum putabunt. Quod si prouinciae consulibus expetendae uidentur; sicut saepe multis clarissimis uiris expititae sunt: reddite prius nobis Brutum, lu-

men, & decus ciuitatis; qui ita conseruandus est, ut id signum, quod de caelo delapsum Vestae custodijs có tinetur; quo saluo, salui sumus futuri: tunc in caelum uos, si fieri poterit, humeris nostris tollemus: prouincias certe dignissimas uobis deligemus. nunc, quod agitur, agamus: agitur autem, liberi ne uiuamus, an mortem obeamus; quae certe seruituti anteponenda est. Quid, si etiam affert tarditatem ista sententia ad Dolabellam persequendum? quando enim ueniet consul? an id exspectamus, quo ne uestigium quidem Asiae ciuitatum, atque urbium relinquatur? At mittent aliquem de suo numero. Valde mihi probari potest, qui paullo ante clarissimo uiro priuato imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent. num P. Seruilio digniorem? at eum quidem ciuitas non habet. quod ergo ipse nemini putat dandum ne a senatu quidem, id ego unius iudicio delatum comprobem? expedito nobis homine, & parato, P. C. opus est, & eo, qui imperium legitimum habeat, qui praeterea auctoritatem, nomen, exercitum, perspectum animum in rep. liberanda. quis igitur is est? aut M. Brutus, aut C. Cassius, aut uterque. decernerem plane, sicut multa, consulem alterum, ambos ue, ni Brutum colligassemus in Graecia, & eius auxilium ad Italiam uergere, quam ad Asiam, maluissemus; non ut eo ex acie respectum haberemus, sed ut ipsa acies subsidiú haberet etiam transmarinum. Praeterea, P.C. M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius: qui tenet Apolloniam,

loniam, magnam urbem, & grauem; tenet, opinor, Byllidem; tenet Amantiam; instat Epiro; urget Illyricum; habet aliquot cohortes, habet equitatum. hinc si Brutus erit traductus ad aliud bellum; Graeciam certe amiserimus. est autem etiam de Brundisio, atque illa ora Italiae prouidendum. quamquã miror tam diu morari Antonium. solet enim accipere ipse manicas, nec diutius obsidionis metum sustinere. quod si confecerit Brutus, et intellexerit, plus se reip. profuturum, si Dolabellam persequatur, quam si in Graecia maneat: aget ipse per sese, ut adhuc quoque fecit; neque in tot incendijs, quibus confestim succurrendum est, exspectabit senatum. nam & Brutus, & Cassius multis iam in rebus ipse sibi senatus fuit. necesse est enim, in tanta conuersione, & perturbatione omnium rerum, temporibus potius parere, quam moribus. nec enim nunc primum aut Brutus, aut Cassius salutem, libertatemq. patriae, legem sanctissimã, & morem optimum iudicauit. itaque, si ad nos nihil referretur de Dolabella persequendo; tamen ego pro decreto putarem, cum essent tales uirtute, auctoritate, nobilitate summi uiri, quorum alterius iam notus nobis est exercitus, alterius auditus. non igitur Brutus exspectauit decreta nostra, cum studia nosset. neque enim est in prouinciam suam Cretam profectus, in Macedoniam alienam aduolauit: omnia sua putauit, quae uos uestra esse uelletis: legiones conscripsit nouas, excepit ueteres: equitatum ad se abduxit Dolabella; atque eum, non dum tanto parrici-

dio oblitū, hostem sua sententia iudicauit. nam ni ita esset, quo iure equitatum a consule abduceret? Quid C. Cassius, pari magnitudine animi & consilij praeditus, non ne eo ex Italia consilio profectus est, ut prohiberet Syria Dolabellam? qua lege? quo iure? eo, quod Iuppiter ipse sanxit; ut omnia, quae reip. salutaria essent, legitima, & iusta haberentur. est enim lex nihil aliud, nisi recta, & a numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria. huic igitur legi paruit Cassius, cum est in Syriam profectus, alienam prouinciam, si homines legibus scriptis uterentur, his uero oppressis, suam lege naturae. sed ut ea, uestra quoque auctoritate firmetur, censeo: Cum P. Dolabella, qui q. eius crudelissimi, et taeterrimi facinoris ministri, socij, adiutores fuerunt, hostes populi R. a senatu iudicati sint; cumq. senatus P. Dolabellam bello persequendum censuerit; ut is, qui omnia deorum, hominumq. iura nouo, inaudito, inexpiabili scelere polluerit, nefarioq. patriae se parricidio obstrinxerit, poenas dijs hominibusq. meritas debitasq. persoluat, senatui placere, C. Cassium proconsulem prouinciam Syriam obtinere, uti qui eam, optimo iure prouinciam obtinuerit, eumq. a Q. Martio Crispo proconsule, L. Statio Murco proconsule, A. Allieno legato exercitus accipere, eosq. ei tradere, cumq. his copijs, et si quas praeterea parauerit, bello P. Dolabella terra mariq. persequi: eius belli gerendi caussa, quibus ei uideatur, naues, nautas pecuniam, ceteraque, quae ad id bellum gerendum pertineant:

neant: ut imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto ius potestatemq. habeat: utque, quamcumque in prouinciam, eius belli gerendi caussa, aduenerit, ibi maius imperium C. Cassii proconsulis sit, quam eius erit, qui eam prouinciam tum obtinebit, cum C. Cassius proconsul in eam prouinciam uenerit: regem Deiotarum patrem, & regem Deiotarum filium, si, ut multis bellis saepenumero imperium populi R. iuuerint, item C. Cassium proconsulem copijs suis, opibusq. iuuissent, senatui, populoq. R. gratum esse facturos: itemq. si ceteri reges, tetrarchae, dynastaeq. fecissent, senatum, populumq. R. eorum officij non immemorem futurum: utiq. C. Pansa, A. Hirtius consules, alter, ambo ue, si eis uideretur, rep. recuperata, de prouincijs consularibus, praetorijs ad hunc ordinem primo quoque tempore referant. interea prouinciae ab his, quibus obtinentur, obtineãtur, quoad cuique ex S. C. successum sit. hoc S. C. ardentem inflammabitis, & armatum armabitis Cassium. nec enim animum eius potestis ignorare, nec copias, animus is est, quem uidetis; copiae, quas audistis; fortis, & constantis uiri, qui ne uiuo quidem Trebonio Dolabellae latrocinium in Syriam penetrare siuisset. Allienus, familiaris & necessarius meus. post interitum Trebonij profectus, ne dici quidem se legatum Dolabellae uolet. Est Q. Caecilij Bassi, priuati illius quidem, sed fortis, & praeclari uiri, robustus, & uictor exercitus: Deiotari regis, & patris, & filij, & magnus, & nostro more instructus exer-

citus: summa in filio spe, summa ingenij indoles, summa uirtus. quid de patre dicam? cuius beneuolentia in populum R. est ipsius aequalis aetati: qui non solum socius imperatorum nostrorum fuit in bellis, uerum etiam dux copiarum suarum. quae de illo uiro Sulla, quae Murena, quae Seruilius, quae Lucullus, quam ornate, quam honorifice, quam grauiter saepe in senatu praedicauerunt? quid de Cn. Pompeio loquar? qui unum Deiotarum in toto orbe terrarum ex animo amicum uereq. beneuolum, unum fidelem populo R. iudicauit. fuimus imperatores ego, & M. Bibulus in propinquis, finitimisq. prouincijs: ab eodem rege adiuti sumus & equitatu, & pedestribus copijs. secutum est hoc acerbissimum, & calamitosissimum ciuile bellum: in quo quid faciendum Deiotaro? quid omnino rectius fuerit, dicere non est necesse; praesertim cum contra, ac Deiotarus sensit, uictoria belli iudicarit. quo in bello si fuit error, communis ei fuit cum senatu; sin recta sententia, ne uicta quidem caussa uituperanda est. Ad has copias accedent alij reges, etiam delectus accedēt. neque uero classes deerunt: tanti Tirij Cassium faciunt; tantum eius in Syria nomen, atque Phoenice est. paratū habet imperatorem C. Cassium, P. C. resp. contra Dolabellā, nec paratum solum, sed peritum, atque fortē. magnas ille res gessit ante Bibuli, summi uiri, aduētum, cū Parthorum nobilissimos duces, maximasq. copias fudit, Syriamq. immani Parthorum impetu liberauit. maximam eius & singularem laudem praetermitto. cuius

ius enim praedicatio non dum omnibus grata est, hác memoriae potius, quã uocis, testimonio cõseruemus. Animaduerti, P. C. dici iam a quibusdã, exornari etiam nimium a me Brutum, nimium Cassium ornari, Cassio uero sententia mea dominatum, & principatũ dari. Quos ego orno? nẽpe eos, qui ipsi sunt ornamẽta reip. quid D. Brutum? non ne omnibus sententijs semper ornaui? num igitur reprehẽditis? an Antonios potius ornarem, nõ modo suarũ familiarum, sed Romani nominis probra, atque dedecora? an Censorinum ornem, in bello hostem, in pace sectorem? an cetera ex eodẽ latrocinio naufragia colligam? ego uero istos, otij, concordiae, legum, iudiciorum, libertatis inimicos tãtum abest, ut ornem, ut effici non possit, quin eos tam oderim, quam remp. diligo. Vide, inquit, ne ueteranos offendas. hoc enim uel maxime exaudio. Ego uero ueteranos tueri debeo; sed hos, quibus sanitas est, certe timere non debeo; eos uero ueteranos, qui pro rep. arma ceperunt, secutiq. sunt C. Caesarem auctoritate beneficiorum paternorum, hodieq. remp. defendunt cum magno periculo, non tueri solum, sed etiam augere commodis debeo. qui autem quiescunt, ut VI, & VIII legio, in magna gloria, & laude ponendos puto. comites uero Antonij, qui, postquam beneficia Caesaris comederunt, consulem designatum obsident, huic urbi ferro, igniq. minitantur, Saxae se, & Cafoni, tradiderunt, ad facinus praedamq. natis, num quis est, qui tuendos putet? ergo aut boni sunt, quos etiam ornare, aut quieti, quos conseruare

 debemus;

debemus; aut impij, quorum contra furorem & bellum, & iusta arma cepimus. quorum igitur ueteranorum animos ne offendamus, ueremur? eorum ne, qui D. Brutum obsidione cupiunt liberare? quibus cum Bruti salus cara sit, qui possunt Cassii nomen odisse? an eorum, qui utrisque armis uacant? non uereor, ne acerbus ciuis quisquam istorum sit, qui otio delectantur. tertio uero generi non militum ueteranorũ, sed importunissimorum hostium cupio quam acerbissimũ dolorẽ inurere. Quamquam, P. C. quousque dicemus sententias, ueteranorum arbitratu? quod eorum tantum fastidium est, quae tanta arrogantia, ut ad arbitrium illorum imperatores etiam deligamus? ego autem (dicendum est enim, P. C. quod sentio) non tam ueteranos intuendos uobis arbitror, quam quid tyrones milites, flos Italiae, quid nouae legiones, ad liberandam patriam paratissimae, quid cuncta Italia de uestra grauitate sentiat. nihil enim semper floret: aetas succedit aetati. diu legiones Caesaris uiguerunt, nunc uigent Pansae, uigent Hirtij, uigent Caesaris filij, uigent Planci: uincunt numero, uincunt aetatibus: nimirum etiam auctoritate uincunt: id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gentibus comprobatur. itaque his promissa sunt praemia, illis persoluta. fruãtur his illi: persoluãtur his, quae spospõdimus. id enim deos immortales spero aequissimũ iudicare. Quae cũ ita sint; eam, quam dixi, sententiam uobis, P. C. censeo comprobandam.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER XII.

ETSI *minime decere uidetur, P. C. falli, decipi, errare eum, cui uos maximis saepe de rebus assentiamini: consolor me tamen, quoniam uobiscum pariter, & una cum sapientissimo consule erraui. nam cum duo consulares spem honestae pacis nobis attulissent, quod erant familiares M. Antonij, quod domestici; nosse aliquod eius uulnus, quod nobis ignotum esset, uidebantur. apud alterum uxor, liberi: alter quotidie litteras mittere, accipere, aperte fauere Antonio. hi subito hortari ad pacem, quod iam diu non fecissent, non sine caussa uidebantur. accessit consul hortator: at qui consul? si prudentiam quaerimus, qui minime falli posset; si uirtutem, qui nullam pacem probaret, nisi Antonio cedente, atque uicto; si magnitudinem animi, qui praeferret mortem seruituti. uos autem, P.C. non tam immemores uestrorum grauissimorum decretorum uidebamini, quam, spe allata deditionis, quam amici pacem appellarent, de imponendis, non de accipiendis legibus cogitare. auxerat autem meã quidem spem, credo item uestram, quod domum Antonij afflictam maestitia audiebam, lamentari uxorem. hic etiam fautores Antonij, quorum in uultu habitant oculi mei, tristiores uidebam. quod si non ita est; cur a Pisone, & a Caleno potissimum, cur*

hoc

hoc tempore, cur tam improuiso, cur tam repente pacis est facta mentio? negat Piso scire se, negat audisse quidquam: negat Calenus, rem ullam nouam allatam esse: atque id nunc negant, postea quam nos pacificatoria legatione implicatos putant. quid ergo opus est nouo consilio, si in re nihil omnino noui est? decepti, decepti, inquam, sumus, P. C. Antonij est acta caussa ab amicis eius, non publica. quod uidebam equidem, sed quasi per caliginem praestrinxerat aciem animi D. Bruti salus. quod si in bello dari uicarij solerent; libenter me, ut D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. atque hac uoce Q. Fufii capti sumus: ne si a Mutina quidem recesserit, audiemus Antonium? ne si in senatus quidem potestate futurum se dixerit? durum uidebatur: itaque fracti sumus, cessimus. recedit igitur a Mutina? nescio. paret senatui? credo, inquit Calenus; sed ita, ut teneat dignitatem. Valde nobis Hercule laborandum est, P. C. ut uestram dignitatem amittatis. quae maxima est; Antonij, quae neque est ulla, neque esse potest, retineatis; ut eam per uos recuperet, quam per se perdidit. si iacens id nobiscum ageret, audirem fortasse: (quamquam: sed hoc malo dicere, audirem) stanti resistendum est, aut concedenda una cum dignitate libertas. at non est integrum: constituta legatio est. quid autem integrum non est sapienti, quod restitui potest? cuiusuis hominis est errare: nullius, nisi insipientis, in errore perseuerare. posteriores enim cogitationes (ut aiunt) sapientiores

solent

ſolent eſſe. diſcuſſa eſt illa caligo. quam paullo ante dixi: diluxit, patet, uidemus omnia, neque per nos ſolum, ſed admonemur a noſtris. attendiſtis paullo ante, praeſtantiſſimi uiri quae eſſet oratio. maeſtam, inquit, domum offendi, coniugem, liberos. admirabantur boni uiri, accuſabant amici, quod ſpe pacis legationem ſuſcepiſſem. nec mirum, P. Seruili: tuis enim ueriſſimis, grauiſſimisq. ſententijs, omni eſt, non dico dignitate, ſed etiam ſpe ſalutis ſpoliatus Antonius. ad eum te ire legatum, quis non miraretur? de me experior: cuius idem conſilium, quod tuum, ſentio quam reprehendatur. nos reprehendimur ſoli? quid? uir fortiſſimus Panſa ſine cauſſa tam accurate paullo ante locutus eſt tá diu? quid egit, niſi uti falſam a ſe ſuſpicionem depelleret? unde autem eſt iſta ſuſpicio? ex pacis patrocinio repentino, quod ſubito ſuſcepit eodem captus errore, quo nos. Quod ſi eſt erratum, P. C. ſpe falſa, atque fallaci; redeamus in uiam. optimus eſt portus paenitenti mutatio conſilij. quid enim, per deos immortales, poteſt reip. prodeſſe noſtra legatio? prodeſſe, dico? quid, ſi etiam obfutura eſt? obfutura? quid, ſi iam obfuit? an uos acerrimam illam, & fortiſſimam populi R. libertatis recuperandae cupiditatem, non imminutam, ac debilitatã putatis, legatione pacis audita? quid municipia cenſetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem ſtudio, quo contra commune incendium exarſerat? an non putamus fore, ut eos paeniteat profeſſos eſſe, & praeſe tuliſſe odium in Antonium,

qui

qui pecunias polliciti sunt, qui arma, qui se totos & animis, & corporibus in salutem reip. contulerunt? quemadmodum uestrum hoc consilium Capua probabit? quae tẽporibus bis Roma altera est. illa impios ciues iudicauit, eiecit, exclusit. illi, illi, inquam, urbi fortissimae conãti e manibus est ereptus Antonius. Quid? legionum nostrarum neruos nõ ne his consilijs incidimus? quis est enim, qui ad bellum inflammato animo sit futurus, spe pacis oblata? ipsa illa Martia caelestis & diuina legio hoc nuncio languescet, & mollietur, atque illud pulcherrimum Martium nomẽ amittet: excident gladij: fluent arma de manibus: senatum enim secuta, non arbitrabitur se grauiore odio debere esse in Antonium, quam senatum. pudet huius legionis, pudet Quartae, quae pari uirtute nostram auctoritatem probans, non ut consulem, & imperatorem suum, sed ut hostem, & oppugnatorem patriae reliquit Antonium. pudet optimi exercitus, qui coniunctus est ex duobus: qui iam lustratus, qui profectus ad Mutinam est: qui si pacis, id est timoris nostri, nomen audiuerit; ut non referat pedem, insistet. certe. quis enim, reuocante, & receptui canente senatu, properet dimicare? quid autem hoc iniustius, quam nos, inscientibus ijs, qui bellum gerunt, de pace decernere? nec solum inscientibus, sed etiam inuitis? an uos A. Hirtium, praeclarissimum consulem C. Caesarem, deorum beneficio natum ad haec tempora, quorum epistolas spem uictoriae declarantes in manu teneo, pacem uelle censetis? uincere illi expetunt,

expetunt, pacisq. dulcissimum & pulcherrimum nomen non pactione, sed uictoria concupierunt. Quid? Galliam quo tandem animo hanc rem audituram putatis? illa enim huius belli propulsandi, administrandi, sustinendi principatum tenet. Gallia D. Bruti nutum ipsum, ne dicam imperium, secuta, armis, uiris, pecunia belli principia firmauit: eadem crudelitati M. Antonij suum totum corpus obiecit: exhauritur, uastatur, uritur: omnes aequo animo belli patitur iniurias, dummodo repellat periculum seruitutis. Et, ut omittam reliquas partes Galliae; nam sunt omnes pares; Pataüini alios excluserunt, alios eiecerunt, missos ab Antonio: pecunia, militibus, &, quod maxime deerat, armis nostros duces adiuuerunt. fecerunt idem reliqui, qui quondam in eadem caussa erant, &, propter multorum annorum iniurias, alienati a senatu putabantur. quos minime mirum est, communicata cum his rep. fideles esse, qui etiam expertes eius fidem suam semper praestiterunt. His igitur omnibus, uictoriam sperantibus, pacis nomen afferemus, id est desperationem uictoriae? Quid, si ne potest quidem ulla esse pax? quae enim est condicio pacis, in qua ei, cum quo pacem facias, nihil concedi potest? multis rebus a nobis ad pacem est inuitatus Antonius: bellum tamen maluit. missi legati repugnante me, sed tamen missi: delata mandata: non paruit. denunciatum est, ne Brutum obsideret, a Mutina discederet: oppugnauit etiam uehementius. & ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuncios repudiauit?

non uicerit, quacumque condicione in hác urbem cum suis uenerit? armis nunc omnia tenemus: auctoritate ualemus plurimum: absunt tot perditi ciues, nefarium secuti ducem: tamen eorũ ora, sermonesque, qui ex eo numero in urbe relicti sunt, ferre non possumus: quid censetis, cum tot uno tempore irruperint; nos arma posuerimus, illi non posuerint? non ne nos nostris consilijs uictos in perpetuum fore? ponite ante oculos M. Antonium consularem: sperantem consulatum Lucium adiungite: supplete ceteros, neque nostri ordinis solum, honores & imperia meditátes: nolite ne Tirones quidem Numisios, & Mustelas, Seios ue contemnere. cũ his facta pax, non erit pax, sed pactio seruitutis. L. Pisonis, amplissimi uiri, praeclara uox a te non solum in hoc ordine, Pansa, sed etiam in concione iure laudata est. excessurum se ex Italia dixit, deos penates & sedes patrias relicturum, si, quod dij omen auerterint, remp oppressisset Antonius. quaero igitur a te, L. Piso, non ne oppressam remp. putes, si tot, tam impij, tam audaces, tá facinorosi recepti sint? quos non dum tantis parricidijs contaminatos uix ferebamus, hos nunc omni scelere coopertos tolerabiles censes ciuitati fore? aut isto tuo, mihi crede, consilio erit utendum, ut cedamus, abeamus, uitam inopem, uagamq. persequamur: aut ceruices latronibus dandae, atque in patria cadẽdum est. Vbi sunt, C. Pansa, illae cohortationes pulcherrimae tuae, quibus a te excitatus senatus, inflammatus populus R. non solum audiuit, sed etiam didicit,

nihil

nihil esse homini R. foedius seruitute? iccirco ne saga sumpsimus, arma cepimus, iuuentutem omnem ex tota Italia exciuimus, ut, exercitu florentissimo, & maximo, legati ad pacem mitterentur? si accipiendam, cur non rogamur? si postulandam, quid timemus? in hac ego legatione sim? aut ad id consilium admiscear, in quo, ne si dissensero quidem a ceteris, sciturus populus R. sit? ita fiet, ut, si quid remissum aut concessum sit, meo semper periculo peccet Antonius, cum ei peccandi potestas a me concessa uideatur. quod si habenda cum Antonij latrocinio pacis ratio fuit; mea tamen persona ad istam pacem conciliandam minime fuit deligenda. ego numqum legatos mittendos censui: ego ante legatorum reditum ausus sum dicere; pacem ipsam si afferrent, quoniam sub nomine pacis bellum lateret, repudiandam: ego princeps sagorum: ego semper illú apellaui hostem, cum alij aduersarium; semper hoc bellum, cum alij tumultum: nec haec in senatu solum, eadem ad populum semper egi. neque solum in ipsum, sed in eius socios, facinorum ministros, & praesentes, & eos qui una sunt, in totam denique M. Antonij domum sum semper inuectus. itaque ut alacres, & elati spe pacis oblata, inter se impij ciues, quasi uicissent, gratulabantur: sic me iniquum eierabant, de me querebantur: diffidebant etiam Seruilio: meminerát eius sententijs confixum Antonium: L. Caesarem, fortem quidem illum, & constantem senatorem, auunculum tamen, Calenum procuratorem, Pisonem familiarem,

miliarem, te ipsum, Pansa, uehementissimum & fortissimum consulem, factum iam putant leniorem: nó quo ita sit, aut esse possit: sed mentio a te facta pacis, suspicionem multis attulit immutatae uoluntatis. inter has personas me interiectum, amici Antonij moleste ferunt. quibus gerundus mos est, quoniam semel liberales esse coepimus. proficiscantur legati optimis ominibus, sed ij, in quibus non offendatur Antonius. quod si de Antonio non laboratis; mihi certe, P. C. consulere debetis. parcite oculis saltem meis, & aliquam ueniam iusto dolori date. quo enim adspectu uidere potero, mitto hostem patriae, ex quo mihi odiú in illum commune uobiscum est; sed quo modo adspiciá mihi uni crudelissimum hostem, ut declarant eius de me acerbissimae conciones? adeo ne me ferreum putatis, ut cum eo congredi, aut illum adspicere possim? qui nuper cum in concione donaret eos, qui ei de parricidis audacissimi uidebantur; mea bona donare se dixit Petissio Vrbinati, qui ex naufragio luculenti patrimonij ad haec Antoniana saxa proiectus est. an L. Antonium adspicere potero? cuius ego crudelitaté effugere non potuissem, nisi me moenibus, & portis, & studio municipij mei defendissem. atque idem hic Myrmillo Asiaticus, latro Italiae, collega Létonis, et Nuculae, cum Aquilae primipili númos aureos daret, de meis bonis se dare dixit: si enim de suis dixisset, ne aquilam quidem ipsam credituram putauit. nó ferent inquam oculi Saxam, Cafonem, non duo praetores, non tribunum pl. non duo designatos tribunos, nó Be

ſtiam, non Trebellium, non T. Plancum. non poſſum animo aequo uidere tot, tam importunos, tam ſceleratos hoſtes; nec id faſtidio meo, ſed caritate reip. ſed uincam animum, mihiq. imperabo: dolorem iuſtiſsimum, ſi non potuero frangere, occultabo. Quid? uitae cenſetis ne, P. C. habendam mihi aliquam eſſe rationem? quae mihi quidem minime cara eſt, praeſertim cum Dolabella fecerit, ut optanda mors eſſet, modo ſine cruciatu, atque tormentis: uobis tamen, & populo R. uilis eſſe ſpiritus meus non debet: is enim ſum, niſi forte me fallo, qui uigilijs, curis, ſententijs, periculis etiam, quae plurima adij propter acerbiſſimũ omnium in me odium impiorũ, perfecerim, ut non obſtarent reip. ne quid arrogantius uidear dicere. quod cum ita ſit; nihil ne mihi de periculo meo cogitandum putatis? hic, cum in urbe eſſem, ac domi, tamen multa ſaepe tentata ſunt, ubi me non ſolum amicorum fidelitas, ſed etiam uniuerſae ciuitatis oculi cuſtodiunt: quid cenſetis, cum iter ingreſſus ero, longum praeſertim, nullas ne inſidias extimeſcendas? tres uiae ſunt ad Mutinam, quo feſtinat animus, ut quamprimum illud pignus libertatis populi R. D. Brutum adſpicere poſſim: cuius in complexu libenter extremum uitae ſpiritum ediderim, cum omnes actiones horum menſium, omnes ſententiae meae peruenerint ad eum, qui mihi fuit propoſitus, exitum. tres ergo, ut dixi, uiae; a ſupero mari, Flaminia; ab infero, Aurelia; media Caſſia. nunc, quaeſo, attendite, num aberret a coniectura ſuſpicio

periculi

*periculi mei. Etruriam discriminat Cassia. scimus ne igitur, Pansa, quibus in locis nunc sit Lentonis Cesenij septéuiralis auctoritas? nobiscum nec animo certe est, nec corpore, si auté aut domi est, aut non longe a domo: certe in Etruria est, id est in uia. quis igitur mihi praestat, Lentoné uno capite esse contentum? Dic mihi praeterea, Pansa, Ventidius ubi sit. cui fui semper amicus, ante quam ille reip. bonisq. omnibus tá aperte est factus inimicus. Possum Cassiam uitare, tenere Flaminiam. quid, si Anconam, ut dicitur, Ventidius uenerit, potero ne Ariminum tuto accedere? Restat Aurelia. hic quidem etiam praesidia habeo: possessiones enim sunt P. Clodij: tota familia occurret: hospitio inuitabit propter familiaritatem notissimam. hisce ego me uijs committam, qui Terminalibus nuper, in suburbium, ut eodem die reuerterer, ire non sum ausus? domesticis me parietibus uix tueor sine amicorum custodijs. itaque in urbe maneo; si licebit, manebo. haec mea sedes est, haec uigilia, haec custodia, hoc praesidium statiuum. teneant alij castra, regna, res bellicas, * oderint hostem: nos, ut dicimus, semperq. fecimus, urbem, & res urbanas uobiscum pariter tuebimur. neque uero recuso munus hoc: quamquam populum R. uideo pro me recusare. nemo me minus timidus, nemo cautior. res declarat. uigesimus annus, est cum omnes scelerati me unum petunt. itaque ipsi, ne dicam mihi, reip. poenas dederunt: me saluum adhuc resp. conseruauit sibi. timide hoc dicam: scio enim quiduis homini accidere*

posse. ueruntamen semel circumsessus lectis ualentissimorum hominum uiribus cecidi sciens, ut honestissime exsurgere possem. possum ne igitur satis uideri cautus, satis prouidus, si me huic itineri tam infesto, tamq. periculoso commisero? gloriá in morte debent ij, qui in rep. uersantur, nó culpae reprehensionem, ut stultitiae uituperationem, relinquere. quis bonus non luget mortem Treboni? quis non dolet interitum talis & ciuis, & uiri? at sunt, qui dicant, (dure illi quidem, sed tamen dicunt) minus dolendum, quod ab homine impuro, nefarioq. non cauerit. etenim qui multorum custodem se profiteatur, eum sapientes sui primum capitis aiunt custodem esse oportere. cum septus sis legibus, & iudiciorum metu, non sunt omnia timẽda, neque ad omnes insidias praesidia quaerenda. quis enim audeat luci, quis in militari uia, quis bene comitatum, quis illustrem aggredi? haec neque hoc tempore, neque in me ualent. non modo enim poenam non extimescet, qui mihi uim attulerit, sed etiam gloriá sperabit a latronum gregibus, & praemia. haec ergo in urbe praeuideo: facilis est circumspectus, unde exeá, quo progrediar, quid ad dextram, quid ad sinistram sit: num idem in Apennini tramitibus facere potero? in quibus, etiam si non erunt insidiae, quae facillime esse poterunt, animus tamen erit solicitus, ut nihil posit de officijs legationis attendere. sed effugi insidias: perrupi Apenninum: nempe in Antonij congressum, colloquium ueniendum est. quinam locus capietur? si extra castra: ceteri uiderint; e-

go mortem actutum futuram puto. noui hominis furorem, noui effrenatam uiolentiam. cuius acerbitas morum, immanitasq. naturae ne uino quidem permixta temperari solet; hic, ira, dementiaq. inflammatus, adhibito fratre Lucio, taeterrima bellua, numquam profecto a me sacrilegas manus, atque impias abstinebit. memini colloquia & cum acerrimis hostibus, & cum grauissime dissentientibus ciuibus. Cn. Pompeius, Sexti filius, consul, me praesente, cum essem tyro in eius exercitu, cum P. Vettio Catone, duce Marsorum, inter bina castra collocutus est. quo quidem memini Sex. Pompeium, fratrem consulis, ad colloquium ipsum Roma uenire, doctum uirum, atque sapientem. quem Cato cum salutasset; quem te appellem, inquit? at ille, uoluntate hospitem, necessitate hostem. erat in illo colloquio aequitas: nullus timor, nulla suberat suspicio: mediocre etiam odium: non enim, ut eriperent nobis socij ciuitatem, sed ut in eam reciperentur, petebant. Sulla cum Scipione inter Cales, & Teanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragijs populi, & de iure ciuitatis legis inter se condiciones contulerunt. non tenuit omnino colloquium illud fidem, a ui tamen, periculoq. abfuit. possumus ne igitur in Antonij latrocinio aeque esse tuti? non possumus: aut, si ceteri possunt, me posse diffido. Quod si non extra castra congrediemur, quae ad colloquium castra sumentur? in nostra ille numquam ue-

 niet,

niet, multo minus nos in illius. Reliquum est, ut & accipiantur, & remittantur postulata per litteras. ergo erimus in castris. mea ad omnia postulata una sententia: quam cum hic uobis audientibus dixero, isse & redisse me putatote. Legationem confero. omnia ad senatum mea sententia reijciam, quaecumque postulabit Antonius. neque enim licet aliter: neque permissum est nobis ab hoc ordine, ut, bellis confectis, decem legatis permitti solet more maiorum: neque ulla omnino a senatu mãdata accepimus. quae cum agam in consilio, non nullis, ut arbitror, repugnantibus; non ne metuendum est, ne imperita militum multitudo per me pacem distineri putet? Facite hoc meum consilium legiones nouas non improbare: nam Martiam, & Quartam nihil, praeter dignitatem, & decus, probaturas esse, certe scio: quid? ueteranos non ueremur? nam timeri se ne ipsi quidem uolunt. sed quonam modo accipient seueritatem meam? multa enim falsa de me audierunt: multa ad eos improbi detulerunt. quorum commoda, ut uos optimi testes estis, semper ego sententia, auctoritate, oratione firmaui. sed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt suis. sunt autem fortes illi quidem, sed propter memoriam rerum, quas gesserunt, pro populi R. libertate, & salute reip. nimis feroces, & ad suam uim omnia nostra consilia reuocantes. horum ego cogitationem non uereor, impetum pertimesco. Haec quoque pericula tanta si effugero, satis ne tutú reditum putatis fore? cum enim & uestra auctoritate,

te, & meo me more defendero; & meam fidem reip. constantiamq. praestitero; tum erunt mihi non hi solum, qui me oderunt, sed illi etiam, qui inuident, extimescendi. Custodiatur igitur mea uita reip. eaque, quoad uel dignitas, uel natura patietur, patriae reseruetur: mors autem necessitatem habeat fati, aut, si ante oppetenda est, oppetatur cum gloria. Haec cum ita sint; etsi hanc legationem resp. ut leuissime dicam, non desiderat; tamen, si tuto licebit ire, proficiscar. omnino, P. C. totum huiusce rei consilium non periculo meo, sed utilitate reip. metiar. de qua mihi, quoniam liberum est spatium, multum etiam atque etiam considerandum puto; idq. potissimum faciendum, quod maxime interesse reip. iudicauero.

IN M. ANTONIUM PHILIPPICARUM LIBER XIII.

A PRINCIPIO *huius belli, P. C. quod cũ impijs ciuibus, consceleratisq. suscepimus, timui, ne condicio insidiosa pacis libertatis recuperandae studia restingueret. dulce enim nomen est pacis, res uero ipsa cum iucunda, tum salutaris. nam nec priuatos focos, nec publicas leges uidetur, nec libertatis iura cara habere, quem discordiae, quem caedes ciuium, quẽ bellum ciui*

le delectat; eumq. ex numero hominum eijciendum, ex finibus humanae naturae exterminádum puto. itaque siue Sulla, siue Marius, siue uterque, siue Octauius, siue Cinna, siue iterum Sulla, siue alter Marius, & Carbo, siue quis alius ciuile bellum optauit, eum detestabilem ciuem reip. natum iudico. nam quid ego de proximo dicam? cuius acta defendimus, auctorem ipsum iure caesum fatemur. nihil igitur hoc ciue, nihil hoc homine taetrius: si aut ciuis, aut homo habendus est, qui ciuile bellum concupiscit. sed hoc primum uidendum est, P. C. cum omnibus ne pax esse possit, an sit aliquod bellum inexpiabile, in quo pactio pacis, lex sit seruitutis. Pacem cum Scipione Sulla siue faciebat, siue simulabat: non erat desperandum, si conuenisset, fore aliquem tolerabilem statum ciuitatis. Cinna si concordiã cum Octauio confirmare uoluisset; hominum in rep. sanitas remanere potuisset. proximo bello si aliquid de summa grauitate Pompeius, multum de cupiditate Caesar dimisisset; & pacem stabilem, & aliquam remp. nobis habere licuisset. hoc uero quid est? cum Antonijs pax potest esse? cum Censorino, Ventidio, Trebellio, Bestia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? exempli caussa paucos nominaui: genus infinitum, immanitatemq. ipsi cernitis reliquorum. addite illa naufragia Caesaris amicorum, Barbas Cassios, Barbatios, Polliones: addite Antonij collusores, & sodales, Eutrapelum, Melam, Coelium, Pontium, Crassicium, Tironem, Mustelam, Petissium: comitatum relinquo, duces nomino.

mino. huc accedunt alaudae, ceteriq. ueterani, seminarium iudicum decuriae tertiae, qui, suis rebus exhaustis beneficijs Caesaris deuoratis, fortunas nostras cõcupiuerunt. o fidam dexteram Antonij, qua ille plurimos ciues trucidauit: o ratum religiosumq. foedus, quod cum Antonio fecerimus. hoc si Marcus uiolare conabitur, Lucij eum sanctitas a scelere reuocabit. illis locus si in hac urbe fuerit, urbi ipsi locus non erit. ora uobis eorum ponite ante oculos, & maxime Antoniorum, incessum, adspectum, uultum, spiritum, latera tegentes alios, sequentes alios, alios praegredientes amicos. quem uini anhelitum, quas contumelias fore censetis, minasq. uerborum? nisi forte eos pax ipsa leniet, maximeq. cũ in hunc ordinẽ uenerit: salutabunt benigne: comiter appellabunt unumquemque nostrum. non recordamini per deos immortales, quas in eos sententias dixeritis? acta M. Antonij rescidistis, leges refixistis, per uim, & contra auspicia latas decreuistis: totius Italiae delectus excitauistis: collegam, & socium omnium, hostem iudicauistis. cum hoc quae pax esse potest? hostis si esset externus, tamen id ipsum uix talibus factis posset aliquo modo. maria, montes, regionum magnitudines interessent; odissetis eum, quem non uideretis. hi in oculis haerebunt, &, cum licebit, in faucibus. quibus enim septis tam immanes belluas continebimus? At incertus exitus belli est. Est omnino fortium uirorum, quales uos esse debetis, uirtute praestare tantum, ut possint fortunae culpam non extimescere: sed quoniã

ab

ab hoc ordine non fortitudo solum, uerum etiam sapientia postulatur; quamquam uix uidentur haec posse seiungi, seiungamus tamen. Fortitudo dimicare iubet: iustum odium incendit, ad confligendum impellit, uocat ad periculum: quid sapientia? cautioribus utitur consilijs, in posterum prouidet, est omni ratione protectior. quid igitur censet? parendũ est enim; atque id optimum iudicandum, quod sit sapientissime constitutum. si hoc praecipit, ne quid uita existimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimen: quaeram ex ea, etiam ne si erit cum id fecero, seruiendum. si annuerit: nae ego sapientiam istam, quamuis sit erudita, non audiam. sin responderit, tu uero ita uitam, corpusq. seruato, ita fortunas, ita rem familiarem, ut haec libertate posteriora ducas; itaque his uti uelis, si liberare remp. possis; nec pro his libertatem, sed pro libertate haec proijcias, tamquam pignora iniuriae: tum sapientiae uocẽ audire uidear, cui ut deo paream. itaque si, receptis illis, possumus esse liberi; uincamus odium, pacemq. patiamur. sin otium incolumibus his esse nullum potest: laetemur decertandi oblatam esse fortunam. aut enim interfectis illis, fruemur uictrice rep. aut oppressi, quod omen auertat Iuppiter, si non spiritu, at uirtutis laude uiuemus. At enim nos M. Lepidus, imperator iterum, pontifex maximus, optime proximo ciuili bello de rep. meritus, ad pacem adhortatur. Nullius apud me, P. C. auctoritas maior est, quam M. Lepidi, uel propter ipsius uirtutem, uel propter

propter familiae dignitatem. accedunt eodem multa priuata, magna eius in me merita, mea quaedam officia in illum. maximum uero eius beneficium numero, quod hoc animo in remp. est: quae mihi uita mea semper fuit carior. nam cum Magnum Pompeium, clarissimum adolescentem, praestantissimi uiri filium, auctoritate adduxit ad pacem, remq. publicam sine armis maximo ciuilis belli periculo liberauit; tum me eius beneficio plus, quam pro uirili parte, obligatum puto. itaque et honores ei decreui quos potui amplissimos; in quibus uos mihi estis assensi: nec umquã de illo & sperare optime, & loqui destiti. magnis & multis pignoribus M. Lepidum resp. illigatum tenet. summa nobilitas est, omnes honores, amplissimum sacerdotium, plurima urbis ornamenta, ipsius', fratris, maiorumq. monumenta; probatissima uxor, optatissimi liberi, res familiaris cum ampla, tum casta a cruore ciuili. nemo ab eo ciuis uiolatus: multi beneficio, & misericordia liberati. talis igitur uir, & ciuis opinione labi potest, uoluntate a rep. diffidere nullo pacto potest. Pacem uult Lepidus. praeclare, si talem potest efficere, qualem nuper effecit. qua pace Cn. Pompeij filium resp. adspiciet, suoq. sinu complexuq. recipiet; neque solum illum, sed cum illo se ipsam sibi restitutam putabit. haec caussa fuit, cur decerneretis statuam in Rostris, cum inscriptione praeclara, cur absenti triumphum. quamquam enim magnas res bellicas gesserat, & triumpho dignas, non erat tamen ei tribuendum, quod nec L.

Aemilio

Aemilio, nec Aemiliano Scipioni, nec superiori Africano, nec Mario, nec Pompeio, qui maiora bella gesserunt. sed quod silentio ciuile bellum confecerat, cum primum licuit, honores in eum maximos contulistis. Existimas ne igitur M. Lepide, qualem Pompeium resp. habitura sit ciuem, tales futuros in rep. Antonios? in altero pudor, grauitas, moderatio, integritas: in illis (& cum hos compello, praetereo omnino ex grege latrocinij neminem) libidines, scelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde obsecro uos, P. C. quis hoc uestrum non uidet, quod fortuna ipsa, quae dicitur caeca, uidit? saluis enim actis Caesaris, quae concordiae caussa defendimus, Pompeio sua domus patebit, eamq. non minoris, quam emit Antonius, redimet: redimet, inquam, Cn. Pompeij domum filius. o rem acerbam. sed haec satis diu multumq. defleta sunt. decreuistis tantam pecuniam Pompeio, quátam ex bonis patrijs in praedae dissipatione inimicus uictor redigisset. sed hanc mihi dispensationem pro paterna necessitudine & coniunctione deposco. redimet hortos, aedes, urbana quaedam, quae possidet Antonius. nam argentum, uestem, supellectilem, uinum amittet aequo animo, quae ille beluo dissipauit. Albanum, Firmanum a Dolabella recuperabit, etiam ab Antonio Tusculanum: hique, qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutũ obsident, de Falerno Anseres depellentur. sunt alij plures fortasse: sed mea memoria dilabuntur. ego etiam eos dico, qui hostium numero non sunt, Pompeianas possessiones, quanti

quanti

quanti emerint, filio reddituros. satis inconsiderati fuit, ne dicam audacis, rem ullam ex illis attingere: retinere uero quis poterit, clarissimo domino restituto? an is non reddet, qui domini patrimonium circumplexus, quasi thesaurum draco, Pompeij seruus, libertus Caesaris, agri Lucani possessiones occupauit? atque illud septies millies, quod adolescenti, P. C. spopondistis, ita describite, ut uideatur a uobis Cn. Pompeij filius in patrimonio suo collocatus. haec senatus. reliqua populus R. in ea familia, quam uidit amplissimam, persequetur. in primis paternum auguratus locum: in quem ego eum, ut, quod a patre accepi, filio reddam, mea nominatione cooptabo. utrum igitur augurem Iouis optimi maximi, cuius interpretes internuncijq. constituti sumus, utrum populus R. libentius sanciet, Pompeium, an Antonium? mihi quidem numine deorum immortalium uidetur hoc fortuna uoluisse, ut, actis Caesaris firmis ac ratis, Cn. Pompeij filius posset & dignitatem, & fortunas patrias recuperare. Ac ne illud quidem silētio, P. C. praetereundo puto, quod clarissimi uiri, legati, L. Paullus, Q. Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam uolūtatem in remp. eamq. perpetuam, atque constantem, nunciant, se Pompeij conueniendi caussa diuertisse Massiliam, eumq. cognouisse paratissimo animo, ut eum suis copijs iret ad Mutinam, ni uereretur ueteranorum animos offendere. est uero eius patris filius, qui sapienter faciebat non minus multa, quam fortiter. itaque intelligitis & animum

mum ei praesto fuisse, nec consilium defuisse. Atque etiam hoc M. Lepido prouidendum est, ne quid arrogantius, quam eius mores ferunt, facere uideatur. si enim nos exercitu terret, non meminit illum exercitum senatus, populiq. R. atque uniuersae reip. esse, non suum. at uti potest pro suo. quid tum? omnia ne uiris bonis, quae facere possunt, facienda sunt? etiam ne, si turpia, si perniciosa erunt? si facere omnino nō licebit? quid autem turpius, aut foedius, aut quod minus deceat, quam contra senatum, contra ciues, contra patriam exercitum ducere? quid uero magis uituperandum, quam id facere, quod non liceat? licet autem nemini contra patriam ducere exercitum: siquidem licere id dicimus, quod legibus, quod more maiorum, institutisq. conceditur. neque enim, quod quisque potest, id ei licet: neque, si non obstatur, propterea etiam permittitur. Tibi enim exercitum, Lepide, tamquam maioribus tuis, patria pro se dedit. hoc tu arcebis hostem; fines imperij propagabis; senatui, populoq. R. parebis, si quam ad aliam rem te forte traduxerit. haec si cogitas, es M. Lepidus, pontifex maximus, M. Lepidi, pontificis maximi, pronepos. sin hominibus tantum licere iudicas, quantū possunt: uide, ne alienis exemplis, hisq. recentibus, uti, quam & antiquis, & domesticis, malle uideare. Quod si auctoritatem interponis sine armis: magis quidem laudo: sed uide, ne hoc ipsum non sit necesse. quamquam enim est tanta in te auctoritas, quanta debet in homine nobilissimo: tamen senatus ipse se nō

contemnit:

contemnit: nec uero fuit umquam grauior, constantior, fortior. incensi omnes rapimur ad libertatē recuperandam: non potest ullius auctoritate tantus senatus, populiq. R. ardor exstingui: odimus: irati pugnamus: extorqueri de manibus arma non possunt: receptui signum, aut reuocationem a bello audire nō possumus: speramus optima; pati uel difficillima malumus, quam seruire. Caesar confecit inuictum exercitum: duo fortissimi consules adsunt cum copijs: L. Planci, consulis designati, uaria, & magna auxilia non desunt: de D. Bruti salute certatur: unus furiosus gladiator cum taeterrimorum latronum manu, cōtra patriam, contra deos penates, contra aras, & focos, contra quattuor consules gerit bellum. huic cedamus? huius condiciones audiamus? cum hoc pacem fieri posse credamus? At periculum est, ne opprimamur. Non metuo, ne is, qui suis amplissimis fortunis, nisi bonis saluis, frui non potest, prodat salutem suam. bonos ciues primum natura efficit, adiuuat deinde fortuna. omnibus enim bonis expedit, saluam esse remp. sed in ijs, qui fortunati sunt, magis id apparet. quis fortunatior Lepido, ut ante dixi? quis eodem sanior? uidit eius maestitiam. atque lacrymas populus R. Lupercalibus: uidit, quam abiectus, quam confectus esset, cum Caesari diadema imponēs Antonius, seruum se illius, quam collegam, esse malebat. qui si reliquis flagitijs, & sceleribus se abstinere potuisset, tamen unum ob hoc factum dignum illum omni poena putarem: nam si ipse seruire poterat,

nobis dominum cur imponebat? & si eius pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum tyranni; etiam ne in nostros liberos dominum, & tyrannum comparabat? itaque, illo interfecto, qualem cũ in nos esse uoluit, talis ipse in ceteros extitit. qua enim in barbaria quisquam tam taeter, tã crudelis tyrãnus, quam in hac urbe armis barbarorum stipatus Antonius? Caesare dominante ueniebamus in senatum, si non libere, attamen tuto: hoc archipirata, (quid enim dicam, tyranno?) haec subsellia ab Ithyreis occupabantur. prorupit subito Brundisiũ, ut inde agmine quadrato ad urbem accederet: lautissimum opidum, nunc municipium, honestissimorum quondã colonorum, Suessam fortissimorum militũ sanguine impleuit: Brundisii in sinu non modo auarissimae, sed etiã crudelissimae uxoris delectos Martiae legionis cẽturiones trucidauit: inde se quo furore, quo ardore ad urbẽ, id est ad caedem optimi cuiusque, rapiebat? quo tẽpore dij immortales ipsi praesidiũ improuisum nec opinantibus nobis obtulerunt. Caesaris enim incredibilis ac diuina uirtus latronis impetus crudeles ac furibundos retardauit: quem tum ille demens laedere se putabat edictis, ignorans, quaecumque falso is diceret sanctissimum adolescentem, ea uere recidere in memoriam pueritiae suae. Ingressus urbem est, quo coimitatu, uel potius agmine? cum dextra, sinistra, gemente populo R. minaretur dominis, notaret domus, diuisurum se urbem palam suis polliceretur. Rediјt ad milites. ibi pestifera illa Tiburi concio. Inde ad

ad urbem cursus: senatus in Capitolium: parata de circumscribendo adolescente sentẽtia consularis; cum repente (nam Martiam legionem Albae consedisse sciebat) affertur ei de Quarta nuncius. quo perculsus abiecit cõsilium referendi ad senatum de Caesare: egressus est non uijs, sed tramitibus paludatus: eoq. ipso die innumerabilia S. C. fecit: quae quidem omnia citius delata, quam scripta sunt. ex eo non iter, sed cursus, & fuga in Galliam. Caesarem sequi arbitrabatur cum legione Martia, cum Quarta, cum ueteranis: quorum ille nomen prae metu ferre non poterat: eiq. in Galliam penetranti Decimus se Brutus obiecit: qui se totius belli fluctibus circumiri, quam illum aut regredi, aut progredi maluit, Mutinamq. illi exultanti tamquam fraenos furoris iniecit. quam cum operibus, munitionibusq. sepsisset, nec eum florentissimae coloniae dignitas, neque consulis designati maiestas a parricidio deterreret: tum, me (testor & uos, & populum R. & omnes deos, qui huic urbi praesident) inuito, & repugnante, legati missi tres consulares ad latronem M. Antonium, gladiatorum ducem. quis tam barbarus umquam? tam immanis? tam ferus? non audiuit, non respondit: neque eos solum praesentes, sed multo magis nos, a quibus illi erant missi, spreuit, & pro nihilo putauit. postea quod scelus, quod facinus parricida non edidit? circumsedit colonos uestros, exercitum populi R. imperatorem, consulem designatum: agros diuexat ciuium optimorum: hostis taeterrimus omnibus bonis

OOO cruces,

cruces, ac tormenta minitatur. cum hoc, M. Lepide, pax eſſe quae poteſt? cuius ne ſupplicio quidem ullo ſatiari uidetur poſſe populus R. quod ſi quis adhuc dubitare potuit: qui nulla ſocietas huic ordini, populoq. R. cum illa importuniſſima bellua poſſit eſſe: deſinat profecto dubitare, his cognitis litteris, quas, mihi miſſas ab Hirtio conſule, modo accepi. eas dum recito, dumq. de ſingulis ſententijs breuiter diſputo, uelim P. C. ut adhuc feciſtis, me attente audiatis. Antonius Hirtio, & Caeſari. *Neque ſe imperatorem, neque Hirtium conſulem, nec propraetorẽ Caeſarem. ſatis hoc quidem ſcite. deponere alienum nomen ipſe maluit, quam illis ſuum reddere.* Cognita morte C. Trebonii, non plus gauiſus ſum, quam dolui. *Videte, quid ſe gauiſum, quid doluiſſe dicat: facilius de pace deliberabitis.* Dediſſe poenas ſcelaratum cineri, atque oſſibus clariſſimi uiri, & apparuiſſe numen deorum intra finem anni uertentis, aut iam ſoluto ſupplicio parricidii, aut impendente, laetandum eſt.

O Spartace, (quem enim te potius appellem? cuius propter nefaria ſcelera tolerabilis fuiſſe uidetur Catilina) laetandum eſſe, auſus es ſcribere, Trebonium dediſſe poenas? ſceleratũ Trebonium? quo ſcelere, niſi quod te idibus Mart. a debita tibi peſte ſeduxit? Age, hoc laetaris: uideamus, quid moleſte feras. Hoſtem iudicatum hoc tempore Dolabellam, eo quod ſicarium occiderit, & uideri cariorem populo R. filium ſcurrae, quam C. Caeſarem,

rem, patriae parentem, ingemiſcendum eſt. *Quid ingemiſcis, hoſtem Dolabellam iudicatum? quid? te non intelligis, delectu tota Italia habito, conſulibus miſſis, Caeſare ornato, ſagis deniqueſumptis, hoſtem iudicatum? quid eſt autem, ſcelerate, quod gemas, hoſtem Dolabellam iudicatum a ſenatu? quem tu ordinem omnino eſſe nullum putas: ſed eam tibi cauſſam belli gerendi proponis, ut ſenatum funditus deleas; reliqui boni, & locupletes omnes ſummum ordinem ſubſequantur. At ſcurrae filium appellat. quaſi uero ignotus nobis fuerit ſplendidus eques R. Treboniј pater. His autem humilitatē deſpicere audet cuiuſquam, qui ex Fadia ſuſtulerit liberos?* Acerbisſimum uero eſt, te, A. Hirti, ornatum eſſe beneficiis Caeſaris, & talem ab eo relictū, qualem ipſe miraris. *Equidem negare non poſſum, a Caeſare Hirtium ornatum: ſed illa ornamenta in uirtute, & induſtria poſita lucent. tu uero, qui te ab eodem Caeſare ornatum negare non potes, quid eſſes, ſi tibi ille non tam multa tribuiſſet? ecquo te tua uirtus prouexiſſet? ecquo genus? in luſtris, popinis, alea, uino tempus aetatis omne conſumpſiſſes, ut faciebas, cum in gremiјs mimarum mentū, mentemq. deponeres.* Et te o puer. *puerum appellat, quem nō modo uirum, ſed etiam uirum fortiſſimum ſenſit, & ſentiet. eſt iſtuc quidem nomen aetatis, ſed ab eo minime uſurpandum, qui ſuam amentiam puero huic praebet ad gloriam.* Qui omnia eius nomini debes. *Debet uero, ſoluitq. praeclare. ſi enim ille pa-*

triae parens est, ut tu appellas; ego, quid sentiam, uidero: cur non hic parens uerior, a quo certe uitam habemus, e tuis facinorosissimis manibus ereptam? Id agere, ut iure damnatus sit Dolabella. *Turpem uero actionem, qua defenditur amplissimi auctoritas ordinis contra crudelissimi gladiatoris amentiam.* Et ut uenefica haec liberetur obsidione. *Veneficam audes appellare eum uirum, quis tuis ueneficijs remedia inuenit? quem ita obsides noue Hannibal, aut si quis acutior imperator fuit; ut te ipse obsidias, neque te istinc, si cupias, possis explicare. recesseris: undique omnes insequentur. manseris: haerebis. nimirum recte ueneficam appellas, a quo tibi praesentem pestem uides comparatam.* Vt quampotentissimus sit Cassius, atque Brutus. *Putes Cesorium dicere, aut Ventidium, aut etiam ipsos Antonios. cur autem nolint potentes esse non modo optimos, & nobilissimos uiros, sed secum etiam in reip. defensione coniunctos?* Nimirum eodem modo haec adspicitis, ut priora. *quae tandem?* castra Pompeii senatum appellatis. *An uero tua castra senatum appellaremus? in quibus tu es uidelicet consularis, cuius totus consulatus est ex omni monumentorum memoria reuulsus: duo praetores, sine caussa diffisi se aliquid habituros. nos enim Caesaris beneficia defendimus. praetorij, Philadelphus Annius, & innocens Gallius: aedilicij, Coricus, laterũ,* * *& uocis meae Bestia, & fidei patronus, fraudator creditorum, Trebellius, & homo diruptus dirutusq.*

Q. Coe-

Q. Coelius, columenq. amicorũ Antonij, Cotula Varius: quẽ Antonius, deliciarũ caussa, loris in conuiuio caedi iubebat a seruis publicis: septẽuirales Lẽto, Nucula, tum deliciae, atque amores populi R. L. Antonius: tribuni primum duo designati, Tullus Hostilius, qui suo iure in porta nomẽ inscripsit; qui cum prodere imperatorẽ suum non posset, reliquit. alter est designatus, Viseius nescio qui, fortis, ut aiunt, latro, quem tamen temperãtem fuisse ferunt Isauri balneatorem. sequũtur alij tribunicij, T. Plancus in primis: qui si senatum dilexisset, nũquam curiam incendisset. quo scelere damnatus, in eam urbem redijt armis, a qua excesserat legibus. sed hoc ei commune cum plurimis dissimillimis. illud tamen uerum; quod in hoc Planco prouerbij loco dici solet, perire eum non posse, nisi ei crura fracta essent. fracta sunt; & uiuit. hoc tamen, ut alia multa, Aquilae fertur acceptum. est etiam ibi Decius, ab illis, ut opinor, Muribus Decijs: itaque, Caesaris munere, Deciorum quidem, multo interuallo; per hunc praeclarum uirum memoria renouata est. Saxam uero Decidium praeterire qui possum, hominem deductum ex ultimis gentibus? ut eũ tribunum pl. uideremus, quem ciuem numquam uideramus. est quidem alter Saserna. sed omnes tamen tantam habent similitudinem inter se, ut in eorum praenominibus errem. nec uero Exitius, Philadelphi frater, quaestor, praetermittendus est; ne, si de clarissimo adolescente siluero, inuidisse uidear Antonio. est etiam Asinius quidam, senator uoluntarius, le-

ctus ipse a se. apertam curiam uidit post Caesaris mortem: mutauit calceos: pater conscriptus repente factus est. non noui Sex. Albedium: sed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonij senatu. arbitror me aliquos praeterijsse: de ijs tamen, qui occurrebant, tacere non potui. Hoc igitur fretus senatu, Pompeianum senatum despicit: in quo decem fuimus consulares: qui si omnes uiuerent, bellum omnino hoc non fuisset, auctoritati cessisset audacia. sed, quantum praesidij fuerit in ceteris, hinc intelligi potest, quod ego unus, relictus e multis, contudi, & fregi, adiuuantibus uobis, exultantis praedonis audaciam. quodsi fortuna nobis modo non eripuisset Ser. Sulpicium, eiusq. collegam ante M. Marcellum; quos ciues? quos uiros? si duos consules, amicissimos patriae simul ex Italia eiectos; si L. Afranium, summum ducem; si P. Lentulum, ciuem cum in ceteris rebus, tum in salute mea singularem; si Bibulum, cuius est in remp. merito semper lauadata cõstantia; si L. Domitium, praestantissimum ciuem, si Ap. Claudium, pari nobilitate, & uoluntate praeditum; si P. Scipionem, clarissimum uirum, maiorumq. suorum simillimum, resp. tenere potuisset: certe his consularibus nõ esset Pompeianus despiciendus senatus. Vtrum igitur aequius, utrum melius reip. fuit, Cn. Pompeium, an sectorem Cn. Pompeij uiuere Antonium? Qui uero praetorij? quorum princeps M. Cato, idemq. omnium gentium uirtute princeps. Quid reliquos clarissimos uiros

ros

vos commemorem? nostis omnes. magis uereor, ne longum me in enumerando, quam ne ingratum in praetereundo putetis. Qui aedilicij? qui tribunicij? qui quaestorij? quid multa? talis senatorum & dignitas, & multitudo fuit, ut magna excusatione opus ijs sit, qui illa in castra non uenerunt. Nunc reliqua attendite. Victum Ciceronem ducem habuistis. *Eo libetius ducem audio, quod certe ille dicit inuitus. nam de uicto nihil laboro. fatum enim meum est, sine rep. nec uinci posse, nec uincere.* Macedoniam munitis exercitibus. *Et quidem fratri tuo, qui a uobis nihil degenerat, extorsimus.* Africam commisistis Varo bis capto. *Hic cum Caio fratre putat se litigare.* In Syriam Cassium misistis. *Non igitur sentis, huic caussae orbem terrae parere, te, extra munitiones tuas, uestigium ubi imprimas, non habere?* Cascam tribunatum gerere passi estis. *Quid ergo? ut Marullum, ut Caesetium, a rep. remoueremus eum, per quem, ut neque idem hoc posthac, neque multa huiusmodi accidere possent, consecuti sumus?* Vectigalia Iuliana Lupercis ademistis. *Lupercorum mentionem facere audet? neque illius diei memoriam perrhorrescit, quo ausus est obrutus uino, unguentis oblitus, nudus gementem populum R. ad seruitutem cohortari?* Veteranorum colonias deductas lege, & S. C. sustulistis. *Non sustulimus, an contra, lege comitijs centuriatis lata, sanximus? uide, ne tu ueteranos, tamen eos, qui erant perditi, perdideris, in eumq. locum deduxe-*

ris, ex quo ipsi iam sentiunt se numquam exituros. Massiliensibus iure belli adempta reddituros uos pollicemini. *Nihil disputo de iure belli: magis facilis disputatio est, quam necessaria. illud tamen animaduertite, P. C. quam sit huic reip. natus hostis Antonius, qui tantopere eam ciuitatem oderit, quam scit huic reip. semper fuisse amicissimam.* Neminem Pompeianum, qui uiuat, tenere lege Hirtia dignitates. *Qui, quaeso, iam legis Hirtiae mentionem facit? cuius non minus arbitror latorem ipsum, quam eos, de quibus lata est, paenitere. omnino, mea quidem sententia, legem illam appellare fas non est: &, ut sit lex, non debemus illam Hirtij legem putare.* Appuleiana pecunia Brutum subornatis. *Quid, si omnibus suis copijs excellentem uirum resp. armasset, quem tandem bonum paeniteret? nec enim sine pecunia exercitum alere, nec sine exercitu fratrem tuum capere potuisset.* Securi percussos Paetum, & Menedemum, ciuitate donatos, & hospites Caesaris, laudastis. *Non laudamus, quod me audiuimus quidem. ualde enim nobis in tanta perturbatione reip. de duobus nequissimis Graeculis cogitandum fuit.* Theopompum nudum, expulsum a Trebonio, confugere Alexandriam neglexistis. *Magnum crimen senatus: de Theopompo, summo homine, neglexinus: qui ubi terrarum sit, quid agat, uiuat denique, an mortuus sit, quis aut scit, aut curat?* Ser. Galbam, eodem pugione succinctum, in castris uidetis. *Nihil*

hil tibi de Galba respondeo, fortissimo, & constantissimo ciue: coram aderit: praesens tibi & ipse, & ille, quem insimulas, pugio respondebit. Milites aut meos, aut ueteranos contraxistis, tamquam ad exitium eorum, qui Caesarem occiderant; & eosdem necopinantes ad quaestoris sui, aut imperatoris, aut commilitonum suorum pericula impulistis. *Scilicet uerba dedimus, accepimus: ignorabat legio Martia, Quarta, ignorabant ueterani, quid ageretur. non illi senatus auctoritatem, aut libertatem populi R. sequebantur? Caesaris mortem ulcisci uolebant, quam omnes fatalem fuisse arbitrabantur; te uidelicet saluum, beatum, florentem esse cupiebant? o miser cum re, tum hoc ipso, quod non sentis, quam miser sis. Sed maximum crimen audite.* Denique quid non aut probauistis, aut fecistis? Quid faciat, si reuiuiscat. *Quis? credo enim afferet aliquod scelerati hominis exemplum.* Cn. Pompeius ipse? *o nos turpes, siquidem Cn. Pompeium imitaturi sumus.* Aut filius eius, si domi possit. *Poterit, mihi crede: nam paucis diebus & in domum, in hortos paternos immigrabit.* Postremo, negatis pacem posse fieri, nisi aut emisero Brutum, aut frumento iuuero. *Alij istuc negant: ego uero, ne si ista quidem feceris, umquam tecum pacem huic ciuitati futuram puto.* Quid? hoc placet ne ueteranis istis? Quibus adhuc omnia integra sunt. *Nihil uidi tam integrum, quam ut oppugnare imperatorem incipiant,*

incipiant, quem tanto ſtudio conſenſuq. offenderint. Quoniam uos aſſentationibus, & uenenatis muneribus ueniſtis. *Deprauati, aut corrupti ſunt, quibus perſuaſum eſt, foediſſimum hoſtem iuſtiſſimo bello perſequi.* At militibus incluſis opem fertis. nihil moror, eos ſaluos eſſe, & ire quo lubet, ſi tantummodo patiuntur perire eum, qui meruit. *Quam benigne: itaque uſi liberalitate Antonij milites imperatorem reliquerūt, & ſe ad hoſtem metu perterriti contulerunt: per quos ſi non ſtetiſſet, non Dolabella prius imperatori ſuo, quam Antonius etiam collegae parentaſſet.* Concordiae factam eſſe mentionem ſcribitis in ſenatu, & legatos eſſe conſulares quinque. Difficile eſt credere, eos, qui me praecipitem egerint, aequiſſimas condiciones ferentem, & tamen ex his aliquid remittere cogitantem, putare aliquid moderate aut humane eſſe facturos. uix etiam ueriſimile eſt, qui iudicauerint hoſtem Dolabellam ob rectisſimum facinus, eoſdem nobis parcere poſſe idem ſentientibus. *Parum ne uidetur omnium facinorum ſibi cum Dolabella ſocietatem initam confiteri? non ne cernitis, ex uno fonte omnia ſcelera manare? ipſe denique fatetur, hoc quidem ſatis acute, nō poſſe eos, qui hoſtem Dolabellam iudicauerint ob rectiſſimum facinus, (ita enim uidetur Antonio) ſibi parcere idem ſentienti. quid huic facias, qui haec litteris, memoriaeq. mandarit, ita ſibi conueniſſe cum Dolabella,*

la, ut ille Trebonium, & , si posset, etiam Brutum, Cassium discruciatos necaret, eademq. adhiberet supplicia nobis? conseruandus ciuis cum tam pio, iustoq. foedere. Is etiam queritur, condiciones suas repudiatas, aequas quidem, & uerecundas, ut haberet Galliam ultimam, aptissimam ad bellum renouandum, instruendumq. prouinciam; ut alaudae in tertia decuria iudicarent, id est, ut perfugium scelerum esset cũ turpissimis reip. sordibus; ut acta sua rata essent, cuius nullum remanet consulatus uestigiũ. cauebat etiã L. Antonio, qui fuerat aequissimus agri priuati & publici decempedator, Nucula, & Lentone collega. Quamobrem uos potius animaduertite, utrum sit elegantius, & partibus utilius, Trebonii mortem persequi, an Caesaris; & utrum sit aequius, concurrere nos, quo facilius reuiuiscat Pompeianorum caussa toties iugulata; an consentire, ne ludibrio simus inimicis. *Si esset iugulata, numquam exurgeret: quod tibi, tuisq. contingat. Vtrum, inquit, elegantius. atqui hoc bello de elegantia quaeritur. Et partibus utilius. partes, furiose, dicuntur in foro, in curia. bellum contra patriam nefarium suscepisti: oppugnas Mutinam: circumsides consulem designatum: bellum contra te duo consules gerunt, cumq. his propraetor Caesar: cuncta contra te Italia armata est: istas tu partes potius, quam a rep. defectionem, uocas? Totius C. Trebonij mortem, quam Caesaris, persequimur. Trebonij satis persecuti sumus, hoste iudicato Dolabella:*

bella: Caesaris mors facillime defenditur obliuione, & silentio. Sed uidete, quid moliatur. cum mortem Caesaris ulciscendam putat, mortem proponit non ijs solum, qui illam rem gesserunt, sed ijs etiam, qui non moleste tulerunt. Quibus, utri nostrum ceciderint, lucro futurum est. quod spectaculum adhuc ipsa fortuna uitauit, ne uideret unius corporis duas acies, lanista Cicerone, dimicantes: qui usque eo felix est, ut iisdem ornamentis deceperint uos, quibus deceptum Caesarem gloriatus est. *Pergit in mea maledicta. quasi uero ei pulcherrime priora processerint: quem ego inustum uerissimis maledictorũ notis tradam hominum memoriae sempiternae. Ego lanista? & quidem non insipiens: deteriores enim iugulari cupio, meliores uincere. Vtri ceciderint, scribit lucro nobis futurum. O praeclarum lucrum, quo te uictore, quod dij omen auertant, beata mors eorum futura sit, qui e uita excesserint sine tormentis. A me deceptos ait eisdem ornamentis Hirtium, & Caesarem. quod, quaeso, adhuc a me est tributum Hirtio ornamentum? nam Caesari plura, & maiora debentur. Deceptum autem patrem a me Caesarem dicere audes? tu, tu, inquam, illum occidisti Lupercalibus: cuius homo ingratissime Flaminium cur reliquisti? Sed iam uidete magni, & clari uiri admirabilem grauitatem, atque constantiam.* Mihi quidem constat, nec meam contumeliam, nec meorum ferre, nec deserere partes, quas Pompe-

ius odiuit, nec ueteranos ſedibus ſuis moueri pati, nec ſingulos ad cruciatum trahi, nec fallere fidem, quam dedi Dolabellae. *Omitto alia: fidem Dolabellae, ſanctiſſimi uiri, deſerere homo pius non poteſt. quam fidem? an optimi cuiuſque caedis, urbis, & Italiae partitionis, ſuis dandarum diripiendarumq. prouinciarum? nam quid erat aliud, quod inter Antonium, & Dolabellam, impuriſſimos parricidias, foedere, ac fidem ſanciretur?* Nec Lepidi ſocietatem uiolare, piisſimi hominis. *Tibi cum Lepido ſocietas? aut cum ullo, non dicam bono ciue, ſicut ille eſt; ſed homine ſano? id agis, ut Lepidum aut impium, aut inſanum exiſtimari uelis. nihil agis. quamquam affirmare de altero difficile eſt, de Lepido praeſertim, quem ego metuam numquam, bene ſperabo, dum licebit. reuocare te a furore Lepidus uoluit, non adiutor eſſe dementiae. tu porro ne pios quidem, ſed piiſſimos quaeris: & quod uerbum omnino nullum in lingua Latina eſt, id propter tuam diuinam pietatem nouum inducis.* Nec Plancum prodere, participem conſiliorum. *Plancum participem? cuius memorabilis ac diuina uirtus lucem affert reip. niſi forte ſubſidio tibi uenire arbitraris cum fortiſſimis legionibus, magno equitatu, peditatuq. Gallorum: quique, niſi ante eius aduentum reip. poenas dederis, ille huius belli feret principatum. quamquam enim prima praeſidia utiliora reip. ſunt, tamen extrema ſunt gratiora. Sed iam ſe colligit, & ad extremum incipit philoſophari.*

Si

Si me rectis sensibus euntem dii immortales, ut spero, adiuuerint; uiuam libenter. sin autem aliud me fatum manet; praecipio gaudia suppliciorum uestrorum. namque, si uicti Pompeiani tam insolentes sunt; uictores quales futuri sint, uos potius experiemini. *Praecipias, licet, gaudia. non enim tibi cum Pompeianis, sed cum uniuersa rep. bellum est. omnes te dij, homines; summi, medij, infimi; ciues, peregrini; uiri, mulieres; liberi, serui oderunt. sensimus hoc nuper falso nuncio, uero propediem sentiemus. Quae si tecum ipse recolis; aequiore animo, & maiore consolatione moriere.* Denique summa iudicii mei spectat huc, ut meorum iniurias ferre possim, si aut obliuisci uelint ipsi fecisse, aut ulcisci parati sint una nobiscum Caesaris mortem. *Hac Antonij sententia cognita, dubitaturos ne A. Hirtius, C. Pansam consules putatis, quin ad Antonium transeant? Brutum obsideant? Mutinam expugnare cupiant? quid de Pansa, & Hirtio loquar? Caesar, singulari pietate adolescens, poterit se tenere, quin D. Bruti sanguine poenas patrias persequatur? itaque fecerunt, uti, his litteris lectis, ad munitiones propius accederent. quo maior adolescens Caesar, maioreq. deorum immortalium beneficio reip. natus est, qui nulla specie paterni nominis, nec pietate abductus umquam est. intelligit maximam pietatem conseruatione patriae contineri. quod si partium certamen esset, quarum omnino no-*

men

men exstinctum est: Antonius ne potius, & Ventidius partes Caesaris defenderent, quam primum Caesar, adolescens summa pietate, & memoria parentis sui, deinde Pansa, & Hirtius, qui quasi cornua duo tenuerunt Caesaris, tum cum ille uere partes uocabantur? hae uero quae sunt partes, cum alteri senatus auctoritas, populi R. libertas, reip. salus proposita sit, alteris caedes bonorum, urbis, Italiaeq. partitio? Veniamus aliquando ad clausulam. Legatos uenire non credo. *Bene me nouit. bellum quo ueniat. proposito praesertim exẽplo Dolabellae. sanctiores erunt, credo, iure legati, quam duo consules, contra quos arma fert; quam Caesar, cuius patris flamen est; quam consul designatus, quem oppugnat; quam Mutina; quam obsidet; quam patria, cui ignem ferrumq. minitatur.* Cum uenerint; quae postulent, cognoscam. *Quin tu abis in malam pestem, malumq. cruciatum. ad te quisquam ueniat, nisi Ventidij similis? oriens incendium qui restinguerent, summos uiros misimus; repudiasti: nunc in tantam flammam, tamq. inueteratam mittamus, cum locum tibi reliquum non modo ad pacem, sed ne ad deditionem quidem feceris? Hunc ego epistolam, P. C. non quo illum dignum putarem, recitaui; sed ut confessionibus ipsius omnia patefacta eius paricidia uideretis. Cum hoc pacem M. Lepidus, uir ornatissimus omnibus & uirtutis, & fortunae bonis, si haec uideret, denique aut uellet, aut fieri posse arbitraretur? prius undis flamma, ut ait poëta nescio*

quis;

quis; prius denique omnia, quam aut cum Antonijs resp. aut cum rep. Antonij redeant in gratiam. monstra quaedam sunt ista, & portenta, & prodigia reip. moueri sedibus suis huic urbi melius est, atque in alias, si fieri possit, terras demigrare, undi Antoniorum nec facta, nec nomen audiat, quam illos, Caesaris uirtute eiectos, Bruti retentos, intra haec moenia uidere. optatissimum est, uincere: secundum est, nullum casum pro dignitate, & libertate patriae non ferendum putare. quod reliquum est, non est tertium, sed postremum omnium; maximam turpitudinem suscipere uitae cupiditate. Quae cum ita sint; de mandatis, litterisq. M. Lepidi, uiri clarissimi, Seruilio assentior; & hoc amplius censeo: Magnum Pōpeium Cn. F. pro patris, maiorumq. suorum animo, studioq. in remp. suaq. pristina uirtute, industria, uolūtate fecisse, quod suam, eorumque, quos secum haberet, operam senatui, populoq. R. pollicitus esset; eamq. rem senatui, populoq. R. gratam, acceptamq. esse; eiq. honori, dignitatiq. eam rem fore. hoc uel coniungi cum hoc S.C. licet, uel seiūgi potest, separatimq. perscribi, ut proprio S.C. Pompeius collaudatus esse uideatur.

IN M. ANTONIVM PHILIPPICARVM LIBER XIV.

S*I, ut ex litteris, quae recitatae sunt, P.C. sceleratissimorum hostium exercitum fusum, caesumq. cognoui, sic id, quod & omnes maxime optamus, & ex ea uictoria, quae parta*

ta est, consecutum arbitramur, D. Brutum egressum iam Mutina esse cognouissem: propter cuius periculū ad saga issemus, propter eiusdem salutem redeundum ad pristinum uestitum sine ulla dubitatione censerem. ante uero quam sit ea res, quā auidissime ciuitas exspectat, allata; laetitiae usus satis est maximae praeclarissimaeq. pugnae; reditū ad uestitum confectae uictoriae reseruate. cōfectio autē huius belli est D. Bruti salus. quae autem est ista sentētia, ut in hodiernū diem uestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus? nos uero, cum semel ad eum, quem cupimus optamusque, uestitum redierimus, id agamus, ut eū in perpetuum retineamus. nam hoc quidem cū turpe, tum ne dijs quidem immortalibus gratum, ab eorū aris, ad quas togati adierimus, ad saga sumenda discedere. atque animaduerto, P. C. quosdam huic fauere sentētiae: quorum ea mens, idq. consilium est, ut, cum uideant gloriosissimum illum D. Bruto futurū diem, quo die propter eius salutem redierimus ad uestitum, hunc ei fructum eripere cupiant, ne memoriae posteritatiq. prodatur, propter unius ciuis periculum populum R. ad saga isse, propter eiusdem salutem redisse ad togas. tollite hanc, nullam tam prauae sententiae caussam reperietis. uos uero, P. C. cōseruate auctoritatem uestrā: manete in sententia: tenete uestra memoria, quod saepe ostendistis, huius totius belli in unius uiri fortissimi et maximi uita positū esse discrimen. ad D. Brutum liberandum legati missi principes ciuitatis, qui illi hosti, ac parricidae dēnūciarent, ut a Mutina discederet:

eiusdem D. Bruti conseruandi gratia consules sortiti ad bellum profectus A. Hirtius: cuius imbecillitatē, ualetudinis animi uirtus, & spes uictoriae cōfirmauit: Caesar, cum exercitu per se comparato, tum primis pestibus rēp. liberasset, ne quid postea sceleris oriretur, profectus est ad eundem Brutum liberandum, uicitq. dolorem aliquem domesticum patriae caritate. quid C. Pansa egit aliud delectibus habendis, pecunijs comparandis, S. C. faciendis grauissimis in Antonium, nobis cohortandis, populo R. ad caussam libertatis uocādo, nisi ut Brutus liberaretur? a quo populus R. frequens ita salutem D. Bruti una uoce depoposcit, ut eā non solum commodis suis, sed etiam necessitati uictus anteferret. quod sperare nos quidem debemus, P. C. aut inibi esse, aut iam confectum: sed spei fructum rei conuenit, & euentui reseruari; ne aut deorum immortalium beneficium festinatione praeripuisse, aut uim fortunae stultitia contempsisse uideamur. sed quoniam significatio uestra satis declarat, quid hac de re sentiatis; ad litteras ueniam, quae sunt a consulibus, & a propraetore missae; si pauca ante, quae ad ipsas litteras pertineant, dixero. Imbuti sanguine gladij, P. C. legionum, exercituumq. nostrorum, uel madefacti potius, duobus cōsulum, tertio Caesaris proelio. si hostiū fuit ille sanguis, summa militum pietas: nefarium scelus, si ciuium. quousque igitur is, qui omnes hostes scelere superauit, nomine hostis carebit? nisi mucrones etiam nostrorum militum tremere uultis, dubitantes, utrum in ciue, an in hoste figantur. Supplicationem

nem decernitis: hostem non appellatis. gratae uero no strae dijs immortalibus gratulationes erunt, gratae uictimae, cum interfecta sit ciuium multitudo. de improbis, inquit, & audacibus. nam sic eos appellat clarissimus uir. quae sunt urbanarum maledicta litium, non iniustae belli internecini notae. testamenta, credo, subijciunt, aut eijciunt uicinos, aut adolescentulos circumscribunt: his enim uitijs affectos, & talibus, malos, et audaces appellare cõsuetudo solet. bellum inexpiabile infert quattuor cõsulibus unus omnium latronum taeterrimus: gerit idem bellum cũ senatu, populoq. R. omnibus, quamquam ruit ipse suis cladibus, pestem, uastitatem, cruciatũ, tormenta denunciat: Dolabellae ferum et immane facinus, quod nulla barbaria posset agnoscere, id suo consilio factum esse testatur: quaeq. esset facturus in hac urbe, nisi eum hic ipse Iuppiter ab hoc templo, atque moenibus repulisset, declarauit in Parmensiũ calamitate, quos, optimos uiros, honestissimosq. homines, maxime cum auctoritate huius ordinis, populiq. R. dignitate coniunctos, crudelissimis exemplis interemit, proludium illud, & portentum, L. Antonius, insigne odium omnium hominum, uel, si etiam dij oderint, quos oportet, omnium deorũ. Refugit animus, P.C. eaq. dicere reformidat, quae L. Antonius in Parmensium liberis, & coniugibus effecerit. quas enim turpitudines Antonij libẽter cum dedecore subierunt, easdẽ per uim laetantur alijs se intulisse. sed uis calamitosa est, quam illis intulerũt: libido flagitiosa, qua Antoniorum oblita est uita.

Est igitur quisquam, qui hostes appellare non audeat, quorum scelere crudelitatem Carthaginiensium uictá esse fateatur? qua enim in urbe tam immanis Hannibal capta, quam in Parma surrepta Antonius? nisi forte huius coloniae, & ceterarum, in quas eodem est animo, non est hostis Antonius putandus. si uero coloniarum, & municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid tandem huius censetis urbis? quam ille ad explendas egestates latrocinij sui concupiuit: quam iam peritus metator & callidus decempeda sua Saxa diuiserat. recordamini per deos immortales, P. C. quid hoc biduo timuerimus, a domesticis hostibus, rumoribus improbissimis dissipatis. quis liberos, quis coniugem adspicere poterat sine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? iam aut foedissimam mortem omnes, aut miserabilem fugam cogitabant. haec a quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? grauius si quis attulerit nomen, libenter assentiar: hoc uulgari contentus uix sum, leuiore non utar. itaque cum supplicationes iustissimas ex ijs litteris, quae recitatae sunt, decernere debeamus, Seruiliusq. decreuerit; augebo omnino numerum dierum, praesertim cum communiter tribus ducibus sint decernendae; sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum uirtute, consilio, felicitate maximis periculis seruitutis, atque interitus libertati sumus. etenim cui uiginti hic annis supplicatio decreta est, ut nó imperator appellaretur, aut minimis rebus gestis, aut plerumque nullis? quamobrem aut supplicatio ab eo,

*eo, qui ante dixit, decernenda non fuit; aut usitatus bonos, peruulgatusq. tribuendus ijs, quibus etiam noui, singularesq. debentur. at si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine, quae increbuit, imperatorē appellaret senatus? tot legionibus caesis, tāta multitudine interfecta, hostium dico, ita, inquam, hostium, quamuis hoc isti hostes domestici nolint, clarissimis ducibus supplicationes honorem tribuemus, imperatorum nomen adimemus? quanto enim honore laetitia, gratulatione in hoc templum ingredi debent illi ipsi huius urbis liberatores, cum hesterno die propter eorum res gestas me ouantem & prope triūphantem populus R. in Capitolium domo tulerit, domum inde reduxerit? is enim demum est mea quidem sententia iustus triumphus, ac uerus, cum bene de rep. meritis testimonium a consensu ciuitatis datur. nā siue in communi gaudio populi R. uni gratulabantur, magnum iudicium: siue gratias agebant, eo maius: siue utrumque, nihil magnificentius excogitari potest. Tu igitur ipse de te, dixerit quispiam. Et quidem inuitus. sed iniuriae dolor facit me praeter consuetudinē gloriosum. non ne satis est, ab hominibus uirtuti ignaris gratiam bene merentibus nō referri? etiam in eos, qui omnes suas curas in reip. salute desigunt, crimen, inuidiaq. quaeretur? scitis enim per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me per Idus Quīct. qui dies hodie est, cum fascibus descensurum: aliquem ne in peius. * credo hoc in gladiatorem, ut latronem, aut Catili-*

nam esse confictum; non in eum, qui, ne quid tale in rep. fieri posset, effecerit. an ego, qui Catilinam haec molientem sustulerim, euerterim, afflixerim, ipse existerem repente Catilina? quibus auspicijs istos fasces augur acciperem? quatenus haberem? cui traderem? quemquam ne fuisse tam sceleratum, qui hoc fingeret? tam furiosum, qui crederet? unde igitur ista suspicio, uel potius iste sermo? cum, ut scitis, hoc triduo, uel quattriduo tristis a Mutina fama maneret, inflati laetitia, atque insolentia impij ciues unum se in locum ad illam curiam, uiribus potius suis, quam reip. infelicem, congregabant: illi cum consilium inirent de caede nostra, partirenturq. inter se, qui Capitoliũ, qui ostia, qui urbis portas occuparent; ad me concursum futurum ciuitatis putabant. quod ut cum inuidia mea fieret, & cum uitae etiam periculo, famam istam fascium dissipauerunt, fasces ipsi ad me delaturi fuerũt. quod cum esset quasi mea uoluntate factum, tum in me impetus conductorum hominum, quasi in tyrannum, parabatur: ex quo caedes esset omnium uestrum consecuta. quae res patescit, P. C. sed suo tempore totius huius sceleris fons aperietur. itaque P. Appuleius, tribunus pl. meorum omnium consiliorũ, periculorumq. iam inde a consulatu meo testis, conscius, adiutor, dolorem ferre non potuit doloris mei: concionem habuit maximam, populo R. unum atque idem sentiente. in qua concione cum me pro summa nostra coniunctione & familiaritate liberare suspicione fascium uellet, una uoce cuncta cõcio declarauit, nihil esse a me umquam:

quam de rep. nisi optime cogitatum. post hanc habitam concionē duabus tribus ue horis optatissimi nuncij, et litterae uenerunt; ut idem dies non modo me iniquissima inuidia liberarit, sed etiá celeberrima populi R. gratulatione auxerit. Haec interposui, P. C. non tá ut pro me dicerem, (male enim mecum ageretur, si parum uobis essem sine defensione purgatus) quam ut quosdam nimis ieiuno animo, & angusto monerē, id quod semper ipse fecissem, uti excellentium ciuium uirtutem imitatione dignam, non inuidia, putarent. magnus est in rep. campus, ut sapienter dicere Crassus solebat: multis apertus cursus ad laudem. utiná quidem illi principes uiuerent, qui me post meum consulatum, cum ijs ipse cederem, principem non inuiti uidebant. hoc uero tempore in tanta inopia constantium, & fortium consularium, quo me dolore affici creditis, cum alios male sentire, alios nihil omnino curare uideam, alios parum constáter in suscepta caussa permanere, sententiamq. suam non semper utilitate reip. sed cum spe, tum timore moderari? quod si quis de cōtentione principatus laborat, quae nulla esse debet; stultissime facit, si uitijs cum uirtute contendit. ut enim cursu cursus, sic in uiris fortibus uirtus uirtute superatur. tu, si ego de rep. optime sentiam; ut me uincas, ipse pessime senties? aut, si ad me bonorum concursum fieri uidebis, ad te improbos inuitabis? nollem, primum reip. caussa, deinde etiam dignitatis tuae. sed si principatus ageretur, quem numquá expetiui; quid tandem mihi esset optatius? ego enim

malis sententijs uinci non possum, bonis forsitán possim, & libenter. hoc populum R. uidere, animaduertere, iudicare, quidam moleste ferunt. poterat ne fieri, ut non perinde homines de quoque, ut quisque mereretur, iudicarent? ut enim de uniuerso senatu populus R. uerissime iudicat, nullis reip. temporibus hunc ordinem firmiorem, atque fortiorem fuisse: sic de unoquoque nostrum, & maxime, qui hoc loco sententias dicimus, sciscitantur omnes; auent audire, quid quisque senserit; ita de unoquoque, ut quemque meritum arbitrantur, existimant. memoria tenent, me ante diem XIII. *kal. Ian. principem reuocandae libertatis fuisse; me ex kal. Ian. ad hanc horam inuigilasse reip. meam domum, measq. aures dies noctes omniũ praeceptis, monitisq. patuisse; meis litteris, meis nuncijs, meis cohortationibus omnes, qui ubique essent, ad patriæ præsidiũ excitatos; meis sẽtẽtijs a kal. Ian. numquam legatos ad Antonium, semper illum hostẽ, semper hoc bellũ; ut ego, qui omni tempore uerae pacis auctor fuissem, huic essem nomini pestiferae pacis inimicus. Idẽ Ventidium, cum alij tribunũ pl. uoluissent, nõ ego semper hostem? Has in sententias meas si consules designati discessionem facere uoluissent; omnibus istis latronibus auctoritate ipsa senatus iam pridem de manibus arma cecidissent. sed quod tum non licuit, P.C. id hoc tempore non solum licet, uerũ etiam necesse est, eos, qui re sunt hostes, uerbis notari, sentẽtijs nostris hostes iudicari. antea cum hostem, aut bellum nominassem; semel, & sæpius sententiam meam*

de nu-

de numero sententiarũ sustulerunt. quod in hac caussa iam fieri non potest. ex litteris enim C. Pansae A. Hirtij cõsulũ, C. Caesaris propraetoris, de honore dijs immortalibus habendo sententias diximus. supplicationẽ modo qui decreuit, idem imprudens hostes iudicauit. numquam enim in ciuili bello supplicatio decreta est. decretam dico? ne uictoris quidem litteris postulata est. ciuile bellum consul Sulla gessit: legionibus in urbem adductis, quos uoluit, expulit; quos potuit, occidit: supplicationis mentio nulla. graue bellum Octauianum insecutum est: supplicatio Cinnae nulla uictoris. Cinnae uictoriam imperator ultus est Sulla: nulla supplicatio decreta a senatu. ad te ipsum, P. Seruili, num misit ullas collega litteras de illa calamitosa pugna Pharsaliae? num te de supplicatione uoluit referre? profecto uoluit. at misit postea de Alexandria, de Pharnace: Pharsalicae uero pugnae ne triumphum quidem egit. eos enim ciues pugna illa sustulerat, quibus non modo uictoribus, sed etiam uiuis, & incolumis, & florens ciuitas esse posset. quod idẽ contigerat superioribus bellis ciuilibus. nam mihi cõsuli spplicatio, nullis armis sumptis, non ob caedem hostium, sed ob conseruationem ciuium, nouo, & inaudito genere decreta est. Quamobrem aut supplicatio ob remp. pulcherrime gestam postulantibus uestris imperatoribus deneganda est, quod, praeter Gabinium, contigit nemini: aut, supplicatione decernenda, hostes eos, de quibus decernitis, iudicetis necesse est. quod ergo illi re, id ego etiam uerbo, cum imperatores

eos

eos appello. hoc ipso nomine, & eos qui iam deuicti sunt, & eos, qui superſunt, hoſtes iudico, cum uictores appello imperatores. quo modo enim potius Panſam appellem? & ſi habet honoris ampliſſimi nomen. quo Hirtium? eſt ille quidem conſul: ſed alterum nomen beneficij eſt populi R. alterum uirtutis, atque uictoriae. quid Caeſarem, deorũ beneficio reip. procreatum, dubitem ne appellare imperatorem? qui primus Antonij immanem et foedam crudelitatem non ſolũ a iugulis noſtris, ſed etiam a membris, & uiſceribus auertit. Vnius autem diei quot, et quãtae uirtutes, dij immortales, fuerunt? princeps enim omnium Panſa proelij faciendi, et cũ Antonio confligendi fuit, dignus imperator legione Martia, digna legio imperatore. cuius ſi acerrimũ impetum cohibere potuiſſet, uno proelio confecta res eſſet. ſed cũ libertatis auida legio effrenatius in aciem hoſtiũ irrupiſſet, ipſeq. in primis Panſa pugnaret; duobus periculoſis uulneribus acceptis, ſublatus e proelio, reip. uitam reſeruauit. ego uero nõ ſolum imperatorem, ſed etiam clariſſimum imperatorem iudico; qui cum aut morte, aut uictoria ſe ſatisfacturum reip. ſpopondiſſet, alterum fecit, alterius dij immortales omen auertant. Quid dicã de Hirtio? qui, re auditã, e caſtris duas legiones eduxit incredibili ſtudio, atque uirtute, Quartam illam, quae, relicto Antonio, ſe olim cum Martia legione coniunxit; & ſeptimam, quae conſtituta ex ueteranis docuit illo proelio, militibus ijs, qui Caeſaris beneficia ſeruaſſent, ſenatus populiq. R. carũ nomen eſſe. his uiginti cohortibus,

nullo

nullo equitatu, Hirtius ipse aquilã Quartae legionis cum inferret, qua nullius pulchriorem speciẽ imperatoris accepimus, cũ tribus Antonij legionibus equitatuq. conflixit, hostesq. nefarios, huic Ioui maximo, ceterisq. deorum immortalium templis, urbis tectis, libertati populi R. nostrae uitae, sanguiniq. imminentes prostrauit, fudit, occidit, ut cum admodum paucis, nocte tectus, metu perterritus, princeps latronum duxq. fugerit. O solem ipsum beatissimum, qui, ante quam se abderet, stratis cadaueribus parricidarũ, cum paucis fugientem uidit Antonium. An uero quisquam dubitabit appellare Caesarem imperatorẽ? aetas eius certe ab hac sententia neminem deterrebit: quandoquidẽ uirtute superauit aetatem. ac mihi semper eo maiora beneficia C. Caesaris uisa sunt, quo minus erãt ab aetate illa postulanda. cui cum imperium, eodem tempore etiam spem nominis eius deferebamus: quod cum est cõsecutus, auctoritatẽ nostri decreti rebus gestis suis cõprobauit. hic ergo adolescens maximi animi, ut uerissime scribit Hirtius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus est, secundumq. proeliũ fecit. ita triũ imperatorum uirtute, cõsilio, felicitate uno die locis pluribus resp. est cõseruata. Decerno igitur eorum trium nomine L dierũ supplicationes: quas, ut honorificentissimis uerbis consequi potero, cõplectar ipsa sententia. est autem fidei pietatisq. nostrae, declarare fortissimis militibus, quam memores simus, quamq. grati. quamobrem promissa nostra, atque ea, quae legionibus, bello cõfecto, tributuros nos spopondimus, hodierno

no S. C. renouanda censeo. aequum est enim, militum talium praesertim, honorem coniungi. atque utinam, P. C. ciuibus omnibus soluere nobis praemia liceret. quāquam nos ea, qua promisimus, studiose cumulata reddemus. sed id quidem restat, ut spero, uictoribus: quibus senatus fides praestatur: quam cum difficillimo reip. tempore secuti sint, eos numquam oportebit consilij sui paenitere. sed facile est bene agere cum his, a quibus etiam tacentibus flagitari uidemur. illud admirabilius, & maius, maximeq. proprium senatus sapientis est, grata eorum uirtutem memoria prosequi, qui pro patria uitam profuderunt. quorum de honore utinam mihi plura in mentem uenirent: duo certe nō praeteribo, quae maxime occurrunt: quorum alterum pertinet ad uirorum fortissimorum gloriā sempiternam, alterum ad leniēdum maerorem, & luctū proximorum. Placet igitur mihi, P. C. legionis Martiae militibus, et eis, qui una pugnantes occiderunt, monumentū fieri quamamplissimum. magna, atque incredibilia sunt in remp. huius merita legionis. haec se prima latrocinio abrupit Antonij: haec tenuit Albā: haec se ad Caesarē contulit: hanc imitata Quarta legio parē uirtutis gloriā consecuta est. Quarta uictrix desiderat neminem: ex Martia non nulli in ipsa uictoria cōciderunt. O fortunata mors, quae, naturae debita, pro patria est potissimum reddita. uos uero patriae natos iudico: quorum etiā nomen a Marte est: ut idem deus urbem hāc gentibus, uos huic urbi genuisse uideatur. in fuga foeda mors est, in uictoria gloriosa. etenim

Mars ipse ex acie fortissimũ quẽque pignerari solet. illi igitur impij, quos cecidistis, etiã ad inferos poenas parricidij luẽt: uos uero, qui extremum spiritum in uictoria effudistis, piorum estis sedem, & locũ consecuti. breuis a natura uobis uita data est, at memoria bene redditae uitae sempiterna. quae si non esset longior, quam haec uita; quis esset tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad summã laudem gloriamq. cõtenderet? Actũ igitur praeclare uobiscum fortissimi, dum uixistis, nũc uero etiam sanctissimi milites, quod uestra uirtus nec obliuione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit, cũ uobis immortale monumentum suis paene manibus senatus populusq. R. exstruxerit. multi saepe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis clari, & magni fuerunt: nec tamen ullis tale genus honoris tributum est. atque utinam maiora possemus; quandoquidem a uobis maxima accepimus. uos ab urbe furentem Antonium auertistis: uos redire molientem repulistis. erit igitur exstructa moles opere magnifico, incisaeq. litterae, diuinae uirtutis testes sempiternae: numquã de uobis eorum, qui aut uidebunt uestrum monumentum, aut audient, gratissimus sermo conticescet. ita, pro mortali cõdicione uitae, immortalitatẽ estis cõsecuti. Sed quoniã, P.C. gloriae munus optimis & fortissimis ciuibus monumẽti honore persoluitur; cõsolemur eorũ proximos, quibus optima est haec quidem cõsolatio, parẽtibus, quod tanta reip. praesidia genuerunt; liberis, quod habent domestica exempla uirtutis; coniugibus,

quod ijs uiris carebũt, quos laudare, quã lugere, praestabit; fratribus, quod in se, ut corporum, sic uirtutum similitudinem esse confident. atque utinam his omnibus abstergere fletum sentẽtijs nostris, consultisq. possemus; uel aliqua talis his adhiberi publice posset oratio, qua deponerent maerorem, atque luctum, gauderentq. potius, cum multa & uaria impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod esset pulcherrimũ, suis obtigisse, eosq. nec inhumatos esse, nec desertos; quod tamen ipsum pro patria non miserandũ putatur; nec, dispersis bustis, humili sepultura crematos, sed contectos publicis operibus, atque muneribus, eaq. exstructione, quae sit, ad memoriam aeternitatis, ara uirtutis. quamobrem maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari & uirtutem suorum, & pietatem, & senatus fidem, & crudelissimi memoriam belli: in quo nisi tãta militũ uirtus extitisset, parricidio M. Antonij nomẽ populi R. occidisset. Atque etiã censeo, P. C. quae praemia militibus promisimus nos rep. recuperata tributuros, ea uiuis uictoribusq. cumulate, cũ tẽpus uenerit, persoluenda. qui autem ex ijs, quibus illa promissa sunt, pro patria occiderunt; eorum parentibus, liberis, coniugibus, fratribus eadem tribuenda censeo. Sed ut aliquando sententia complectar, ita censeo: Cum C. Pansa, consul, imp. initium cum hostibus confligendi fecerit, quo proelio legio Martia admirabili, incredibiliq. uirtute libertatem populi R. defenderit, quod idem legiones tyronum fecerint; ipseq.

seq. C. Pansa, consul, imp. cum inter media hostium tela uersaretur, uulnera acceperit; cumq. A. Hirtius, consul, imp. proelio audito, & cognito, fortissimo, praestantissimoq. animo exercitum castris eduxerit, impetumq. in M. Antonium, exercitumq. hostiũ fecerit, eiusq. copias occidione occiderit, suo exercitu ita incolumi, ut ne unum quidem militem desiderauerit; cumq. C. Caesar propr. imp. consilio, diligentiaq. sua castra feliciter defenderit, copiasq. hostium, quae ad castra accesserant, profligarit, occiderit; ob eas res senatum existimare, & iudicare, eorum trium imperatorum uirtute, imperio, consilio, grauitate, constantia, magnitudine animi, felicitate populum R. foedissima crudelissimaq. seruitute liberatũ. cumq. remp. urbem, templa deorum immortalium, bona, fortunasq. omnium, liberosq. conseruarint dimicatione, & periculo uitae suae; uti ob eas res bene, fortiter, feliciterq. gestas C. Pansa, A. Hirtius consules, imperatores, alter, ambo ue, aut, si aberint, M. Cornutus, praetor urbanus, supplicationes per dies L ad omnia puluinaria constituat: cũq. uirtus legionum digna clarissimis imperatoribus extiterit; senatũ, quae sit antea pollicitus legionibus, exercitibusq. nostris, ea summo studio, rep. recuperata, persoluturũ: cumq. legio Martia princeps cum hostibus conflixerit, atque ita cum maiore numero hostium contenderit, ut plurimos caederent, caperent non nullos; cumq. sine ulla retractatione pro patria uitam profuderint: cumq. simili uirtute reliquarum legionum milites pro salu-

te,

te, & libertate populi R. mortem oppetiuerint; sena tui placere, ut C. Pansa, A. Hirtius consules, impe ratores, alter, ambo ue, si his uideatur, ijs, qui san- guinem pro uita, libertate, fortunisq. populi R. pro urbe, templisq. deorum immortalium profudissent, monumentum quamamplissimum locandum, facien-
* *dum quaest. urb. curent, ad eam rem pecuniam dare, attribuere soluere iubeant, ut extet ad memoriam po steritatis sempiternam; ad scelus crudelissimorum ho stium, militumq. diuinam uirtutem; utque, quae prae mia senatus militibus ante cōstituit, ea soluantur eo rum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus, liberis, coniugibus, fratribus; ijsq. tribuantur, quae militibus ipsis tribui oporteret, si illi uixissent, qui morte uicerunt.*

REGISTRVM.

aaa bbb ccc ddd eee fff ggg hhh iii kkk lll mmm nnn ooo ppp qqq rrr sss ttt uuu xxx yyy zzz AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN OOO PPP.

Omnes sunt quaterniones.

VENETIIS, M. D. LXV.

Aldus Paulum Manutium, Aldi F.